

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ
Одељење за историју уметности

Мр Тијана Палковљевић Бугарски

**ГАЛЕРИЈА МАТИЦЕ СРПСКЕ
СЛИКА КУЛТУРНОГ ИДЕНТИТЕТА
ПОСРЕДСТВОМ ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ
УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА**

Докторска дисертација

Београд, 2015.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOSOPHY

Department of History of Art

Tijana Palkovljević Bugarski, MA

**THE GALLERY OF THE MATICA SRPSKA
THE IMAGE OF CULTURAL IDENTITY
THROUGH THE PRESENTATION OF
ARTISTIC WORKS**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2015

Комисија

Ментор:

1. др Ненад Радић, доцент, Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Чланови комисије:

1. др Лидија Мереник, редовни професор, Универзитет у Београду, Филозофски факултет
2. др Мирослав Тимотијевић, редовни професор, Универзитет у Београду, Филозофски факултет
3. др Драган Булатовић, ванредни професор, Универзитет у Београду, Филозофски факултет
4. др Бранко Бешлин, редовни професор, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет

Апстракт:

Галерија Матице српске основана је под окриљем Матице српске, најстарије књижевне, културне и научне институције код Срба, те се не може посматрати одвојено од друштвених и политичких прилика у којима је она деловала и у којима се налазио целокупан српски народ од почетка XIX века до данашњих дана.

Музеј Матице српске основан је 1847. године на предлог Теодора Павловића, тадашњег секретара Матице српске а подстакнут даром од 11 породичних портрета Саве Текелије, првог великог добротвора и почасног председника Матице српске. Замишљен као место прикупљања и чувања артефаката значајних за историју и културу српског народа, Музеј је у првим деценијама свог постојања настајао постепено и лагано. Заснован углавном на поклонима знаменитих Срба, зависио је од њиховог интересовања, могућности и укуса, те није имао јасно дефинисан карактер нити одређен правац будућег попуњавања. Пресељењем Матице српске у Нови Сад, пресељена је и до тада прикупљена збирка и започето њено увећавање. На прелазу векова збирка музеја бројала је стотинак предмета а тај број нагло је почео да се увећава након отварања Музеја за јавност 1933. године. Те године започиње професионализација делатности музеја која је поред сталне поставке, обухватала вођење документације о постојећим делима и приређивање изложби. Након завршетка Другог светског рата донета је одлука да при Матици српској остане Галерија слика а да се остали предмети уступе новооснованом Војвођанском музеју. Тако је започео самостални живот Галерије Матице српске који је пуни замах добио пресељењем у сопствену зграду где је 1958. године отворена репрезентативна поставка српске уметности XVIII, XIX и XX века. Током наредне четири деценије, правци културне политике су ограничавали и поново проширивали хронолошки опсег њеног деловања, али је настављено активно бављење проучавањем, заштитом и презентацијом националне уметности. Нове друштвене и политичке прилике, идеје „нове музеологије” поставиле су пред Галерију Матице српске изазов како да делује у складу са временом и како да заслужи и оправда позицију националне галерије. Започети су велики пројекти адаптације унутрашњости зграде, формирања сталних поставки и унапређења услова чувања дела уз редовне изложбене и издавачке активности и пројекте заштите покретног културног наслеђа. Анализа политике попуњавања уметничког фонда, креирање сталних поставки и одабира студијских изложби и публикација, указала је на улогу коју Галерија Матице

српске има у презентовању и тумачењу српске националне уметности, као једне од категорија произвођења националног идентитета.

Данас је Галерија Матице српске са фондом од 9.000 уметничких дела насталих у периоду од XVI до XXI века, један од најбогатијих уметничких музеја у Србији. Од самих почетака бавила се прикупљањем, чувањем, проучавањем, излагањем и тумачењем уметничких дела српске културне баштине. По обиму и по квалитету њена колекција чини незаобилазан сегмент у проучавању националне историје уметности. По значају и целовитости, издвајају се збирке сликарства, графике и цртежа XVIII, XIX и прве половине XX века, које илуструју настанак и развој српске уметности новијег доба и указују на положај и место националне културе у ширем европском контексту. Својом богатом изложбеном, издавачком и едукативном делатношћу Галерија је место активног промишљања о прошлости, вредностима и донетима српске националне ликовне уметности.

У историји дугој 170 година, мењала се позиција и улога Галерије у оквиру система Матице српске и српске културе у целини, те се могу пратити различити идентитети који су се стварали и презентовали путем прикупљања и излагања уметничких дела. Њиховом анализом кроз историјат и делатност Галерије Матице српске може се стећи шира слика о културној историји српског народа и места Галерије Матице српске као националне галерије у њој.

Кључне речи: Галерија Матице српске, Матица српска, Српска уметност XVIII–XX века, национални идентитет, музеји, сталне поставке.

Abstract

The Gallery of the Matica srpska was founded under the auspices of the Matica srpska, the oldest literary, cultural and scholarly institution among the Serbs. It cannot be considered thus as something outside of the societal and political situations in which it operated and in which the entire Serbian nation found itself from the beginning of the 19th century until today.

The Museum of the Matica srpska was founded in 1847 by a proposal of Teodor Pavlović, secretary general of the Matica srpska at the time, and it was supported by the gift of 11 family portraits of Sava Tekelija, the first great patron and honorary president of the institution. Conceived as a place to gather and preserve artifacts of significance for the history and culture of the Serbian nation, in the early decades of its existence the Museum developed gradually and slowly. Founded mostly on gifts from prominent Serbs, it depended on their interests, situations and tastes, and therefore it did not have a clearly defined character or a definite direction for its forthcoming development. When the Matica srpska was moved to Novi Sad, the gathered collection was also moved and work began on expanding it. At the turn of the century, the Museum held about a hundred works of art, but that number began to increase radically after it opened to the public in 1933. That year, the activities of the Museum were professionalized, and it began to keep careful documentation about the existing pieces and to hold exhibitions in addition to the permanent one. After the end of World War II, the decision was made to leave the collection of paintings at the Matica srpska while the rest of the artwork was sent to the newly founded Museum of Vojvodina. That was the beginning of the independent existence of the Gallery of the Matica srpska, which really began to thrive when it moved to its own building, where the permanent exhibition of Serbian art of the 18th, 19th and 20th centuries was opened. Over the following four decades, the trends in cultural policy at first limited and then expanded the chronological range of its activities, but the active study, preservation and presentation of the nation's artwork continued. Newly risen societal and political situations, the ideas of "new museum studies" presented a challenge to the Gallery of the Matica srpska to operate in accordance with the times, and to deserve and justify its position as the national Gallery. Large projects began on renovating the interior of the building, forming the permanent exhibitions and improving the conditions for preserving works from the regular exhibition and publishing activities, along with projects for preserving the moveable cultural heritage. Analysis of the policies dealing with the expansion of the artistic collections, the creation of the permanent

exhibitions and the selection of thematic exhibitions and publications have all confirmed the role of the Gallery of the Matica srpska in the presentation and interpretation of Serbian national art, as one of the categories of production in the nation's identity.

Today, the Gallery of the Matica srpska holds 9,000 artistic works created in the period from the 16th to the 21st century, making it one of the most substantial art museums in the country. From the very beginning it has actively gathered, preserved, studied, exhibited and interpreted works of art from the Serbian cultural heritage. In terms of the size and quality of its collection, it is an unavoidable institution in the study of the national history of art. In terms of its significance and completeness, the collections of painting, graphics and drawings from the 18th, 19th and first half of the 20th century stand out, because they illustrate the beginnings and development of Serbian art in the modern era and indicate the position and place of the nation's culture in a wider European context. With its far-reaching exhibition, publication and educational activity, the Gallery is a place of active reflection on the past, the values and the extent of Serbian national artwork.

In its 170 year-long history, the position and role of the Gallery have changed in the system of the Matica srpska and of Serbian culture as a whole, and one can trace the varying identities which were created and presented through the collecting and exhibiting of artistic works. Through a thorough analysis of the history and activities of the Gallery of the Matica srpska, one can attain a broader vision of the cultural history of the Serbian people and the place of the Gallery of the Matica srpska as its national gallery.

Keywords: Gallery of the Matica srpska, the Matica srpska, Serbian art from the 18th to the 20th century, national identity, museums, permanent exhibitions

ГАЛЕРИЈА МАТИЦЕ СРПСКЕ
СЛИКА КУЛТУРНОГ ИДЕНТИТЕТА ПОСРЕДСТВОМ ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ
УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА

I. УВОДНА РАЗМАТРАЊА	1–9
II. ПАНТЕОН ЗНАМЕНИТИХ СРБА (1847–1933)	10–42
Увод	10
Матица српска пре оснивања Музеума Матице српске (1826–1847)	12
Оснивање Музеума Матице српске (1847)	14
Матица српска и Музеум у Новом Саду (1864–1933)	20
Музеј Матице српске у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца/Краљевини Југославији	36
.	
III. КОШНИЦА (1933–1947)	43–85
Увод	43
Отварање Музеја Матице српске за јавност (1933).....	45
Успостављање редовне делатности Музеја Матице српске (1934–1947)	55
Музеј у Другом светском рату	70
У новој држави	73
IV. ЕЛИТИСТИЧКА ГАЛЕРИЈА СЛИКА (1947–2006)	86–248
Увод.....	86
Од Музеја до Галерије Матице српске (1947–1948)	88
Самостални живот Галерије Матице српске (1949–2006).....	96
Пресељење у сопствену зграду (1949–1959).....	96
<i>Свакодневице</i>	96

<i>Попуњавање уметничког фонда</i>	114
<i>Стална поставка</i>	124
<i>Изложбе и публикације</i>	129
<i>Новине</i>	135
Пред изазовима нових могућности (1960–1969).....	142
<i>Свакодневице</i>	142
<i>Попуњавање уметничког фонда</i>	151
<i>Стална поставка</i>	159
<i>Изложбе и публикације</i>	161
<i>Новине</i>	167
У духу јубилеја 125 година од оснивања Галерије (1970–1979).....	171
<i>Свакодневице</i>	172
<i>Попуњавање уметничког фонда</i>	178
<i>Стална поставка</i>	182
<i>Изложбе и публикације</i>	183
<i>Новине</i>	189
Године великих прегнућа (1980–1989).	191
<i>Свакодневице</i>	192
<i>Попуњавање уметничког фонда</i>	196
<i>Стална поставка</i>	199
<i>Изложбе и публикације</i>	199
<i>Новине</i>	207
У духу јубилеја 150 година од оснивања Галерије (1990–1999).	209

<i>Свакодневице</i>	209
<i>Попуњавање уметничког фонда</i>	217
<i>Стална поставка</i>	220
<i>Изложбе и публикације</i>	221
<i>Новине</i>	227
У духу новог миленијума (2000–2006).	228
<i>Свакодневице</i>	229
<i>Попуњавање уметничког фонда</i>	233
<i>Стална поставка</i>	235
<i>Изложбе и публикације</i>	236
<i>Новине</i>	243
V. ПОНОС НАЦИЈЕ (2006–2015)	249–281
Увод	249
<i>Свакодневице</i>	250
<i>Попуњавање уметничког фонда</i>	254
<i>Стална поставка</i>	257
<i>Изложбе и публикације</i>	265
<i>Новине</i>	275
VI. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	282–324
Политика попуњавања уметничког фонда	282
Откупи	284
Поруџбине	286
Поклони	289
Политика креирања сталних поставки	293

Политика изложбене и издавачке делатности	303
Монографске изложбе	305
Популаризација фонда Галерије.....	308
Проблемске и тематске изложбе	309
Изложбе из фонда Галерије	311
Јубилеји	314
Међународна сарадња	314
Државни пројекти	317
Национални пројекти	318
Сарадња с установама Матице српске	319
Сарадња с Народним музејом у Београду и другим сродним установама	321
<i>Закључак: Слика културног идентитета</i>	
<i>посредством презентације уметничких дела.....</i>	324
<i>Литература.....</i>	326

I. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Улога музеја и уметности у креирању националног идентитета тема је бројних истраживања, пројеката и научних скупова реализованих последњих деценија у европским и светским оквирима.¹ Најдиректније се том темом бавио међународни скуп под називом „Национални музеји – меморија нације” који је приредио Немачки историјски музеј, и који се посветио анализи и (ре)презентацији националних музеја историје и културе.² Након уводних теоријских текстова, поред примера са немачког културног подручја, представљени су национални музеји из Јапана, Канаде, Аустралије, Газе, Русије, Француске, Пољске и Кине и њихови концепти деловања у XXI веку. Акцент је махом био на историјским музејима, међутим, Ријкс музеј (Rijksmuseum) из Амстердама представио је своју будућу сталну поставку текстом: *The Dutch Golden Age. History through Art. The New Rijksmuseum in Amsterdam* и указао на намеру да се „Златно доба Холандије” и историја нације представе излагањем одабраних уметничких дела. Тиме је, премијерно, пре отварања Музеја након обимне реконструкције, представљена намера једног од водећих светских музеја да уметничка дела стави у службу грађења наратива историјског концепта своје сталне поставке и тако допринесе стварању националног идентитета.

Сличном темом бавио се и вишегодишњи европски пројекат EUNAMUS (2010–2013) – који је финансирала Европска комисија за културу – који је кроз седам конференција и четири радионице обрадио различите аспекте деловања и улоге националних музеја у

¹ F. E. S. Kaplan, *Museums and the Making of Ourselves. The role of Objects in National Identity*, Leicester University Press, London and New York, 1994; R. Ostow, *(Re) Visualizing National history. Museums and National identities in Europe in the New Millennium*, University of Toronto Press, Toronto Buffalo London 2008; J. M. Fladmark, *Heritage and Museums, Shaping National Identity*, Routledge, London and New York, 2014.

² *Nationalmuseen – Gedächtnis der Nationen / National Museums – The Memory of Nations*, Deutsches Historisches Museums, Berlin 2007.

савременом друштву. Као резултат је настала публикација *Национални музеји. Нове студије из читавог света*³ која је, како је наведено у Уводу, прва књига која истражује националне музеје као културне институције у оквиру различитих националних контекста и показује како они репрезентују националне идентитете. Међу бројним темама она анализира и како су национални музеји коришћени за креирање националних осећања, како су допринели дефинисању нације у уметности и како су се конфронтирали национализму присутном у европским националним политикама током последњих деценија.

Антони Шмит, један од најзначајнијих теоретичара националног идентитета као колективне појаве, у својој последњој књизи *The Nation made Real. Art and National Identity in Western Europe, 1600–1850*⁴ показао је да уметност игра важну улогу у развоју националног идентитета. Посебно је истакао дела ликовне уметности која нацију, њен карактер, историју и судбину могу да предоче људима и представе живим, јасним и опипљивим. Анализирајући конкретна уметничка дела европске историје уметности, указао је на различите моделе националних идентитета и улогу слике у њиховој интерпретацији.

Тони Бенет је у својој често прештампованој књизи *The Birth of the Museum* указао на процес трансформације музеја од владарских или приватних збирки у државне институције започет на самом крају XVIII века, када је Лувр (Louvre) као владарска збирка отворен за јавност.⁵ Та симболика преношења из зоне приватног, односно владарског у јавно, била је најексплицитнија слика достигнућа Буржоаске револуције. „Музеји су постепено постајали манифестације и извори националног поноса пре него личног

³ S. Knell, P. Aronsson, A. Amundsen, *National Museums. New Studies from Around the World*, Routledge, London 2010. За слична схватања упутне су студије у зборнику: *National Museums and Nation-building in Europe 1750-2010: Mobilization and legitimacy, continuity and change*, P. Aronsson, G. Elgenius (eds.), Routledge, London and New York 2014.

⁴ A. Smith, *The Nation Made Real. Art and National identity in Western Europe, 1600–1850*, Oxford University Press, Oxford 2013. За објективне околности сагледавања уметности у националним оквирима: *Art History and Visual Studies in Europe: Transnational Discourses and National Frameworks*, Matthew Rampley, T. Lenain, H. Locher, A. Pinotti, C. Schoell-glass (eds.), Brill Academic Pub. 2012. О националном и другим идентитетима: P. J. Burke, *Relationships among Multiple Identities*, Washington State University, Washington 2001; R. Poole, *Nation and Identity*, Routledge, London and New York 1999, 94-101.

⁵ T. Bennet, *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*, Routledge, London and New York 1995.

престижа.”⁶ Дела намењена владару и његовој дворској свити постала су опште добро свих грађана државе. Тај пример су након Француске следиле и друге нације, те су тако настале националне уметничке галерије широм Европског континента: Ермитаж у Санкт Петербургу 1764, Национални музеј у Стокхолму 1772, Музеј Пио-Клементино у Риму 1772, Белведере у Бечу 1784. године.

„Национална уметност као најснажнији визуелни исказ тежњи деветнаестовековних држава за потврђивањем сопственог идентитета”⁷ имала је истакнуто место у веку рађања савременог друштва и конституисања националних идентитета. На основама идеје да су „Лепе уметности израз највиших домета човечанства и да је зато дужност државе да их учини доступним свакоме”⁸, развила се идеја о оснивању националних галерија и музеја у периоду буђења националних држава у Европи средином XIX века. Они су наставили да се развијају током XX века да би у XXI веку музеји постали „једна од основних институција модерне државе”⁹.

У Србији је тему односа музеја и националног идентитета увела књига *Уметност и национална идеја у XIX веку* проф. др Ненада Макуљевића, која представља пионирски подухват дефинисања веза и односа уметности и конституисања нације у XIX веку.¹⁰ Макуљевић је, између осталог, указао на значај деловања институција у том процесу наводећи да „У изградњи националне уметности значајно место заузиле су националне институције”¹¹, истражујући како и на које начине. Истовремено, Макуљевић је указао и на важност појединаца наводећи: „У изградњи нације и свих видова националне културе водећу улогу заузимали су национални интелектуалци. Они су имали снажног утицаја на развој свих видова културе и идејно и теоријски су формулисали савремене националне

⁶ F. E. S. Kaplan, *Museums and the Making of Ourselves. The role of Objects in National Identity*, Leicester University Press, London and New York 1994, 270.

⁷ И. Борозан, *Репрезентативна култура и политичка пропаганда. Споменик кнезу Милошу у Неготину*, Филозофски факултет у Београду, Београд 2006.

⁸ C. Duncan, A. Wallach, *The Universal Survey Museum*, у: В. М. Carbonell, *Museum studies. An anthology of Contexts*, Blackwell Publishing, Oxford 2004, 59.

⁹ G. Bazin, *The museum age*, Universe books Inc, New York 1967, 169.

¹⁰ Н. Макуљевић, *Уметност и национална идеја у XIX веку. Систем европске и српске визуелне културе у служби нације*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2006.

¹¹ Н. Макуљевић, *Уметност и национална идеја у XIX веку. Систем европске и српске визуелне културе у служби нације*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2006, 24.

захтеве.”¹²Галерија Матице српске управо се може посматрати у том контексту: од приватне иницијативе учених Срба патриота, спремних да уложе свој капитал у друштво које ће чувати и неговати српски језик и културу, временом је кроз сакупљање уметничких дела прерасла у музеј, а затим у државну галерију слика која се својим деценијским деловањем изградила у националну галерију, као слику националног идентитета.

У корпусу музејских установа у Србији, Галерија Матице српске има посебно место као једина републичка установа,¹³ а од 2012. године и институција од националног значаја, коју није основала држава. Слично бројним европским музејским установама и Галерија је прошла пут трансформације од приватне установе, каква је била од оснивања 1847. године па све до 1958, до државне установе са статусом националног значаја.¹⁴

Анализа места и улоге Галерије Матице српске у историји српске културе и друштва подразумевала је проучавање њене историје. О деловању Галерије редовно је писано у оквиру публикација *Историја Матице српске*¹⁵, али како је то био само један део свеобухватног представљања историјата читавог друштва, а касније установа произашлих из ње (Матица српска, Библиотека Матице српске, Галерија Матице српске и Издавачко предузеће Матице српске) није се ишло у дубља истраживања, већ се задржавало на проучавању основних токова развоја Музеума, касније Галерије. Прва конкретна студија написана је поводом обележавања јубилеја 125 година од оснивања Галерије.¹⁶ Визуелно скромно издање представило је кратак историјат, најзначајније пројекте и план прославе јубилеја. Дат је списак дародаваца и „завештача” уметничких дела током протеклих 125 година и попис протоколарних посета из иностранства у периоду од 1958. до 1972. године. Такође су репродуковане фотографије две зграде у којима су се налазили Музеум, касније Галерија, фотографије сталних поставки из 1946. и 1958. године, факсимили важних докумената и репродукције одабраних уметничких дела у црно-белој техници. Исте

¹² Н. Макуљевић, *Уметност и национална идеја у XIX веку. Систем европске и српске визуелне културе у служби нације*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2006, 18.

¹³ Што значи да се финансира из буџета Републике Србије, односно Министарства културе.

¹⁴ Уп. радове у зборнику: *National Museums and Nation-building in Europe 1750-2010: Mobilization and legitimacy, continuity and change*, Peter Aronsson, Gabriella Elgenius (eds), Routledge, London 2014.

¹⁵ Ж. Милисавец, *Историја Матице српске, I део, 1826–1864*, Матица српска, Нови Сад 1986; Ж. Милисавец, *Историја Матице српске, II део, 1864–1880*, Матица српска, Нови Сад 1992; Ж. Милисавец, *Историја Матице српске, III део, 1880–1918*, Матица српска, Нови Сад 2000; Ненад Дошлић, *Матица српска 1941–1951*, Матица српска, Нови Сад 2011.

¹⁶ Љ. Живановић, *125 година Галерије Матице српске 1847–1972*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1972.

године, поводом истог јубилеја, штампана је репрезентативна монографија *Галерија Матице српске. Српско сликарство XVIII и XIX века*¹⁷ са уводним текстом управника Миливоја Николајевића, два студијска текста историчара уметности Динка Давидова и Олге Микић и 114 колор репродукција. Ова публикација била је намењена ширем кругу љубитеља уметности те је популарним језиком и романсираним приказом представила историјат Галерије. Њен допринос био је у првом приказу колекције прикупљених дела кроз одабир репродукција најквалитетнијих уметничких предмета. Били су ово пионирски подухвати да се сагледа историја Галерије Матице српске и представе њена најрепрезентативнија дела.

Следећи велики подухват осмишљен је поводом обележавања 150. година од оснивања Галерије, али је реализован тек 2001. године када је из штампе изашла репрезентативна монографија *Галерија Матице српске*.¹⁸ Монографија је била замишљена као комплексна публикација која је требало да прикаже историјат и деловање Галерије у протеклих век и по и да први пут јавности представи попис целокупног фонда уметничких дела. Уводни текст о историјату Галерије представила је Лепосава Шелмић, тадашња управница Галерије. Рад институције поделила је хронолошки, у неколико периода. Први период обухватио је време од оснивања Музеја Матице српске 1847. године у Пешти до отварања за јавност у Новом Саду 1933. године. Други период односио се на године деловања у оквиру Матице српске па до завршетка Другог светског рата и установљења нове институције, а трећи од 1947. и установљења Галерије Матице српске као самосталне институције до 1958. године. Четврти обухвата период после 1958. године, односно пресељење у сопствену зграду и отварање поставке у новом простору. Овај преглед омеђан је прославом јубилеја 150-годишњице оснивања Галерије 1997. године.

Други по броју страна, најобимнији део публикације, чини Азбучник аутора и регистар радова, сачињен са идејом „да на једном месту прво треба сабрати податке о свим ауторима и њиховим радовима које Галерија поседује или чува као дугорочне позајмице”¹⁹. Затим следе Репродукције одабраних радова из колекције Галерије Матице српске чији избор је био руковођен „усмеравањем теме на националну историју

¹⁷ М. Николајевић, Д. Давидов, О. Микић, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1972.

¹⁸ Л. Шелмић и сарадници, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001.

¹⁹ Л. Шелмић и сарадници, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001, 149.

уметности” али су се „међу репродукованим радовима наша и дела аутора других култура, али од значаја за српску уметност”²⁰. Репродукције су биле подељене у хронолошке збирке: Збирка XVI–XVIII века, Збирка XIX века и Збирка XX века. У оквиру тако дефинисаних хронолошких оквира извршена је систематизација по врстама материјала: сликарство, цртеж, графика, копије зидних слика, олеографије и скулптура, у зависности од материјала присутног у збирци.²¹ Значај ове студије био је у томе што је историја установе постављена у шири друштвени контекст и сагледана у духу социјалне историје уметности. Истовремено, први пут је дат комплетан попис уметничких дела и аутора заступљених у збирци илустрован великим бројем квалитетних колор репродукција.

Наведене публикације биле су истраживачко полазиште за писање нашег рада. Оне су у складу с временима у којима су настајале доносиле идеолошке погледе, расположиве податке и методолошке приступе. Остала је потреба да се истражи степен до којег Матица српска, као један од националних музеја, стварала моделе и представе о народу, њиховој прошлости, садашњости и будућности, и на који начин наставља да критички процени последице таквих покушаја. Различити народи и државе – бивше империје, монархије, републике, дају приоритет различитим врстама музеја и галерија у својој изградњи народа и државе. У томе се не разликује ни културна политика Републике Србије.²²

За потпуније разумевање Галерије Матице српске, њених мена и стремљења у различитим друштвеним и идеолошким околностима било је, ипак, неопходно прегледати целокупну грађу која постоји у установама Матице српске: Рукописном одељењу Матице српске, Библиотеци Матице српске и Документацији Галерије Матице српске, која је изузетно

²⁰ Л. Шелмић и сарадници, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001, 151.

²¹ Након тога монографија садржи неколико краћих, али не мање значајних целина: *Именослов пријатеља* који пружа попис свих појединаца и институција који су дали допринос формирању колекцијеали и раду институције у протеклих 150 година. Затим следи Попис изложби и публикација у широком распону од 1882. године до 2000. године. На самом крају налазе се Прилози: Попис оснивача, председника, секретара Матице српске и управника Галерије Матице српске; Списак запослених у Галерији од 1947. године; Имена чланова Управног и Надзорног одбора као и чланова одбора за обележавање 150 година Галерије Матице српске. Посебан сегмент чини попис диплома, захвалница, повеља, плакета, признања и награда од 1967. до 1999. године, који сведочи о резултатима рада и признањима која су исказана Галерији за њена висока професионална достигнућа. Следи још План сталне поставке са репродукцијама изложбених сала; Списак репродукција; Резиме на енглеском језику и Именски и географски регистар.

²² О. Manojlović Pintar, А. Ignjatović, *National Museums in Serbia: A Story of Intertwined Identities*, у: *National Museums and Nation-building in Europe 1750-2010: Mobilization and legitimacy, continuity and change*, Peter Aronsson, Gabriella Elgenius (eds), Routledge, London and New York 2014, 779-815.

разнородна и садржи поред архиве, документацију о изложбеним активностима и хемеротеку. Увид у оригиналну архивску грађу, пре свега записнике Књижевног и Музејског одбора, а касније записнике са седница Управног одбора Матице српске и њене Редовне скупштине, омогућио је персоналан однос, односно увид у конкретне речи Матичиних посленика изречене на тим седницама. Тиме је слика о дилемама, изазовима и начину доношења одлука постала јаснија и могла се посматрати у ширем друштвеном контексту. Исто тако, увид у записнике радних тела Галерије Матице српске у периоду након 1958. године осветлио је период у коме је самоуправљање било модел доношења одлука, а касније, од 1992. године, увид у записнике Управних одбора Галерије Матице српске приближио је период актуелне историје богате бурним дешавањима. Догађаји наредних деценија могу се пратити и у богатој и разнородној документацији Галерије Матице српске, будући да је професионализација рада Галерије допринела унапређењу вођења документације. Бројност нових активности и усложњавање делатности Галерије захтевалису обиман простор у овом тексту, поготово за последњи период који није обрађен у монографији из 2001. године.

За разумевање места и улоге у српској култури Галерије Матице српске било је неопходно предочити у расправном тексту читав историјски период од 1847. до 2015. године, како би се кроз бројне наведене и класификоване податке сагледала делатност Галерије. Она је, као и читава Матица српска, пролазила кроз различите фазе које су биле у складу са општим друштвеним кретањима и у њеном деловању се осликавају различити идеолошки феномени. Најлакше се то прати кроз измене Статута Галерије, као основног правног акта, који је током XX века био огледало актуелне културне политике.

Историјат Галерије у овом раду подељен је у четири фазе које показују различита стања идентитета установе у различитим фазама њеног развоја. У почетним годинама циљ сакупљања музејских предмета у оквиру Матице српске био је да се сакупе портрети часника и добротвора и створи слика Матице српске као ученог друштва. Стога овај период у нашем раду има симболичан назив „Пантеон”, према термину који је Сава Текелија увео за галерију портрета знаменитих Срба које је намеравао да скупи под кровом Текелијанума. По пресељењу у Нови Сад настављено је са деловањем на истим основама. Отварањем Музеја за јавност 1933. године започео је нови период у коме је било

потребно створити идентитет Музеја као установе. Тај период смо симболично назвали „Кошница”, јер су нагло увећавање броја музејских предмета, увођење нових активности и професионализација музејског посла, покренули рад Матичиних посленика. Музеј је постао „кошница” – место у коме се сакупљао „нектар” српског културног наслеђа. Уступање експоната новооснованом Војвођанском музеју и одвајање ликовне збирке као посебног сегмента у оквиру Матице српске отворило је ново поглавље у историји, сада Галерије Матице српске. Постала је „Елитна галерија” у којој су централно место добила дела ликовне уметности. Био је то период пресељења у сопствену зграду, административног одвајања из корпуса Матице српске у самосталну установу, знатног увећања професионалног кадра у области историје уметности и конзервације. Започети су активна изложбена и издавачка активност, сарадња са сродним установама и међународна сарадња. Последња фаза означена као „Понос нације” одређена је тренутком када је држава Србија стекла своју самосталност, а назив Галерије Матице српске дошао у склад са називом државе. Формирање нових сталних поставки и реализација капиталних научних и конзерваторских пројеката, показали су да рад Галерије Матице српске испуњава стандарде националне установе те да својом делатношћу доприноси креирању националног идентитета.

Ова фаза поклопила се и са успостављањем дискурса „нове музеологије”²³ као општеприхваћене методологије деловања уметничких музеја у XXI веку. Трансформација музеја, од скривених места у којима се производи знање до јавних простора у којима се сакупљено знање преноси путем изложених предмета, постављена у шири друштвени контекст и кроз осмишљену педагошку улогу, постала је опште место функционисања уметничких музеја.²⁴ Примена идеја „нове музеологије” у креирању сталних поставки Галерије Матице српске и у осмишљавању и реализацији повремених изложби са темама из националне историје уметности, допринела је успостављању Галерије као активног места креирања и презентовања различитих сегмената националног идентитета, и то преваходно визуелног карактера.

²³ P. Vergo, *Introduction, y: The New Museology*, Reaktion books, London 1997, 1–5.

²⁴ L. Jordanova, *Objects of Knowledge: A Historical Perspective on Museums, y: The New Museology*, Reaktion books, London 1997, 22–38.

Циљ дисертације је да покаже како се деловањем Галерије Матице српске у њеној историји дугој 170 година идентитет установе мењао, како се сакупљање дела и њихово излагање мењало заједно са друштвеним променама и како су оне директно утицале на идентитет установе и њену делатност у јавној сфери везаној за уобличавање и репрезентацију јавног мњења.²⁵ У сталној транзицији Галерија је својим вишедеценијским деловањем показала да има капацитета, могућности и знања да репрезентује слику своје визуелне уметности, њене историје и националног идентитета.

Историја Галерије Матице српске на најбољи начин илуструје тезу да „историја музеја у XIX и XX веку показује континуирано обликовање и реобликовање колекција пратећи струковне и политичке агенде”²⁶. Музеум Матице српске, а касније њена Галерија, мењали су се у складу са историјским и друштвеним приликама и на почетку XXI века успели да се дефинишу као национална галерија, као јавно место памћења којенаративом сталне поставке и повремених изложби репрезентује прошлост националне визуелне уметности и својом формом и садржајем подстиче патриотска осећања код грађанства.²⁷ Као таква, Галерија Матице српске је данас, поред едукативне и меморијалне делатности, једно од истраживачких места критичког креирања и сагледавања српског културног и националног идентитета.

²⁵ О уобличавању јавног мњења и његовој репрезентацији: J. Lewis, *Constructing Public Opinion: How Political Elites Do What They Like and Why We Seem to Go Along with It*, Columbia University Press 2001.

²⁶ L. Meijer-van Mensh, P. van Mensch, *From disciplinary control to co-creation-collecting and the development of museum as praxis in the nineteenth and twentieth century*, у: S. Petterssons, *Encouraging collections mobility – A way Forward for Museums in Europe*, Finnish National Gallery, Helsinki 2010.

²⁷ J. Barrett, *Museums and the Public Sphere*, John Wiley & Sons, New York 2011, пос. 81. и даље.

II. ПАНТЕОН ЗНАМЕНИТИХ СРБА (1847–1933)

Увод

Изградња визуелног идентитета Матице српске обухвата почетне године од званичног оснивања Музеума 1847. године у Будимпешти, до отварања Музеја за јавност у Новом Саду 1933. године. Тај период био је усмерен на формирање свести о томе шта је заправо Матица српска као најстарије научно, књижевно и културно друштво код Срба. Матичин рад на очувању српског језика и развоју националне књижевности кроз штампање *Летописа* и појединачних књига, требало је промовисати на друге начине, односно уобличити га у препознатљив облик ученог друштва. Сава Текелија, као интелектуалац широког образовања и великих интересовања, сасвим сигурно је био свестан потреба да се од Матице српске створи импозантно друштво интелектуалаца. Стога је у својој задужбини Текелијануму обезбедио место за њене просторије као и велику, свечану салу намењену одржавању националних прослава и Матичиних састанака. Дајући архитектонски оквир покренуо је реализацију идеје формирање Пантеона – галерије портрета српских значајних прегалаца, а за пример поклонио свој портрет у техници графике. Тако је формирањем Галерије портрета започело визуелно уобличавање Матице српске. Прва одлука по оснивању Музеума била је да се започне са сакупљањем портрета Матичиних часника. Сви остали поклони који су стизали након апела грађанству били су добродошли, али акценат је био на галерији ликова. Управо о томе сведоче прве поруџбине и откупи и, свакако, портрет Саве Текелије, рад Јована Поповића, наручен 1847. године за свечану салу Текелијанума. Убрзо је уследила и поруџбина репрезентативног портрета Саве Текелије поводом обележавања стогодишњице његовог рођења наручен 1861. године. Трбало је српском народу изван Будимпеште, којима је

зграда Текелијанума била недостижна, показати вредност и значај појединца у процесу трансформације нације. Због тога је прослава стогодишњице његовог рођења и планирана у Новом Саду, а за реализацију портрета ангажован је Тан Мор. Истовремено, идеја стипендирања студената и посебних фондова за студенте ликовне академије била је наставак Текелијине идеје да нема напретка нације без образовања. Та идеја имала је одјека и у домену делатности Музеја, јер су сликари стипендисти природно постајали део делатности Матичиног музеја.

Уследиле су и бројне друге наруџбине портрета, углавном челника Матице српске – председника, секретара, добротвора и њених посленика. Слика Матице српске визуелизована кроз репрезентативне портрете требало је да створи слику о њеном значају за српско друштво и културу. По пресељењу Матице српске у Нови Сад изложени су до тада прикупљени портрети, а наставило се са наручивањем нових.

Како су оснивачи Музеја Матице српске замишљали његову делатност записао је Фрања Малин: „Још године 1847. кад је тадашња управа Матице српске решила да оснује Матичину библиотеку и музеј, намеравало се да се оснује научна и просветна установа која ће радити на националном ојачавању нашег живота првенствено у Карловачкој митрополији и чији ће задатак бити да документује културну егзистенцију нашег народа у тим крајевима. Није тада па ни доцније изреком речено да се оснује завичајни музеј али је стварно на оснивање завичајног музеја мишљено. Завичајни музеји приказују живот завичаја у којим делују и то живот у свим манифестацијама. Они су документација и илустрација националног живота свога краја, чувари успомена и докумената, а нарочито чувари доказа културног живота и националног стремљења.”²⁸

²⁸ Ф. Малин, *Музеј Матице српске*, у: Војводина данас, Нови Сад 1938.

Матица српска пре оснивање Музеума Матице српске (1826–1847)

Оснивањем Матице српске 1826. године, као друштва намењеног чувању српског језика и културе, заживела је идеја организованог рада на очувању, развоју и унапређењу културне баштине српског народа у Хабзбуршкој монархији. Томе је свакако допринело објављивање првог броја *Летописа* претходне године, јединог гласила на српском језику у Монархији. Од подршке издавању часописа до оснивања друштва протекло је тек нешто времена, али је та племенита идеја окупила неколицину угледних и богатих Срба око заједничког циља. Убрзо се идеја разгранала, те се појавила потреба за установљењем и других установа у оквиру Матице српске које би доприносиле њеном бољем и ширем деловању. Најпре се појавила потреба за оснивањем библиотеке са српским књигама, како за потребе уредништва *Летописа*, тако и питомаца Текелијанума.

Сава Текелија²⁹ је први поменуо назив Библиотека Матице српске већ 1836. године у свом предлогу Српском општеству у Пешти поводом намере да оснује задужбину за сиромашне студенте.³⁰ Као званичан датум оснивања Библиотеке Матице српске прихваћен је 26. август 1838. године када је почео организовани рад на прикупљању и обради књига. Ипак, приручна библиотека постојала је у Матици и пре 1838. године, будући да је паралелно са објављивањем *Летописа* започето и прикупљање књига и часописа неопходних за његово стварање. Основ за њено јавно деловање дао је Сава Текелија на Свечаној седници Текелијанума одржаној 26. августа 1838. године када је „огласио Библиотеку Матице српске за јавну установу, прогласио њено јавно употребленије, апелујући на цео словенски род да је подржи и обезбеди њен развитак”³¹.

Одазивајући се позиву Матице српске да помажу рад новоустановљене Библиотеке, многи дародавци су уз примерке књига почели да поклањају портрете, мапе и разне друге артефакте. Тако је истовремено са установљавањем Библиотеке започето прикупљање предмета за колекцију будућег музеја. О томе сведочи извештај првог „надзиратеља” Текелијанума и Матичиног библиотекара Томе Теодоровића, који је у Извештају о сређивању Библиотеке записао: „При овој се библиотеки различити Земљеписи и образи

²⁹ В. Симић, С. Мишић, *Сава Текелија – велики српски добротвор*, Нови Сад 2010; С. Мишић, *Поклон-збирка Саве Текелије*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2007.

³⁰ Ж. Милисавац, *Историја Матице српске, I део, 1826–1864*, Матица српска, Нови Сад 1986, 420.

³¹ П. Малетин, Л. Чурчић, *Библиотека Матице српске*, Нови Сад 1964, 9.

древни списатеља, као и друга начертанија налазу, која би по мом слабом расузденију у читаоници по дувари изложити требало.”³² Баш као што је био случај са Библиотеком, и формирање колекције Музеја Матице српске започето је пре његовог званичног оснивања 1847. године, и то у оквиру деловања Библиотеке.

То нам говори о испреплетености Матичиних делатника и делатности, јер су сасвим природно људи и активности довели до прожимања *Летописа*, Библиотеке и касније основаног Музеја. На свим тим пословима били су ангажовани исти појединци – интелектуалци и ликовни и књижевни ствараоци. Томе у прилог говори и чињеница да су идеју о оснивању Музеума подржавали одређени текстови објављивани у *Летопису*. Георгије Магарашевић је, пишући о чешким, руским и пољским музејима, подсећао читаоце да су „музеји и библиотеке средства за изображеније народа” и тиме подстицао идеју о оснивању националног музеја код Срба.³³ Такође, у *Летопису* су објављивани и бројни чланци, како о изучавању старина и споменика прошлости, тако и о савременим уметницима и њиховим делима. Све то је доприносило развоју свести о грађењу и чувању српског националног идентитета и потреби оснивања националног музеја.

Сам Теодор Павловић³⁴, уредник *Летописа* и касније секретар Матице српске, имао је истакнуту улогу у стварању уметничке колекције Музеума. Као интелектуалац широких интересовања одржавао је контакте с многим српским сликарима. Са Јованом Исајловићем Млађим се дописивао и размењивао књиге током 1837. године.³⁵ Објављивао је у *Сербском народном листу* Винкелманове списе у преводу Димитрија Аврамовића. Дружио се с Катарином Ивановић, првом српском сликарком те је први објавио њену биографију и репродуковао њен аутопортрет. Павле Симић је на његов подстицај израдио цртеж за литографију Јохана Батисте Клероа: *Срби око гуслара*. Павловић је пратио и рад Анастаса Јовановића и о његовим делима редовно извештавао. Захваљујући његовим контактима у Матичине приложнике уписали су се 1842. године сликар Димитрије Аврамовић и вајар

³² П. Малетин, И. Веселинов, Л. Чурчић, *Грађа за историју Библиотеке Матице српске*, књ. I, Нови Сад 1964, 36–37.

³³ Г. Магарашевић, *Славенска литература. О значају музеја*, *Летопис* 5, 1826, 112–117.

³⁴ О Теодору Павловићу види: *Теодор Павловић и његово доба* [зборник радова], Нови Сад 1988; Л. Мечкић, *Теодор Павловић. Живот и дело*, Нови Бечеј 1995.

³⁵ О. Микић, *Сликар Јован Исајловић Млађи, у: Српско сликарство 18–20. века. Одабране студије*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2005, 250–273.

Димитрије Петровић, а карловачки сликар Урош Кнежевић био је претплатник *Летописа* од 1844. године и приложник 1847. године.

Сава Текелија је, међутим, осам година пре оснивања Матице српске, 1818. покренуо идеју о оснивању националног музеја српског народа у Угарској. Предлагао је да се при Сечењијевој Земаљској библиотеци оснује посебно српско одељење које би водио неко из редова Срба са знањем славеносрпског језика. И поред Текелијине спремности да и финансијски подржи реализацију своје идеје, његова племенита намера је одбијена.³⁶ Намера да се оснује српско одељење била је у супротности са идејом јединства угарске националне збирке која би обухватала и дела различитих националних и језичких ентитета. Несумњиво разочаран, Сава Текелија је наставио своју борбу за унапређење културе и образовања српског народа, пре свега личним укључивањем у рад Матице српске, као и оснивањем Текелијанума.

Овај велики добротвор и први почасни председник Матице српске имао је заиста значајну улогу у почетку развијања идеје о формирању Музеума Матице српске. Наиме, он је дао први конкретан подстицај оснивању Музеума. Формирајући своју задужбину Текелијанум, Сава Текелија је желео да у оквиру њега, поред библиотеке, буде смештен и Пантеон – галерија слика са ликовима људи заслужних за културу и просвету српског народа. Попут Лукијана Мушицког, и Сава Текелија је био опседнут мишљу о неопходности постојања ликова „свију знаменитих Срба”³⁷, те је започео рад на прикупљању портрета, што представља основ даље колекције.

Оснивање Музеума Матице српске (1847)

Истовремено, Сава Текелија је поклоном једанаест породичних портрета, које је као и своју осталу имовину тестаментом оставио Матици српској, подстакао код Теодора Павловића идеју о оснивању музеја. Могуће је да је пренос тих портрета у зграду Текелијанума 1843. године био непосредан повод Теодору Павловићу да започне конкретне припреме за реализацију Музеума. Стога је, на његов предлог, на седници

³⁶ Л. Шелмић и сарадници, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001, 13.

³⁷ Л. Шелмић и сарадници, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад, 2001, 11.

Управног одбора 14. октобра 1847. године донета одлука о формирању „Србско-народне сбирке или Музеума”. У одлуци о оснивању наведено је да ће се збирка формирати поклонима и откупима значајнијих предмета: „Цели сходно делатитеши се путем Народни Новина позив учинити, да сваки своје учинити усиле се, и што је год у Смислу Србског Народа и Народности знаменито и памети достојно, било то из новиј или најпаче из стар времена, Содружества за Србско-Народну Сбирку (или Музеум) предати изволило; (...) све стародревности и све знаменитости овде ће се хранити. Сваком родољубивим дароватељу трудиће се Содружество признателност своју изјавити. Аколи што тако драгоцено буде, да притежатељ без уштерба свога Народној Сбирки поклонити не би могао, Содружество ће у таком Случају погодбу и куповање ступити, које протоколира се.”³⁸

Тако су на овој седници постављени темељи деловања Музеја који су у наредним годинама полако надграђивани.

Нажалост, не зна се тачно шта су све изасланици Матице, који су били задужени за спровођење Текелијиног тестаментa, пренели из Арада у Пешту, јер у Коначном извештају Матичиних изасланика од 8/20. августа 1843. године не постоји попис.³⁹ У тестаменту од 6. септембра 1840. године, којим је Сава Текелија Матици српској поверио на чување своју целокупну заоставштину, такође не постоји попис књига, слика, нумизматичких и других драгоцених предмета, тако да се не може са сигурношћу тврдити да је све што је Текелија завештао Матици српској у њој до данас и сачувано. На срећу, сачувана су дела ликовне уметности⁴⁰ која и данас представљају важан део колекције Галерије Матице српске и увек обавезан део њене сталне поставке.⁴¹

Ни након званичног оснивања 1847. године, Музеум Матице српске⁴² није одмах развио професионални приступ сакупљању и обради предмета. Услед недостатка запосленика и стручњака који би се тиме бавили, првих година рада није постојала прецизна евиденција пристиглих дела. На срећу, за значајне дарове Матица се добротворима захваљивала у

³⁸ Записник седнице Управног одбора Матице српске од 14. октобра 1847. године, бр. 151 (РОМС).

³⁹ *Извештај о наследству Текелијином*, 8/20. август 1843, Грађа Матице српске.

⁴⁰ С. Мишић, *Поклон-збирка Саве Текелије*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2007.

⁴¹ Б. Кулић, *Галерија Матице српске. XVIII век*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2007; *Уметност XVIII века у колекцији Галерије Матице српске*, Нови Сад 2013.

⁴² Записник седнице Управног одбора Матице српске од 14. октобра 1847. године, бр. 151 (РОМС).

својим гласилима, што представља важно сведочанство о примљеним предметима и драгоцен извор информација.

Приликом пресељења Матице српске из Пеште у Нови Сад 1864. године пренесена су и до тада прикупљена дела у оквиру Музеума Матице српске. Нажалост, ни пре а ни по пресељењу, није сачињен списак предмета донетих у Нови Сад. Ипак, на основу различитих докумената и новинских записа може се делимично реконструисати која дела, којих аутора и којих поклонодаваца су ушла у фонд Музеја Матице српске пре године пресељења и, као део имовине Матице српске, пренета паробродом „Напредак“ у Нови Сад.

Једна од првих аквизиција која је претходила оснивању Музеја, био је поклон Саве Текелије. Он је уз једанаест породичних портрета које је завештао тестаментом, Матици српској 1841. године уступио графичку матрицу свог портрета чувеног бечког литографа Јосефа Крихубера (Josef Kriehuber 1800–1876) с намером да се са њега умножавају графички листови и продају у корист Матице. Један портрет одмах је изложен у Матичиној сали за седнице. Након Текелијине смрти 1842. године, на иницијативу Стевана В. Поповића, уследио је покушај да се новцем од продаје Текелијиних портрета уреди галерија заслужних људи – његов Пантеон, који је за живота осмислио. Тим поводом је већ следеће године од истог литографа наручен и портрет Теодора Павловића завршен 1843. године. Поруџбина је реализована захваљујући новчаним прилозима чланова, о чему сведочи посвета „от членова Матице српске“. Исте године свој портрет је код Крихубера наручио и владика будимски и Матичин председник Платон Атанацковић, који је један примерак одмах поконио Матици. Сва три портрета и данас су део колекције Галерије Матице српске и представљају незаобилазни историјски документ о часницима Матице српске и оснивачима Галерије Матице српске.

Један од првих сликара ангажованих на формирању Пантеона Матице српске био је Јован Поповић (1810–1864). Од њега је већ у децембру 1847. године откупљен за 50 форинти сребра постхумни портрет Саве Текелије, рађен по предлошку Јосефа Крихубера.⁴³ Тај

⁴³ Јован Поповић, *Сава Текелија*, 1847, ГМС/У 0427/070. Видети више у С. Мишић, *Уметничка заоставитина Саве Текелије*, у: *Сава Текелија – велики српски добротвор*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2010, 119.

портрет Саве Текелија је и данас у власништву Матице српске и изложен је у свечаној сали. Он чини обавезни визуелни материјал за препознавање лика Саве Текелије. Убрзо је од Јована Поповића наручен и портрет аустријског цара Фердинанда V али он, нажалост, није сачуван.⁴⁴

За лик Саве Текелије везана је још једна значајна поруџбина. У оквиру обележавања стогодишњице Текелијиног рођења, Одбор за припрему програма је априла 1861. године предложио да се наручи Текелијина слика у природној величини, уместо мермерног попрсја како је то 1860. године предложено. Портрет је наручен код мађарског сликара Тана Мора (Than Mór, 1828–1890) и испоручен је директно у Нови Сад, непосредно пред обележавање јубилеја. Тим поводом реализована је и медаља коју је, према нацрту Аксентија Мародића (1838–1909), извео Јован Хеблинг у тиражу од 210 примерака (100 примерака од бронзе, 100 од британског метала и 10 од финог чистог сребра).

Поред Јована Поповића, у тим раним годинама за рад Матице био је везан и сликар Јован Вулетић (1825–1852). Њега је Матица, као једног од најталентованијих ученика Марастонијеве академије повремено стипендирала из Текелијиног фонда, а он је заузврат насликао портрет Симе Милутиновића Сарајлије. Нажалост, тај портрет није сачуван, као ни портрет цара Франца Јосифа I, који је Матица такође наручила од Вулетића. Ипак, у колекцији Галерије Матице српске данас се чува једно дело овог рано преминулог сликара – портрет Богобоја Атанацковића, српског списатеља, књижевника и адвоката.⁴⁵ Овај портрет сведочи о стваралаштву и сликарском изразу Јована Вулетића, једног од првих сликара ангажованог на формирању Матичиног музеја.

Током потоњих година Матица је поручивала репрезентативне портрете својих часника. Аксентије Мародић насликао је 1870. године портрет Платона Атанацковића по раду Новака Радонића из 1857. године, а 1871. године код истог уметника наручен је и портрет Теодора Павловића, након Светосавске свечаности на којој је Јован Суботић у својој беседи говорио о његовим заслугама.⁴⁶

⁴⁴ Ж. Милисавец, *Историја Матице српске, I део, 1826–1864*, Матица српска, Нови Сад 1986, 434.

⁴⁵ Јован Вулетић, *Богобој Атанацковић*, ГМС/У 1277.

⁴⁶ Ј. Суботић, *Теодор Павловић и његов положај у животу нашег народа*, Српски летопис, књ. 114, Нови Сад 1872, 210.

Овим поруџбинама настављен је рад на формирању Пантеона, галерије портрета Матичиних часника – председника, секретара и добротвора који данас, скоро два века касније, представља галерију хероја националне културе изложену у свечаним просторијама Матице српске.

Владика Платон Атанацковић имао је важну улогу у историји Матице српске у годинама пресељења. Истовремено, дао је и свој скромни допринос формирању библиотеке и музејске збирке. Познато је да је 1842. поклонио шест различитих рукописних диплома као и једно „стихотвореније блаженопочившег Елпа Л. Мушицког собственем овог руком написано”⁴⁷. Наредне године предао је Матици сребрну медаљу сковану у спомен отварања Храма Валхале у Баварској⁴⁸ која је и данас део Збирке одликовања Матице српске и Галерије Матице српске.⁴⁹

Петар Јагодић од Крњаче, племић и дародавац, поклонио је 1845. године у камену изрезан лик фелдцајгмајстера барона Михаила Михайловича,⁵⁰ рад Јохана Батисте Клароа (1797–1854) из 1839. године. То дело и данас је део колекције Галерије Матице српске, а 1959. откупљен је за Галеријску збирку и портрет дародавца Петра Јагодића, рад сликара Константина Данила (1802–1873).

У Матичином инвентару забележено је да је академски живописац Павле Чортановић (1825–1903) поклонио 1859. године „два лика светог Саве”. Поклон је примљен „с хвалом” и наложено је да се приновљена дела ураме и изложе у Матици. Нажалост, није сачувано више података о том поклону. Данас се у колекцији Галерије Матице српске налази неколико Чортановићевих радова са представом Светог Саве. Неки од њих настали су у годинама које су претходиле наведеном поклону: слика *Св. Сава српски просветитељ* насликана је 1857. године, али је за Галерију откупљена тек 1962. из приватног власништва, а графика *Св. Сава, први архиепископ и просветитељ српски* настала је 1859. године. Павле Чортановић је наставио да поклања своја дела Музеју Матице српске те је

⁴⁷ Ж. Милисавац, *Историја Матице српске, I део, 1826–1864*, Матица српска, Нови Сад 1986, 433.

⁴⁸ *Спомен-медаља поводом довршетка изградње Храма Валхале у Регенсбургу 18. X 1842*, ГМС/У 66552, инв. бр. 01200110.

⁴⁹ Р. Кулић, *Збирка одликовања Галерије Матице српске и Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2014.

⁵⁰ Јохан Батиста Кларо (1797–1854), *Барон Михаило Михаљевић*, генерал, градоначелник Панчева, ГМС/У 1490.

1861. даровао „једну литографисану слику” *Југ Богдан и његови синови*. Остала дела Павла Чортановића из колекције Галерије Матице српске указују да је био везан за рад Матице јер је израдио неколико графичких портрета Матичиних часника: литографски портрет *Др Јован Суботић, председник Матице српске* извео је 1860. године, а портрете *Владика Платон Атанацковић* и *Милица Стојадиновић Српкиња*, 1862. године.

Сликар Стева Тодоровић (1832–1925) је 1861. године Матици даровао графику *Манастир Манасија*. И она је примљена са великом хвалом, урамљена и заведена у Матичин инвентар. Касније су и други његови радови постали део колекције Музеја, а међу њима и портрети добротвора Матице српске *Господар Јован Обреновић, брат кнеза Милоша, Анастасија (Стана) Алексић пл. Маина, рођ. Обреновић, кћи Јована Обреновића* и *Геддеон (Геда) Дунђерски, велепоседник из Србобрана, добротвор Матице српске*.

Захваљујући наведеним даровима Павле Чортановић и Стева Тодоровић уписали су се међу добротворе Матице српске, али су се та дела, нажалост, изгубила. Ипак, деценијама касније два дела поново су се нашла у колекцији Галерије: графика *Југ Богдан и његови синови* откупљена је из приватног власништва 1956. године, а графика *Манастир Манасија* 1958. Данас су обе графике изложене у сталној поставци XIX века.⁵¹

У годинама пред пресељење Матице српске у Нови Сад набављена су још два дела за Музеј. На позив сликара Павла Симића (1818–1876) Матица српска је 1863. године купила његову литографију *Српска народна скупштина у Сремским Карловцима 1. маја 1848*. Дело је касније било загубљено али је деценијама касније ипак пронађено и данас је део колекције Галерије Матице српске. И Симић је своју делатност везао за Матицу српску сликањем портрета за њен српски Пантеон. По делу Новака Радонића за Матицу је урадио два портрета: *Др Јован Хаџић – Милош Светић, књижевник, један од оснивача и председник Матице српске* (1867) и портрет *др Ђорђе Стојаковић, политичар, краљевски дворски саветник, адвокат Матице српске* (1863).

Отисак исте литографије *Српска народна скупштина у Сремским Карловцима 1. маја 1848*. исте, 1864. године је поклонио Александар Сандић. Истовремено је послао и бронзану медаљу изливену у част покојног патријарха Јосифа Рајачића. Нажалост, ни медаља ни

⁵¹ С. Мишић, *Галерија Матице српске. XIX век*, водич, Галерија Матице српске, Нови Сад 2014.

поклоњена графика нису сачуване. Ипак, иако се поклоњеним делима губи траг, у колекцији Галерије Матице српске чува се портрет дародавца Александра Сандића који је Павле Чортановић, већ поменути сарадник и добротвор Матице српске, насликао управо те, преломне 1864. године.

Током првих, такозваних пештанских година деловања Музеја Матице српске остварени су бројем скромни, али важношћу вредни резултати. Постављени су основи за формирање збирке који ће се следити у наредним деценијама. Пре свега то су поруџбине портрета часника Матице српске, затим куповина уметничких дела од савремених сликара и на крају поклони које је Матица примала од својих сарадника. Подстицаји свим наведеним моделима уобличавања збирке давани су путем Матичиних гласила и текстова па чак и позива објављеног у *Сербским народним новинама*.

Нажалост, у том периоду није вођена евиденција набављених дела те не знамо шта је тачно пристигло у колекцију Музеја. И, што је можда још проблематичније, није се водило рачуна о делима те су многа од њих током времена нестала. Ипак, најважнији предмети – наручени портрет Саве Текелије, рад Јована Поповића, и његова збирка породичних портрета – сачувани су, те и данас чине важну тачку колекције Галерије Матице српске.

Матица српска и Музеум у Новом Саду (1864–1933)

Пресељење Матице српске у Нови Сад био је значајан културни догађај за читав српски народ, а савременици су га оценили као „крупан национални догађај и успех Срба у Угарској”⁵². Прва Матичина скупштина у Новом Саду одржана је у дому владике Платона⁵³, некадашњег и новоизабраног председника Матице српске. Нова средина и нове друштвене прилике захтевале су и промене унутрашње организације Матице, тако да су у складу с такозваним Милетићевим уставом формирана два одбора: Управни и Књижевни и тако одвојени финансијски и стручни послови. Послови Музеја и Библиотеке припадали су делокругу Књижевног одбора. Познато је да је одмах по пресељењу извршена

⁵² Л. Шелмић и сарадници, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001, 35.

⁵³ Владика Платон био је председник Матице српске у два мандата (1842–1844, 1864–1867). Видети више у: Ж. Милисавец, *Из историје Матице српске (Платон Атанацковић)*, Рад Матице српске 3, Нови Сад 1971, 48–51; Ж. Милисавец, *Историја Матице српске, I део, 1826–1864*, Матица српска, Нови Сад 1986, 541–555.

примопредаја дужности и имовине али, нажалост, не знамо шта је све улазило у имовину Матичиног Музеја. Сигурно је само да је ту био портрет Саве Текелије, рад Тана Мора који је Матица наручила поводом прославе стогодишњице Текелијиног рођења и велике прославе одржане у Новом Саду 1861. Иако тим портретом многи, попут Јована Суботића, нису били задовољни, он је био први репрезентативни „експонат” свечане сале.

Одмах након сеобе и Свечане скупштине одржане у дому владике Платона 30. априла 1864. године, на првој седници Управног одбора извршена је примопредаја Матичине имовине. Број прикупљених портрета до тада није био велик, новца за набавку нових музејских предмета није било, али се ипак није одустајало од намере да се настави са формирањем српског Пантеона: „Желећи у својој дворани, уз великог добротвора српског Саве Текелије и ликове других народних добротвора имати” Матица је умолила Јована Наку да, или пошаље свој портрет, или дозволи „да га друштво сними”⁵⁴. Јован Нако био је млад човек али је своју задужбину рано формирао, те је Матичина одлука да се његов портрет стави поред Текелијиног била сасвим оправдана. Иако у Матичиној архиви не постоји писани траг о набавци портрета Јована Нака, извесно је да је он послао свој портрет, рад Леополда Шульца (Leopold Schulz, 1804–1873). С друге стране, Матичина жеља да се набави портрет Павла Јовановића из Арада остала је неиспуњена и поред великог залагања др Јована Крестића, Матичиног пуномоћника из Арада. Нису успели да пронађу неки већ насликани, а ни неког ко би тај портрет могао сачинити. Матица је те године успела да набави још један рад – портрет *Ђорђа Стојаковића* који је највероватније наручила од сликара Павла Симића, привилегованог сликара Матичиног председника Платона Атанацковића. Нажалост, не постоје подаци о начину набавке овог портрета за Матицу.

Јован Суботић у својој аутобиографији⁵⁵ наводи да су захваљујући њему набављени портрети владике Платона, Јована Хацића и Лукијана Мушицког „и тако започне збирка, коју Матица касније попуни, те се сад може око онога који Матичину дворану посети забавити лепим бројем знаменитих српских родољуба и добротвора”. О томе, међутим, у

⁵⁴ Записник друге седнице Управног одбора одржане у Новом Саду, 11/23. маја 1864.

⁵⁵ Ј. Суботић, *Аутобиографија*, Матица српска, Нови Сад 1901.

архиви Матице српске нема података. Већи Суботићев ангажман у овим пословима започео је тек његовим ступањем на дужност председника Матице српске 1868. године.

Набавку портрета Јована Хаџића⁵⁶ покренуо је Петар Нинковић, уредник *Србобрана* који је Књижевном одбору предложио да се Хаџић замоли „да као члан, који је од оснивања Матице српске лепих заслуга стекао, свој лик за друштвену дворану пошаље“⁵⁷. Познато је да је на молбу Књижевног одбора Хаџић сачинио свој портрет и замолио Матицу српску да га преузме.⁵⁸ Хаџић се за израду портрета обратио Павлу Симићу и замолио га да уради копију његовог портрета који је Новак Радонић насликао 1854. године. С обзиром на намену овог портрета наложио му је да дослика развијени свитак са натписом *Матица српска 1826*. Портрет је преузет након његове смрти а свечано је откривен 31. маја 1869. године и том приликом се Јован Суботић захвалио његовој удовици „на готовости, којом је лик свог мужа друштву уступила“⁵⁹.

Јован Суботић⁶⁰ је као човек широких југословенских видика својим деловањем на пољу књижевности, критике и естетике много учинио за Матицу српску и развој националне културе. Он је међу првима истицао националне вредности уметничког дела те је такве ставове испољавао и око уређења Матичине збирке слика. Истовремено, учинио је много да Матица дође до свог властитог „дома“ и уреди просторије достојне своје делатности. Његово залагање да се у Матици српској обележава Свети Сава свечаностима које су имале просветно-културни карактер допринело је да се нешто касније купи икона *Светог Саве*, рад Адама Стефановића (1832–1887).

Јован Суботић је урадио много на подизању угледа Матице српске о чему сведочи и податак да је Новосадски магистрат 1870. године слике које је добио на поклон од Земаљског угарског друштва уступио Матици српској са образложењем да „ововарошка

⁵⁶ Јован Хаџић (1799–1869) био је аутор првог Матичиног устава или статута и први председник Матице српске (1826–1833), видети више у: Ж. Милисавац, *Из историје Матице српске. Оснивачи Матице српске*, Рад Матице српске 2, Нови Сад 1971, 68–71.

⁵⁷ Записник седнице Књижевног одељења, 12/24. фебруар 1867.

⁵⁸ Писмо Јована Хаџића Матици српској (РОМС, М. 9 198).

⁵⁹ Ж. Милисавац, *Историја Матице српске*, II део, 1864–1880, Матица српска, Нови Сад 1986, 507.

⁶⁰ Јован Суботић био је председник Матице српске 1868–1872, видети више у: Ж. Милисавац, *Из историје Матице српске. Председници Матице српске (Јован Суботић)*, Рад Матице српске 4, Нови Сад 1972, 85–86; Ж. Милисавац, *Историја Матице српске*, II део, 1864–1880, Матица српска, Нови Сад 1986, 507.

општина нема никакве галерије а познато је да Матица српска има своју Галерију слика”⁶¹. То указује и на свест о професионалној музејској делатности Матице српске, али и на поверење да ће слике најбоље бити сачуване управо у њој; својом бригом за добијена дела Матица је правдала указано јој поверење. На седници Управног одбора 18/31. јануара 1871. донета је одлука да се слика *Отмица* стави у златан рам, а само годину дана касније, у циљу превентивне заштите уметничких дела, донета је одлука „да се не би квариле слике и златни оквири у Матичиној дворани, одлучује се: да у напредак у дворани није дозвољено пушење”⁶².

На сличан начин поверење у Матицу исказао је и бивши кнез Србије Александар Карађорђевић који је приликом сеобе на свој посед у Мађарској, преко посредника тј. опуномоћеника, понудио Матици да прими предмете владарске породице: оригиналне слике свог оца, вожда Карађорђа и његове супруге и оружје са којим је војевао.⁶³

У одговору Књижевног одељења писало је да ће Матица драге воље примити поменуте ствари на чување до даље наредбе или „на свагда”. Наведено је да ће их Матица изложити народу на углед у својој „галерији од слика српских славних људи“, чиме су хтели да укажу на јавни карактер који ће ти предмети добити. Истакнуто је да је Матица друштво које је постало од народних прилога, а за „народно изображење и просвету“, па се стога радује кад јој поједини родољуби обраћају своју пажњу, или јој што поверавају, чиме је хтела да пропагира своју делатност и подстакне дародавце да се у њу укључе. Кнез Александар Карађорђевић је одговорио да се захваљује Матици на готовости, којом прима речене ствари, које Матици на аманет даје, као аманет и поштовати и сачувати. „Тиме ми је – вели – Матица скинула један терет са душе, јер ми је дала прилику, да ствари које сам уистину сматрао као своје, али у исто време и као ствари на које читав народ српски има право, предам бризи народној, с уверењем да ће тек тада бити обезбеђене па и за мене самог – и за то јој хвала.” Тако су у дворани Матице српске, како наводи часопис *Застава* биле изложене: „лик Карађорђев, оригиналан, снимљен у Петрограду; лик Јелене Карађорђеове жене, из познијег времена, смрт Карађорђеова по причању Исидора

⁶¹ Л. Шелмић и сарадници, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001, 38.

⁶² Записник седнице Управног одбора 3/15. јануар 1872.

⁶³ *Застава*, Нови Сад 1873/63.

Стојановића, сликао у Пешти М. Тан 1863”⁶⁴ и оружје. Ови предмети су по жељи кнеза, касније и краља Петра, предати Народном музеју у Београду.

Овај пример показује са колико жара се Матица борила за дарове и значајне предмете, али и колико је била промишљена у својим поступцима. Излагањем тих предмета у својој свечаној сали намеравала је да привуче и друге да посете Матицу српску, упознају историјске предмете и, коначно, можда поклоне сличне. Нажалост, иако привремено изложена ова дела нису постала део збирке Матице српске. Није искоришћена прилика да се Музејска збирка прошири и врстом предмета и кругом дародаваца.

И у време председниковања Стевана Брановачког⁶⁵ настављен је рад на попуњавању уметничког фонда. Већ 1872. године забележен је откуп слике од аутора Адама Стефановића, *Свети Сава* из 1871. године. Матица је из својих фондова платила за њу 100 форинти, а она је сасвим сигурно била централна тачка обележавања Светосавских свечаности чије одржавање је покренуо Јован Суботић.⁶⁶

Ангажованост Матице на увећању галерије слика видљива је у праћењу уметничких дела. На седници Управног одбора Стеван Брановачки известио је да је дознао да се у Осијеку код адвоката Николе Витковића налази портрет Михаила Витковића, те је предложио да се тај портрет затражи за Матичину збирку славних Срба „и то што пре, јер чује да га неко мађарско друштво тражи за се”⁶⁷. Нажалост, и поред све жеље слика је отишла у посед Мађарске академије наука (Magyar Tudományos Akadémia).

Током наредне, 1873. године набављен је значајан број портрета. Наручен је код Новака Радонића портрет Вука Караџића, откупљени су портрет и биста владике Штросмајера и од Владислава Тителбаха, професора Реалке у Новом Саду, портрет Светозара Милетића. Анализом прикупљених дела уочено је и да не постоји слика владара Фрање Јосифа, те је донета одлука да се набави репродукција и стави у „леп рам”.

⁶⁴ Застава, Нови Сад 1873/63.

⁶⁵ Стеван Брановачки обављао је послове председника Матице српске у два наврата 1876–1868. и 1872–1880. Видети више у: Ж. Милисавец, *Из историје Матице српске. Председници Матице српске (Стеван Брановачки)*, Рад Матице српске 4, Нови Сад 1972, 84–88, Исти, *нав. дело, II део*, 341–351, 369–410.

⁶⁶ Б. Ковачек, *Светосавске беседе у Матици српској*, Рад Матице српске 30, Нови Сад 1993.

⁶⁷ Записник седнице Управног одбора 10/22. октобар 1872.

Током седамдесетих година Матица је наставили да прима поклоне. Адвокат Павле Грчић из Вуковара поклатио је портрет Александра Ђорђевића, рад Новака Радонића. Матица је са задовољством примила поклон и захвалила се путем новина.

Нажалост било је и нереализованих понуда. Због високе цене, Матица је морала да одбије понуду за откуп портрета Стефана Шупљикца, рад Константина Данила. Иако је у одговору писало да Матица не може да купи портрет док слику не види, могуће је да је прави разлог била висока процењена вредност на 200.000 форинти.

Није реализован ни поклон Катарине Ивановић. На седници Књижевног одбора констатовано је да са овом српском сликарком „која је свој век провела међу иноплеменицима, радећи неуморно, и својом вештом кичицом дичила српско име у туђини”⁶⁸ треба разговарати јер је спремна да поклати своја дела, али је већ на Скупштини Јован Бошковић саопштио да је она своја дела поклатила Народном музеју у Београду мада постоји нада да и Матица неко добије.

Исте године Матичин фонд слика употпуњен је портретима Доситеја Обрадовића и Лукијана Мушицког које су наследници Јована Хацића даровали Матици, као и са осам слика које је даровала Марија Пасковић заједно са „93 комада разних књига, 7 рукописа”⁶⁹, који су остали изањеног сина Васе.

Ново опредељење Матице српске током 70-тих година XIX века било је и да, поред портрета, откупљује и графичке листове историјске тематике и југословенског опредељења. У само неколико година Матица је купила литографске отиске: *Југославија, Рањени Црногорац, Крунисање Звонимирово и Матија Губец*, затим Предићеве *Босанске бегунце* и Чермакову олеографију *Херцеговачко робље*, а нешто касније и *Сеобу Срба под патријархом Арсенијем Чарнојевићем* Паје Јовановића и *Благовештенски сабор* Влаха Буковца. „Извесно је да је та куповина с једне стране била подстакнута романтичарским сањарењима о некадашњој величини нације, а са друге актуелном идејом о јединству југословенских народа”⁷⁰. О томе сведоче и контакти Матичиног привилегованог сликара Аксентија Мародића са Исом Кршњавим, Фердинандом Кикерцем, Николом Машићем,

⁶⁸ Записник седнице Књижевног одбора 2/14. јануар 1874.

⁶⁹ Скупштина Матице српске, 9, 10, 11. септембар 1874. године.

⁷⁰ Л. Шелмић и сарадници, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001,44.

Салгетијем Дријолијем и другим хрватским сликарима, а пре свега са бискупом Штросмајером.⁷¹

Велики значај за попуњавање Матичине колекције нису имали само председници и часници, већ и текстови њених чланова, Стевана В. Поповића и Илије Огњановића Абуказема, објављивани у часописима и дневним новинама. Они и данас представљају драгоцену грађу за изучавање националне историје уметности. Абуказем је у *Јавору* објавио текст о слици Павла Симића *Бирчанин Илија плаћа данак Турцима*, констатујући на крају да се слици губи траг и да би је ваљало пронаћи и потом уступити Матици српској „која чува слике многих добротвора и других важних личности по српски народ”⁷². На његов апел одмах се одазвао епископ горњокарловачки Теофан Живковић и написао да радо слику уступа Матици српској. Абуказемов одговор публикован је у *Јавору* и у свом коментару изразио је захвалност епископу што је слику драговољно уступио Матици српској, где ће бити приступачна „сваком пријатељу и поштаватељу лепога”⁷³.

Следеће, 1878. године слика је стигла у Нови Сад заједно са сликом *Хаџи Бера и Хаџи Рувим*, такође делом Павла Симића насталог по поруцибини епископа Никанора Грујића у манастиру Гргетегу. Тим поводом епископ Теофан Живковић упутио је писмо Матици српској у коме је навео: „Пошто је за ова и овим подобна из народног живота дела оригинална и приличније и достојније и корисније место у Матици српској, него у појединих приватних лица, где лакше и пропасти могу, тога ради их ја Матици српској уступам с најучтивијом молбом да би их она примила и спомена ради поменутих Србаља од којих су и до мене доспеле, у својим просторијама места им дати изволела.” Матица се захвалила дародавцу и одмах наручила оквире за приспеле слике, а о њима је на Скупштини 1878. године говорио председник Стеван Брановачки. На истој седници саопштено је и да је добротвор Христофор Шифман послао свој портрет који је постављен на „почасно место у дворани Матичиној”⁷⁴. Ни у даровном писму из 1878. године, ни у председниковом говору, није наведен аутор дела, али се у списку слика, ликова и икона Матице српске из 1894. године наводи да је то проф. Јегер из Будимпеште. И овај поклон

⁷¹ Л. Шелмић и сарадници, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001, 44.

⁷² И. Огњановић, *Слика Бирчанин Илија*, Јавор, бр. 48, Нови Сад 1877.

⁷³ И. Огњановић, *Слика Бирчанин Илија*, Јавор, бр. 50, 1597–1600, Нови Сад 1877.

⁷⁴ Ж. Милисавац, *Историја Матице српске, II део, 1864–1880*, Матица српска, Нови Сад 1986, 510–511.

добрио је одјека у штампи. Стеван. В. Поповић, је у *Јавору* објавио Шифманову биографију и репродуковао графички портрет уз следећи коментар: „Колико поштује уметност, колико цени уплив њен на културни развитак народа, колико је дубоко уверен да је треба неговати и развијати у народу – показао је у наше дане не речима него делом племенити добротвор народа Христофор Шифман. Племенити Србин установио је прву стипендију за образовање српских уметника, показао је делом да имућни и родољубиви Срби треба да негују, да потпомажу и развитак уметности у српском народу.”⁷⁵

Након смрти Стевана Брановачког, потпредседник Књижевног одбора Милош (Миша) Димитријевић је предложио да се набави његов портрет за свечану салу. Израда портрета је поверена Аксентију Мародићу, осведоченом сараднику и пријатељу Матичиних угледних чланова. Портрет је свечано откривен на Главној скупштини 6/18. септембра 1880. године. У наредним годинама, поред већ претходно насликаних портрета Платона Атанацковића и Теодора Павловића, Мародић је урадио портрете Јована Суботића, Петра Костића и Петра Коњевића. Аксентије Мародић је, захваљујући својим заслугама за Матицу српску, био њен редовни члан од 1880. године, а члан Књижевног одељења од 1883. Своје поверење у Мародићеве вештине Матица је показала и тиме што му је поверила улогу свог првог рестауратора. Забележено је да му је одлуком Управног одбора од 11. јуна 1881. године дато да „дотера, поправи и премала слике Саве Текелије као младића, матере му и слику (*Аутопортрет*) Новака Радонића”⁷⁶. Матица је наредне године дала да се те слике ураме, а Мародићу је исплаћен хонорар у висини од 25 форинти. Колико је за Матицу то био важан и вредан посао показује управо висина надокнаде, јер је исто толико претходне године плаћено Новаку Радонићу за портрет Јована Јовановића Змаја. Сликарев син Светислав Мародић поклонио је Матици српској 1937. године 20 одабраних Мародићевих цртежа и тако употпунио збирку његових репрезентативних портрета студијским цртежима.

Поред Мародића тај, како је Лепосава Шелмић с правом назвала „привилеговани положај” имао је и Новак Радонић, који је био редовни члан Матице српске од 1864, члан Књижевног одељења од 1865, а за потпреседника је изабран 1877. године. Једно време

⁷⁵ С. В. Поповић, *Народни добротвори. Христофор Шифман. Меценат српске уметности*, Јавор, бр. 4, Нови Сад 1978, 111–116.

⁷⁶ Записник Управног одбора Матице српске, од 11. јуна 1881. године.

Радонић је обављао и послове привременог Матичиног архивара и библиотекара, те је сасвим сигурно водио бригу и о Матичиној галерији слика. О његовим рестаураторским активностима нисмо пронашли податак у архивама.

Новак Радонић је 1871. године поверио на чување Матици неколике своје слике с молбом да за њих нађе купца. Због своје тешке материјалне ситуације понудио је, преко посредника, Народном музеју у Београду на откуп своје копије по старим мајсторима – *Бахус*, *Амор* и *Флора*. Народни музеј је откупио само *Флору* по Тицијану, а остале слике је Новак изложио у Матици како би им се нашао купац. Те 1880. године Матица је, поводом 25 година рада Јована Јовановића Змаја, откупила његов портрет од Новака Радонића, а тек 1886. године још четири слике: композицију *Смрт цара Уроша*, портрет *Агра Јудита Брзак* и две копије *Амор* и *Бахус*. Радонићева заоставштина под кровом Матице употпуњена је његовом личном библиотеком, која садржи 720 књига, а коју је Матици даровао 1902. године његов станодавац Август Циглер.

Посебан вид активности Матице српске биле су задужбинске стипендије. Везујући за себе бројне појединце спремне да своју имовину уложе у образовање младих Срба, Матица је додељивала низ стипендија за различите области образовања. Једна врста биле су стипендије за уметничка школовања из задужбина Гавре Романовића, Христофора Шифмана и Саранфиле и Васе Јагодића. Био је то један од начина да се млади талентовани сликари укључе и вежу за рад Матице српске и њеног Музеја, али и да Матица лакше дође до портрета својих добротвора и часника.

У периоду од 1877. године до година обнове њеног рада после Првог светског рата, једанаест сликара је примало стипендије: Урош Предић (1877–1883), Паја Јовановић (1879–1883), Милан Милутиновић (1884–1887), Јосиф Фалта (1887–1895), Стеван Алексић (1898–1902), Милан Боројевић (1893–1897), Александар Секулић (1895–1903), Никола Михајловић (1903–1912), Воја Трифуновић (1906–1912), Славољуб Воркапић (1912–1914) и Васа Поморишац (1919/20). Сви ови сликари из захвалности су остали везани за Матицу српску. Учествовали су у њеном раду као чланови одбора или су се бринули о њеном уметничком фонду и поклањали јој своја дела за Музеј.

Најближи Матици био је њен први стипендиста Урош Предић. Не само да је насликао велики број портрета часника и био на известан начин привилеговани сликар, него јој је и поклонио велик број својих радова и тако постао велики добротвор 1948. године. Међу њима је свакако најпознатији *Надурена девојчица* за који је добио Гундлову награду на студијама у Бечу. Иако се до 1948. од ње никада није раздвајао, одлучио је да је поклони Матици српској као и своја друга бројна дела. Предић је био активни делатник Матице српске. Њен редовни члан постао је 1892, следеће године члан Књижевног одељења. За почасног члана изабран је 1927. поводом прославе стогодишњице Матице српске, а за доживотног почасног председника Музејског одбора 1935. године. Било му је нуђено и да буде председник Матице али будући у позним годинама са захвалношћу одбио.

Паја Јовановић стипендију није добио из првог пута. Претекао га је управо Урош Предић као „најизврснији од свију просилаца”, али је стипендију добио већ следеће 1879. године из закладе Гавре Романовића. Као Матичин стипендиста добио је 1883. године Прву награду и царску стипендију за слику *Рањени Црногорац*.⁷⁷ Живот у европским престоницама и путовања по свету одвојила су Јовановића од Матице све док није започео осликавање иконостаса Саборне цркве у Новом Саду. Ипак, његов однос са Матицом није био близак као Предићев, иако је у Матичиним издањима редовно извештавано о његовим успесима. Матица српска именовала га је за почасног члан 1927. године, а он је Матици поклонио портрет Александра Карађорђевића.

Матица је покушала да успостави сарадњу и са другим сликарима, посебно својим стипендистима, али ти покушаји нису увек били успешни. Паја Јовановић је изразио жељу да уради портрет Гавре Романовића, задужбинара из чије задужбине је примао стипендију, али то није и реализовао. Стева Алексић није насликао обећани портрет Ђорђа Ф. Недељковића. И Никола Михајловић се нудио да за зајам уради слику Матице, али пошто новац није добио није ни слику урадио. Неславно се завршила и сарадња са вајаром Јованом Пешићем, који је израдио гипсана попрсја Саве Текелије и Јована Стерије Поповића. Матица их је примила, али их у недостатку средстава није израдила него му их је и вратила.

⁷⁷ Слика се у колекцији Галерије Матице српске налази од 1971. године.

Током осамдесетих година XIX века настављено је са прикупљањем портрета значајних личности. Тако је 1878. Јелена Поповић, удовица Јована Стерије Поповића, поклонила супругов портрет, а Матица га је две године касније дала да се ураму у позлаћени оквир. Исте, 1880. године набављен је златни оквир и за тек откупљени портрет Јована Јовановића Змаја, рад Новака Радонића. Током осамдесетих година Матица је и добила многе значајне поклоне. Петар Јовановић, чувени новосадски гостионичар и власник кафане „Код камиле”, поклонио је портрете *Цар Душан* и *Краљевић Марко*, радове Ђуре Јакшића, који је и сам био чест гост ове кафане.

Услед тешке материјалне ситуације због предаје Текелијине задужбине мађарским властима и раслојавања интелектуалне елите, „Матица је почетком осамдесетих година ушла у период назадовања”⁷⁸ који је трајао све до краја XIX века. Један од начина да се одржи рад било је проширење чланства, те је стога и штампана Диплома Матице српске. Други начин био је апел грађанству. Књижевно одељење је на предлог Стевана В. Поповића одлучило да објави позив родољубивим грађанима да Матици поклањају или поверавају на чување радове српских сликара који могу „послужити као грађа за историју српске сликарске уметности”⁷⁹. На истој седници Поповић је упозорио да треба трагати за сликарским радовима покојног песника Ђуре Јакшића. Нешто касније, 1884. године Матица је, међутим, уступила једну слику Ђуре Јакшића Народном музеју у Београду, желећи да на тај начин подржи рад овог музеја као централне музејске установе. Нажалост, иако се зна да је Матица тај портрет проследила, он није сачуван у колекцији Народног музеја. Недостатак новца довео је до тога да Матица остане без још једног значајног дела и портрета једне знамените личности. Године 1887. Матици је понуђен портрет Лазе Костића, рад Ђуре Јакшића и, премда је седницом Књижевног одбора председавао велики поштовалац Ђуриног дела Новак Радонић, није било услова да се ова слика купи.

Апел грађанству и лични труд Стевана В. Поповића допринели су да у Матицу стигне портрет Павла Којића⁸⁰, рад мађарског сликара Адлера Мора (1826–1902) преко Којићевог рођака а Матичиног члана Стевана Николића. Био је то једини портрет председника

⁷⁸ Л. Шелмић, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001, 50.

⁷⁹ Записник седнице Књижевног одељења, 5/17. фебруар 1881.

⁸⁰ Павле Којић био је председник Матице српске у периоду 1853–1864. Видети више у: Ж. Милисавац, *Из историје Матице српске. Председници Матице српске (Павле Којић)*, Рад Матице српске 4, Нови Сад 1972, 82–84.

Матице српске изведен руком сликара несрпског порекла. Исте године стигао је и *Аутопортрет* Новака Радонића из заоставштине новосадског капетана Радослава Манојловића, као и још два Новакова рада: портрети Марије Трандафил и њеног супруга Јована. Полексија Тодоровић (1848–1939), супруга Стеве Тодоровића, поклонила је портрет свог оца а Матичиног члана Матије Бана у лепом златном оквиру. И њен супруг Стева Тодоровић Матици српској се одужио портретом Ђорђа Малетића, а за надокнаду од 100 форинти, колико му је одредио Књижевни одбор, насликао је портрет др Гедеона Дунђерског.⁸¹

Као што је имала своје привилеговане сликаре, Матица је имала и свог врсног урамљивача Лудвига Тауша код ког је наручивала позлаћене рамове. О његовој сарадњи са Матицом сведоче некадшњи записници Матичиних седница, а данас и портрети.

Током последње деценије XIX века у Матицу је стигао и портрет Јакова Игњатовића, рад Новака Радонића, поклон Александра П. Радовановића из Сремских Карловаца, али и бројни други портрети: Атанасија Стојковића, рад Павела Ђурковића, и Косте Богдановића, рад Димитрија Посниковића (1814–1891), које је 1893. године поклонио Давид Ђурић из Новог Сада.

Највећи допринос Матичиној галерији портрета дао је у деветој деценији XIX века Урош Предић, који је насликао портрете њених секретара: Јована Ђорђевића, Антонија Хаџића, Милана Савића⁸² и Георгија Магарашевића. Била је то акција проширења круга часника Матице српске са председника на секретаре. Другу групу приновљених дела чинили су портрети добротвора које је Матица примила на поклон, или наручивала опет код Уроша Предића – такви су портрети Милоша Димитријевића и супруге му Марије, или Љубомира и Јулијане Недељковић.

На самом крају XIX века Матица је примила и портрет Вука Карацића, рад Новака Радонића, од сликаревог кума Душана Матића. Тиме је употпунила круг портрета истакнутих српских културних посленика.

⁸¹ Др Гедеон Дунђерски био је председник Матице српске 1911–1920. Видети више у: Ж. Милисавац, *Из историје Матице српске. Председници Матице српске (Гедеон Дунђерски)*, Рад Матице српске 5, Нови Сад 1972, 59–60.

⁸² Сва тројица обављала су функције секретара Матице српске: др Јован Ђорђевић (1857–1859), Антоније Хаџић (1859–1895) и др Милан Савић (1895–1911).

Свој идентитет Матица је јавно представила на Земаљској изложби у Будимпешти 1896. године излагањем 52 „лепо укоричена” *Летописа*. Матица се није представила сликама, иако је Србија изложила неколико експоната из православних цркава и манастирских ризница и *Вршачки триптихон* Паје Јовановића. Матица није имала удела у припреми изложбе, али је као угледно културнодруштво добила изложбену диплому и медаљу. *Споменица Миленијумске изложбе*, рад Филепа Е. Бека (Beck, O. Fülöp, 1873–1945), и данас се налази у колекцији Галерије Матице српске.

Брига о уметничком фонду одвијала се кроз његово пописивање и прегледање стања слика. Тако се из Завршног извештаја Стевана Милованова из 1899. године види да је приликом пописа Библиотеке, пронашао и бројне слике: „На крају додајем да је у Библиотеку Матичину унесено и неколико слика рађених на платну. Те су слике у врло рђавом стању, све су завијене и круне се.”⁸³ Милованову није било познато ни ко је био приказан на сликама, ни чија су то била дела, а ни како су dospela у Библиотеку. Лепосава Шелмић је изнела претпоставку да би то могле бити слике које је заједно с књигама Софија Пасковић поклонила Матици српској.

На Скупштини 1899. године Управни одбор је поднео руком исписан списак прикупљених слика које су и изложене у Матичиним просторијама. Списак је међутим, таксативан и садржи само основне податке: назив дела и име аутора, мада не и то увек. Понегде је била наведена нека одредница: „копија”, или „бојадисана слика”, или ”минијатурна слика”. Списак је обухватио укупно 77 дела и вероватно због прегледности био је подељен у девет група: Иконе (1), Ликови владара (2), Председници (9), Заслужни чиновници (4), Књижевници и уметници (11), Добротвори (19), Други ликови (8), Слике (20), Портрети на оставу предани Матици, а својина су Српског народног позоришта у Новом Саду(3).⁸⁴ Из списка је јасно да су највећи број радова били портрети, и то углавном часника Матице српске и њених добротвора. У категорији Слике, поред две историјске композиције Павла Симића *Бирчанин Илија плаћа данак Турцима* и *Хаџи Бера и Хаџи Рувим*, и портрета историјских личности, копија по европским мајсторима Новака Радонића и велике слике

⁸³ Грађа БМС II/2, 480.

⁸⁴ Рад и именик Матице српске, Нови Сад 1899, 35–38; прештампано у: Ж. Милисавац, *Историја Матице српске*, III део, 1880–1918, 563–564.

Смрт цара Уроша, остали радови су углавном били бојадисани отисци и литографије са представама историјских композиција.

Из наредних спискова јасно је да се фонд Музеја и даље увећавао, углавном поклонима и понеком наруџбином и откупом. Адвокат Ђорђе Радак даровао је 1903. године заједно са књигама, писмима и рукописима из личне библиотеке и три портрета: своје мајке и оца и свој. Матица се захвалила за портрете „у златном оквиру” који су касније атрибуирани Николи Алексићу, али портрет самог дародавца ипак није задржала, већ га је проследила Радаковом рођаку Аркадију Варађанину. Вероватно свестан његовог слабијег квалитета, дародавац је и сам дао ту могућност у писму које је упутио Матици: „Ако славни одбор не би био вољан, ма из којих разлога да прими и уврсти ове слике у збирку својих Матичиних слика, молим да се у том случају предају поменутом мом нећаку Аркадију Варађанину.”⁸⁵ Истовремено овај случај показује и да Матица није примала све што јој се поклањало, већ да је свесно правила селекцију онога што жели да уђе у њен Музеј. Такође да те своје одлуке није крила, већ их је без устезања саопштавала својим дародавцима те да није правила компромисе у вези са квалитетом слика на рачун добрих односа.

Током прве деценије стигло је још значајних поклона: Олга Поповић Пеци поклонила је портрете Матичиних оснивача Гаврила Бозитовца, рад Арсенија Теодоровића, и портрет Георгија Станковића који није сачуван; удовица Ђорђа Ф. Недељковића Анастасија је на молбу Матице „да даде зготовити за дворану Матичину слику свог пок. мужа” послала портрет који је Новак Радонић израдио 1856. године. Неколико година уследило је затишје а онда је, поводом педесетогодишњице смрти Лазе Костића, Матица код Уроша Предића поручила портрет истакнутог песника и свог члана.

Иако је Матичин музеј званично основан још 1847. године јасно је да на његовом уобличавању није урађено готово ништа осим прикупљања дела ликовне уметности, и то махом портрета. О томе сведоче и предлози реформе Матице српске, које је током прве деценије XX века изложио секретар Тихомир Остојић. Уместо измена Статута он је сачинио интерна Правила која су предвиђала потпуно нову организацију Матице на зборове. Један од новооснованих био је Уметнички збор. За њега је Остојић предвидео да поред научноистраживачког рада, треба да помаже, развија и шири уметност, публикује

⁸⁵ Грађа БМС/3, 148, 152–153.

изворна уметничка дела, истражује старију српску уметност по манастирима и црквама Карловачке митрополије, проучава савремену европску уметност и услове развитка српске уметности, али и да приређује изложбе, предавања и концерте који ће народу ширити смисао за уметност уопште. На тај начин је желео да се у Матици створи уметнички музеј.⁸⁶ Та идеја имала је оправдање у томе што су највећи број прикупљених предмета биле слике и што је од планираних збирки „једино уметничка већ тада имала одређену физиономију националне галерије слика”⁸⁷. Премда је музеј тада имао око стотину слика, Остојић је сматрао да је то недовољно, а да је неприхватљиво да у Новом Саду нема „народног музеја нити каквих других института за развијање укуса и васпитање смисла за уметност”⁸⁸. Управо на тим становиштима залагао се да је неопходно даље градити Музеј и попуњавати његове фондове.

Тихомир Остојић није имао уметничко образовање али је посећивао европске музеје и галерије и о њима писао као и о српским сликарима и вајарима. На тим искуствима развио је свест о значају улоге уметности у националној историји, као и да је уметничко деловање моћна чињеница националне самосвести. Захваљујући таквим схватањима у Матичиним часописима (*Летопису*, *Календару* и *Раду и именику Матице српске*) писало се о уметницима и изложбама, а и репродуковани су радови српских уметника. Писали су их чланови Матице српске попут Тихомира Остојића, али и Аница и Милан Савић, па и Надежда Петровић. На тај начин Матица је у својим гласилима развијала свест о значају уметности и мапирала појаве и уметнике вредне пажње национа. Тиме је утирала пут својој активности на прикупљању уметничких дела и развоју музејских активности. У *Раду и именику Матице српске* 1913. године први пут је савременим правописом публикована одлука о оснивању Музеја Матице српске уз констатацију „јамачно је револуција 1848. године омела ово лепо предузеће. Штета је што се ово није остварило. За 66 година од то доба су многи предмети који би красили Музеј пропали или се развукли које куда. Али није ни сада доцкан. Матица има галерију портрета и слика, има повелику збирку старих рукописа, има библиотеку, која се такође може сматрати као део музеја. То

⁸⁶ Правила за организацију и рад стручних зборова у Књижевном збору. Уметнички збор, Рад и именик Матице српске, 1912, 244–251.

⁸⁷ Л. Шелмић и сарадници, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001, 62.

⁸⁸ Писмо Тихомира Остојића Паји Јовановићу од 26. маја 1908. године (РОМС6.020).

је основ музеју. На том основу треба даље зидати”⁸⁹. Из наведеног је јасно да је постојао позитиван став о дотада реализованим пословима, али и да је постојала вера у светлу будућност Музеја.

Урош Предић је са симпатијама посматрао настојања Тихомира Остојића и његових истомишљеника и о томе оставио траг на цртежу из 1910. године. Приказао је „митског крилатог Пегаза (Матица српска), упрегнутог у двоколице (Покрет), како из густог блата (Немара), покушава да извуче Тихомир Остојић, који седећи на колима шиба изнуреног Пегаза, док позади кола подупиру Јован Радонић и Станоје Станојевић”⁹⁰. Била је то симболична слика Остојићевих настојања да се реформама модернизује Матица српска и њена делатност.

Премда основан још 1847. године као музеум а не галерија слика прикупљаних за Пантеон, основ српског музеума чинила је збирка слика. О њој се водило рачуна, пратило се тржиште, наручивали портрети, неговали сликари кроз стипендије за школовање и укључивање у рад. Осталим врстама предмета ни близу се није поклањала таква пажња, а о систематском приступу није се ни размишљало. Матица није одвајала новац за откуп других врста музејских предмета, а и такви поклони су били ретки, или без веће вредности.

Највреднији поклон били су „адиђари”, односно накит Саве Текелије. Он је у Музеј заправо стигао пре његовог оснивања и био је део целокупне заоставштине Саве Текелије Матици српској. Остали предмети који нису били дела ликовне уметности углавном су били нумизматички предмети. Већ смо споменули да је Платон Атанацковић поклонио један новчић на самом почетку деловања Музеја. Значајније пристизање музејских предмета започело је након сеобе Матице у Нови Сад. На првој седници Управног одбора 11/23. маја 1864. године забележено је да је пристигао поклон Д. Поповића, бележника из Сент Кера који је обухватао два сребрна и шест старих бакарних новчића. Већ следеће године Матица је добила још шест бакарних старих новчића од различитих власника. У наредним годинама прилив предмета је био слаб. Забележен је 1869. године дар Јосифа Гамулина, који је поклонио велику народну заставу. У Извештају Скупштини 1874. године

⁸⁹ Из прошлости Матице српске: *Српски народни музеј*, Рад и именик Матице српске за 1913, Нови Сад, 47–48.

⁹⁰ Летопис Матице српске, књ. 374, св. 5, Нови Сад 1954, 413–416.

о раду Библиотеке, Данило Ј. Прица навео је да се, поред књига и слика, у њој налази и архијерејска ручка патријарха Маширевића. У Матициној документацији, међутим, не постоји податак о њеном пореклу а ни о каснијој судбини.

Занимљиво је да је Матица, иако опредељена да формира музеј комплексног типа, одбијала понуде за откуп скоро свих предмета осим дела ликовне уметности. Крајем 1864. године Аугуст Рајс понудио је Матици на откуп збирку старог новца. Књижевно одељење прихватило је мишљење Музејског одбора „да се Матица по снази свога фонда и по свом опредељењу у куповање ове иначе лепе и набављања вредне збирке упуштати не може.

Извесно је да је без обзира на одлуку о оснивању из 1847. године по којој је у Матицино опредељење спадало и набављање нумизматичких збирки, Матица своју пажњу усмерила ка другим стварима, пре свега према књигама и рукописима, а затим ликовима савременика и делима ликовне уметности. За ликовну уметност, поручбине портрета својих часника, оснивача и дародаваца успевала је да пронађе средства и у најтежим тренуцима и да тако уобличи визуелну слику о људима који су обликовали њен рад.

Музеј Матице српске у

Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца / Краљевини Југославији

Избијање Првог светског рата прекинуло је рад Матице српске. Иако је њен капитал уписивањем ратног зајма био исцрпен, Матица се под руководством свог председника Гедона Дунђерског енергично старала о својој имовини и фондовима. Секретар Матице српске Тихомир Остојић⁹¹ који је, због својих политичких ставова, био интерниран у Бају а затим у Сегедин, поднео је оставку на место секретара како би ублажио притисак власти на Матицу. Већ сутрадан након капитулације Аустро-Угарске 3. новембра 1918. године, Матица је одржала седницу Управног одбора и позвала Остојића да се врати на место секретара. Иако је испрва прихватио, Остојић је ту функцију већ у јануару 1919. године напустио јер се одселио у Скопље. За секретара је изабран Васа Стајић, за председника

⁹¹ Тихомир Остојић је обављао функцију секретара Матице српске у периоду од 1911. до 1920. године.

Радивоје Врховац⁹² а већ на првој послератној скупштини 1920. године донета је одлука да се изради нови устав Матице српске који ће дефинисати делокруг њеног рада у новим условима.

Промена политичких и друштвених прилика ставила је Матицу српску пред нове изазове. „Крај светског рата и крах Аустроугарске дочекани су у Матици српској с видљивим олакшањем и великим очекивањима да ће, после муклог и мукотрпног доба, настати у новој и слободној држави, Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца такве могућности за деловање и процват културе и науке какве никада под туђинском влашћу нису биле.”⁹³

Свесни да се у новим политичким и друштвеним приликама променио смисао постојања Остојић је писао: „посао нашег ослобођења није завршен, него је тек почео: после физичке слободе, коју су нам донели браћа из Србије, долази слобода духова, коју можемо остварити ми сами. Треба се ослободити многих предрасуда, унети у народ једно стварније схватање родољубља и од речи приступити делу.”⁹⁴ То преношење речи у дела требало је извести управо кроз музејску делатност и све велике речи и идеје приказати кроз прикупљена дела ликовне уметности изложена на зидовима Музеума.

Међу задацима Матице српске у новој држави нису заборављене ни музејске активности. Почетком 1919. у *Застави* је објављен чланак који се залагао да се из манастира, цркава, градских архива и приватних кућа скупљају књиге, документа, повеље, писма и друге архивалије од културно-историјске вредности, што ће представљати, кад се систематски среде и обраде, драгоцен извор за „историју Војводине”. Саветовао је да се не измишљају нова удружења кад постоји Матица српска и заложио се да се за будући „војвођански народни музеј” сабере „све што је сачињавало нашу прошлост”⁹⁵. Ипак, без обзира на бројне текстове, промене су се одвијале споро, а читава 1919. и већи део 1920. године прошле су у прилагођавању новонасталим условима рада.

⁹² Радивоје Врховац обављао је функцију председника 1920–1935. Видети више у: Ж. Милисавац, *Из историје Матице српске. Председници Матице српске (Радивоје Врховац)*, Рад Матице српске 5, Нови Сад 1972, 60–62.

⁹³ Д. Попов, *Историја Матице српске*, IV део, 1918–1941, Матица српска, Нови Сад 2001, 5.

⁹⁴ *Фразерско родољубље*, Српски лист, 311/14. 12. 1918.

⁹⁵ *Војвођански народни музеј*, Застава (Нови Сад), 10, 10/25. 1. 1919.

Једно од кључних питања било је да ли Матица треба да се у свом даљем раду оријентише само на Војводину, или ће деловати у „својој духовној области” што је требало да значи на читавом простору где живе Срби⁹⁶. Најдаље у амбицијама отишао је Љубомир Лотић који је истицао да Срби морају тежити да у култури иду још даље од европских народа и зато, сматрао је, Матица српска, поред библиотеке, треба да има у свом саставу и музеј, галерију и сличне институције.

И поред великих амбиција и очекивања да ће се после Главне скупштине Матица препородити и наћи своје право место, наде се нису оствариле. У периоду од 1920. до 1927. у Матици је владало нестабилно и недовољно уређено стање, које је сликовито описано у уводу *Споменице* штампане поводом стогодишњице рада Матице српске: „У данима када се изграђивала јединствена национална држава, занемарена је Матица, покрајинска установа. У доба тешких привредних и социјалних криза, заборављена је Матица, културна установа. У неутешним данима страсних и огорчених политичко-партијских борби, укочена је Матица, опће национална установа. У мутним данима идејне неодређености и распуштених духовних нагона, паралисана је Матица, просветна установа.”⁹⁷ Тај став јасно артикулише да су, од стране државне управе, биле занемарене све функције Матице српске, али и анулирана достигнућа њеног скоро стогодишњег рада на очувању, промоцији и подстицању српске културе. Матица је као баштиник и чувар српског језика и културе очекивала од нове државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца да препозна њен значај и улогу и самим тим финансира њену делатност. Међутим, сам град Нови Сад, који је у XIX веку био важан културно-просветни центар Срба у Аустро-Угарској, након присаједињења Срема, односно Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији,⁹⁸ добио је статус административно-управног средишта, али није постао и културни и институционални центар Срба⁹⁹.

Тешке године за Матицу српску пресликале су се и на рад њеног Музеја. Већ 1921. године Матица је упутила захтев Одељењу за уметност Министарства просвете Краљевине СХС да се призна јавност рада њеног Музеја, Библиотеке и Архива. У захтеву је наведено:

⁹⁶ Д. Попов, *Историја Матице српске, IV део, 1918–1941*, Матица српска, Нови Сад 2001, 110.

⁹⁷ Уводна реч у: *Матица српска 1826–1926*, Матица српска, Нови Сад 1926.

⁹⁸ Срем је присаједињен Краљевини Србији 24. новембра 1918. године на Великом народном збору у Руми, а Банат, Бачка и Барања 25. новембра 1918. године на Великој народној скупштини у Новом Саду.

⁹⁹ Б. Шимуновић, *Матица српска у Краљевини Југославији*, Београд 1997.

„Матица српска је дознала да се на територији некадашње Војводине многи споменици културе српске прошлости уништавају, само зато што Војводина нема свог музеја и архиве. Известан број тих споменика чува Матица српска. Чекајући да се у Новом Саду оснује музеј, архива и јавна књижница, Матица српска прикупља те споменике, али са потребним просторијама не располаже. Зато молим то одељење да призна потребу оснивања овог културног завода за Војвдину, те да учини оно што се од државе оправдано очекује у правцу овог оснивања.”¹⁰⁰ Одговора није било, али Матица није одустајала, упутила је нову представку, овог пута Проширеном савету града Новог Сада, ради добијања средстава и одговарајућег земљишта на Лиману за изградњу дома у којем би били смештени Музеј, Архива и Књижница Војводине¹⁰¹. Ни на овај захтев није добијен позитиван одговор, али су добијена средства за обнову Библиотеке што је омогућило „да се часописи боље среде и да се полагаано почне прибирати материјал за војвођански музеј и архиву”¹⁰².

Питање нове зграде и озваничење рада Музеја поново је покренуто 1925. године. Намера је била да се сагради нова зграда. И мада је Удружење југословенских инжењера и архитеката – Секција Нови Сад, понудило бесплатну сарадњу на реализацији овог пројекта, због недостатка средстава Матица је стогодишњицу дочекала у старој згради, на тргу Ослобођења. Идеја да нова фасада буде решена по „најбољим архитектонским мотивима из средњевековних српских манастира” није била реализована као ни намера да се под окриље Музеја стави колекција Јоце Вујића. Стални контакти и договори Матичиних часника са њим изненада су прекинути смрћу колекционара, те су дела ипак завршила у Универзитетској библиотеци у Београду. Матица српска, нажалост, није била у могућности да испуни тражене услове.¹⁰³

У наредним годинама уследили су бројни текстови који су указивали на потребу оснивања музеја како би се истакла важност такве акције. Најубедљивији је био Миодраг Грбић, који је указао да је Матица прва осетила потребу систематизације музејског рада и да ће она убрзо приступити отварању једног музеја са предметима из Војводине у оквиру којег би

¹⁰⁰ Грађа БМС IV/1, 78.

¹⁰¹ Грађа БМС IV/1, 94–95.

¹⁰² Грађа БМС IV/1, 10–161.

¹⁰³ Л. Шелмић, *Збирка Јоце Вујића*, Београд – Нови Сад 1989.

своје место имала и галерија слика. Износећи детаљан предлог за организацију његовог рада и систематизацију збирки, закључио је реалном констатацијом да за издржавање једног таквог музеја „треба имати зграду, људе и новац”¹⁰⁴. Матица је имала оно једино што није наведено као услов, а то је до тада сакупљена збирка слика – за све остало је била неопходна подршка државе или, како је предлагао Грбић, акција „Народ сам себи”. Матица је међутим имала још један важан предуслов велики ентузијазам њених часника и чланова укључених у делатност музеја и чланова Музејског одбора.

Прва међуратна велика уметничка активност Матице српске била је везана за обележавање јубилеја стогодишњице оснивања. Свесни важности овог великог јубилеја Матичини одбори су донели велике планове за јубиларну годину. Решено је да се приреди књига о српској ликовној уметности у Војводини, за шта су ангажовани Вељко Петровић и Милан Кашанин, и подстакне организовање изложбе најзначајнијих старих дела, са циљем да се покаже каква су значајна дела Срби овде у прошлости створили. Истовремено планирана је и репрезентативна изложба савремене југословенске уметности која би била у служби духовног уједињења Срба, Хрвата и Словенаца.¹⁰⁵ Њена организација поверена је Михајлу С. Петрову који је написао уводни текст у заједничком каталогу изложби, уредио га и опремио.¹⁰⁶ Спајањем две тако дијаметрално супротне изложбе желели су да укажу на две особености деловања Матице српске: континуитет и традицију српске уметности у Војводини и југословенски карактер савременог стваралаштва.

Изложбе су приређене са годину дана закашњења, у јуну 1927. године у просторијама Трговачке академије и њиховим отварањем је започета прослава Матичиног јубилеја.

„Изложба старог српског сликарства у Војводини“ обухватила је 200 одабраних слика, представљајући репрезентативно и ретроспективно стопедесетогодишњи напор једног дела српског народа који је живео на простору Војводине у стварању нације. Изложба је обухватала дела из Матичине збирке и приватних колекција Јоце Вујића, Емилијана Глигоријевића, др Ђуре Хадија, епископа др Георгија Летића, Петра Крстоношића и других. Ипак, било је много оних који су одбили да посуде дела из страха да се не оштете

¹⁰⁴ М. Грбић, *Војвођански музеј*, Летопис Матице српске, књ. 313, 129–133.

¹⁰⁵ Писмо Марка Малетина Ивану Мештровићу, 17. 5. 1927. (РОМС, 14.831).

¹⁰⁶ *Изложба старог српског сликарства у Војводини и VI југословенска уметничка изложба*, Матица српска, Нови Сад 1927.

или, као Српска православна црква, из бојазни да се не профанишу. На изложби су недостајала дела из XVIII века, доминирало је бидермајерско сликарство, док је каснији део опет недостајао. Ипак, публика је могла да наслути континуитет развоја српске ликовне уметности пред изложеним делима Теодора Крачуна, Арсе Теодоровића, Павела Ђурковића, Димитрија Аврамовића, Јована Поповића, Николе Алексића, Павла Симића, Новака Радонића, Аксентија Мародића, Ђуре Јакшића, Стевана Тодоровића, Ђорђа Крстића, Стевана Алексића, као и двојице савременика Паје Јовановића и Уроша Предића. Био је то прави ретроспективни приказ развоја српске уметности у Војводини и скица изгледа будуће сталне поставке националне галерије слика.

„Шеста југословенска уменичка изложба” обухватила је 480 радова, 115 излагача представљених у 11 соба. Представили су се чланови 9 група („Лада” и „Облик” из Београда, „Лада”, „Независни”, „Прољетни салон” и Удружења графичара из Загреба, „Сава” и Друштво Словенских уметника из Љубљане и Удружење ликовних уметника из Сарајева) и уметници ван група из целе државе. Уређивачки одбор изложбе чинили су Васа Поморишац, Иван Табаковић, Гојимир Кос и Карло Мијић.

Изложбе су представљале „културну ренесансу” некадашње Српске Атине и Војводине, али је непријатан утисак оставила слаба посета и одсуство сваког интересовања за откуп радова.¹⁰⁷ Занимљиве су опаске да је публике било само на отварању, а да су све остало време сале биле празне, да нису помогле ни препоруке школама и општинама по Војводини, ни обезбеђене повластице на железници, па ни прво бележење Матичиних активности на филмску траку које је извео сниматељ Александар Васиљев у циљу рекламирања и популаризације. Откупи дела савремених сликара скоро да су потпуно изостали. Само је Град Нови Сад откупио 8 слика за 20.000 динара.

Могуће је да изложбе нису задовољиле очекивања организатора и да су биле разочарење, али пратећа публикација *Српска уметност у Војводини од доба деспота до уједињења* неоспорно је испунила своју замисао. Руководећи се идејом о васпитној намени приређивања јубиларних изложби у циљу развијања смисла за лепо и довођења југословенске јавности у везу са великом уметничком активношћу српског народа у Војводини, публикација је поред студијских текстова Милана Кашанина и Вељка

¹⁰⁷ Летопис, књ. 314, св. 1, октобар 1927.

Петровића била илустрована са 202 црно-беле репродукције и додатним албумом са 18 колор репродукција.

Милан Кашанин је у студији *Архитектура, сликарство до прве половине XVIII века, минијатуре, граверски радови, примењена уметност*, посебну пажњу посветио хронологији и топографији споменика, односу традиције и утицаја, клијентели и уметницима. Указао је на континуитет између старе српске уметности и њене обнове у XVIII веку, за коју је рекао да је „најплоднији и најзначајнији век српске уметности у Војводини”¹⁰⁸.

Текст Вељка Петровића *О сликарској уметности Срба у Војводини XVIII и XIX века* први је историјски преглед развојних токова у српском сликарству новијег доба. Он је поставио темеље проучавању националне ликовне уметности, називајући је условним термином „војвођанска”.

¹⁰⁸ В. Петровић, М. Кашанин, *Српска уметност у Војводини од доба деспота до уједињења*, Матица српска, Нови Сад 1927.

III. КОШНИЦА (1933–1947)

Увод

Од тренутка када је Музеј Матице српске у Новом Саду отворен за публику његова друштвена улога постала је јавна. Музеј више није био само скуп предмета сакупљених под кровом Текелијанума, Платонеума или зграде Дома Матице српске на градском тргу, већ је морао да, кроз излагање прикупљених дела, укаже на своју суштину, идеју, и да покаже свој идентитет. У тренутку отварања, 1933. године Музеј је био ограничен разним чиниоцима: бројем, величином и површином просторија за излагање, бројем и квалитетом до тада прикупљених дела и ниским нивоом професионализма. Ипак, имао је једну изузетност: Музејски одбор и првог управника Музеја, Фрању Малина, спремне да се прихвате изазова и формирају музеј. О томе сведоче записници са Матичиних управних тела где су Музеј и његов рад били редовна тема седница. Извесно је да су они били свесни да даљи опстанак Музеја зависи од субвенција државе и да стога треба стећи њено поверење.

Доброј намери Музејског одбора била је потребна подршка не само државе, него и приватних колекционара да би могла да оствари своје циљеве. Поклањајући 40 слика из своје колекције Јоца Вујић је записао: „Молим Славну управу Матице српске да овај мој скромни дар прими са мојом искреном жељом, да Матица српска у другом столећу свог живота заједно са новооснованим Музејом постигне што лепше и сјајније резултате на

корист и напредак целог нам народа и миле нам отаџбине.”¹⁰⁹ То показује да је идеја била препозната и прихваћена, а о томе сведоче и бројни поклони који су уследили након 1933. године, а познати су нам на основу књиге инвентара Музеја, чије вођење је започео Фрања Малин у години оснивања Музеја.

Након што је на основама сакупљених предмета сачињена прва стална поставка и Музеј отворен за јавност, требало је изградити идентитет Музеја. У тренутку када је у Београду постојао Хисторијско-уметнички музеј са већ формираном збирком и статусом националне музејске установе, Матица је искористила кратак период његове трансформације, односно његово спајање са Музејом модерне уметности у Музеј кнеза Павла и селидбу у простор Новог двора. Тих пар година колико Музеј у Београду није радио, Музеј Матице српске је поставио своју позицију деловања.

Музеј Матице српске је био свестан својих специфичности и није имао амбиција да се такмичи са београдским музејима. Он је неговао своје особености: пре свега везаност за Матицу српску као најстарије културно и научно друштво визуелизовано кроз излагање портрета Матичиних часника и добротвора и предмета и докумената из ране историје музеја. Затим, због специфичне историје српског народа у Војводини себе је градио као регионални музеј који треба да прикаже специфичности политичког, културног и свакодневног живота. Ипак, Матица српска није одустајала од идеје да је финансирање таквог музеја обавеза државе. Музејски одбор стајао је на „становишту да овај музеј треба да испуни један важан задатак: да илуструје културни живот нашег народа у овим крајевима и да документује аутохтоност тога живота на овом нашем тлу”. Жалили су се да „Наш музеј је једини народни музеј у земљи који не прима субвенције”, али су се надали бољитку у будућности истичући да „Ни Британски музеј није створен за једну годину, не може ни Музеј Матице српске да се за кратко време потпуно изгради”¹¹⁰. Ипак, перцепција Матичиног музеја у јавности била је позитивна: „Садржајно, Музеј представља једну од најбогатијих установа ове врсте. Његов значај расте, сваким даном све више. Није он више

¹⁰⁹ Писмо Јоце Вујића Председништву Матице српске, 20. октобра 1933. године, бр. 1013759 од 1933.

¹¹⁰ У разговору са кустосом Музеја Матице српске г. Малином. Иако се бори са многим тешкоћама Музеј Матице српске у Новом Саду врши успешно свој културни задатак, Правда, Нови Сад 1939.

само музеј Матице српске, него музеј покрајине која се у прошлости звала Војводином” записао је непознати аутор текста најављујући Малинове речи.¹¹¹

Поред сталне поставке Музеј се у том периоду бавио приређивањем изложби. То су углавном биле монографске изложбе привилегованих сликара Матице српске (Павле Симић, Новак Радонић, Ђорђе Јовановић), њених стипендиста (Воја Трифуновић) и сликара окупљених око Матице српске (Милан Коњовић, Петар Добровић). У том периоду одржано је и неколико групних изложби: „Изложба радова новосадских сликара” и „Прва изложба савремене војвођанске сликарске уметности”.

Без обзира на своја стремљења да се успостави као државни музеј, Музеј Матице српске није имао неостваривих амбиција. Није тежио да развија међународну сарадњу, као што је то чинио Музеј кнеза Павла, већ се посветио себи, обради прикупљеног музејског материјала, набавци новог и стварању свог идентитета.

Стална поставка са називом „Прва изложба Војводине у Музеју Матице српске” (1946) и поменуте повремене изложбе, а пре свега „Прва изложба савремене војвођанске сликарске уметности” (1939) указале су на идентитет Музеја Матице српске – подједнако интересовање за историјско сликарство на тлу Војводине и савремено војвођанско сликарство.

Отварање Музеја Матице српске за јавност (1933)

Основан још 1847. године, готово девет деценија пре званичног отварања за јавност, Музеј Матице српске, иако без своје сталне поставке, деловао је као јавна установа која је резултате и домете свог рада редовно износила пред јавност.

Отварање Музеја Матице српске за јавност 1933. године и ефекти које је то имало на поимање националне уметности: буђење националне свести и значајно увећање фонда путем дарова српског грађанства, једна је од пресудних тачака у развоју ове установе.

¹¹¹ У разговору са кустосом Музеја Матице српске г. Малином. Иако се бори са многим тешкоћама Музеј Матице српске у Новом Саду врши успешно свој културни задатак, Правда, Нови Сад 1939.

На Трећој седници Извршног одбора Матице српске одржаној 30. марта 1933. године донесено је решење о оснивању Музеја Матице српске са тим даном. „Оснива се музеј са данашњим даном при М. С. У Музеју средити свој богати материјал велике музеалне вредности и прикупљати и примати музеалне предмете, нарочито на крајеве Дунавске Бановине. У том правцу ће се развијати акција да се даровима музеј повећа. Музеј се оснива [...] још и ради тога што је Музеј предмет расправљања већ више година а оснивање је постало актуелно што су многи изјавили своју намеру и жељу да музејалне предмете било дарују било повере М. С. на стално чување.”¹¹²

Формиран је Музејски одбор – у саставу: др Александар Моч, потпредседник Матице српске, др Никола Милутиновић, секретар, Фрања Малин и Глиша Мирковић – који је добио задатак да што пре изради статут и поднесе га на одобрење на Заједничкој седници Управног и Књижевног одбора. Управљање Музејом је поверено Фрањи Малину, члану Књижевног одбора, и стављено му је у дужност да са др Милутиновићем изради коминике за новине.¹¹³

Прва седница Музејског одбора одржана је 27. јуна 1933. године. Седницу је отворио Александар Моч конституисањем Одбора. За председника је једногласно изабран Александар Моч, а за референта је, према Статуту Музеја, изабран Фрања Малин, члан Књижевног одбора и управник Музеја. Он је известио о извршеним радовима на уређењу Музеја и припремама за свечаност његовог освећења и отварања које је планирано за 9. јул. На седници 12. јуна Фрања Малин је известио да су музејске просторије, које су обухватале и библиотекарев стан, спремне. Зидови су бојадисани, поручене су гвоздене преграде за ходник и прозоре, као и натписна табла. О скромности улагања говори податак да су из секретарове собе узета два стаклена ормана за књиге који ће служити уместо витрина, а да је наручен и један оквир. Из овога је јасно да су амбиција и жеља да се дела представе јавности далеко превазилазиле тадашње финанијске могућности.

Од самих почетака приметна је и брига за стање слика. Већ тада је ангажован Владимир Курчокин, некадашњи кустос музеја у Одеси коме је поверено „хемијско чишћење” неких слика и аранжирање и „извешавање” слика. О његовом ангажовању сведоче писма упућена

¹¹² Записник Треће седнице Извршног одбора, 30. март 1933.

¹¹³ Решење бр. 358 Из.О.151-1933.

Управном одбору у којима он нуди своје услуге: „У сврху ових радова часно ми је понудити моју стручну услугу за рестаурирање горенаведених слика који ћу оправити уметнички вешто.¹¹⁴

Већ тада започиње акција прикупљања средстава: одлучено је да Музејски одбор упути управника Музеја код министра просвете да издејствује обећану субвенцију како би се на отварању Музеја могли похвалити добијеном субвенцијом. Планирано је да се након отварања обратe и начелнику бановинског Просветног одељења и позову га да прегледа Музеј са Библиотеком, како би могао о свему да информише бана. Такође, подсетиће се и начелник града Новог Сада на обећану помоћ из буџетских уштеђевина.

Паралелно с борбом за остваривање финансијских средстава на свим нивоима власти започета је и акција за увећање фонда Музеја. Записане су идеје да се пренесу музеални предмети из власништва Града Новог Сада, затим доскорашње Торонталске жупаније из Великог Бечкерека и да се ступи у преговоре са начелником Просветног одељења ради уступања збирке везова Јелице Беловић Бернадзиковске Музеју Матице српске. Постојала је намера да се Одбор обрати његовом високопреосвештенству епископу будимском са молбом да уступи Матици српској „историјско музеалне драгоцености нарочито из оних црквених општина у којима је српство изумрло”. Истим поводом писаће се и другим црквеним властима у земљи. Први се огласио Епархијски одбор бачки указујући да је уставом Српске православне цркве предвиђено оснивање црквених музеја у којима ће се чувати предмети, те се стога не могу уступати Матици. Такав одговор није обесхрабрио Матицу српску, те је она наставила да упућује слична писма и захтеве и наредних година.

Без обзира на све тешкоће Музеј је ипак растао у Задужбини Марије Трандафил. Месец дана касније, током припрема за отварање, поставка музеја је увећана са две мање собе с лица и једном великом двораном, тако да су музејски предмети заузели укупно десет просторија. Набављено је још витрина, оквира, натписа и металних плочица. Све то указује да се, без обзира што није постојало професионално стручно особље музеја, инсистирало на комплексном музеолошком приступу – водило се рачуна о изгледу и стању експоната и пратећим садржајима.

¹¹⁴ Писма В. Курчокина, академског сликара од 4. маја и 18. маја 1933. године

Отварање и освећење је пажљиво планирано о чему сведоче записници седница. Договорено је да председник одржи поздравни говор, секретар да говори о актуелним задацима Матице српске, а управник Музеја Фрања Малин¹¹⁵ о организацији Музеја. Иако је свечаност скромно замишљена, планирано је да се позове Њ. В. Краљ, ресорни министар, епископ бачки, бан, представници војске и свих месних установа, званичници и друштва. Након отварања изложбе, писмено је тражен говор изасланика министра просвете са отварања Музеја како би га објавили у *Гласнику*, али га он није сачувао.

О поставци Музеја знамо на основу описа из публикације *Вођ по Новом Саду и околини* из 1933. године. „Музеј Матице српске (отворен од 11 до 12 часова, а за странце и мештане, који су у то доба запослени преко целог дана) садржи поред галерије слика, као главног дела, збирке старих и ретких примерака књига, знаменитих рукописа, повеља, плакета-медаљона, ордења Матице српске и њених сарадника, печата и других предмета који се односе на повест Матице и напоскон некоје археолошке ископине.

Галерија слика састоји се углавном из дела старијих сликара. Некоје веома старе слике као оне из Текелијине галерије, потичу од непознатих сликара. Од старијих се истиче црквена икона Богородице у црвеном. Од наших познатих сликара постоје некоји портрети од Арсе Теодоровића. Даље портрети од Николе Алексића, Павела Ђурковића, Павла Симића, Стевана Тодоровића, Новака Радонића и једна композиција: *Смрт цара Уроша*, даље Аксентија Мародића, Стевана Алексића, Уроша Предића, Томислава Кризмана, Паје Јовановића, Петра Добровића и др. Сlike млађих сликара, распоређене су у пословним просторијама. Од страних сликара има портрет Саве Текелије од Мора Тана из 1865. г. *Бахус пирује* од Петрус Паулус Рубенса и *Амор* од Пармађованиа, копије од Радонића.

Од вајарских радова постоји попрсје Светозара Милетића од Ивана Мештровића као и попрсје Вука Карацића и *Победник* од Ђоке Јовановића.

Предвиђа се даље проширење и уређење музеја.”¹¹⁶

¹¹⁵ На предлог Музејског одбора приликом оснивања Музеја Матице српске 30. марта 1933. године Малину је с пуним поверењем поверена дужност кустоса и управника, коју је обављао с великим успехом, предузимљиво и са смислом, до рата 1941. године.

¹¹⁶ Ђура Давидовац, *Вођ по Новом Саду и околини*, Нови Сад – Скопље 1933, 38–40.

У истој публикацији се након текста о историјату Матице српске наводи да су у свечаној сали „изложени поред портрета добротвора, портрети оснивача, уредника њених часописа, функционера и председника”. То показује да је Галерија Матичиних часника посматрана као посебна целина, одвојено од музејске поставке.

Ови описи дају нам слику о првобитном садржају Музеја. Из њих се јасно види да су у свечаној сали били изложени портрети часника док су слике других садржаја, иконе, портрети, историјске композиције истакнутих сликара XIX и почетка XX века, углавном дела привилегованих Матичиних сликара и стипендиста, биле изложене у изложбеним просторијама. Такође је јасно да су уметничка дела била доминантни предмети, а да су само мањи део музеја чинили предмети историјског садржаја. Истовремено, излагање слика савремених сликара у пословним просторијама указује да су та дела била мање вреднована.

Ова публикација доноси нам још један значајан податак – да је у Новом Саду поред Музеја Матице српске, постојала једино Галерија слика „од старих и савремених сликара” у Гимназији краља Александра I (данас Гимназија „Јован Јовановић Змај”). Аутори слика били су слични, али поред портрета владика и добротвора школе, било је доста пејзажа, студија и мртвих природа. Једини музеј поред Матичиног био је Змајев музеј у Сремској Каменици, у кући у којој је песник живео.

Четврта седница Музејског одбора одржана је убрзо након отварања Музеја, али у записнику нема података о самом отварању. Изгледа да није било времена за анализу постигнутог, већ се због великих амбиција, одмах прешло на нове активности. Приоритети су били упућивање захтева за средства према различитим нивоима власти и ангажовање на увећању уметничког фонда. Изнета је и идеја да се управа обрати познатим војвођанским уметницима с молбом да уступе Музеју по један свој рад. Интересантна је и пажња са којом су чланови одбора пратили кретање материјала и размењивали информације. О томе говори дискусија о две заставе Арсенија Чарнојевића за које се сазнало да се налазе у Будимпешти и чији ток кретања треба пратити да им се не би изгубио траг.¹¹⁷

¹¹⁷ Записник са четврте седнице Музејског одбора, одржане 13. јула 1933. године.

Свесни правних обавеза које намеће јавни рад музеја и осећајући потребу да се рад усклади са законским нормама и искуствима праксе, чланови Музејског одбора започели су да успостављају сарадњу са другим установама у Краљевини. Извесно је да су у првом тромесечју 1933. године разаслали писма како би се распитали о деловању других музеја. О томе знамо само на основу пристиглих одговора. Већ 4. априла 1933. године Равнаатељ Народног музеја у Љубљани одговорио је на захтев Матице српске од 31. марта и послао Статут бившег Државног музеја у Љубљани као и правилник Музејског друштва Словеније која је самостална и независна организација.¹¹⁸ Музеј града Осијека је одговорио 6. априла да нема ни статут ни правилник, али ни управника ни правог кустоса. Ипак, упутили су их на Правила државног музеја у Грацу и појаснили систем вођења евиденције о предметима, односно инвентара, и позвали представнике Музеја Матице српске да их посете у Осијеку. Искуства других на овим основним административним пословима била су им сасвим сигурно драгоцену у уређењу сопственог музеја.

Фрања Малин хитро је приступио решавању основних музејских проблема те у свом Извештају пише: „Основао сам књигу у којој уносим имена приложника и списак покљонених предмета.” Та књига коју је водио Фрања Малин од 8. 12. 1933. до 26. 7. 1944. године први је инвентар „Галерије ликовне уметности Матице српске.”¹¹⁹ Заснована на прикупљеном материјалу и претходним списковима, први је званичан покушај администрирања збирке по професионалним стандардима.

Истовремено, управник извештава и о посети бана Дунавске бановине Матковића, који је изразио своје „допадање” током обиласка музеја, што говори о активности на реализацији планираних задатака које је Одбор себи поставио, а то је да придобије симпатије државних органа ради остваривања субвенција.

На Петој седница Музејског одбора управник је као и обично поднео извештај. Констатовано је да је отварање Музеја довело до бројних понуда за откуп али је Матица због недостатка новца, нажалост, морала да их одбије. Истовремено, савремени сликари одбијали су позив да поклоне своје слике. Из Извештаја Фрање Малина види се да је Ђока Јовановић покљонио бисту Вука Караџића, а Урош Предић послао писмо у коме обећава да

¹¹⁸ Одговор директора Народног музеја у Љубљани бр. 186/1933.

¹¹⁹ Попис се и данас чува у документацији Галерије Матице српске.

ће поклонити неколико слика. Предић подсећа да је Матици већ раније поклонио цртеже, али да су они загубљени, као и цртежи Новака Радонића, које је пре десет година поклонио Милорад Матић. Таква добронамерна критика дугогодишњег Матичиног члана сигурно је била значајно упозорење да се мора више рачуна водити о поклоњеним и пристиглим делима.¹²⁰

Већ тада у Статуту Музеја Матице српске, у члану 6. писало је: „Дародавци великих збирки или предмета нарочите вредности биће предложени на Редовној скупштини М. С. да их уврсти у ред добротвора М. С.” У складу с тим је и објављиван сваки поклон, а јавност редовно упознавана са попуњавањем збирке.

Прве измене Статута Музеја предлагане су већ на VI седници Музејског одбора.¹²¹ Тада је усвојено да име установе гласи Музеј Матице српске у Новом Саду, који је власништво Матице српске, али не и да се реч Војводина замени са ознаком „Бивша Карловачка Митрополија” јер и она више не постоји. Одлучено је и да се Музејски одбор прошири на 15 чланова који би се бирали на заједничкој седници Управног и Књижевног одбора. За Музејски одбор предложени су: Јоца Вујић, Јован Милекић, Александар Моч, Јован Ненадовић, Глиша Мирковић, др Милан Кашанин, Бранислав Борота, Милан Секулић, Бранко Николић и др Бранко Илић. Ово проширење Музејског одбора на чланове који су били изван Матице, а који су били или колекционари, или познаваоци и стручњаци, имало је двоструку улогу. Пре свега, намера је била да се већ признати власници замашних колекција вежу за Матицу српску како би своје приватне колекције оставили њој. С друге стране, у самој Матици је недостајало и знања и вештине за одабир и увећање збирке те је било неопходно проширити Одбор управо таквим члановима који су имали искуства. Све су то биле далековиде идеје, али је за њихово успешно решавање недостајало финансијских средстава. У том светлу чини се сасвим оправдана и измена у члану 8. са предлогом да гласи: „Добротвор Музеја постаје онај појединац или она установа који у музејске сврхе дарује најмање 5.000 динара или музејске предмете у вредности од најмање 5.000 динара.“ Тиме је предвиђено да се у рад Музеја може укључити не само даровањем предмета него и новчаном донацијом.

¹²⁰ Записник са Пете седнице Музејског одбора Матице српске одржане 6. августа 1933. године.

¹²¹ Записник са Шесте седнице Музејског одбора Матице српске одржане у Новом Саду 8. септембра 1933. године.

На седницама Музејског одбора редовно се извештавало о понудама за откуп али су се и покретале иницијативе за трагањем за одређеним делима. На пример, замољено је да се Иван Алексић упита за вредност слика *Распеће* и *Мадона* свог брата Стеве Алексића.

У намери да се о сакупљеним сликама брину одговорно, у Матици су покренули поступак за попис и процену вредности збирке ради осигурања, што су учинили сликари Васа Ешкићевић и Миленко Шербан.¹²²

Напори да се обезбеди помоћ државе убрзо су уродили плодом: Град Нови Сад је дао субвенцију Музеју што је у знатној мери олакшало рад и створило могућност за његово планско деловање.

Попуњавање фонда се одвијало споро. Миленко Шербан био је један од савремених сликара који је прихватио позив и поклонио једну своју слику, али је поклон пропратио негодујућим писмом у коме је исказао незадовољство што Матица само тражи поклоне уместо да купује дела од савремених сликара. Од савремених уметника слике су поклонили Саша Шантел из Љубљане и Урош Предић три своја рада. Евиденција о поклонима се уредно водила и записивао се сваки поклон: Миленко Ђурић поклонио је 8 цртежа, а колекционар Јоца Вујић је прво обећао 20, а затим 35 слика, напослетку је поклонио 40 дела.

„Рад у музеју од последње седнице одржане 10. октобра до данас показује знатне резултате. Музеј је проширен и повећан [...] господин Јоца Вујић из Сенте је поклонио 40 слика и тиме омогућио да наша Галерија слика знатно јасније репрезентује војвођанску сликарску уметност.”¹²³ Господин Вујић није желео да се његов дар обелодани путем новина, али му је писмено захваљено. Слике су обележене онако како је он желео и постављене су у посебан простор бивше председникове и секретарове собе. Исте године Музејски одбор је предложио Заједничкој седници да изабере Јоцу Вујића за почасног председника Музејског одбора.¹²⁴

¹²² Процена Музеја Матице српске је била прилог записнику VIII седнице Музејског одбора.

¹²³ Извештај управника Музеја Матице српске за Девету седницу Музејског одбора 29. новембра 1933, бр. 458-Муз од 20. новембра 1933.

¹²⁴ Записник Девете седнице Музејског одбора Матице српске одржане у Новом Саду 29. новембра 1933. године.

Брига о попуњавању збирке портретима знаменитих Срба види се у одлуци Управног одбора да се наручи портрет Јована Јовановића Змаја – једном зачета идеја о формирању Пантеона није напуштена по оснивању Музеја.

Занимљиво је да су 1933. године Музеју понуђене слике Малише Глишића и Косте Миличевића, али Матица није ни разматрала ту понуду. То говори у прилог тези да је у складу са својим правним актима и опредељењима била окренута прикупљању уметничких дела насталих на тлу Војводине и да стога није ни разматрала набавку дела „србијанских“ импресиониста.

Град Нови Сад је, задржавши власништво, предао музеју 35 слика савремених уметника. Јасно је да су ипак постојале дилеме у вези са исправношћу те одлуке. На седници Градског савета 31. октобра изнето је мишљење да слике пре треба предати некој државној установи, јер је Матица српска ипак приватна установа, а да би град требало да мисли и на своју галерију слика. Градским властима је засметало то што је Матица српска приватна институција, односно друштво и, без обзира на углед и поверење које је имала у друштву, запитали су се да ли своју имовину у уметничким делима треба да јој уступе. Поводом тога Фрања Малин је 5. 12. 1933. записао: „Негативно карактерне особине извесних људи раде на томе да онемогуће правилан развитак нашег музеја. Сада одједном, после оснивања Матичиног музеја настојава се у остварењу сличних установа, само да се нашем музеју нашкоди. Досад то ником није пало на памет. Уочивши лепе резултате наше акције уместо да наш музеј потпомажу као национално просветно културну и научну установу Војводине, они на сваком кораку ометају. Време и историја ће показати која је од ових акција пробитачнија за наш народ у Војводини.” Сачињен је записник примопредаје, слике су унете у инвентар са напоменом да припадају Граду. Тиме је само настављена пракса чувања туђег власништва, започета још почетком века. Без обзира што се чинило да је успостављена коректна сарадња са Градом, он је наредне године смањио субвенције.

Посебна пажња била је посвећена бризи о стању прикупљених дела. Миленко Шербан је понудио да он брине о сликама, а да му се уместо хонорара да једна соба у оквиру задужбине Марије Трандафил за живот. Урош Предић је као дугогодишњи сарадник Матице српске упутио писмо Музејском одбору у којем је образложио на шта треба пазити да би се слике очувал. На основу Предићевог писма донето је решење да се по музеју ставе

натписи: „Не додиривај слике прстима.”¹²⁵ Истовремено се водило рачуна и о безбедности самог изложбеног простора, што се види из Извештаја управника који тражи да се прегледа апарат за гашење пожара и наруче два нова.

Поред бриге о набавци нових дела и обезбеђивању финансијских потпора, водило се рачуна и о публици: „Музеј је отворен сваки дан и недељом и свецима, има доста посетилаца од којих многи дају прилоге.”¹²⁶ То указује да није била прописана цена улазнице него се апеловало на свест и савест посетилаца да оставе добровољни прилог у складу са својим могућностима.

Фрања Малин био је у сталном преиспитивању осећајући потребу да сам похвали рад Музеја те у извештајима наводи: „Морам подвући чињеницу да је наша установа наишла на разумевање код многих, нарочито на страни, о чему сведоче лепа писма која стижу, али није наишла на разумевање баш тамо где се је то с правом морало очекивати. (...) Свима који су нам пријатељи и који нас потпомажу треба да смо захвални, а они други, надајмо се, увидеће своју погрешку. Наш музеј је ухватио чврсти корак и ми га морамо унапредити”, закључио је Малин свом у Извештају 20. новембра 1933. године.¹²⁷

Посебно значајан документ за разумевање културне политике Матице српске и њеног музеја је попис изложених предмета сачињен за Процену музеја Матице српске ради осигурања¹²⁸. Раздељен по установама на Библиотеку и Архив, с једне, и Музеј с друге стране, он за Музеј доноси комплетан попис слика по просторијама са вредностима дела. Музеј је имао вестибил, свечану салу, четири изложбене сале и председников кабинет. За разлику од списка из 1899. године, у ком су дела пописана по темама, овде се види да није постојала јасна политика излагања. Тако се у вестибилу налазе дела у различитим техникама: *Биста Вука Караџића*, рад Ђорђа Јовановића, *Кремљ*, слика у „масној” боји, *Штросмајер*, рељеф у бронзи, 16 бакрореза и 26 светлописа, тачније поставка потпуно без

¹²⁵ Записник Девете седнице Музејског одбора Матице српске одржане у Новом Саду 29. новембра 1933. године.

¹²⁶ Извештај управника Музеја Матице српске за Девету седницу Музејског одбора 29. новембра 1933, бр. 458-Муз од 20. новембра 1933.

¹²⁷ Извештај управника Музеја Матице српске за Девету седницу Музејског одбора 29. новембра 1933, бр. 458-Муз од 20. новембра 1933.

¹²⁸ Из Записника Осме седнице Музејског одбора, одржане 10. октобра 1933. године, сазнајемо да су процену вредности слика за осигурање извршили Миленко Шербан и Васа Ешкићевић као и да је на основу тога покренут поступак осигурања са г. Танурџићем.

концепта у тематском, техничком, па и идеолошком смислу. У свечаној сали поставка полази од *Њ. К. В. Краља, Кнеза Александра Карађорђевића и Саве Текелије*, преко председника Матице српске до бројних добротвора. Концепт је овде јаснији: значајне личности из сфере политичког, јавног живота Матице српске. У сали два углавном се налазе портрети добротвора, али и *Амор*, копија Новака Радонића, и стаклени орман са рукописима, дипломама, фотографијама, писмима и старим књигама. У сали три налазило се неколико икона: *Васкрсење* Јована Исајловића и две *Богородице* непознатих аутора, портрети значајних личности из света културе и науке, портрети непознатих личности и неколико предмета примењене уметности, сто Ђорђа Натошевића и стаклени орман са ордењем, печатима, клишеима, нумизматиком и ископинама. У соби четири доминирали су портрети књижевника и песника употпуњени копијом *Бахуса* и историјском композицијом *Смрт цара Уроша*, радови Новака Радонића. Пета соба представљала је синтезу портрета историјских и савремених личности, историјских композиција, радова непознатих аутора, допуњена витрином са записницима, рукописима, дипломама, медаљама, србуљама и столом Милице Стојадиновић Српкиње са писмом Мине Вукомановић Карацић. Председников кабинет није имао репрезентативни карактер: у њему су били изложени портрети дародаваца и, већ навођена, икона *Св. Саве*. Из овог пописа јасно је да су у попис музеја улазили, поред слика, и други предмети, махом историјског значаја, попут намештаја, писама, књига, диплома...

Интересантно је да су процењене вредности биле идентичне онима из првог пописа те да су и даље најскупље слике биле портрет Саве Текелије, рад Тана Мора и *Смрт цара Уроша*, рад Новака Радонића.

Успостављање редовне делатности Музеја Матице српске (1934–1947)

На самом почетку 1934. године Фрања Малин је сачинио Извештај о раду Музеја и предочио да је завршен инвентар Галерије ликовних уметности према којем Музеј поседује 239 дела.

Већ од прве године јавног деловања Музеја континуирано и плански се радило на попуњавању фонда. Купљен је портрет Јована Јовановића Змаја, рад Уроша Предића, као и

два портрета Павела Петровића. Одржавани су односи са протом Алексићем из Јаше Томића да би се дошло до слика Стевана Алексића. Иван Алексић је поклонио дванаест цртежа Пантелића, Стеве и Николе Алексића, а Ђока Јовановић је поклонио седам радова (шест кипова и један рељеф) који су изливени у фабрици „Керас“ у Бохињу, Чехословачка. Воја Трифуновић је поклонио Музеју „четири своја оригинална сликарска рада из захвалности што је био питомац Матице српске”¹²⁹. Своје слике поклонили су и Петар Тјеша и Милош Бокшан (пет слика и два кипа), Гедон Дунђерски више предмета: (слику, цртеж, рукописе и ордење Лазе Костића),¹³⁰ Десанка Ковачевић *Св. Јована*, рад Петра Пилића, Јелена Татаровић *Портрет капетана Радишића* и његову племићку диплому, Ђура Трифковић један стари акт и стару пушку. Станислав Михајловић, свештеник из Суботице, поклонио је *Аутопортрет* Стевана Алексића у замену за *Албум Матице српске*, а управник Фрања Малин *Тевтонско ратовање* и бисту краља Петра II у гипсу, радове Ђорђа Јовановића. Све добијене слике означене су бројевима уведеним у инвентар слика.

Током 1934. године приметан је, поред уметничких слика, пораст броја других предмета. Гавра Плавшић поклонио је два ордена, Фрања Малин четири ордена, Софија Пушибрк два ордена, а Евелина Алексић пл. од Маина пет колајни, два ордена, шест медаља и четири старе фотографије; Стева Драгојловић из Трпиња четири новчанице и седам комада старог новца, Славко Рогулић једанаест старих новчаница, протојереј Александар Николић из Сенте три комада старог порцулана, а Ђорђе Миловановић венчане пехаре кнеза Михаила Обреновића и кнегиње Јулије. Ема Козмић поклонила је дванаест старих новчаница, седам комада старог новца и један рам за слику, Иван Павловић, студент техничких наука, албум новчаница и 163 комада старог новца; он је понудио да поклони и сребрни новац, али је заузврат тражио *Албум Матице српске*. Музејски одбор решава да му поклони *Албум*, јер ће као питомац Текелијанума *Албум* моћи да покаже у Пешти. Наведени списак показује да је по отварању Музеја започето попуњавање и других збирки, пре свега збирки нумизматике, одликовања и примењене уметности.¹³¹

¹²⁹ Записник VIII седнице Музејског одбора одржане у Новом Саду 26. септембра 1934.

¹³⁰ Захвално писмо председника Музеја Матице српске Гедону Дунђерском (27. 12. 1934).

¹³¹ Записник са Шесте седнице Музејског одбора одржане 8. августа 1934.

Током 1934. године започето је формирање етнографске збирке кроз прикупљање народних ношњи из различитих крајева Војводине, а настављено је и у 1935. години, ради оснивања Етнографског одељења. Констатован је напредак у збиркама старих фотографија, новца и ордења.

Добра сарадња са уметницима огледала се и у преписци са многима од њих који су се Матици обраћали разним поводима. Злата Марков Барањи обраћала се за фотографију Полита Десанчића како би му „почела бисту моделирати”, али и за низ других ствари. Сестрић Васе Ешкићевића предложио је Матици да она откупи из Новосадске залагаонице слике његовог стрица и тако им обезбеди место у Матичином Музеуму.¹³² Нажалост, Матица у недостатку средстава није била у могућности да откупи понуђене слике.

Приликом откупа слика водило се рачуна о квалитету понуђених радова. Тако је управник на једној од седница известио да је „г. Крстоношић поново донео Симићеву слику *Улазак Марије у храм* и да за њу тражи 3.000 динара. Слика је рестаурирана и има много партија сликаних од туђе руке”¹³³, те је, по предлогу Фрање Малина, не треба платити више од 1.000 динара. Одбор ипак одлучује да слику не купи, што указује да се водило рачуна и да су слике прегледане и пажљиво анализиране пре него што би се одобрила куповина.

Разматрани су различити начини за увећање фонда те је упућено питање Музеју кнеза Павла да ли би у Матичином музеју могле бити изложене слике које неће бити излагане у новој поставци Музеја Кнеза Павла. Одговорено је да се најпре мора видети шта ће се изложити у поставци кнежевог Музеја, а да ће се тек онда одлучити које слике и под којим условима ће бити уступљене Музеју Матице српске за излагање. Даљих контаката није било...

На седници Музејског одбора 21. марта 1934. године предложено је да се започне са приређивањем изложби старијих војвођанских мајстора. Одлучено је да се најпре приреди изложба Павла Симића у Матичиној дворани и тим поводом купе његове две слике. Извршном одбору је дат налог да се испита финансијска страна изложбе и да се у сарадњи са Музејским одбором одреди модалитет приређивања, као и да се обезбеди посета

¹³² Писмо Васе Д. Ешкићевића Матици српској (8. мај 1934), бр. 176/1934.

¹³³ Записник VI седнице Музејског одбора, 8. август 1934. године.

средњошколске омладине. Сачињен је детаљан трошковник који показује колико је прецизно испланиран догађај као и сви његови аспекти. Тим поводом започела је и тешња сарадња са Хисторијско-уметничким (данас Народним) музејом у Београду¹³⁴. Упућено му је писмо¹³⁵ и они су пристали да позајме слике Павла Симића, уз моралну и материјалну гаранцију.¹³⁶ Хисторијско-уметнички музеј обратио се Матици српској са молбом да одобри фотографисање радова Теодора Илића Чешљара ради израде албума¹³⁷, што је Матица одобрила.

Поводом реализације изложбе Павла Симића набављени су паравани, што је касније довело до бројних захтева за њихову позајмицу за друге изложбе, те је одлучено да се они могу уступати, али да уметници заузврат Матици морају поклонити по слику. Био је то још један модел увећавања фонда савремене уметности.

Такође је поводом реализације изложбе успостављена сарадња са Миланом Кашанином, који је умољен да поводом изложбе Павла Симића одржи предавање.¹³⁸ Након затварања изложбе управник је приложио извештај из кога се види да је изложба добро успела.

На Осмој седници Музејског одбора 1934. године управник је предложио да се сваког пролећа приређује изложба слика савремених уметника, а приликом Годишње скупштине изложба старих српских мајстора.¹³⁹ Предлог је прихваћен с одобрењем и већ уочи редовне Скупштине 1935. године одржана је изложба Новака Радонића. „Ова изложба била је и богатија и лепша од прошлогодишње Павла Симића али је посета била знатно слабија, у знатно мањем броју била је и посета ученика.“¹⁴⁰ Након изложбе, у Музеју су остале слике са иконостаса у Ади као својина Српске црквене општине у Ади, као и слике из Музеја Јоце Вујића. За реализацију изложбе биле су позајмљене слике из Музеја Кнеза

¹³⁴ Музеј је основан 1844. године као Музеум србски, 1935. године донета је уредба о спајању Историјско-уметничког музеја и Музеја савремене уметности и тако је формиран Музеј кнеза Павла, отворен за јавност 1936. године. Име музеја поново је промењено 1944. године у Уметнички музеј, а 1952. године враћен му је назив Народни музеј и тад постаје централни музеј Србије.

¹³⁵ Писмо Хисторијско-уметничком музеју (23. март 1934), бр. 107/1934.

¹³⁶ Писмо Хисторијско-уметничког музеја Музеју Матице српске (2. април 1934), бр. 114/1934.

¹³⁷ Писмо Хисторијско-уметничког музеја Управи Музеја Матице српске (11. јун 1934), 208/1934.

¹³⁸ Писмо М. Кашанина Матици српској (13. април 1934), бр. 133/1934.

¹³⁹ Записник Осме седнице Музејског одбора одржане у Новом Саду 26. септембра 1934.

¹⁴⁰ Извештај Фрање Малина бр. 503 Музејском одбору од 27. 11. 1935.

Павла, а поједине слике посуђене из приватног власништва биле су, после изложбе, понуђене на продају. Зарада од улазница је била свега 6 динара.

Наредне, 1935. године приређена је и изложба вајара Ђорђа Јовановића, на којој је било изложено 20 радова (*Туга, Сироче, Косачица, Воће*). Наведена дела и данас су део колекције Галерије Матице српске.

На седници Музејског одбора одлучено је да Музеј на пролеће као изложбу савремених сликара приреди изложбу уметника из Новог Сада због уштеде трошкова транспорта експоната. Фрања Малин је предложио да се Удружење пријатеља уметности у Новом Саду придобије да подржи рад Музеја. Тако је априла 1935. године отворена „Изложба новосадских сликара” на којој су излагали Сава Ипић, Бора Костић, Александар Кумрић и Миленко Шербан.

Миленко Шербан је током 1934. године рестаурирао две слике и тим поводом одлучено је да се ништа не даје Курчокину на рад док се не консултује Урош Предић, који је као члан Матице српске врло прецизно објаснио своје ставове и апеловао на поштење и савест уметника, указујући да су рестауратори многа дела која су била само рањена коначно „дотукли“: „За такве злочине не постоје параграфи, а када би и било неке санкције, упропашћена ствар тим неће се повратити.”¹⁴¹ Урош Предић предложио је да се Миленку Шербану повери да за пробу рестаурира копију слике *Бановић Страхуња* коју је Радонић радио по слици Ђуре Јакшића. Одбор се позитивно изјаснио о раду Миленка Шербана, те је сликар тражио намештење конзерватора¹⁴², али је на основу писмено датог мишљења Уроша Предића одлучено да му се молба не уважи док не покаже једну слику пре и после рестаурације. Предић је предлажио да му се да Ивановићева копија Рафаеловог *Вазнесења*. На седници Музејског одбора¹⁴³ прочитано је писмо Уроша Предића у којем је одобрио рестаураторски рад Миленка Шербана и дао уверење да му се може поверити конзервирање Матичине збирке: „На основу ове пробе мислим да се Г. Шербану могу поверити и остале старе, потамнеле и оштећене слике, да их доведе у исправно стање.”¹⁴⁴ На основама тако добре сарадње и активног учешћа у раду Матице српске саветима,

¹⁴¹ Писмо Уроша Предића Матици српској (20. мај 1934), бр. 188/1934.

¹⁴² Писмо Миленка Шербана Заједничкој седници Управног и Књижевног одбора (26. 6. 1934), бр. 122/1934.

¹⁴³ Записник IX седнице Музејског одбора одржане у Новом Саду 6. новембра 1934.

¹⁴⁴ Писмо У. Предића Управи Музеја Матице српске (23. октобар 1934), бр. 338/1934.

реализованим поручбинама и дарованим делима, Музејски одбор Матице српске је на Другој седници изнео предлог да се за почасног председника Музејског одбора изабере академик г. Урош Предић. Предлог је једногласно прихваћен уз образложење да: „Овим избором Музеј Матице српске треба да изрази своје признање и захвалност за уметников рад на пољу српске уметности и за пажњу, бригу и љубав према Матици српској и њеном Музеју коме је поклатио многа своја драгоцена дела, као и за савете дане приликом оснивања Музеја.”¹⁴⁵

Са истим аргументима др Јован Ненадовић је Скупштини Матице српске предложио да на основу статута Музеја Матице српске изабере Ђорђа Јовановића за добротвора Музеја због бројних дела која му је поклатио. И овај предлог је прихваћен и реализован, те је Матица српска у круг својих великих добротвора уврстила и уметнике.

Током 1934. и 1935. године очигледна је присутност велике бриге за даљи развој Музеја, пре свега због тешке финансијске ситуације. Фрања Малин је у свом Извештају о раду Музеја у времену од 6. новембра 1934. до 14. марта 1935. године указао на бројне покушаје добијања субвенција, као и на обећања добијена од министра просвете, градоначелника и Бановине. На самом крају констатовао је да „без субвенција Музеј се неће моћи развијати правилно”. Такође, износи и своје мишљење да „поред унутрашњег рада и тражења прихода за музеј сматрам да је потребно спровести пропаганду. Писати о нашем музеју као што је већ учињено у 30. броју 'Народне старине' у Загребу, задобити Бана да изда распис о Музеју за сакупљање предмета по Војводини”. Даљи рад на реализацији пропаганде видљив је већ на наредној седници, јер се предлаже штампање чланка о Музеју у *Годишњаку* као и прво фотографисање Музеја, што би урадио др Жарко Капамација.

Малин је известио да је Музеј посетио бан Дунавске бановине који је одредио и реализовао помоћ Музеју уз обећање да ће у буџет Бановине уврстити годишњу субвенцију за Музеј Матице српске. Већ на следећој седници Музејског одбора констатовано је да је Банска управа Дунавске бановине унела субвенцију за Музеј Матице српске у буџет за 1936/37. годину. Народна банка у Београду поклатиола је Музеју 10.000 динара и обећала да ће исту суму донирати сваке године. Залагања Фрање Малина почела су да дају резултате.

¹⁴⁵ Записник седнице Музејског одбора Матице српске, 29. мај 1935.

Музеј Матице српске континуирано је инсистирао на сарадњи са Градом Новим Садом. У више писама предлагао је тадашњем градоначелнику Браниславу Бороти да Град откупи бисту изливену у бронзи *Њ. В. Краљ Петар II*, рад вајара Ђорђа Јовановића, како би је сместили „у свечану дворану поглаварства града Новог Сада”¹⁴⁶. Брига за наслеђе које се чува у канцеларијама, магацинима и на другим местима градског Поглаварства тема је још једног писма у коме се умољава град да побројане предмете, а и све друге старине, преда на чување Музеју Матице српске: „Молимо Вас, господине председниче, да изволите одредити потребно да би сви музеални предмети града Новог Сада били чувани у Музеју Матице српске.”¹⁴⁷ И Град Нови Сад је наставио добар однос са Матицом. Када су по одлуци Градског већа откупљене слике савремених сликара, одмах су предате Музеју Матице српске на чување.

Фрања Малин наставио је да пише бану Дунавске бановине: „Првенствени задатак музеја Матице српске јесте да скупља, стручно чува и излаже предмете историјске и уметничке вредности који илуструју и документују национални политички и културни аутохтони живот нашег народа у северним крајевима Дунавске бановине. Многи важни музеални предмети, који се налазе у приватној својини пропадају и сасвим ће сигурно пропасти услед неразумевања и незнања, а многи леже забачени и нико нема од њих користи. Част нам је замолити Вас, господине Бане, да изволите издати распис бележницима и учитељима Барање, Бачке, Баната и Срема и позвати их на сакупљање музејских предмета за Музеј Матице српске.”¹⁴⁸ У истом писму Матица предлаже бану да уметничке слике које се чувају у Бановини уступи Музеју за излагање, али и да се предају збирке у Сомбору и Петровграду. Писмо сличне садржине послато је и у децембру¹⁴⁹ и исход је тад био позитиван, бар што се добијања субвенција тиче.

Председник Матице српске Александар Моч предложио је да се „замоли Њ. В. кнез намесник Павле да прими покровитељство над Музејом М. С.” јер би то знатно унапредило Музеј.¹⁵⁰ Предлог је усвојен и прослеђен Заједничкој седници која је предлог

¹⁴⁶ Писмо др Браниславу Бороти, бр. 201/1935.

¹⁴⁷ Писмо др Браниславу Бороти (30. мај 1935), бр. 218/1935.

¹⁴⁸ Писмо бану Дунавске бановине (6. 3. 1935), бр. 68.

¹⁴⁹ Писмо бану Дунавске бановине (12. 12. 1935), бр. 532/1935.

¹⁵⁰ Записник са 5. седнице Музејског одбора Матице српске (7. октобар 1935).

прихватила и предузела даље кораке. До реализације тог предлога није дошло, али је дошло до неких унутрашњих несугласица. На самом крају 1935. године Фрања Малин је затражио од Музејског одбора да се изјасни о његовом раду, будући да се Васа Стајић¹⁵¹, председник Матице српске, неповољно изразио о раду управника Библиотеке и Музеја. У писму је, са великим осећајем повређености, Малин јасно навео све што је урадио у протеклом периду.¹⁵² Тај ивештај указује на мноштво реализованих ствари и посвећеност Фрање Малина развоју Музеја Матице српске, а будући да је и надаље остао на његовом челу извесно је да је оповргао сумње у квалитет његовог рада.

Током 1936. године фонд Музеја је даље увећаван поклонима и откупима. Др Милош Бокшан је поклонио икону Новака Радонића. Откупљене су слике од сликара Стипана Баковића и Новака Радонића. Музејски одбор решио је да предложи Заједничкој седници да се постепено дају израдити портрети следећих добротвора: Ђорђа Николића, Ненада Вујина, Алексе и Марије Дејановић, Николе и Ракиле Кнежевић, Саве Петровића, Петра Кекића, Симе Ђорђевића и Аркадија Павловића. И поред великог броја понуда откупљен је мали број слика, а преузета „богата нумизматичка збирка Српске православне велике гимназије”, за коју се одваја посебна просторија. Бројне понуде су одбијене, подједнако дела из XVIII и XIX века, али су од Ђорђа Нубера откупљена два цртежа Хуга Конрада фон Хецендорфа (Hötendorf, Hugo Conrad von), *Манастир Бешеново* и *Манастир Хопово* из 1828. године.

У циљу проширења музејских збирки основано је Катастарско одељење и приређена изложба историјских мапа и планова.

Током 1936. године у оквиру изложби савремених војвођанских сликара од 5. до 19. априла приређена је изложба Милана Коњовића. Приход је био 1.422 динара, а издатак 948, те је чист добитак износио 474 динара. Коњовић је у знак захвалности поклонио Музеју једну слику. Исте године, Музеј је помогао реализације изложби Арпада Балажа, Војислава Шикопарије, Тодора Димитрова и Драгутина Анчића, те изложбу „Лепа наша домовина“. Сваки од аутора поклонио је Музеју по једно дело, тако да је Галерија до 18.

¹⁵¹ Васа Стајић био је председник Матице српске 1935–1946. Видети више у: Ж. Милисавац, *Из историје Матице српске. Председници Матице српске (Васа Стајић)*, Рад Матице српске 5, Нови Сад 1972, 62–64.

¹⁵² Писмо Музејском одбору Матице српске (20. 12. 1935).

јуна увећана за 15 уметничких дела. Паралелно се развијао и рад са публиком те је Малин у свом Извештају записао: „Посета Музеја била је доста велика. Групама и ђацима држао сам предавања.”¹⁵³

Такође, Фрања Малин је предложио и да се као ретроспективна изложба током 1936. године приреди изложба сликара Николе и Стевана Алексића. Умољена је гђа Зора Симић Миловановић, кустоскиња из Београда, да одржи предавање, а приватни имаоци слика да их позајме за изложбу. Укупно је било изложено 52 слике (портрети и иконе) и 12 цртежа. Приход од изложбе износио је 1.055 динара. Приређена је изложба Љубе Ивановића „Цртежи из Јужне Србије и Босне“ са 62 експоната. Чист приход је био 437 динара. Аутор је Музеју Матице српске поклатио албум цртежа и два појединачна цртежа. Остало је забележено да су „обе изложбе показале мали интерес новосадске публике”. Под покровитељством Музеја Матице српске отворена је 6. септембра изложба Марије Гагарин. Ауторка је после изложбе поклатила два цртежа Музеју која су и данас, као усамљени примери њеног стваралаштва, део колекције цртежа Галерије Матице српске.

Број дела се континуирано увећавао и са 36 приновљена предмета достигао је број од 362 дела. Постојећи простор је постао мали, те је забележено да „Галерија губи на естетици”. Стога је Фрања Малин сматрао да је неопходно да Музејски одбор покрене питање проширења просторија у којима су смештене Библиотека, Читаоница и Галерија. Већ 24. децембра Одбор је сачинио предлог за проширење простора. „Галерија слика и остала музејска одељења проширују се у некадашње просторије Аграрног уреда и у горњу собу Соколане која добија врата из мале собе Музеја.”¹⁵⁴

Настављена је и брига о фонду: „Слика Ђорђа Крстића која је показивала ’Правило’ извађена је из стакла, дата на каширање и набављен нови оквир. Прегледаће се и слике из оставине Саве Текелије, које такође показују ’Правило’”, записано је у Записнику Прве седнице Музејског одбора 24. јануара 1936. године. Миленку Шербану је отказан стан, који му је дат на коришћење јер, иако је преузео обавезу рестаурације, није вршио своју дужност.

¹⁵³ Извештај управника Музеја Матице српске Фрање Малина поднет на седници Музејског одбора 18. јуна 1936.

¹⁵⁴ Допис Заједничкој седници Управног и Књижевног одбора Матице српске (24. 12. 1936), бр. 857/36.

Почињу да се развијају међународна сарадња и успостављају контакти са другим установама. У оквиру тих настојања Музеју у Великом Трновоу у Бугарској послати су подаци и фотографије Музеја Матице српске.

Током ове године поправио се и положај установе у јавној сфери: од Града је добијено 12.000, а бан је обећао 50.000. динара. Новине попут *Југословенског историјског часописа* позитивно су писале о Музеју.

Током 1937. године започет је рад на преправци музејског простора. Већ на првој седници Музејског одбора¹⁵⁵, управник је известио о реализованом, а чланови одбора обишли су све потребне просторије и одобрили предложени распоред нових. На следећој седници предложено је да се отворе новоуређене просторије Музеја Матице српске и том згодом приреди изложба Петра Добровића. Изложбу је по обичају отворио председник Матице српске, а предавање је одржао Милан Богдановић, књижевник из Београда. Интерес за изложбу је био врло слаб, а зарада свега 12.5 динара. Ипак, корист од њене организације била је то што се фонд Музеја увећао за три слике Петра Добровића: уметник је поклонио *Трг у Дубровнику*, Милош Бокшан је поклонио *Дубровачки двор*, слику *Барке* је откупио Град и уступио Музеју.

У свом Извештају Музејском одбору¹⁵⁶ Фрања Малин наводи: „Галерија слика и скулптура смештена је у 9 соба и у вестибил. Преостале слике и скулптуре смештене су по осталим просторијама и канцеларијама. Слике мале вредности и оне које треба да се рестаурирају смештене су у посебну собу. Дворана горње библиотеке уређена је тако да у њој могу бити одржаване изложбе.”¹⁵⁷ У даљем тексту Малин објашњава распоред Библиотеке и наводи да има места за наредних пет година, али у наставку бележи: „Галерија већ сада нема доста места. Остало је доста слика које би могле бити изложене, а поготово је остало доста неизложених цртежа, бакрописа и сл. и историјске фотографије.” Дубоко у теми, Малин износи мишљење о потреби проширења Музеја и оснивања посебног одељења које би приказало развој српске војвођанске књижевности кроз излагање рукописа, диплома, писама у витринама или на други начин. Такође се залаже за оснивање одељења старе

¹⁵⁵ Записник са Прве седнице Музејског одбора одржане 28. фебруара 1937. године.

¹⁵⁶ Извештај управника Музеја Матице српске Трећој седници Музејског одбора одржаној 19. јуна 1937.

¹⁵⁷ Извештај управника Музеја Матице српске Трећој седници Музејског одбора одржаној 19. јуна 1937.

фотографије, одељење цртежа, тискова и сл., па чак и четвртог, нумизматичког. Констатовано је да покушај оснивања етнографског одељења није успело, иако су учињени сви потребни кораци. На самом крају разматрања наводи: „Штампати би требало и Водич кроз музеј.”¹⁵⁸ Нажалост, то није реализовано.

Сумирајући резултате рада Музеја залучио је: „Тим проширењем и преуређењем Музеј је добио бар донекле репрезентативан изглед; одабране слике су правилно изложене... Осигуран је и простор за приређивање изложби”.

Одлучено је да се од Мише Хаци Динића откупе портрети његовог деде и бабе, рад Уроша Кнежевића, за 4.000 динара. Вајар Марин Студин је нудио израду бисте Саве Текелије али је одбијен.

Замољен је градоначелник Новог Сада да Град сваке године унесе своту од 100.000 динара за изградњу Дома Матице српске у који би се сместио и Музеј Матице српске.

Започета је сарадња са сродним установама и договорено одржавање изложбе у Павиљону „Цвијета Зузорић“ у Београду.

У Извештају Музејском одбору Малин, сумирајући рад у 1937. години, наводи: „Остали делови Музеја развијају се врло споро, што је заправо природно када се скоро ништа не купује. Музеј би имао далеко лепши облик кад би се могло све оно благо, које сад лежи сакривено, изложити. Зато би требало приступити отварању одељења Старе војвођанске књижевности.”¹⁵⁹

Већ почетком 1938. године поступило се по предлозима из претходне године. Одобрена је набавка 6 витрина за стару војвођанску књижевност и њихова израда по нацрту сликара Ивана Табаковића, који је помагао при уређењу галерије слика у Музеју Матице српске.

Град Нови Сад је наставио да даје Матици српској слике на чување, те су током 1938. године предали шест слика и шест фотографија. Свештеник Иван Алексић завештао је Матици пет слика: два своја рада и три рада Николе Алексића. Наставило се и са скромним

¹⁵⁸ Извештај управника Музеја Матице српске Трећој седници Музејског одбора одржаној 19. јуна 1937.

¹⁵⁹ Извештај управника Музеја Матице српске на седници Музејског одбора одржаној 14. маја 1938.

откупима: купљена је глава *Краља Петра* у гипсу за 100 динара и слика Адама Стефановића *Дете* за 1.000 динара.

Посебно важан сегмент рада Музеја било је смислено попуњавање фонда. О томе сведочи писмо послато Даници Војнић. Након два уводна пасуса у којима се објашњава историја и делатност Матице српске и умољеније за сарадњу пише: „У нашој галерији слика недостају портрети породице Монастерлија, без којег, она, мада броји више стотина скупочених дела, никад не може бити потпуна. У нашој збирци драгоцености, у збирци старих списа и историјских рукописа и докумената нема ни једног предмета који би речито говорио новим нараштајима о славној и племенитој породици Монастерлија, Сабовљевића и Војнића, чија су имена уско везана за историју и судбину ових крајева.”¹⁶⁰ Ово писмо показује активан однос према дароавцима, трагање за делима и покушај да се музејска збирка употпуни управо делима која недостају.

Током 1938. године одржана је изложба Стевана Боднарова, која је завршена с дефицитом. Уметник је у складу са устаљеном праксом поклонио Музеју две скулптуре као награду за изложбу, а једна његова слика је откупљена за Музеј. Поверено му је да изради портрет Матичиног добротвора Алексе Дејановића, а нешто касније и портре добротворке Марије Дејановић. Нажалост, у недостатку средстава од те поруџбине се одустало.

Михајло Миловановић је замолио Матицу српску да приреди изложбу његових ратних слика, те је 1938. године одржана изложба „Србија у рату и миру”. Иста изложба приказана је током године у Уметничком павиљону „Цвијета Зузорић”, што је била прва реализована сарадња две установе.

Ширио се круг сарадника Музеја Матице српске: Војвођанска академска трпеза у Београду и Војвођански академски клуб у Загребу тражили су слике од Музеја Матице српске да украсе своје просторије, али им је одобрено само коришћење репродукција. Биноза, издавачка кућа из Загреба, позвала је на сарадњу у вези са организацијом изложбе Српске књиге. Музеј је посетио управник Војног музеја из Београда с намером да се успостави сарадња међу музејима, а Малин је изнео мишљење да ће таква сарадња за Музеј бити корисна те је предложено да се изврши размена музејских предмета.

¹⁶⁰ Писмо Њеној екселенцији Даници удовој бароници Војнић (14. септембра 1938).

Видљива је и брига о одржавању хигијене у Галерији. Извршном одбору се шаље препорука за куповину апарата за усисавање прашине. Већ на следећој седнице констатовано је да половна машина за усисавање прашине није добра и да би требало набавити нову у „интересу чувања књига и других предмета и у интересу здравља”.

И током 1939. године настављено је попуњавање галерије слика поклонима и откупима. Пре свега портретима добротвора рађеним по наруџбини Матице српске: Богдан Шупут (1914–1942) насликао је *Портрет Ненада Вујина*, Стеван Боднар (1905–1993) портрете Симе Ђорђевића и Алексе Дејановића. Александар Кумрић (1898–1983) поклатио је слику *Обала*. Јелена Марковић Финас за залог од 700 динара оставила је свој портрет, рад Уроша Предића. Купљена је слика Арпада Балажа *Нови Сад*. Одлучено је да се, када се добију субвенције од Града Новог Сада, набаве икона *Св. Матеје*, рад Шпире Боцарића, *Портрет Васе Стајића*, рад Миленка Шербана и *Виногради* Богдана Шупута.

Велики број понуда за откуп, као и писмени предлог и нацрт проширења просторија Музеја Матице српске говоре о сталним настојањима да се и збирка Музеја и изложбени простор прошире. Нажалост, све је то у недостатку средстава морало бити одбијено или макар одложено. Једини изузетак била је одлука да се набави витрина, како би се сместили предмети Друштва за Српско народно позориште.

Музејски одбор је усвојио предлог председника Матице српске да се приликом откривања споменика Светозару Милетићу одржи изложба „Петнаест година војвођанске сликарске уметности“ и да се изложи око 120 радова у Спомен-дому. Већ на следећој, Трећој седници изложено је да је одржана „Конференција” о приређивању изложбе којој су присуствовали сликари Иван Табаковић и Миленко Шербан. У разговору је констатовано да је за приређивање овакве изложбе потребно много времена и новца, те се од њеног приређивања одустало. Одлучено је да се приреди изложба „Савремене војвођанске сликарске уметности“ на коју ће бити позвано 18 војвођанских сликара, а која ће бити саставни део прославе.¹⁶¹ Изложбу је отворио Александар Моч који је, како је Фрања Малин записао, „истакао да Музејски одбор поред тога што је хтео да увелича прославу, хтео још и да прикаже континуитет сликарске уметности у Војводини, њен историјски развитак и однос Матичиног музеја према војвођанској сликарској уметности”. Тако

¹⁶¹ Записник Треће седнице Музејског одбора Матице српске одржане 15. августа 1939.

посматрано, ова изложба представљала је наставак идеја Шесте југословенске изложбе из 1927. године. Господин Милан Недељковић, директор Уметничке академије у Београду, у свом предавању је изнео смернице и уметничка стремљења данашњих војвођанских сликара. Закључио је да је изложба у којој је учествовало 19 уметника са 60 радова све време трајања била добро посећена и да је у сваком смислу успела. Малин је изнео похвале и на рачун рада Галерије: „Галерија слика била је ове године доста посећивана, нарочито су биле бројне екскурзије, нарочито школе из земље и са стране. Њима су редовно одржавана предавања о Матици српској и њеном музеју. Угледни гости, било домаћи или страни, били су увек дочекани од председника или целог одбора.“ Све наведено показује да је у предратним годинама постигнут некакав склад и успех у деловању Музеја Матице српске који су били препознати у самој Матици, али и изван ње. Устаљена је програмска схема, проширен круг сарадника, али недостајало је финансијских средстава.

Опредељење да се сакупља и проучава војвођанска уметност, па чак и кад се ради о набавци књига, види се и из одговора на понуду за откуп три књиге на распродаји Библиотеке „Апоњи“ у Прагу: „Решава се да се купи једна књига, јер другу предложену има Матица српска, а трећа не говори о Војводини.”¹⁶²

У Извештају Музејског одбора констатовано је да „Припомоћи ни ове године није имао никакове” а након набрајања свега реализованог и „Изгледа да још није дошло време за бржи процват нашег Музеја. То време ће свакако доћи само је штета што ће многи уметнички и културно-историјски предмети бити изгубљени.”¹⁶³

Није се одустало од континуираног тражења помоћи од бана у виду годишњих субвенција уз образложење: „Музеј Матице српске једини је национални музеј у Дунавској бановини, чији је значај и са државног и са националног гледишта велик, као што је велик и његов научни и просветни задатак. До сада је Музеј Матице српске и основала и издржавала скоро искључиво Матица српска. Велике потребе Музеја нарочито његове библиотеке захтевају веће финансијске могућности него што их има Матица српска, услед чега бива ометен правилан рад и развитак. Матица српска хоће са својим Музејом да оствари једну велику народну научну и просветну установу која ће, на очигледан начин, да докаже наш

¹⁶² Записник Друге седнице Музејског одбора Матице српске одржане 13. јун 1939.

¹⁶³ Извештај Музејског одбора заједничкој седници Управног и Књижевног одбора.

вековни аутохтони културни живот у овим нашим крајевима и уједно бити извор за научна испитивања живота нашег народа и важна национална-просветна установа”¹⁶⁴.

Још једна од особености деловања Матице српске био је и однос према поклонодавцима, што јој је донело подршку интелектуалне елите. Јулка Савић, удова Милана Савића, одлучила је да испуни своју давнашњу жељу и поклони Музеју портрет свог супруга, рад Уроша Предића: „Можете замислити да ми није било лако растати се од ове толико ми драге слике, али сам ипак пристала на то одвајање да би се лик мога мужа налазио на месту које му припада: међу онима који су свој најбољи труд уложили за надизање и славу Матице српске.”¹⁶⁵ На примљени поклон Матичина управа је одговорила: „У име Музеја Матице српске особита нам је част најтоплије Вам захвалити на драгоценом поклону. Светао лик др. Милана Савића живеће у Матици српској догод буде живела и Матица српска која искрено поштује своје заслужне раднике а Др. Милан Савић је био један од најзаслужнијих – јер Матица српска са пуно пијетета гаји култ заслужних људи наше нације. Вашим племенитим даром – ремек делом уметничке руке славног Уроша Предића. Лик др Милана Савића, смештен на видном месту у Музеј Матице српске, оживеће успомену и сећање на пожртвован рад др. Милана Савића и у душама многобројних посетилаца Матичиног музеја.”¹⁶⁶ Такав однос допринео је да дародавци са задовољством поклањају своја дела Музеју и да се осећају вредно и поштовано.

Прва седница Музејског одбора Матице српске у 1940. години одржана је тек 7. августа, те је том приликом усвојен записник са претходне седнице и прочитан и усвојен Годишњи извештај.

Током 1940. године вајар Ђорђе Јовановић понудио је Музеју Матице српске да откупи његова дела на отплату на десет година. Матица је пристала на такву понуду, уз обавезу да у његовом атељеу изабере радове за фонд свог Музеја.

Добри професионални односи са Музејом кнеза Павла константно су одржавани. О томе сведочи писмо Милана Кашанина упућено Фрањи Малину поводом Матичиног захтева за мишљење о слици Јакова Орфелина понуђеној Матици на откуп: „Ја сам имао прилике да

¹⁶⁴ Писмо господину др Јовану Радивојевићу, бану Дунавске бановине (30. октобар 1939), бр. 556/Муз. 1939.

¹⁶⁵ Писмо Јулке Савић председнику Матице српске (23. 5. 1939).

¹⁶⁶ Писмо Матице српске госпођи Јулки М. Савић (26. мај 1939), бр. 293/Муз. 1939.

разгледам ту слику само неколико тренутака, али ми се чини да је она несумњиво из XVIII века, нешто мало ретуширана у последње време и поново лакирана. Њена материјална вредност је онолика колико резултира из споразума између понуђача и купца. Могу Вам рећи још и то да је она важнија по значају који има у историји развитка наше уметности него по својој апсолутној уметничкој вредности.”¹⁶⁷

Музеј у Другом светском рату

Из 1941. нема сачуваних записника већ свега неколико писама размењених са Црквеном општином у Ади, која је тражила повраћај икона Новака Радоњића, заосталих у Матици после његове изложбе. Како Матица није желела да их врати јер су биле у лошем стању, инсистирала је на разлогу за враћање и као одговор добила да је разлог „оправка”, јер се сад тамо налази сликар који би их могао „оправити”, а да би их затим Општина продала. Матица је наравно понудила да их она откупи, али је у ишчекивању одговора избио Други светски рат.

Једини документи из ратног периода су Потврда о пријему Писменог приватног тестаментa др Милоша Бокшана, адвоката у Новом Саду, од 11. априла 1941, и документ од 26. априла 1941, реверс написан на мађарском и оверен ћириличним печатом Матице српске, који потврђује да су тог дана у Музеј допремљени портрети Краља Александра и Краљице Марије Карађорђевић, радови Паје Јовановића, и портрети Полита Десанчића и Светозара Милетића, радови Петра Добровића. Они су као непримерени склоњени из свечане дворане Градске куће. Током рата су сачувани у Матичиним депоима, а данас су део колекције Галерије Матице српске.

Већ 14. априла, дан након уласка мађарске војске у Нови Сад, командант града генерал-мајор Јена Мајор (Мајор Јен) позвао је на састанак представнике Мађара, Немаца и Срба. У српској делегацији био је и председник Матице српске Александар Моч који је приморан да потпише проглас у коме се од Срба тражи да не учествују у сукобу са мађарском војском, која је ту да гарантује личну и имовинску безбедност становништва. Мађарске војне власти имале су наређења да се уметничка дела са окупираних територија

¹⁶⁷ Писмо др М. Кашанина Фрањи Малину (2. април 1940).

пошаљу у Мађарски национални музеј (Magyar Nemzeti Múzeum) у Будимпешти, да би тамо била похрањена. Међутим, од те идеје се одустало јер се веровало да су радови везани за словенске културе „због политичког садржаја штетни за Мађарску и не могу се уврстити у националну збирку”¹⁶⁸. Ипак, приступило се уклањању од очију јавности свега што би „иритирало мађарство”. Десетог дана мађарске власти у Новом Саду одржана је седница Извршног одбора Матице српске на којој је Јожеф Блажек (Blazsék Jozsef) као опуномоћени повереник преузео руковођење Матицом српском. Отпуштени су запослени, пописана имовина, а најважније послове почели су да обављају службеници мађарске националности. Библиотека и Музеј Матице српске су запечаћени крајем априла 1941. године. По наредби Државног главног надзорништва општих збирки Мађарског народног музеја комисијски је прегледан фонд Библиотеке и Музеја на основу инвентарне књиге и стручног картона, како би се утврдила штетна дела са гледишта мађарске државне идеје. Из записника се види да није пронађена ниједна таква књига, а само једна слика – *Борба српске коњице*, рад Афанасија Ивановича Шелоумова (Scheloumoff Afanasij), величине 1,5 x 2 метра. Она је пребачена из Музејске збирке у магацин Музеја. На срећу, слика нити је депортована, нити је уништена – преживела је ратне године негде у магацину, те је и данас део Матичине колекције. Приликом тог пописа одређене су и четири слике које су пренете ради декорације у Градску кућу: *Мотив из Далмације* Владимира Филаковца, *Мотив из врбака* Густава Адолфа Милера (Müller Gustav Adolf), *Херцег Нови* Петра Тијеша и *Нови Сад* Арпада Балажа.¹⁶⁹ По истом принципу из Музеја Матице српске у новосадску Градску кућу однете су 30. септембра следеће слике: *Далматинац у народној ношњи* и *Далматинка у народној ношњи* Стипана Баковића, *Мотив из Дубровника* и *Дубровник* Кризманића, *Поглед на циглану* Саве Ипића, *Петроварадин* Петковићев Терлабеов *Пејзаж* и једно дело аутора Ј. Мише.¹⁷⁰

У документацији из тог времена забележено је и да је Злати Марков Барањи враћена њена гипсана скулптура Ђуре Јакшића, коју је она поклонила Музеју 1934. године.

Наредних неколико година није било никаквих активности. Тек је министар унутрашњих послова Краљевине Мађарске Ференц Керестеш-Фишер (Keresztesz-Fischer Ferenc)

¹⁶⁸ Н. Дошлић, *Матица српска 1941–1951*, Матица српска, Нови Сад 2011, 63.

¹⁶⁹ Н. Дошлић, *Матица српска 1941–1951*, Матица српска, Нови Сад 2011, 64.

¹⁷⁰ РОМС/ММС 351 од 30. 9. 1943.

обавестио писмом од 19. фебруара 1943. године новосадског градоначелника да је дозволио поновни рад културног друштва Матица српска.¹⁷¹ Друштво ће имати делимичну самоуправу, али са строгим ограничењима. За повереника је именован Пал Бала (Bala Pál) и за његовог заменика велики жупан Лео Деак (Déák Leo). Они су морали присуствовати сваком састанку и имали су права вета на сваку одлуку. Већ 3. марта 1943. окупиле су се стара и нова управа Матице српске ради примопредаје. Враћена је предратна управа и службеници. Жарко Васиљевић постављен је у привременом својству за библиотекара и управника Музеја Матице српске. И док је Библиотека Матице српске била отворена само за чланове, Матичин музеј је био отворен за јавност од пролећа до јесени.¹⁷² Поред појединачних било је и групних посета које су најављиване у писаној форми. Посетиоцима су пружана стручна објашњења о изложеним сликама, али и о српској уметности.

За време ограничене самоуправе Матица српска је почела полако да се опоравља од штета које су јој нанете у време повереништва власти. Делећи судбину свога народа, она и у овим повољнијим условима није могла у потпуности да одговори својим задацима.¹⁷³

Током Другог светског рата Матица српска није одржала ниједну своју скупштину, нити седнице иједног одбора. Од успостављања делимичне самоуправе одржаване су само седнице Управног одбора, августа и децембра 1943. и марта 1944. године. За време рата Матица српска претрпела је велику материјалну штету, највише кроз своје задужбине, али је успела да сачува своју уметничку колекцију. По завршетку рата Матица је поднела пријаву против физичких лица која су јој починила материјалну штету. Комисија за ратну штету за град Нови Сад утврдила је да је пријављена штета Матици српској стварно почињена али, нажалост, не постоје подаци да јој је та штета и надокнађена.

¹⁷¹ Решење бр. 189.026/1943.VII а.

¹⁷² Извештај Жарка Васиљевића, управника РОМС, Записник са I седнице Управног одбора Матице српске, држане у Новом Саду 1. марта 1944, бр. 7/У.о. зап. 1944.

¹⁷³ Н. Дошлић, *Матица српска 1941–1951*, Матица српска, Нови Сад 2011, 104.

У новој држави

Завршетак рата и успостављање новог друштвеног уређења и државе донео је Матици српској нове изазове.

Нова власт у Југославији тежила је да државу преобрази у складу са својим идејама. Школство и култура имали су велику улогу у остваривању зацртаног циља да се развију духовне вредности новог система. Посебна пажња посвећена је културним установама, а једна од њих била је Матица српска. Већ 1945. године извршен је притисак да се промени њена управа. На првој послератној Редовној скупштини Матице српске одржаној 2. септембра 1945. изабран је за председника Васа Стајић, који је ту функцију већ обављао у предратном периоду, за потпредседника Милан Петровић, а за секретара Живан Милисавац. „На тај начин је формално нестало старе управе а са њом и старог духа Матице српске.”¹⁷⁴ У међувремену је објављена брошура *О Матици српској данас*¹⁷⁵ у којој су изнесене смернице за даљи могући развој овог најстаријег културног друштва у Срба.

Под управом Васа Стајића Матица је започела корените промене с посебним акцентом на унутрашња питања у тражењу новог организационог модела. Из Музеја је издвојена Библиотека, а на заједничкој седници Управног и Књижевног одбора 9. септембра 1945. године именован је нови Музејски одбор у саставу Урош Предић, Васа Стајић, Живан Милисавац, Вељко Петровић, Младен Лесковац, Милан Секулић, Милан Коњовић и Светислав Марић, а за кустоса Музеја је изабран Миленко Шербан.

Прва послератна седница Музејског одбора одржана је 1. октобра 1945. године. Тачке дневног реда биле су уобичајене. Углавном су примани поклони и разматране понуде за откуп. Евидентиран је велики поклон Наталије Завишић, који је обухватио слике њеног брата Ивана Вање Стојковића. Примљено је 14 слика уз обавезу да „се слике сместе у Музеј уз видно означање на свакој слици, да је дар поч. Ивана Вање Стојковића из Петрограда”. У добротворе Матице српске уписани су обоје, о чему су обавештени захвалним писмом. председавајући је скренуо пажњу присутнима да ће „приватници,

¹⁷⁴ Н. Дошлић, *Матица српска 1941–1951*, Матица српска 2011, 157.

¹⁷⁵ Л. Шелмић и сарадници, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001, 100.

садашњим тешким приликама притешњени, бити склони да продају и слике од вредности, које се можда у њих налазе, као и друге уметничке радове, па би се сада постављало питање, не би ли Матичин музеј требао ово стање искористити и што већи број уметничких слика за себе набавити и тако отпочети стварање у истину правог Војвођанског музеја”. Разматран је и начин како да се Музеј обрати приватним власницима слика и како да им укаже да, ако намеравају да продају слике, најпре о томе обавесте Матицу. Све понуђене слике биће оцењене, а за Матицу ће се набављати само оне које су од „првокласне вредности”. Овако изнети ставови указују да је квалитет, а не квантитет, био приоритет политике аквизиција у Матици након Другог светског рата.

Музеј Матице српске наставио је у послератном периоду сарадњу са Уметничким музејом у Београду кроз међусобне позајмице слика, а успостављена је и сарадња са Етнографским музејом у циљу формирања етнографске збирке у Матици српској. Матичин кустос Миленко Шербан посећивао је те музеје, контактирао са колегама и уз одобрење Извршног одбора упутио им писма о званичној сарадњи.

Евидентна је пажња са којом се бринуло о уметничком фонду. Сваки примећени недостатак дела или пропуст у раду евидентиран је и разматран на седницама Музејског одбора. На пример, уочено је да недостају две слике Стевана Боднарова које су позајмљене за изложбу на захтев Градског музеја у Бечкереку. Детаљним прегледом документације установљено је да је за преузимање и враћање слика био задужен сликар Ђурђе Теодоровић (1907–1986) коме је упућено писмо да се о тим сликама изјасни. Будући да на њега није одговорио покренута је кривична пријава. Такви потези говоре о томе да Матица није одустајала од својих тешко прикупљених уметничких дела и да није презала ни од чега, само да дође до својих слика.

Занимљиво је да је те 1946. године у Матицу донесен велики број слика, како из приватног власништва, тако из власништва привредних и друштвених организација. Тако је инжењер Иван Стојаковић завештао Матици две слике. Трговачко-индустријална банка Загреб је по расположењу одељења за финансије ГИОАПВ уступила „три портрета и то: др Мише Димитријевића, Илије Вучетића и Лазе Дунђерског, све радови Уроша Предића”. Гр. НО

Нови Сад је пренело у Музеј гравире *Битка код Петроварадина* ради излагања.¹⁷⁶ На сличан начин у фонд Музеја Матице српске стигли су везови и књиге Јелице Беловић Бернадзиковске, што је био резултат тежњи Музеја Матице српске да формира и употпуни своју етнографску збирку.

У складу с предратном праксом покренута је и комуникација са савременим уметницима с циљем да се фонд и даље увећава путем поклона савремених уметника. Миленко Шербан је посетио вајара Ђоку Јовановића, који је обећао да ће поклонити статуу *Меркур*.¹⁷⁷ Истовремено, Урош Предић, који је увек био спреман да поклони своја дела, је „изразио чуђење да Матица од њега тражи слике поред оних силних његових радова који се сада већ у Матици налазе”. На једној од седница Миленко Шербан је предложио да се из једне грађанске породице откупи слика Уроша Предића *Лена Агнеза (Die Schöne Agnes)* и да се од самог уметника откупи портрет Пере Добриновића. Такође, предлагао је да се оде у Шид и изабере један рад Саве Шумановића, јер је мајка покојног сликара понудила Музеју уметничка дела свог сина.

Занимљив је био предлог Миленка Шербана да се преостале књиге *Српска уметност у Војводини* из 1927. године понуде појединим музејима у Војводини у замену за предмете музејске вредности које имају у дупликату, а који недостају Матичином музеју. Истовремено, предлагао је и да се поједине скулптуре Ђоке Јовановића уступе другим музејима на излагање али са обавезом да се на њима назначи да су власништво Матице српске. Одбор је прихватио предлоге, али је наложио да Шербан, као управник Музеја, прво о тој идеји разговара са Ђоком Јовановићем. Све ово показује колико је била јака жеља за попуњавањем уметничке збирке Музеја и да су се покушавале све могуће методе њеног увећања.

Паралелно се радило и на откупљивању слика: из приватног власништва за Матичину галерију слика откупљен је портрет „народне добротворке Марије Трандафил и смештен у тој Галерији”¹⁷⁸. Истовремено, у вези са понудом за откуп слика из колекције Лазара Туромана музејски одбор је донео закључак: „да се Управном одбору М. С. саопшти

¹⁷⁶ Записник Прве седнице Музејског одбора Матице српске одржане 7. јуни 1946.

¹⁷⁷ Ђорђе Јовановић је поклонио статуу *Меркур* 1946. године и она је и данас део колекције Галерије Матице српске.

¹⁷⁸ Записник Прве седнице Музејског одбора Матице српске, 7. јуни 1946.

гlediште овог одбора да се, засада никакве слике за Музеј не купују и то све дотле, док се музеј не уреди, а и с обзиром на саме буџетске могућности, дакле расположива материјална средства, која стоје музеју на расположењу”.

И у послератном периоду није се одустало од намере да се под кровом Музеја Матице српске сакупе иконе Српске православне цркве ради излагања. Започета је преписка са Радославом М. Грујићем, професором универзитета који је подржао ову идеју и започео разговор са митрополитом Јосифом код кога је, како је сам известио, наишао на „прилично разумевање”.

Приметан је и наставак бриге о стању фонда. Некадашњи конзерватор а сада управник Музеја Миленко Шербан, приметио је да је „Матичина галерија слика у лошем стању” и да би зато требало „добавити једног конзерватора”. И остали чланови Извршног одбора били су свесни проблема, јер „штета би могла бити велика а одговорност је ту и да што пре треба приступити том послу”. Одлучено је да се позову два кандидата: Здравко Секулић, који је већ радио конзерваторске радове на делима из колекције, и сликар Васа Поморишац. На седници Извршног одбора Матице српске Миленко Шербан је известио да је Васа Поморишац, коме је било „поверено рестаурисање 6 слика из Музеја, исте рестаурисане овамо вратио, и тај рад да је извршен стручно, па да се исплати именованом неподмирена му још диференцијација на награди...”¹⁷⁹ Те, 1946. године рестауриране су слике *Двоје деце*, рад Николе Алексића, и портрет *Корнелије Видић ковиљски архимандрит*, рад Павла Симића, које су планиране за излагање у поставци Музеја.

Током 1946. године први пут се спомиње и уређење депоа, односно простора „за стовариште музејских слика, које ће бити одлагане и тамо нумерисане смештене, те по указаним потребама излагане у музеју”¹⁸⁰. Шербан предлаже да се „ради бољег, правилнијег и прегледнијег смештаја тако одложених слика начине одговарајући етажери у које ће се нумерисане слике одлагати”, и саопштава да је већ наручио исте, те моли да се одобре средства. Музејски одбор одобрава овај предлог и налаже: „Кустос музеја М. С. има да води сталну бригу о стоваришту музејских предмета, да води о стоваришту посебну

¹⁷⁹ Записник Дванаесте седнице Извршног одбора Управног одбора Матице српске одржане у Новом Саду 22. октобра 1946, бр. Зап. 324–353/1946.

¹⁸⁰ Записник Треће седнице Музејског одбора Матице српске одржане у Новом Саду 7. новембра 1946. године.

књигу тамо налазећих се предмета, која ће обухватити податке улаза и излаза предмета у стовариште, тако да се сваког часа може установити који су предмети тамо, који су издати и коме, те на које време. Кустос музеја је за све ове послове одговоран Матици српској, а овопредметне извештаје подноси Музејском одбору М. С.”¹⁸¹

На истој седници, на предлог Живана Милисавца, секретара Матице српске, поставља се питање ангажовања кустоса „јер без тога да би био кустос постављен, музеј се не може ни одржати ни унапређивати”. Предлог је прихваћен и донета је одлука да се у Музеју постави за кустоса једно стручно лице које ће уједно бити и организатор.

Све ово указује на свест о неопходности професионализације рада Музеја, кроз запошљавање стручњака и увођење процедура.

Милан Секулић изнео је већ на Првој седници Музејског одбора предлог да се покрене акција како би се створила организација пријатеља Музеја Матице српске, који би сами прилагали и давали новчана средства, али их и прикупљали ради куповине вредних слика. Предлог је прихваћен али, нажалост, није реализован, ни тад а ни деценијама касније. Клуб пријатеља Галерије Матице српске основан је тек пола века касније, 2006. године.

Сличан, а у духу новог времена и оснивања месних одбора, био је предлог Миленка Шербана о образовању „друштва пријатеља Матичина музеја које би имало задатак, да на својим месним подручјима где се поједине групе тих пријатеља налазе, сакупљају све што се може наћи на њиховом подручју, а вредно је да се сакупи и очува, те да се старају са своје стране и по својој приватној иницијативи, да се такви предмети из народне прошлости пронађу и спречи њихово даље пропадање”¹⁸².

Идеја ангажовања приватних лица и развијања свести о потреби укључивања грађанства у рад установа културе и генерално у област заштите наслеђа врло је важна. Она указује на свест да се наслеђе не чува само у музеју, него на широком подручју деловања обичних људи.

¹⁸¹ Записник Треће седнице Музејског одбора Матице српске одржане у Новом Саду 7. новембра 1946. године.

¹⁸² Записник Треће седнице Музејског одбора Матице српске одржане у Новом Саду 7. новембра 1946. године.

Занимљиво је било и мишљење потпредседника Матице српске др Милана Петровића да „музеј није уређен онако како би то једном правом музеју одговарало”. Навео је да се приликом посете руске делегације стидео и да је због тога био утучен. Критиковао је што су побркане свечана сала Матичина и Музеј Матице српске и истакао да слике нису уређене и правилно смештене. Сви чланови су се сложили с том констатацијом, те је одлучено да Милан Коњовић, Вељко Петровић и Миленко Шербан преуреде Музеј. Критиковано је кратко радно време за публику од 11 до 12 часова и указано на неопходност организовања колективних посета, као и ангажовање водича. Због недостатка људи овај предлог није разматран. Све ово указује на тежње управе Музеја, не само да се у оквиру њега сакупљају дела, него и да се она стручно и професионално излажу, баш као и да се Музеј приближи и отвори према публици. Критика је, као добронамерна, прихваћена и резултирала је променама у наредним годинама.

Током 1946. године започеле су прве међународне сарадње у оквиру новоформиране државе. Комитет за културу и уметност при Влади ФНРЈ приређивао је у Москви репрезентативну изложбу „Сликарство и вајарство народа Југославије XIX и XX века“. Из Матичиног музеја Вељко Петровић и Ђорђе Андрејевић Кун одабрали су 16 слика. Планирано је да се изложба прикаже у Београду, а затим у Москви, Варшави и Прагу. Позајмица слика из Матичиног музеја за овако значајну изложбу значила је признање квалитета њене збирке. И овом приликом Матица је показала бригу са којом се стара о свом фонду: Миленко Шербан је предочио да се једна од одабраних слика рестаурира, а Одбор му „особито ставља у дужност да се побрине за стручно и одговарајуће паковање слика” планираних за позајмицу.

Настављена је пракса организовања изложби у самом Матичином музеју. На предлог Миленка Шербана одлучено је да се у новембру 1946. године приреди изложба Милана Коњовића и за то издвоји сума од 3.000 динара. Изложба је била изузетно посећена те је због тога и продужено њено трајање. Посетило ју је преко 3.000 људи, а чист приход био је преко 1.000 динара.

Ова, 1946. година била је значајна јер је започето разматрање оснивања Општег музеја. Миодраг Грбић¹⁸³, археолог Музеја кнеза Павла у Београду, послао је допис Музејском одбору Матице српске у коме предлаже оснивање Централног војвођанског музеја и то проширењем садашњег Матичиног музеја. У опширном тексту он објашњава разлоге за оснивање музеја и наводи: „Значајна су културна блага Војводине која леже некупљена и која зато пропадају, а могла би бити сачувана у музеју и послужити просветном дизању. [...] При том постојећи музеји остају неокрњени и недирнути, јер скупљачким радом од само две године могао би се сабрати потребан материјал и отворити нове музејске збирке за посетиоце у Војвођанском музеју. Музеј Матице српске могао би се проширити и он постати тај централни музеј, или би могао остати за себе и сачувати карактер чисто уметничког музеја, галерије, који има и данас а који део не би морао улазити у састав новог Војвођанског музеја”. Посвећеност овој идеји видљива је у детаљности са којом је приступио разради организације и трошкова: „тако би дефинитивно формиран Војвођански музеј могао добро да ради са свега дванаест до петнаест чиновника осим служитеља, што чини мање од једне осредње гимназије, а по свом културном значају свакако превазилази такву установу”. У наставку документа приметно је да за сваку предложену ствар он даје конкретно решење. Нпр. „Потребне су просторије које би се могле привремено добити у старој згради Матице српске или у кући Радовановићевој у Грчкошколској улици. Потребан је изванредни кредит, јер није предвиђен у редовном буџету од 120.000 динара за материјалне потребе збирки, набавке предмета и витрина, лабораторију, канцеларију, кирију, путне трошкове итд. Потребни су радници.” Затим он таксативно наводи који су то професионалци, а потом и конкретни људи, именом, презименом и њиховим биографијама, који би те послове могли обављати. Читав допис завршава реченицом: „Напомињем, да би музеј могао већ за две године, 1948, имати отворене своје збирке за посетиоце, ако би се одмах приступило његовом организовању и раду.”¹⁸⁴

¹⁸³ Миодраг Грбић био је кустос археолог Музеја кнеза Павла који је имао задатак да обилази музеје Средње Европе ради упознавања са савременим концептима излагања. Током 1946. године именован је за помоћника в. д. управника Музеја.

¹⁸⁴ Допис „Војвођански музеј”, који је саставни део записника Прве седнице Музејског одбора Матице српске одржане 7. јуна 1946. године.

Музејски одбор је након размене мишљења одлучио да наведени предлог његови чланови Светислав Марић, Младен Лесковац и Миленко Шербан уобличи у елаборат, који ће бити предложен на Заједничкој седници Управног и Књижевног одбора.

На првој Заједничкој седници Управног и Књижевног одбора, 23. јуна 1946. године, на предлог Милана Петровића, спојене су три тачке дневног реда: Предлог о грађењу и преуређењу Библиотеке и Музеја, Упит Музејског одбора о оснивању Општег музеја Матице српске и Предлог Музејског одбора за постављање кустоса Музеја.

Младен Лесковац изнео је припремљени елаборат и образложио да би пресељењем Музеја у Дом Матице српске¹⁸⁵ било решено и питање Библиотеке и њеног проширење. Уз констатацију да је то пре свега питање буџета, без много дискусије, упућено је Извршном одбору да определи могућа финансијска средства за ту врсту активности. Ипак, констатовано је да онда „када се Музеј тако уреди, он ће служити не само Матици, него и граду, области и покрајини, биће репрезентативна институција, и онда ће се тек с правом моћи рефлектирати на издашнију помоћ наших власти, па и на ону од Владе Србије и саме Савезне Владе”¹⁸⁶. Присутни су се са изложеним сложили и усвојен је закључак: „Одлучује се да Матица српска приступи оснивању Општег музеја са свим одговарајућим одсецима у њему о чему ће се касније још решавати.”¹⁸⁷

Отворено је и питање постављања кустоса Музеја и након што је Младен Лесковац изнео да Књижевни одбор није нашао погодну личност и предложио да се распише натечај, Милан Петровић је предложио да се вршење дужности кустоса Музеја повери Миленку Шербану. Истовремено, одлучено је да се за његовог помоћника постави др Миодраг Грбић, археолог кустос Уметничког музеја у Београду.

У тим раним послератним годинама лутања су била честа. Промена правца и дефиниција деловања видљива је у Записнику Друге заједничке седнице Управног и Књижевног

¹⁸⁵ Зграда на главном градском тргу, у којој се Матица српска налазила од 1888. године, срушена је 1952. године. Матица српска се из те зграде преселила у данашњу зграду, задужбину Марије Трандафил, након што је нова зграда Сиротишта Марије Трандафил саграђена на задужбинском имању на Сајлову 1928/29. године.

¹⁸⁶ Записник Прве заједничке седнице Управног и Књижевног одбора Матице српске одржане у Новом Саду 23. јуна 1946. године, бр. Зап. 1–9/1946.

¹⁸⁷ Записник Прве заједничке седнице Управног и Књижевног одбора Матице српске одржане у Новом Саду 23. јуна 1946. године, бр. Зап. 1–9/1946.

одбора¹⁸⁸ под тачком Претрес нацрта и Устава Матице српске. Под чланом 1. уместо Србија ставља се Југославија те се Матица српска дефинише као „културно-просветно друштво Срба у Југославији...”, а занимљиво је и да се на неколико места изоставља одредница Војводина иако је у плановима трансформације Музеја Матице српске у Војвођански музеј стално наглашаван његов регионални карактер. Истиче се ново опредељење да: „данас се Матица српска темељи на чланству” и неопходност дефинисања плаћања чланарине.

Већ 11. јула одржана је планирана XII седница Извршног одбора Управног одбора Матице српске, на коју су позвани и чланови Музејског одбора „како би се и они упознали са свим непосредно о току и развоју оног предмета који се њих тиче, а то је о евентуалном пресељењу Музеја из садашњих његових просторија у Дом Матице српске” на главном градском тргу. Председник Милан Петровић указао је да „се овде поставља питање саме егзистенције Матице српске, која ако жели да у данашњем времену постоји и да се развија, онда мора тако радити и делати да је од користи по друштво и тек у помоћ како тог друштва, тако и власти”¹⁸⁹. Затим се скупу обратио инжењер Ђорђе Табаковић који је заједно са Миленком Шербаном прегледао цео Дом Матице српске, како би изложио детаљан план радова и неопходних трошкова. Присутни су се изјашњавали о предложеном, а Миленко Шербан је указао да су услови ипак бољи и репрезентативнији у Дому Марије Трандафил и да ту чак постоје и могућности за проширење, док у Дому Матице српске њих нема. Истакао је да би „Музеј могао остати где је и да се у тим просторијама може сместити не само галерија слика, већ и други делови предвиђеног општег Музеја, као нумизматички, за који би се искористио вестибил, за етнографски, који би могао доћи у посебне собе са витринама итд.”

Занимљиво је да су током расправе покренута многа музеолошка питања. На пример, Шербан је између осталог истакао да је предност Дома Матице српске у односу на Дом Марије Трандафил у положају тј. месту на коме се зграда налази, али да ова предност не може надокнадити друге недостатке. На то је др Грбић, на основу свог искуства бившег

¹⁸⁸ Записник Друге заједничке седнице Управног и Књижевног одбора Матице српске одржане у Новом Саду 21. јула 1946. године, бр. Зап. 10–16/1946.

¹⁸⁹ Записник Дванаесте седнице Извршног одбора Управног одбора Матице српске, 11. јул 1946.

кустоса београдског музеја, изнео „да је гледе посета једног музеја у првом реду важна пропаганда, а тек у другом реду место”¹⁹⁰.

Такође се поставило и питање избора и броја изложених експоната. Шербан је у свом излагању истакао да: „Сам музеј располаже у овом моменту са око 40 слика које се без зазора могу изложити, а та селекција ће се морати извршити када се музеј дефинитивно уреди и то између оних 200 слика са којим укупно располаже.” Милан Петровић критички се поставио према изреченом истичући да све што се од Музеја може створити је Галерија слика и то једна јадна и бедна галерија, и ми немамо ниједног нашег познатог сликара, који би у музеју био пуно заступљен. Шербан је у одбрану Музеја указао да „ствар није у томе да се у Музеју повисује број слика истог сликара, већ да се сакупљају слике разних сликара, пошто би иначе Музеј постао досадан и неинтересантан, што би се осетило код броја посетилаца”. Миодраг Грбић подржао је Шербанов став и истакао да „у данашње доба није тенденција да се скупља по музејима велики број објеката, него да се извесном збирком даде тако рећи приказ онога што се излаже”. Након конструктивне дискусије договорено је да „Музеј М. С. остане и надаље у оним просторијама, које сада заузима у Дому Марије Трандафил и да га се не пресељава у Дом Матице српске”¹⁹¹.

Одлуке које је донео Извршни одбор даље су разматране на седници Музејског одбора почетком августа. Миленко Шербан је већ на самом почетку указао да би се „морало напустити досадашње становиште и оно гледиште, да је овај Музеј музеј Срба у Војводини и ставити се на оно гледиште, да Музеј треба да репрезентује Војводину као целину”¹⁹². Светислав Марић изнео је став да се мора нагласити да је Музеј Матице српске музеј српски, а поред тога, наравно, да се у њему има приказати од каквог је утицаја на српски елемент била култура других националитета, како би се видело од кога је и шта је све примљено и преузето, те у каквом облику.

Шербан је образложио и да би „у предвиђени музеј улазило све што се односи на Војводину и то по временским раздобљима, и дакле овамо би ушло не само оно што су Срби продуцирали, него што су продуцирали други на овом територију; на тај начин

¹⁹⁰ Записник Дванаесте седнице Извршног одбора Управног одбора Матице српске, 11. јул 1946.

¹⁹¹ Записник Дванаесте седнице Извршног одбора Управног одбора Матице српске, 11. јул 1946.

¹⁹² Записник Друге седнице Музејског одбора Матице српске одржане у Новом Саду 7. августа 1946.

дошло би се до приказа једне пуне целине... цео развој културно-просветног, социјалног развојка Војводине дошао би овде до пуног изражаја”¹⁹³. Даља расправа је прекинута уз предлог да би било добро оставити разматрање и дискусију о овом предмету за једну посебну седницу. Приступило се конкретним плановима шта и како припремити за Годишњу скупштину те је изложен предлог да се уз помоћ позајмица експоната из Музеја у Петрограду и Београду у вестибилу приреди археолошка изложба у пет витрина. Миленко Шербан је изнео предлог да би било добро приказати развој Матице српске као такве: „имало би се изложити и приказати сва издања М. С., записнике, печате, итд., тј. све што је у вези са досадашњим постојањем и радом Матице српске; приказало би се колико је наших људи ишколовано са стипендијама које је Матица делила; имао би се приказати развој чланства, библиотеке; имали би се изложити портрети људи који су имали значаја за Матицу”. Већ у овом набрајању јасно је да је Миленко Шербан као кустос музеја имао у свести комплексност Матице српске, али и да је увиђао како би се она и њена историја могли материјално приказати одабиром прикупљених експоната. Таква Шербанова идеја јасно је ишла у правцу дефинисања тог новог Матичиног музеја који илуструје историјат и делатност ње као институције, а истовремено и широку слику развоја уметности у Војводини.

На дан одржавања Редовне Матичине скупштине у недељу 13. октобра 1946. године отворен је Музеј за јавност са сталном изложбом под називом „I изложба Војводине“. Изложба се састојала од четири сегмента: археологија, етнографија, српска ликовна уметност у Војводини и Матица српска, који су обухватили простор степеништа, ходника и девет изложбених дворана на првом спрату. Ликовна збирка је обухватала 87 експоната и била је хронолошки аранжирана у седам изложбених сала. Дела из XVII и XVIII века налазила су се у једној сали, а у осталих шест били су радови сликара и вајара XIX и прве половине XX века. Поводом отварања изложбе штампан је први каталог Музеја Матице српске¹⁹⁴ са уводним текстом Миленка Шербана и 11 репродукција. Одзив јавности био је изузетан а Миленко Шербан поднео је извештај о броју посета на изложби отвореној у Матичином музеју. „Посета је била до сада прилично велика, само ђака и студената било је

¹⁹³ Записник Друге седнице Музејског одбора Матице српске одржане у Новом Саду 7. августа 1946.

¹⁹⁴ М. Шербан, *Музеј Матице српске – I изложба Војводине*, Нови Сад 1946.

око 600 а продато је 700 каталога. Просветно одељење преузело је 500 комада за додељивање школама тако да је неопходно штампати још 1000 комада.”

Велики напредак уочљив је у вођењу документације. Шербан наводи да су слике инвентарисане, али да се у инвентару налазе и слике које не припадају Матици, те да је неопходно сачинити одвојени инвентар за „властите и туђе слике”¹⁹⁵. Предложио је да сачини картотеку и инвентар, али да ће тај посао ићи полако пошто се „у картотеку морају убележавати сва индивидуална дата за сваку поједину слику”. Истовремено констатује да недостаје 16 слика, те је донета одлука да се, уколико је то могуће, пронађу недостајуће слике. Октобра 1946. Шербан је известио да је „сачинио нови инвентар у музеју и то посебно за слике и предмете, који су Матичино власништво, посебно за предмете који су туђи а знају се њихови власници те посебно за туђе, чији се власници и не знају”¹⁹⁶. Установио је да недостају 24 Матичине слике и две скулптуре, 6 слика и две скулптуре Града Новог Сада, а утврђено је 20 слика непознатог власништва. Једна слика, рад Милана Коњовића из заоставштине Милоша Бокшана, враћена је власнику Загорки Бокшан, јер је утврђено да је њена. Потпредседник је рекао да је све то „нерашчишћено” и наложио да се тиме позабаве в. д. управника и Музејски одбор.

На Шербанов Извештај Музејском одбору Светислав Марић је предложио да се сачини картотека фотографија слика Музеја Матице српске како би се и убудуће тачно знало које су слике Матичине и где се оне налазе.¹⁹⁷

На истој седници усвојен је предлог др М. Грбића да се сарадницима у Музеју, попут Севдића, академског сликара који се изразио „приправним” за сарадњу, дају звања „сарадник Музеја Матице српске”. На тај начин би се подстакло шири круг људи да учествује у делатности Музеја и одала почаст свима онима који то чине. Такво неговање односа са сарадницима и свима онима који су били спремни да учествују у раду Музеја Матице било је неопходно, јер је број запослених био изузетно мали и потпуно недовољан за успешно функционисање.

¹⁹⁵ У документацији Галерије Матице српске чувају се два пописа. Попис слика власништво Музеја и Попис позајмљених дела.

¹⁹⁶ Записник Седамнаесте седнице Извршног одбора Управног одбора Матице српске одржане у Новом Саду 22. октобра 1946, бр. Зап. 324-353/1946.

¹⁹⁷ Седница Музејског одбора, 7. новембар 1946.

На самом крају 1946. године, када је Живан Милисавац као секретар Матице српске изнео издавачки план за идућу годину, Милан Петровић, новоизабрани председник је изјавио да је „најодлучније противан да Матица издаје Музејски зборник, који се у нацрту предвиђа, јер држи, да Матица није позвана да такав зборник издаје, пошто такав може издати само најпозванија централна институција у земљи и он би био једини за целу земљу”¹⁹⁸. Предлог је подржао и в. д. управника Музеја Миленко Шербан. Могуће је да су обојица били свесни да издавање зборника захтева стручњаке, сараднике и велико ангажовање, а да Музеј, који нема ниједно запослено стручно лице, то не може реализовати. Даља расправа била је усмерена на садржај *Гласника* и темпо његовог излагања као форме савладиве за Матицу. Након обимне дискусије одлучено је да се „уместо Музејског зборника стави у израђени програм Историјски зборник те да се образује редакција”¹⁹⁹.

На истој седници секретар је поднео извештај о послу на изради дефинитивног правилника Музеја Матице српске. Како се није састао ни Одбор тројице, ни Музејска секција, наложено је да се Одбор тројице сазове, да нацрт прегледа и да коначан текст, а затим да се састане и Музејска секција и да мишљење о сачињеном предлогу.

¹⁹⁸ Записник са састанка одржаног 4. децембра 1946. године у Новом Саду, који су одржали чланови Извршног одбора Матице српске, изабрани на Редовној скупштини Матице српске 13. октобра 1946.

¹⁹⁹ Записник Прве заједничке седнице Управног и Књижевног одбора Матице српске, одржане у Новом Саду 23. јуна 1946. године, бр. Зап. 1-9/1946.

IV. ЕЛИТИСТИЧКА ГАЛЕРИЈА СЛИКА (1947–2006)

Увод

Предлог да се Музеј Матице српске трансформише и из њега настану две установе: Галерија Матице српске и новоформирани Војвођански музеј као регионални музеј са комплексном збирком, дуго је разматрана у Матици српској. Свест да је галерија слика најпотпунија и највреднија колекција сигурно је допринела одлуци да се она, баш као и Библиотека, задржи под окриљем Матице српске, а да се тек формиране збирке археолошког и етнографског материјала уступе Војвођанском музеју. Матица је била свесна да у новонасталим друштвеним приликама, без својих фондова, стипендија и приложника, неће бити у могућности да издржава и развија свој музеј и да је неопходна одређена врста уступка новој власти. Исто тако, била је свесна да, уколико жели да се посвети развијању научне и књижевне делатности као основног посланства Матице српске, мора да се усредсреди на себе, а да Галерији и Библиотеци омогући самостално деловање. Та одлука, да Библиотека и Галерија постану самосталне установе, 1958. године сигурно није била лака али је била далековида и добро промишљена. Остављено им је заједничко име које се није могло мењати, као и печат Музеја заснован на заједничком симболу кошнице.

Осамостаљење Галерије у сопственој згради, са сопственим буџетом и Саветом као управним телом, био је велик корак за Галерију. За само једну деценију она је прошла пут од 8 изложбених просторија, које је делила са Војвођанским музејом, до сопствене зграде и

4.000 квадрата и скоро 30 изложбених сала. Пред руководством Галерије стајао је озбиљан задатак: показати вредност и значај ове установе достојне државног финансирања. Са том свешћу Галерија је била усмерене на неколико основних задатака:

1. повећати колекцију уметничких дела,
2. успоставити високе професионалне стандарде бриге о материјалу кроз стручно вођење документације и бригу о делима у конзерваторској радионици,
3. приређивати квалитетне програме: изложбе и публикације.

Са малим бројем људи које је имала на располагању планирани циљеви били су велики изазов.

Рад на остваривању ових циљева одвијао се постепено и доследно. Формирани су основни модели изложби и типови публикација и дефинисан смер развоја збирке. Покренути су неки специфични пројекти који су одговарали њеном карактеру: копирање зидних слика из манастира и цркава у Војводини и брига о културном наслеђу Срба у Мађарској и Румунији. Тиме је надопуњен дотадашњи оквир деловања Галерије Матице српске.

Колико су ове идеје имале упориште у претходним деценијама рада Музеја види се из текста Фрање Малина из 1938. године. Сумирајући резултате рада Музеја Матице српске до 1938. године, закључио је: „Темељ војвођанском музеју је ударен и лепа грађевина налази се у изградњи, систематски и смишљени радови се врше и сигурно је да ће бити и довршени. Нећемо их довршити ми, него они који после нас дођу. Природно јер се и музеји не стварају преко ноћи. Данас велики музеји били су деценијама изграђивани. Код матичиног музеја требало је деведесет година да се замисао спроведе у дело, нових деведесет година сигурно неће требати да се замисао и потпуно оствари. Потребно је само да се рад у положеним смерницама настави. Али је потребно и то да се не препусти Матици да сама изграђује музеј, јер иако је он музеј Матице српске, он је уједно и Музеј целе Војводине. Дужна је и држава да Матицу српску у њеним настојањима помогне, дужна је то и наша Бановина, а поготов је то дужан град Нови Сад, па и други градови Војводине. [...] Музејски одбор с правом оцењује и нада се, да ће Музеј Матице српске бити прихваћен као велико и драгоцену народно добро и зато верује у нову лепу

будућност. Радује нас да ће у скорој будућности Музеј Матице српске бити украс Новог Сада, понос Војводине и велико благо целе нације.”²⁰⁰

Овај цитат предказао је оно што се десило само двадесет година касније. Град Нови Сад дао је зграду Продуктне берзе, Покрајинско извршно веће средства за њену адаптацију и Галерија је заиста отварањем сталне поставке у сопственој згради 1958. године постала државна установа првог реда која је јавности стручно и професионално изложила „благо нације”.

Од Музеја до Галерије Матице српске (1947–1948)

Из 1947. године сачувано је неколико докумената. Извештај о раду за јануар 1947. године упућен Главном извршном одбору АП Војводине, Одељењу за просвету, потписао је Рајко Николић: „Због неложења није било већих послова. Музеј је посетила група новинара ’течајаца’, прибављено је 20 етнографских предмета и слика као поклон музеју а откупљена је једна слика и 4 археолошка предмета. Посетили су Музеј у Сомбору, Суботици и Сенти.” Много више података садрже недатирани Статистички подаци²⁰¹ о Музеју Матице српске. У њима се наводи да Музеј има 1.300 предмета подељених у три збирке: археолошка 500, етнографска 350 и ликовна 427, и да обухвата простор од 216 метара квадратних. Истакнуто је да је зграда осигурана против пожара и провалне крађе код осигуравајућих друштава „Србија” и „Београдска задруга”– колективно. У згради постоје хидранти за гашење пожара. Једино особље у Музеју су Миленко Шербан, вршилац дужности управника и руководиоца ликовне збирке, Рајко Николић, задужен за етнографију, и др Миодраг Грбић, задужен за археологију. Даље се наводи да Музеј просечно посети 60 посетилаца дневно, што је 1.800 месечно и да је Музеј радио сваког радног дана од 10–13 и 14–16 часова. Одржано је чак 11 предавања, а приновљено је 24 „објекта” у ликовној збирци, 5 у археолошкој и целокупна етнографска збирка. Као најхитније потребе дефинисано је: 11 службеника, пола милиона динара и 500 метара квадратних простора. Целокупан Извештај потписао је Миленко Шербан као в. д.

²⁰⁰ Ф. Малин, *Музеј Матице српске*, у: Војводина данас, Нови Сад 1938.

²⁰¹ Извештај о раду Музеја Матице српске за 1947. годину

управника. Иако кратак, овај Извештај пружа прецизне техничке податке и указује на основне проблеме са којим се сусретао.

Ипак, најпотпуније податке пружа Годишњи извештај о раду Музеја Матице српске за 1947. годину. Он почиње врло критичким освртом: „Музеј Матице српске до 1945. год. састојао се само из непотпуне збирке слика војвођанских сликара од XVIII века до данас. Ниједна од епоха није била комплетна а на само уређење ове збирке није се обраћала никаква пажња; слике су биле изложене без икаквог система. 1945. године приступило се реорганизацији Музеја Матице српске на иницијативу друга Миленка Шербана, акад. сликара, који је на седници Музејског одбора Матице српске изнео план реорганизације Музеја а који се састојао у томе: да Музеј Матице српске треба да садржи у себи све што се односи на културни, социјални, политички, уметнички и уопште друштвени живот Војводине. План је прихваћен и приступило се реорганизацији Музеја. Тако је 13. октобра 1946. године отворен Музеј са новим одељењима: археолошким, етнографским, културним и ликовним и са објектима који су се или налазили од раније у поседу музеја, или позајмљени, уколико је било потребно да би се добиле целине у појединим областима.”

Година 1947. била је за Матицу српску година великих преокрета. У септембру као уобичајени део припрема за четворогодишњу скупштину у *Гласнику Матице српске* број 6, II година, штампан је Позив за Главну скупштину Матице српске са дневним редом и Извештај о раду Матице српске за период 1946/47. У одељку „Музеј“ забележено је следеће: „Почетком октобра прошле године отворен је проширен Матичин музеј који је тада, поред галерије слика из XVIII, XIX и XX века, добио и две збирке – археолошку и етнографску, и одељење у којем је приказан историјат Матице српске. Полазећи од принципа да овај Музеј треба да прикаже прошлост Војводине и да буде у томе смислу школа за посетиоце, приступило се интензивном прикупљању музејских предмета. Музеј Матице српске је учествовао у такмичењу војвођанских музеја на прикупљању музејског блага, посвећујући нарочиту пажњу прикупљању етнографских предмета и предмета из народно-ослободилачке борбе. На тај начин је сакупљено 311 предмета музејског

карактера, углавном етнографских и из НО борбе, али има и изван број других нарочито нумизматичких предмета.”²⁰²

Наведено је и да је у току протеклог периода рада Музеј посетило укупно 12.190 особа. Посетиоцима, ако су долазили у групама, држана су краћа предавања и тумачења о изложеним предметима те је у току године одржано 50 таквих предавања. Поред тога у Музеју су приређене и две изложбе слика – Милана Коњовића и Стојана Трумића. Коњовићеву изложбу, коју је отворио 24. новембра 1946. године Младен Лесковац, посетило је преко 4.000 особа. Матица је са изложбе откупила неколико слика а затим их публиковала у *Летопису*. Изложбу слика Стојана Трумића отворио је 13. априла Бошко Петровић и било је око 300 посета.²⁰³

У истом документу, у одељку „Задаци“ побројано је шест задатака којима Матица српска треба да се бави, односно који јој дају неопходан садржај. То су: „одржавати предавања о Матици српској у сваком месту, држати предавања из наше културне и политичке историје, учествовати у културним манифестацијама, приређивати изложбе књига, како старих тако и савремених, организовати књижевне вечери наших класичних писаца а такође и савремених књижевника, прикупљати старе књиге за Библиотеку Матице српске и водити бригу о културним споменицима у месту и давати предлоге за њихово поправљање или подизање.” Међу наведеним нашао се само један везан за Музеј: „Прикупљати музејске предмете за Музеј Матице српске.” Конкретнији задаци виде се и у конкретном Петогодишњем плану, који је презентован истом приликом и у коме је под ставком „Галерија слика“ наведено: „Направити инвентар свих предмета у Музеју/галерији; рестаурирати 15 слика; набавити 10 слика ради попуњавања Галерије; приредити 5 изложба слика; направити списак слика Војвођанских сликара које се не налазе у Музеју. Популарисање српске уметности.” Извесно је да је у том тренутку акценат био управо на увећању предмета у колекцији Музеја и њиховој обради више него на научним истраживањима или уметничким изложбама. Из наведеног документа јасно је да није било крупних заокрета у раду Матице српске и њеног Музеја, чији план је врло једноставан и уопштен, без великих амбиција и снова.

²⁰² Гласник Матице српске, бр. 6, година II, Нови Сад, 15. септембар 1947.

²⁰³ Гласник Матице српске, бр. 6, година II, Нови Сад, 15. септембар 1947.

Права промена курса рада Матице српске у послератном периоду видљива је у записнику Главне редовне скупштине Матице српске, одржане у Новом Саду 30. септембра. 1947. године. Скупштином је председавао Милан Петровић, председник Матице српске, у присуству делегата месних одбора са правом решавања на скупштини. „Овогодишња Матичина Главна скупштина, која је редовна, стоји по својој важности испред свих ранијих скупштине Матице српске, јер данас живимо у ванредним приликама, које су од далеко важнијег значаја за Матицу, него што су биле оне, кроз које је Матица до сада прошла.” Новина је био нови Устав Матице српске, усвојен на Ванредној скупштини од 2. јуна, а који је одобрило Министарство унутрашњих послова и по чијим одредбама је први пут сазвана Скупштина. Највећа промена огледала се у томе што је „Матица српска до сада, у главном, била друштво интелектуалаца, и у њој је био један прилично затворен круг људи, који није имао веће везе са широким слојевима нашег народа. По новом Уставу постаје Матица масовно удружење и има да обухвати све слојеве нашег народа.”²⁰⁴ Таквим одредбама променио се и положај галерије слика у оквиру Музеја Матице српске, те одлуку о оснивању Војвођанског музеја и треба посматрати у том светлу. Широким народним масама требао је музеј општег типа с предметима разноврсног карактера, археолошким, нумизматичким, етнографским, односно оружје, одећа и други употребни предмети, а не елитистичка галерија слика у коју се Музеј Матице српске током деценија претворио.

30. маја 1847. године дошло је до споразума између Повереништва за просвету ГИОНСАПВ и Матице српске и дефинисане су следеће тачке: 1. Матица српска ће развијати само Галерију слика, а остале музејске предмете ће предати Војвођанском музеју; 2. Војвођански музеј ће развијати све музејске гране сем Галерије слика; 3. Повереништво за просвету ће ставити Матици на расположење материјална средства за развијање Галерије у оноликој мери у коликој би их стављало на расположење Војвођанском музеју. Тако је у јасном споразуму Матице српске и Повереништва за просвету ГИОНСАПВ Музеј Матице српске прерастао у Галерију Матице српске која је први пут добила сталног кустоса и рестауратора и адаптиране су сале за излагање Галерије. Сви остали предмети, осим уметничких, уступљени су новооснованом

²⁰⁴ Записник Главне редовне скупштине Матице српске, одржане у Новом Саду, 30. септембра 1947. године.

Војвођанском музеју који је у недостатку простора остао у згради Матице српске уз обавезу плаћања годишње ренте.

Паралелно са доношењем овог споразума донесена су и персонална решења. 21. априла 1947. године Миливој Николајевић, сликар и наставник Гимназије у Руми је декретом Главног извршног одбора АП Војводине постављен за секретара Војвођанског музеја. Исте године 23. новембра постављен је за кустоса Музеја Матице српске, а потом крајем године и за управника Галерије Матице српске. Будући да је примопредаја инвентара Галерије између претходног в. д. Музеја Матице српске Миленка Шербана и Миливоја Николајевића извршена 12. фебруара 1948. године²⁰⁵, то је период у коме је правно формално успостављена Галерија Матице српске.²⁰⁶

Чини се да је 1948. година донела стишавање ситуације и успостављање система у раду Матичине галерије. У Извештају о раду за период 15. јануар – 15. фебруар 1948. види се јасан ток послова. Преузета је галерија слика од дотадашњег кустоса Миленка Шербана, „магациониране” су све слике и графике, осим оних изложених, и сачињен је магацински списак према алфаветском реду аутора. Извршене су припрема за инвентарисање на прописаним формуларима и прегледани су постојећи дијапозитиви у боји. Настављена је брига о делима: очишћене су 4 слике, једна је урамљена, девет плакета Ђоке Јовановића је монтирано на дрвене плоче и откривен је потпис Николе Димшића на слици *Света Тројица*. У циљу боље презентације поставке одређени су формати за натписе на сликама и одабран златни папир за каширање на картон. „Тешкоће су само у томе што још нису остварене буџетске могућности.”²⁰⁷ Музејски службеници задужени за рад Музеја били су само Миливој Николајевић, кустос, и Јован Севдић, конзерватор. Већ овај опис реализованих послова указује на професионалан систем рада једне музејске установе.

Последњих година пете деценије видљиве су промене курса у раду Матице српске: Укинута су месни одбори а Матица је усмерена ка научном раду. Тако се укидањем месних одбора завршио период масовног рада Матице српске. У складу са циљевима своје културне и регионалне политике, партијско руководство Војводине обликовало је Матицу

²⁰⁵ Записник о примопредаји инвентара Галерије Матице српске у Новом Саду између Миленка Шербана и Миливоја Николајевића (РОМС, Музеј Матице српске, 115/48).

²⁰⁶ Н. Дошлић, *Матица српска 1941–1951*, Матица српска, Нови Сад 2011, 228.

²⁰⁷ Извештај, Музеј Матице српске 35/48.

српску по својој жељи. Она је требало да постане важна институција академског типа, која се везује искључиво за националне центре. Све до 1970. године, када је основана Војвођанска академија наука и уметности, „Матица се налазила негде између културне институције и академије наука, између националне и регионалне институције”²⁰⁸. Тај стално присутни дуалитет потицао је из ранијег периода и из супротстављености географских и националних обележја. С једне стране, Матицу је национално јасно дефинисао придев *српска* у њеном називу, а с друге, њено оснивање у Хабзбуршкој монархији, односно Карловачкој митрополији, као и њено седиште у Новом Саду, територијално су је одређивали као установу Војводине, што је константно правило двојност у перципирању њеног идентитета, последично и улоге и задатка у новој држави.

Озбиљан приступ државе у руковођењу и надгледању рада установа културе видљив је већ крајем 1947. године. Министарство просвете НР Србије је свим музејима Војводине доставило захтев за евиденцију покретних споменика културе. У документу је наведено следеће: „У циљу спровођења евиденције покретних споменика културе на територији НР Србије, који се налазе у музејским збиркама, потребно је да доставите: 1. Списак предмета или група предмета појединих збирки са кратким подацима о објекту или збирку објеката који представљају изузетну историјску, научну, уметничку или материјалну вредност...” Такође је тражено да се наведе „Како и где су смештене збирке (специјални магацини, ормани, полице и др.) да ли су обезбеђени и у којој мери од пожара, влаге, крађе или друге повреде као и за посебне драгоцене објекте”²⁰⁹.

Председник Матице српске др Милан Петровић задужио је кустоса Галерије Миливоја Николајевића да сачини извештај и достави га. У извештају је наведено следеће: „Галерија Музеја Матице српске у садашњем стању има 457 слика од којих 45 уљаних религиозних слика, 1 фреска, 201 портрет у уљу, 113 фигуралних композиција, предела и мртвих природа у уљу, 8 копија у уљу, 99 графика (акварела, бакрописа, дрвореза, цртежа), 72 вајарска дела од којих 22 портрета, 13 фигуралних композиција, 17 рељефа и 2 плакете. Слике су магациониране и осигуране.” Међу ауторима наведена су углавном дела сликара

²⁰⁸ Н. Дошлић, *Матица српска 1941–1951*, Матица српска, Нови Сад 2011, 157.

²⁰⁹ Допис Министарства просвете НР Србије бр. 49226 од 26. новембра 1947.

XVIII и XIX века: Новака Радонића, Павла Симића, Аксентија Мародића, Арсе Теодоровића, Николе Алексића..., а као последњи у низу је наведен Урош Предић.

На исти начин наведен је опис садржаја Етнографске збирке која је бројала око 400 примерака и Археолошке збирке која је имала 504 предмета. У прилогу је послат и списак Културно-уметничких историјских и материјално вреднијих предмета Галерије Матице српске у Новом Саду.

Међу документацијом из 1948. године налази се допис упућен Министарству просвете 9. марта 1948. године, чији предмет је Стална тромесечна извештајна служба из области културе и уметности за 1948. годину. У послати образац Ку-У/2 уписани су основни подаци. Наведени извештај попуњаван је свака три месеца и из њега се види како се током те године полако вршила трансформација назива установе. У првом извештају из марта 1948. године као назив институције наведено је „Музеј Матице српске (Галерија слика)”; у другом из јула 1948. „Галерија слика Музеја Матице српске”, а у трећем из 4. јануара 1949. године наводи се „Галерија Матице српске”. То указује како је, и поред званичног акта, процес промене имена текао постепено током читаве 1948. године и како сама Матица није била спремна да се одрекне назива Музеј Матице српске који је установила читав век раније. Као датум оснивања навођен је 21. март 1933, што показује да је преузет датум отварања Музеја за јавност, а не оснивања у Пешти 1847. године. Установа је наведена као приватна са бројем зграда 1, број квадрата 474, број запослених 2. Само се број експоната из извештаја у извештај те године стално увећавао. Посебно занимљив је податак да је Галерија Матице српске приватна установа. У политичком систему који је подразумевао да је све друштвено и јавно, постојање приватног друштва, Галерије и Библиотеке, било је у потпуној супротности са културном политиком државе. Стога не чуди што је још увек било проблема са финансирањем Галерије.

Током 1948. године акценат је био на отварању изложбе „Збирке Галерије Матице српске“. Уз помоћ Зоре Симић Миловановић, кустоскиње Уметничког музеја у Београду, сачињена је стална поставка са 99 експоната издељених у седам соба: црквено сликарство је било смештено у једној соби а грађанско сликарство у 6 соба на укупно 213 метара квадратних. Рестаурирана је једна, а очишћено и конзервирано 11 слика. Извршени су и радови на уређењу простора: поправљен је и намазан паркет, прегледани су и поправљени сви ролои,

зидови поправљени и обојени и набављен је текући ћилим дужине 32 метра. На свим сликама „извршени” су натписи на златној хартији. Одржано је 20 предавања која су приредили Миленко Шербан, Миливој Николајевић и Јован Севдић. О ликовној уметности одржано је 10 предавања. Приликом свечаног отварања забележено је око 250 посетилаца, а до краја месеца још 256. Укупно 506 посетилаца, сазнајемо из Годишњег извештаја.

До краја године одржана је и „Друга изложба савремених војвођанских ликовних уметника“ на којој је било изложено 138 радова од 38 уметника. Изложбу је пратио каталог,²¹⁰ а изложба је касније приказана у Зрењанину, Сремској Митровици и Сомбору. Опредељење за излагањем савременог стваралаштва показује да Матица српска није прекинула с предратним опредељењима приказивања савременог стваралаштва, али и да је таква излагачка политика била у складу с временом које је у центар интересовања стављало савременог ствараоца, човека новог доба који својим процесом уметничког стварања доприноси унапређењу и развоју социјалистичког друштва.

У циљу упознавања тржишта вршена је и евиденција уметничких дела по угледним новосадским кућама: „код кројача Грбића и инжењера Васе Ешкићевића на три места у Сремским Карловцима.” Такође је прегледано стање икона на Крачуновом иконостасу у Саборној цркви у Сремским Карловцима што показује да је Галерија водила рачуна и о делима изван своје колекције.

Извештај о раду Галерије Матице српске за 1948. годину у раздобљу од 1. јануара до 31. децембра исте године²¹¹, наводида је укупно набављено 30 слика и 10 графика. Поред слика из XIX века, куповане су и слике савремених сликара попут Паје Јовановић, Богдана Шупута и Зоре Петровић. На поклон је примљено 107 предмета од тога 12 слика, 1 кип и 105 графика. Највише дела примљено је из архиве Матице српске: укупно 95 цртежа Аксентија Мародића, Јосифа Фалте, Александра Секулића и Милана Боројевића. Примљена је на руковање оставина слика „фашистичких” власника, али се не наводи ни колико, ни које су то слике.

²¹⁰ „Изложба савремених војвођанских ликовних уметника”, Нови Сад 1948.

²¹¹ Музеј Матице српске, бр. 2/49 од 10. 1. 1949.

Самостални живот Галерије Матице српске (1949–2006)

Пресељење у сопствену зграду 1949–1959.

Свакодневице

Из 1949. године сачуван је План рада Галерије Матице српске достављен Повереништву за просвету ГИОНСАПВ и Гр.Н.О. Отсек за културу и уметност. У њему су у 11 тачака побројани планирани послови, који јасно указују на ширину деловања установе. Од евидентирања на територији Војводине, преко инвентарисања, откупа, рестаурирања, замене рамова, опремања графике за излагање, до оспособљавања магацинских простора и претплате на уметнички часопис и откупа стручних књига. То показује да се водило рачуна о свим аспектима рада Музеја, али и о унапређењу услова чувања уметничких дела и стручног усавршавања запослених. Број запослених повећао се са 2 на 4 радника, будући да је уз техничара примљен и један административни службеник. Тромесечни извештаји који су следили, указивали су на динамику реализовања послова. Током 1949. године израђен је први Правилник о раду Галерије Матице српске који је дефинисао процедуре и стандарде рада.

У Извештају о раду у првом полугођу 1949. године истакнуто је да је у складу са Планом рада тежиште стављено на следеће главне задатке:

1. „Унутрашњу реорганизацију Галерије, којом би се овој установи дало уређење по савременим узорима.
2. Употпуњавање збирке делима војвођанских, првенствено старих сликара и одржавање збирке у уредном стању / рестаурисање, конзервисање, чишћење, урамљивање и сл.
3. Одржавање сталне Галерије и организовање две изложбе.
4. Извршење других задатака / евиденција слика на подручју АПВ.”

Из овог пописа реализованих послова јасно је да је рад Галерије био усмерен пре свега на територију Војводине, сакупљање дела старијег српског сликарства, одржавање уметничких предмета и сталне поставке, приређивање две изложбе годишње и устројавање

Галерије према стандардима струке. Све наведено указује да није било крупних резова у односу на претходни период.

Током 1950. године усталио се систем пословања Галерије и, како се наводи у Извештају о раду за ту годину, „настављено је њено унутрашње уређивање”. Редовно је подношен план рада за сваку годину, а затим месечни, тромесечни и годишњи извештаји. Месечне извештаје усвајао је Извршни одбор Матице српске, а годишње извештаје усвајала је Редовна годишња скупштина Матице српске.

Управник Галерије је на месечном нивоу састављао извештаје о раду, у којима је фокус био на извештавању о броју приновљених дела и броју посета. Акцент је био на примени стандарда струке тј. инвентарисању, попуњавању картона и формирању индексне картотеке уметничких предмета по ауторима. Непосредно пред инвентарисање уметничког фонда спроведен је комисијски преглед материјала како се „не би поткрала нека некавалитетна слика”²¹². Након прегледа материјала, комисија у саставу Миливој Николајевић, Јован Севдић и Марија Бајаловић, установили су да је „врло мали број слика које треба уклонити, руководећи се при том принципом да треба одстранити само оне које немају никакве сликарске ни научне вредности у обради и тематици”²¹³. Занимљиво је да су издвојени радови углавном припадали или руским сликарима и били део завештања Милоша Бокшана, или су представљали портрете чланова породице Карађорђевић. Поред ових дела која је требало уклонити, сачињен је и списак дела мађарских сликара које је требало заменити за дела наших мајстора „са локалним музејима који имају интереса за стране сликаре”²¹⁴. Чини се да је без обзира на професионални приступ у овом тренутку превладао политички став, као и опредељење да се у колекцији Галерије задрже само дела српских сликара. Иако је овај списак прихваћен и на Извршном одбору, занимљиво је да обе планиране радње нису реализоване. Нити су „непримерена дела” са првог списка одстрањена из Галерије, нити су дела са другог списка замењена са сродним установама. Сва су остала у Галерији и накнадно су инвентарисана, тек током ревизије 1997/1998. године, приликом припреме монографске студије и формирања Азбучника Галерије Матице српске.

²¹² Записник Комисије после прегледа свих слика Галерије Матице српске, Нови Сад 20. 6. 1950.

²¹³ Записник Комисије после прегледа свих слика Галерије Матице српске, Нови Сад 20. 6. 1950.

²¹⁴ Записник Комисије после прегледа свих слика Галерије Матице српске, Нови Сад 20. 6. 1950.

Будући да су Матици често постављани захтеви за уступање изложбене сале на другом спрату, на предлог кустоса Миливоја Николајевића решено је да се поднесе предлог о руковању и изнајмљивању изложбене дворане.²¹⁵ На Четвртој седници Извршног одбора Матице српске 11. априла 1950. године донето је решење о руковању и употреби дворане Матице српске. Одлучено је да се дворана може уступати само за изложбе културно-уметничког и научног карактера. Дан излагања ће се наплаћивати 300 динара, а корисник је био дужан да плати и трошкове чишћења и осветљења простора и није смео ништа да мења нити да оштећује зидове. У том периоду повећана је цена улазнице са 3 на 5 динара за појединачне посете и са 1 на 3 динара за групне посете. То све показује да се, и поред тога што ју је финансирала држава, Матица борила за остваривање сопствених прихода како би себи омогућила самосталније и квалитетније пословање.

На предлог Научног одељења одлучено је да се отпочну припреме за изградњу седам атељеа за ликовне уметнике на садашњем тавану зграде Марије Трандафил и да се за то затраже средства. На срећу донета је одлука да се радови не започињу док се не добију средства. Ово питање, међутим, никада касније није помињано, нити је било тема на неким другим седницама управних тела Матице српске. Ипак, ова иницијатива показује да су постојали покушаји да се савремени уметници интегришу у рад Матице српске, по узору на некадашње Матичине стипендисте и привилеговане сликаре. Упућивање на студије у новим приликама заменили би пружањем услова за рад и стваралаштво.

Много више од месечних извештаја и записника извршних и управних одбора, о стању у Матици српској говори Реферат Живана Милисавца изнет на Редовној скупштини Матице српске, 19. новембра 1950. године. У реферату, са накнадно руком додатим насловом *Културна политика Матице српске*, Милисавац се осврнуо на протеклих пет година рада Матице српске, на промене које су се десиле успостављањем новог друштвеног уређења као и на њихов утицај на рад Матице. Без намере да оштро критикује, пажљивом анализом је представио претходне године рада и указао на могуће путеве даљег развоја Матице српске.

²¹⁵ Друга седница Извршног одбора Матице српске, 14. 2. 1950.

Истакао је да је највећи задатак нове управе био да се обезбеде финансијска средства. „Покушај да се то питање реши уписом великог броја чланства показао се безуспешан. А постављање М. С. на широку основу културно-просветне масовне организације супротно историјском развоју и тенденцијама њеног даљег развита. То питање је решено обезбеђивањем средстава у државном буџету за оне Матичине институције које представљају значајно културно и уметничко богатство не само за Матицу српску него и за цео наш народ.”

Анализирајући специфичности Матичиних установа указао је да се и сама управа сусреће са следећим питањем: „Да ли је Галерија слика интерна ствар Матице српске и да ли је сврха ове установе да украси Матичине просторије, или она има, и мора имати и неку другу, много ширу и већу сврху.” Само неколико пасуса касније изнео је став: „Галерија слика је, као што је познато, настала од портрета добротвора које је Матица била обавезна да изради, и од повремених поклона грађана. Отуда је она и посматрана више као унутрашња ствар М. С., као њен саставни део везан чврсто за њену историју... Ми смо сматрали да Матичина Галерија није ствар само Матице српске, него да је то врло важна и значајна културно-уметничка институција нашег народа, и да се само са тога становишта може и мора прилазити решавању њеног проблема. Створити од Галерије репрезентативну установу српског сликарства у овим крајевима, с једне, и установу у којој ће се моћи изучавати наше новије сликарство, а његова је колевка у Војводини – с друге стране. А то је значило не само попунити врло велике празнине, него такорећи, почети испочетка. Ипак, већ данас Галерија слика М. С. представља значајну установу не само у нашој покрајини него и у целој НР Србији (треба подсетити да је само у овој години купљено слика за милион динара) а врло је блиска и реална перспектива – ако се галерија буде развијала овом брзином – њеног развоја у репрезентативну установу ове врсте не само у Војводини и Србији него и у Југославији.”²¹⁶

Овај реферат са самог краја 1950. године и схватања изнета у њему умногome су одредила даљи развој Матице српске и њене Галерије. Једно од кључних усмерења било је повећање фонда Галерије, односно активна откупна политика. Управо то опредељење било је

²¹⁶ Ж. Милисавац, *Културна политика Матице српске*, реферат написан за Редовну скупштину Матице српске одржану 19. новембра 1950. године.

кључно током педесетих година у раду Галерије. С друге стране било је јасно да управа Матице српске види Галерију далеко комплексније него своју галерију портрета знаменитих Срба односно Пантеон како је то Текелија замислио. Опредељење да она буде репрезентативна установа НР Србије и Југославије покренуло је њен даљи развој у свим правцима и показала шта је, заправо, идентитет Галерије као нове установе у новој држави.

У складу са културном политиком коју је истакао Живан Милисавац у свом реферату *Културна политика Матице српске* питање откупа било је важно и значајно, те се о њему редовно расправљало подједнако на свим управним телима Галерије. Процедура откупа је била строго дефинисана. На основу мишљења и предлога Матичине комисије за куповину и процену слика и мишљења и предлога комисије ГИОНСАПВ за процену и откуп, кустос Галерије, односно њен управник предлагали су слике за откуп Извршном одбору Матице српске, а овај је затим о реализованим пословима обавештавао Управни одбор и Годишњу скупштину.

На Редовној годишњој скупштини Матице српске 1951. године усвојене су предложене измене статута Матице српске и први Правилник о раду Галерије Матице српске донет на седници Управног одбора 23. 10. 1951. „Овај правилник регулисао је рад Галерије према њеној тадашњој организацији али се водило рачуна и о даљем развоју.” Заправо је он означио почетак организованог и професионалног рада Галерије као музејске установе у складу са законима о заштити културе у Републици Србији. Биле су то важне активности које ће тек у наредним деценијама дати опипљиве резултате.

Баш као што је реферат Живана Милисавца из 1950. године одредио даљи рад читаве Матице српске па и Галерије, тако је и његов Реферат о стању у Галерији Матице српске одредио њен даљи рад. На Извршном одбору 1951. године секретар Матице српске Сава Јосић прочитао је Извештај о стању у Галерији Матице српске.²¹⁷ Живан Милисавац је допунио Извештај објашњавајући да је он заједно са другим секретаром и још једним службеником обишао Галерију и најавио да ће тако обићи сва одељења и о томе извештавати на седницама Извршног одбора. „Стање у Галерији је поразно”, наводи се у записнику седнице. „У унутрашњем уређењу ништа није у реду. О радној дисциплини се у извештају не говори, али је и она доста слаба. Посла има у Одељењу за пуно радно време,

²¹⁷ Извештај о стању у Галерији Матице српске, бр. 2140/51.

али је невоља у томе што нема административног лица које ће са пуно воље и разумевања радити. Овај извештај се сматра извесном опоменом руководиоцу Одељења. Уколико приликом следећег прегледа не буде нађено задовољавајуће стање, предложиће се Извршном одбору извесне мере па и промене у персоналној структури.”²¹⁸

Поред низа изречених замерки због пропуста који су настали услед општих прилика, попут недостатка простора за излагање и депоновање слика, или непостојање планске политике откупа, озбиљна примедба стављена је на вођење документације, односно непотпуно вођену књигу инвентара у којој недостају подаци за раније набављене слике. Такође је замерено што није вођена индексна картотека и инвентар позајмица и књига реверса. Уочено је да, иако је у плану било увођење нове картотеке, на томе није рађено ништа осим што су набављени картони, али попуњавање није започето. Није сређена ни фототека, а снимљене фотографије радова Новака Радонића нису распоређене. Констатовано је да, иако је било у плану, нису сређена клишеа, јер се закључило да тај посао припада Издавачком одељењу те је читав „посао остао на мртвој тачци”²¹⁹. Замерено је и што није вођена рестаураторска документација о реализованим поступцима иако то закон изричито захтева, и указано да је потребно правдати средства потрошена у рестаураторској радионици, као и дефинисати власништво над инвентаром, јер се не зна да ли припада Музеју Војводине или Галерији Матице српске.

Бранећи своје одељење Миливој Николајевић је потврдио да су наводи у основи тачни, али је истакао да је тешко водити музеј у недостатку стручног особља за рад у њему. Указао је да при откупу слика старих мајстора не може постојати план, јер су понуде случајне и потребно их је искористити. С друге стране, објаснио је да је код принове савремених дела могуће спровести систематски откуп. Изнео је своје мишљење да у следећој години треба бар 30 % средстава одвојити за дела савремене ликовне уметности. Сликара Бошко Петровић је, као члан Комисије за откуп, потврдио да је куповина старих аутора још увек актуелна и да на то упућује сразмера цена старих и нових дела. Потпредседник Матице српске Вељко Петровић је истакао да се администрација у Галерији мора довести у ред и томе приступити најенергичније. Упозорио је да се код нових аквизиција увек мора

²¹⁸ Извештај о стању у Галерији Матице српске, бр. 2140/51.

²¹⁹ Извештај о стању у Галерији Матице српске, састављен на основу прегледа извршеног 3. децембра 1951. године.

установити историјат дела. Истовремено, залагао се за дефинисање политике откупа, односно попуњавање збирке оним делима која недостају. Изнео је мишљење да је права прилика да се набаве старе слике, јер интересовање за куповину уметничких дела постоји и у другим републикама. Младен Лесковац је потврдио исто и у области набавке књига, јер купци из других република имају далеко већа средства од средстава којима располаже Матица српска за откупе. Тако је на први поглед тешка тема некако ублажена и донет је врло благонаклон закључак. Живан Милисавац је у закључку дискусије предложио да се позове кустос Галерије да одмах предузме кораке да се администрација и унутрашње пословање доведу у ред, а да, уколико није у могућности да предлоге спроведе, Извршном одбору предложи потребне мере.

Сигурно је да ова критика није била пријатна али будући да није имала даљих негативних последица могуће је да је уродила плодом и покренула рад у Галерији у исправном смеру.

Критика Извршног одбора Матице српске на рад Галерије је у 1952. години довела до бројних активности на вођењу и унапређењу документације и архиве у наредним годинама. Идеја унутрашњег устројства, односно унапређења документације о прикупљеним делима, настављена је и 1952. године. Уведена је и картотека изложених објеката по собама, а фото-фонд негатива и фотографија је први пут пописан и сређен. Током 1952. године потпуно је сређена збирка старих Матичиних клишеа, која је бројала преко 1.700 примерака. Клишеа су смештена у орман специјално за њих направљен неколико година раније, из ког су једно време била измештена због других потреба.²²⁰ Пронађена је пописана збирка одлива старих српских средњовековних печата која до тада није била евидентирана. У току рада пронађени су подаци о пореклу 196 слика и сви су унети у одговарајуће рубрике инвентарне књиге. Оваквим активним радом на сређивању документације унапређен је стручни и административни рад Галерије. Током 1953. године започето је и фотографисање дела: снимљено је 800 слика и графика у сарадњи са Покрајински заводом за заштиту споменика културе Војводине, али је посао стао због немогућности Завода да се бави само колекцијом Галерије Матице српске. Сви изведени снимци уведени су у фототеку Галерије Матице српске. Током 1954. године уређен је

²²⁰ Орман за клишеа и данас се чува у Галерији Матице српске заједно са збирком клишеа која је у обради од 2015. године.

магацински простор и извршена ревизија инвентара Галеријских објеката и инвентара позајмица. Извршена је ревизија инвентара позајмљених објеката који ће бити пребачени у стално власништво Галерије. Започет је рад на стручној картотеци са намером да сваки уметнички објекат добије свој картон. Сређена је и нумерисана графика и одложена у специјално набављен орман са преградама. Рад на изради стручне картотеке је настављен, али су констатовани проблеми при попуњавању рубрике „Литература“ и „Објављење”²²¹, као и код порекла слика које су раније набављане јер се порекло могло утврдити тек прегледом Матичиних записника и архиве, а за то је било потребно време. Истовремено, за попуњавање рубрике „Објављење” требало је имати стручну литературу и каталоге раније одржаних изложби. Без обзира на тешкоће, рад на попуњавању картона трајао је у континуитету читаве године. Поред ревизије фонда планирано је да се уради реална процена вредности слика ради њиховог осигурања. Након пресељења у сопствену зграду, наставило се са спровођењем свих наведених послова а током 1959. године приступило се уређењу депоа и картотеке смештаја, сачињен је попис дела за фотографисање и извршено је фотографисање свих нефотографисаних предмета.

Током 1952. године започето је решавање и два важна питања: 1. поделе предмета са Војвођанским музејом и 2. функционисање рестаураторске службе. На седници Извршног одбора 20. маја 1952. године изнето је да је Војвођански музеј доставио Матици спискове материјала музејског карактера које је примио од ње на основу споразума утврђеног приликом његовог оснивања. Истовремено, Галерија је доставила списак слика и других уметничких предмета који имају галеријски карактер и треба да буду враћена Матици српској. Формирана је комисија која је прегледала спискове и утврдила основ за размену материјала са Војвођанским музејом, уз обавезу да о томе сачини реферат. Формирана је комисија, сачињен предлог, а на седници Извршног одбора 8. августа 1952. године констатовано је да је грешка што су Војвођанском музеју предате фотографије и документи који се односе на Матицу српску. Стога је донето решење да се од Војвођанског музеја траже натраг фотографије и документи.²²² На предлог Радивоја Ковачевића формирана је комисија која ће се бавити сакупљањем материјала о животу и раду Матице

²²¹ У рубрику „Објављење“ навођено је где је дело репродуковано.

²²² Записник са Извршног одбора, бр. 144/Из.о.Зап-1952.

српске²²³, с циљем оснивања интерног „Музеја Матице српске”, као тематске музејске поставке оригиналних докумената и другог музејско-архивског материјала. Био је то занимљив предлог који је заживео тек касније након пресељења Галерије у сопствену зграду, а имао је за циљ да одабиром докумената и предмета ликовне и историјске грађе пригодно илуструје историју Матице српске.

Рестаураторска радионица Галерије Матице српске је престала да постоји 1952. године,²²⁴ јер је рестауратор стављен на расположење Покрајински заводу за заштиту споменика културе Војводине. Сва до тада набављена опрема и материјал предати су Заводу, а заузврат је планирано да он настави да рестаурира слике из Галеријског фонда. Непознат је разлог ове одлуке. Да ли је томе допринео мањак простора и намера да се бар тај део активности измести из зграде Матице српске, или се веровало да ће централизована радионица са већим бројем стручњака допринети квалитетнијем и професионалнијем раду на заштити културног наслеђа у Војводини? Како год било, у наредним годинама та одлука се није показала као исправна. Ускоро је један од најакутнијих проблема у раду Галерије постао управо недостатак конзерватора. У месецу новембру израђен је план рестаурације слика у радионици Завода за заштиту споменика културе Војводине, а отпочето је сређивање Матичиних збирки одличја, нумизматике, печата и одабирање предмета који ће се предати Војвођанском музеју.

Током 1953. године почело је лагано физичко одвајање збирки Галерије Матице српске од Војвођанског музеја. Поред тога што је сачињен списак дела која ће бити предата Војвођанском музеју, из Галеријске библиотеке су издвојене и враћене књиге које су власништво Музеја Војводине.

Одустајање од конзерваторског атељеа и уступање историјских збирки Војвођанском музеју, могло би се дефинисати као слабљење Матице српске, а посебно њеног Музеја односно Галерије. Могуће је да је намера била сасвим другачија, односно да су хтели да излуче све мање вредне збирке и усредсреде се на дела ликовне уметности и истовремено сачувају већи простор за изложбене сале измештањем конзерваторске радионице у простор

²²³ Записник са Извршног одбора, бр. 240/Из.о.Зап-1952.

²²⁴ Д. Королија Црквењаков, *Историја конзервације и рестаурације у Галерији Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2010.

Покрајинског завода за заштиту споменика културе Војводине. Крајњи ефекат је био другачији. Показало се да је одустајање од сопствене конзерваторске радионице био погрешан корак, који је исправљен оснивањем нове у сопственој згради. Одлука да се ипак задрже мање збирке попут одликовања, нумизматике и печата показала се као добра, о чему сведоче каталози реализовани током последњих година.²²⁵

Током 1952. године Миливој Николајевић је указао и на извесне специјалне проблеме техничке природе које је потребно решити у циљу обезбеђења велике вредности које уметничке збирке представљају у домену војвођанске уметности, као и у циљу што бољег њиховог представљања публици. Већ крајем године јавиле су се назнаке да ће Војвођански музеј бити исељен и да ће се Галерија проширити на свих 15 сала у згради Марије Трандафил. Николајевић је указао да се те просторије морају преуредити, како би се „изгубио карактер импровизације”, а дела могла бити боље изложена. Његова европска искуства су евидентно допринела профилизацији његовог укуса.

У Извештају о раду као нерешен проблем наведена је конзервација слика, будући да током године Галерија није успела да оствари планирану сарадњу са Заводом за заштиту споменика културе Војводине. Сlike су му предате али нису враћене, јер је Завод имао много посла на терену те није био у могућности да заврши слике које му је предала Галерија. И овај податак показује колико је лоша процена била одлука да се отуђи Матичин конзерватор.

И опет је један документ, овог пута *Реферат о раду Матице српске од јануара до новембра 1952*, поставио бројна питања и навео многе проблеме, указујући да Управни одбор мора у наредном периоду, на прагу нове пословне године, донети неке значајне одлуке. „Овог пута смо тежиште поставили на питања суштине рада појединих Матичиних одељења и установа и оправданости њихове досадашње делатности.” У реферату је затим наведено да Галерија има неколико крупних проблема: недостатак рестауратора, јер је Јован Севдић отишао у Завод за заштиту споменика. Решење се види у запошљавању новог рестауратора. Други крупан проблем је недостатак стручњака – историчара уметности и

²²⁵ Р. Кулић, *Збирка одликовања Галерије Матице српске и Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2014; Р. Кулић, *Копије печата са повеља српских владара и властеле XIII–XVII века. Збирка Галерије Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2009.

музеолога. Указано је да се тиме чини штета успешном развоју Галерије. Као трећи проблем наведен је откуп слика. Саопштено је да је Ликовна секција Матице српске на својој последњој седници указала да је неопходно сакупљати и дела мањих сликара XIX века, јер на њих није обраћана пажња. Констатовано је да Галерија не прави план откупа према својим потребама, него према случајним понудама и указано је да Ликовна секција може пружити помоћ, иако то до сада није чинила јер не располаже ни организационом структуром, а ни по афинитетима чланства. На крају тог документа је истакнуто једно актуелно питање: „Будући да је Нови Сад ушао у посед Петроварадинске тврђаве започети су разговори о организовању Галерије савременог сликарства.” Постављено је ново питање: да ли ће Галерија Матице српске проширити своју делатност и на савремено сликарство, или ће се држати само историјског?

Под тачком четири (Галерија слика) наведено је следеће „До данас није утврђен оквир Матичине Галерије тако да она сада набавља слике и савремених а не само старијих сликара, а не одриче се ни слика других југословенских народа. Сада би требало одредити њене оквире. По свему изгледа да би требало утврдити следећи оквир: старије сликарство дакле без савременог. Галерију савременог сликарства би требало посебно основати.”²²⁶

Проблеми истакнути у наведеном Извештају заиста су покренули њихово решавање. На седници Управног одбора Матице српске донета је одлука и да се прими нови рестауратор, и да се формира место за историчара уметности са већом галеријском праксом и искуством у самосталном раду.²²⁷ Ипак, питање постављања хронолошких оквира збирке остало је актуелно током дугог низа година.

Миливој Николајевић је већ раније указао на потребу да се приступи разматрању проблема издвајања фонда модерних слика који би требало да послужи за организовање једне посебне модерне галерије југословенског сликарства. Не може се рећи да ли је сам Николајевић најпре мапирао овај проблем, па затим покренуо расправе око оснивања те нове галерије, или му је идеја о њеном оснивању стигла споља, па је он само покренуо то питање. Свакако, у наредној години питање оснивања нове установе постало је

²²⁶ М. Николајевић, *Реферат о раду Матице српске од јануара до новембра 1952. године*.

²²⁷ Записник са Пете седнице Управног одбора, одржана 12. новембра 1952. године. Бр. 49/У.о.Зап-1952.

најактуелнија тема из области културе у Војводини, како Матичиних одбора, тако и медијских текстова.

На истој седници Миливој Николајевић је о даљем развоју Галерије слика изнео мишљење да за сада Галерија нема чврсту основу за формирање одељења савремене ликовне уметности и да зато треба да настави својим досадашњим правцем попуњавања Галеријског фонда слика. Радомир Радујков је рекао да Галерија треба да настави да сакупља историјска дела, али да не треба да се одрекне ни савременика, бар док се не формира модерна галерија, а да Матица у томе треба да помогне. Растко Рашајски је подсетио да је у Покрајинској комисији за музеје постојала идеја да се при Војвођанском музеју оснује Галерија савременог сликарства, а да Матица задржи сликарство до почетка XX века. Такав предлог био је најкомпликованији, јер је доводио до мешања ликовног материјала са материјалима из других области под кровом Војвођанског музеја а био је и у супротности са Споразумом између Матице српске и Извршног већа Војводине по коме Музеј Војводине сакупља све предмете осим галерије слика. Стога је овај предлог одмах одбачен. Наметнуто питање протезало се све до 1963. године, када је основана Галерија савремене ликовне уметности.

После живе дискусије на седници Управног одбора Матице српске донето је решење: „Као главни задатак Галерије М. С. утврђује се: систематско прикупљање дела српских ликовних уметника до краја XIX века. При избору дела Галерија ће се руководити њиховом уметничком и културно-историјском вредношћу.”²²⁸

На седници Извршног одбора Матице српске, 17. јула 1953. секретар Милош Хацић је уз свој Извештај о раду за месец јун придодао и да ће се изгледа „морати формирати галерија модерних југословенских сликара”. То показује да је преовладала идеја да се савремена уметност издвоји из колекције Галерије и препусти некој новој институцији. Истом приликом он помиње могућност да се на дуже излагање добије збирка Павла Бељанског. На децембарској седници Извршног одбора делегиран је председник Вељко Петровић да обави разговор са Павлом Бељанским и види да ли би колекционар био заинтересован да своју збирку међуратне уметности уступи Матици на стално излагање јер „Матицу ова

²²⁸ Записник Управног одбора, бр. 53/У.о.Зап.-1952.

збирко врло интересује.”²²⁹ Већ следеће године, под тачком један на првој седници Извршног одбора у 1954. години, на констатацију да је Бељански своју збирку обећао једном београдском музеју, секретар Милош Хацић је известио да је недавно примио писмо од председника Вељка Петровића у коме он пише да је Бељански изјавио да ће збирку оставити Матици. Већ на следећем састанку је оповргнута та информација, али су изнете наде да ће, кад Галерија добије своју зграду, Бељански можда пристати да Матици уступи колекцију.

На основу одлуке Управног одбора Матице српске из 1954. године формиран је Савет од десет чланова као облик друштвеног управљања. Стога је Правилник о раду Музеја, донет 1952. године, 1954. добио извесне измене и допуне које нису битно промениле суштину деловања него су се односиле на начин рада и дефинисање делокруга рада Савета. Током 1955. године ступио је на снагу Закон о управљању културнопросветним, уметничким и научним установама, те је секретар Матице српске Милош Хацић изнео предлог састављен у духу тог закона о увођењу друштвеног управљања у Матичиној библиотеци и Галерији. Управном одбору упућен је предлог да се при Библиотеци и Галерији оснују савети и да се у складу с тим ураде измене и допуне правилника ових установа.²³⁰ Био је то само још један корак ка друштвеном самоуправљању као моделу функционисања социјалистичког друштва. На Трећој седници Управног одбора Матице српске одржаној 27. октобра 1955. године донет је документ: Предлог за реорганизацију Савета при Библиотеци и при Галерији Матице српске и измене правилника обе установе. Такође, именовани су чланови Савета Галерије: Бошко Петровић, сликар, Рајко Николић, директор Војвођанског музеја, Јован Солдатовић, вајар, Милош Хацић, секретар Матице српске, Јожеф Ач, сликар, Бошко К. Петровић, књижевник, инж. Војислав Мидић, архитекта, и Никола Јаковљевић, директор предузећа.²³¹

На Првој седници Управног одбора Матице српске одржаној 27. маја 1955. године, приликом усвајања нацрта извештаја о раду Матице српске, изнете су чак две примедбе везане за рад Галерије. Под тачком три наведено је: „Поводом примедба чланова Одбора Растка Рашајског и Рајка Веселиновића о савременом начину конзервација и

²²⁹ Записник са Извршног одбора, бр. 170/Из.о.Зап.-1953.

²³⁰ Пета седница Извршног одбора Матице српске одржана 6. октобра 1955, бр.106/Изв.о.Зап.-1955.

²³¹ Трећа седница Управног одбора Матице српске одржана 27. октобра 1955, бр. 28/У.о.зап.-1955.

рестаурисања старих слика, нарочито с обзиром на праксу која се у нашој земљи спроводи у Југославенској академији знаности и умјетности, управа Галерије се упућује да узме поново у разматрање питање конзервације и рестаурисања старих слика прикупљених са терена у Војводини и смештених у Галерији.” А под тачком четири наведено је: „Управи Галерије саопштити примедбу члана Одбора Растка Рашајског да приликом рада на прикупљању материјала на терену у Војводини не постоји ни најмања координација са музејом на чијем подручју се ради, као и мишљење да би ту координацију требало успоставити.”²³² Ове примедбе указују да су унутрашње тешкоће у раду Галерије Матице српске биле видљиве и споља, члановима Управног одбора, као и да је пројекат обиласка терена привукао пажњу струке, али да није баш наилазио на одобравање. Музејима по Војводини сметало је што је Галерија дала себи право да по Војводини сакупља материјал за своју колекцију, јер су сматрали да и они имају то право. Ипак, идеја Галерије Матице српске била је усмерена на то да се формира целовита збирка уметности XVIII века која ће на једном месту у будућој згради Галерије приказати хронолошки развој српске уметности тог времена.

Трагало се за новим решењима проблема везаног за конзервацију. С Народним музејом у Београду је постигнут договор око рестаурације икона прикупљених на терену, будући да Завод за заштиту споменика културе Војводине није могао да прими овај обиман посао. Од тог тренутка две установе су почеле блиско да сарађују у домену конзервације и та сарадња траје и данас.

На Трећој седници Управног одбора Матице српске одржаној 4. децембра 1956. године на непопуњено место члана Извршног одбора изабран је Миливој Николајевић. Тиме је започет пут Миливоја Николајевића у управним телима Матице, који ће се завршити на месту председника Матице српске у периоду 1984–1988²³³.

Паралелно са припремама за отварање Галерије у новој згради десила се још једна изненадна ситуација. На трећој седници Извршног одбора Матице српске председник

²³² Прва седница Управног одбора Матице српске одржана 27. маја 1955, бр. 3/У.о.Зап.-1955.

²³³ Миливој Николајевић обављао је функцију председника Матице српске у периоду од 1984. до 1988. године. Видети више у *In memoriam*, Рад Матице српске 25, Нови Сад 1988, 82–87.

Радомир Радујков²³⁴ је известио да је поводом смрти Моше Пијаде, Градско веће Новог Сада сазвало комеморативну седницу и пре почетка изнело предлог да се једној улици и једној установи у граду додели име Моша Пијаде. Будући да је у том разговору истакнуто да би на то име највише права имала Галерија Матице српске, председник је одмах позвао часнике Матице да се, с обзиром на хитност и „с обзиром на моменат пијетета” који је требало искористити, Градском већу предложи да се Галерији Матице српске да назив „Моша Пијаде”²³⁵. У име Извршног одбора Матице српске упућен је предлог Градском већу који га је усвојио. Чланови Извршног одбора су подржали тај предлог и исказали разумевање што је председник Матице српске то све сам реализовао. Александар Шевић је изнео мишљење да „би требало замолити удову Лепу Пијаде да за Матичину Галерију обезбеди један до два рада Моше Пијаде”²³⁶. Истакнута су два могућа будућа назива Матица српска – Галерија „Моше Пијаде” и Галерија Матице српске „Моша Пијаде”. Милош Хацић, секретар Матице српске истакао је да форме ради треба поднети реферат Управном одбору и да сматра да је погоднији назив Галерија Матице српске „Моша Пијаде”. Приметио је да постоји још једна велика и значајна установа која ће вероватно полагати право на то да носи име „Моша Пијаде”, а то је Модерна галерија²³⁷. Након те дискусије донето је решење: „Извештај председника Матице о одлуци да се промени назив галерије Матице српске узима се са одобрењем на знање, те се упућује Управном одбору ради сагласности и утврђивања тачног назива Галерије.”²³⁸ Поред записника, који су били и остали далеко од очију јавности, о овом предлогу сведочи и један новински извештај који је уз слику постављања експоната навео „Најзад се приводе крју радови на уређењу Галерије Матице српске ’Моша Пијаде’”. О овој теми даље није било разговара на седницама, те се вероватно након првобитног ентузијазма од ње из неког разлога одустало.

На Четвртој седници Управног одбора одржаној 12. децембра 1957. први пут је покренута дискусија која ће свој пун замах имати током скоро читаве 1958. године, а тиче се осамостаљења Галерије и Библиотеке Матице српске. Наиме, секретар Матице српске Живан Милисавац је известио „да је у међувремену започела дискусија у Новом Саду, па и

²³⁴ Радомир Радујков обављао је функцију председника Матице српске у периоду од 1956. до 1969.

²³⁵ Трећа седница Извршног одбора Матице српске, 20. март 1957, бр. 30/Изв.о.Зап.-1957.

²³⁶ Трећа седница Извршног одбора Матице српске, 20. март 1957, бр. 30/Изв.о.Зап.-1957.

²³⁷ Данас Музеј савремене ликовне уметности у Београду.

²³⁸ Трећа седница Извршног одбора Матице српске, 20. март 1957, бр. 30/Изв.о.Зап.-1957.

ван њега, о Матици, о томе какав облик треба да има, какве физиономије треба да буде и какви задаци. Дискусија се води са разних гледишта, а нарочито се дискутује о питању Библиотеке, о чијем перспективном развоју је израдио један реферат управник библиотеке, и о Галерији која баш због неких питања о њеном статусу чека отварање, иако су припреме већ оддавно завршене²³⁹, што је био прави разлог кашњења отварања.

Објашњавајући три могућности даљег развоја Библиотеке њен управник Борислав Михајловић Михиз је указао на важност питања Матичине целине „јер постоји тенденција да се ове установе отцепе од Матице и поклоне држави“²⁴⁰.

На петој седници Управног одбора Матице српске, 29. маја 1958. године именован је, до доношења статута, Привремени савет Галерије који је бројао 9 чланова, уз два члана које бира особље Галерије и управника који је члан по положају. За управника је предложен Миливој Николајевић. Та 1958. година је била година великих промена и важних докумената: 6. јуна Извршно веће Аутономне Покрајне Војводине донело је решење о регулисању положаја Библиотеке и Галерије Матице српске, које је јасно дефинисало њихове односе и права. Савет за културу АП Војводине добио је овлашћења да:

- „1. Поставља и разрешава управника
2. Именује и разрешава чланове Савета
3. Потврђује статут, као и измене истог
4. Одобрава предрачун прихода и расхода.”

У складу с тим донет је први Статут Галерије Матице српске, састављен списак службеника и радника Галерије Матице српске. За представника колектива у Савету Галерије изабран је Радвој Ковачевић.

Већ следећег месеца настављено је с уобичајеним пословима: „обилазак терена у Панчевачком срезу. Фонд Галерије употпуњен је са 7 слика. Наставило се са наручивањем копија зидних слика код Душана Михајловића. Посебна пажња посвећена је откупу

²³⁹ Четврта седница Управног одбора Матице српске, 12. децембар 1957, бр.27/У.о.Зап.-1957.

²⁴⁰ Четврта седница Управног одбора Матице српске, 12. децембар 1957, бр.27/У.о.Зап.-1957.

цртежа: набављени су цртежи Димитрија Аврамовића, Уроша Предића, Стеве Алексића и Паје Јовановића. У октобру је откупљено чак 20 дела: седам слика и 13 графика и цртежа”, како се наводи у Извештају за месец јул 1958. године.

Током 1958. године одржане су две седнице Савета Галерије. На првој, 10. новембра 1958. године је конституисан Савет и за председника је изабран Милош Хаџић, управник Српског народног позоришта. На другој седници је расправљан и донет Статут Галерије и извршен је избор нове Комисије за преглед и процену уметничких објеката Галерије, коју је чинило само стручно особље Галерије. Донета је и одлука да се сачини правилник о раду Комисије којег ће се она строго придржавати у раду.

Већ на Шестој седници Управног одбора Матице српске, 3. децембра 1958. године као посебна тачка нашао се Претрес статута Галерије Матице српске, који је донео Савет Галерије и након краће дискусије донето је решење: „Усваја се текст статута Галерије М. С. са изменама које је донео Извршни одбор и изменама донетим на овој седници. Овлашћује се секретар Матице да све ове измене формулише и пречишћен текст Статута врати Савету Галерије као предлог Управног одбора.”²⁴¹

У складу са свим новим пословима и задацима који су стављени пред Галерију, она је 31. децембра 1957. године имала 12 запослених. Поред управника, који је био и кустос, и Радивоја Ковачевића, референта, имала је још једног кустоса – Олгу Микић, и 5 спремачица, једног ложача, домаћина зграде, „магазинера” и пензионера хонорарца. У Галерију је 1958. године из Матице прешао Милан Француски, у својству администратора, како би Галерија могла да функционише као самостална установа од 1. јануара 1959. године.

Током 1958. године у Галерији је била смештена збирка Павла Бељанског, укупно 130 слика и 12 скулптура које је Павле Бељански поклонио народу Војводине. „И поред раније изречене жеље управе Матице српске да се та колекција припоји Галерији и покушаја да се то заиста и реализује, Збирка је само привремено била смештена у Галерију, до подизања одговарајуће зграде где ће радови бити трајно изложени.”²⁴²

²⁴¹ Извештај о извршеним закључцима седнице Управног одбора одржане 3. децембра 1958. године.

²⁴² Записник Прве седнице Извршног одбора Матице српске, 7. јануар 1958, бр.5/Из.о.Зап.-1958.

На основу предлога Управног одбора Матице српске буџет Галерије за 1959. годину био је 17.120.000. динара²⁴³ Исте године буџет Матице био је 31.590.000, а Библиотеке 30.381.000. Од те, 1959. године свака установа имала је свој буџет, а буџет Галерије, на предлог управника, усвајао је Савет Галерије, да би их све коначно одобравао Савет за културу АП Војводине на предлог Матице српске. Ипак, неколико наредних година се по навици пред управним телима Матице српске резговарало и о буџетима ових установа.

Осамостаљење Галерије ставило је њену управу пред нове изазове, али и неопходне формално-правне послове. У духу добрих односа који су постојали између Народног музеја и Галерије, Миливој Николајевић је упутио допис секретаријату Народног музеја са молбом да му упуте Правилник и акт о систематизацији. Николајевић им се обратио 6. марта 1959. године (бр. 01-80/1), а већ 10. марта упућени су му Статут, Правилник о раду и Решење о систематизацији Народног музеја на употребу. Разлика међу установама је била огромна, јер је Музеј имао 87 планираних радних места, а Галерија свега 12. Ипак, искуство Народног музеја је за Галерију било драгоцено и показало је континуитет добрих односа.

На Редовној скупштини Матице српске, одржаној 31. маја 1959. године, актуелна тема и даље је била реорганизација Матице српске. Председник Радујков је указао да се одвајањем Библиотеке и Галерије у самосталне установе омогућава преосталом Матичином делокругу шире развијање у складу са савременим потребама. Та будућност Матице расправљана је на састанцима и током 1959. године. На заједничкој седници Управног одбора, Књижевног и Научног одељења Матице српске 27. јануара једина тачка дневног реда био је Претрес Нацрта предлога за реорганизацију Матице српске. Међу различитим ставовима заједничко је било становиште: „...да Матица српска није војвођанска него да припада целом српском и југословенском народу и да противне тенденције треба сузбијати.”²⁴⁴ Паралелно је превагнуло мишљење да Матица треба да се развија као учено друштво са већим бројем чланова сарадника организованим у одељења, а не да буде просветилачка установа. Миливој Николајевић је био сагласан са изнетим ставовима, али је изнео и једну сугестију у домену Матичине политике а то је да се

²⁴³ Шеста седница Извршног одбора Матице српске, 10. септембар 1958, бр. 79/Изв.о.Зап.-1958.

²⁴⁴ Заједничка седница Управног одбора, Књижевног одељења и Научног одељења Матице српске, 27. јануар 1959. Мишљење Борислава Михајловића, управника Библиотеке.

установи Матицина стална годишња „Ђурина награда” за ликовну уметност, према сликару Ђури Јакшићу. Нажалост, тај предлог није прихваћен ни тад а ни касније док је Миливој Николајевић обављао дужност председника Матице српске.

Везе између Матице српске, Галерије и Музеја Војводине наставиле су да се распетљавају и током 1959. године. Војвођански музеј је предложио Матици да му уступи све предмете који би спадали у нумизматичку збирку, а који припадају Матици или задужбинама под њеном управом. Матица је донела решење којим је формирала комисију „са задатком да прегледа и процени златан, сребрн и остали новац нумизматичког карактера смештен у Матичином трезору, те поднесе предлог Извршном одбору у погледу могућности и услова уступања”²⁴⁵. Исте године Војвођански музеј је молио Матицу да му уступи збирку катастарских карата појединих насеља у Војводини, израђених у периоду од краја XVIII до друге половине XIX века. Одлучено је да се овај материјал уступи, али у замену за други материјал од интереса за Рукописни одсек.²⁴⁶ И Музеј Града Новог Сада се обратио Матици са предлогом да му уступи две оригиналне мапе из 1764. и 1882. године, чије копије би Музеј израдио и уступио Матици. Захтев је одбијен уз препоруку Музеју Града Новог Сада да за своје потребе сачини копије ових мапа.²⁴⁷

Попуњавање уметничког фонда

На седници Извршног одбора Матице српске 1950. године као прва тачка дневног реда је, на предлог председника Матице Милана Петровића разматран откуп слика за Галерију, будући да је он сâм тражио да учествује у доношењу тих решења. Разматран је предлог Миливоја Николајевића да се за Галерију откупи 8 портрета Константина Данила, који представљају чланове чувене велепоседничке породице Јагодић, и 17 слика Саве Шумановића, чији је власник Златко Турковић из Загреба. Комисија у саставу Павле Јефтић, руководилац Ликовне секције, и Јован Севдић, рестауратор, прегледала је слике и предложила цене: 300.000 динара за слике Константина Данила и 240.000 динара за слике Саве Шумановића. Председник је изнео мишљења да би аквизиција ових слика била од

²⁴⁵ Трећа седница Извршног одбора Матице српске, 22. јул 1959, бр.43/Из.о.Зап.-1959.

²⁴⁶ Трећа седница Извршног одбора Матице српске, 22. јул 1959, бр.60/Из.о.Зап.-1959.

²⁴⁷ Трећа седница Извршног одбора Матице српске, 22. јул 1959, Бр. 44/Из.о.Зап.-1959.

користи за Галерију и да би је требало остварити, те подвукао је да је ствар утолико хитна јер постоји опасност да се појаве и други интересенти који би могли понудити продавцима и повољније услове.

На истој седници донето је решење: „откупљују се слике: 1. Константина Данила 8 портрета по укупној цени од 300.000 динара од Габријеле Чичерић из Загреба и 2. Саве Шумановића, 17 радова по укупној цени од 240.000 динара од Златка Турковића из Загреба.”²⁴⁸

Нажалост, нису све откупљене слике Саве Шумановића стигле у Галерију. На основу Закона о заштити културе и природних реткости НР Хрватске, Конзерваторски завод Хрватске донео је одлуку да се 4 слике Саве Шумановића задрже и ставе на расположење Југославенској академији знаности и умјетности у Загребу с правом територијалног првенства откупа. То су биле слике: *Аутопортрет сликара* (1925, МГ Загреб инв. бр. 1964), *Крајолик (Пејзаж иза зида)*, 1924, МГ Загреб инв. бр. 1965), *Слика у кубистичком маниру (Скулптор у атељеу)*, 1921, МГ Загреб инв. бр. 1966) и *Варијација на једну античку тему* (1921, МГ Загреб инв. бр. 1967). Академија је одлучила да наведене слике откупи, те је Матица предложила да их уступи, али не за новац него у замену за неке друге слике војвођанских аутора које би ЈАЗУ ставила на располагање Матици српској. Упућен је кустос Галерије да процени слике, али тај предлог за замену није прихваћен већ је донета одлука да се 4 слике процене на 70.000 динара. ЈАЗУ је откупила наведене 4 слике од Матице српске и оне се данас налазе у колекцији Модерне Галерије у Загребу. Осталих 13 Шумановићевих слика су и данас у колекцији Галерије Матице српске и чине незаобилазни део сваке сталне поставке и изложбе о уметности прве половине XX века. Исти је случај и са портретима породице Јагодић, сликама Константина Данила, које су све изложене у сталној поставци XIX века под насловом „Људи и догађаји – слика прошлости“²⁴⁹.

Исте 1950. године, пред Извршним одбором Матице српске нашла се и понуда за откуп пет икона Теодора Крачуна са иконостаса сомборске цркве за суму од 50.000 динара. Председник је поново био мишљења да треба прихватити понуду „јер Галерија нема ни

²⁴⁸ Извештај Галерије Матице српске, бр. 305/1950.

²⁴⁹ С. Мишић, *Галерија Матице српске – XIX век*, водич, Галерија Матице српске, Нови Сад 2014.

једну Крачунову икону”. Овај пример показује одлучност чланова Матице српске када је у питању откуп и добро познавање како постојећег фонда Галерије, тако и националне историје уметности.

У оквиру обележавања 125 година *Летописа* наручена је код Александра Зарина биста Георгија Магарашевића, зачетника и првог уредника овог часописа. Тиме је указано на једну изузетно важну чињеницу, да Матица српска није одустала од своје прошлости и свог Пантеона, ни у новонасталим друштвеним и политичким приликама. И у послератном периоду наставила је да обележава значајне годишњице из своје прошлости и прикупља портрете својих часника и оснивача.

Из извештаја сазнајемо и да је уместо планираних 100.000, за откуп слика 1950. године потрошена 571.000, те су расходи Галерије били знатно већи од планираних прихода. Матица је била свесна да се неке прилике не смеју пропустити и да се понуде морају или одмах прихватити, или ће дела отићи у колекције других музеја. Стога је одлучно улазила у послове откупа чак и кад није имала тражена средства. Вероватно су зато током 1951. године средства за откуп била знатно смањена, па је и број приновљених експоната био знатно мањи. Набављено је свега 23 предмета, од чега је купљено 18, а три слике су добијене на поклон.

Дискусије на управним телима су, током ове године, биле различитих садржаја и осликавају разноврсну проблематику. Поводом предлога за откуп слике *Портре Милетићеве мајке* од А. Мухачека, за коју државна комисија сматра да би спадала у документарно-историјску а не уметничку збирку, секретар Живан Милицавац изјавио је да је „против тога, како у овом тако и у свим сличним случајевима, да Матица откупљује предмете за збирке које нема нити мисли оснивати. Војвођански музеј има Историјско одељење, коме је Матица већ предала све своје предмете који тамо спадају, па и новонуђене треба тамо упућивати”. После дискусијеу којој је председник др Милан Петровић изнео свој став да би било целисходније доносити одлуке од случаја до случаја, донета је одлука да се ова понуда ипак одбије.

Током 1951. године откупљена је од Владимира Лежмирица слика Миленка Шербана *Четири уметника (Ненад Митров, Миленко Шербан, Младен Лековац и Жарко Васиљев)*

за 25.000 динара. То показује да та слика није сматрана историјском већ уметничком и Матичином јер је приказивала актере из њене актуелне историје. Био је то групни портрет Матичиних посленика какав до тада није забележен у колекцији.

У плану рада за 1952. годину налазимо један изузетно занимљив податак. Планирано је да се за принову Галеријских објеката потроши 1.000.000 динара, за изложбе књига и слика 65.000, а за рестаурацију 30.000. Овако разврстана средства јасно говоре да је откуп слика био приоритетни посао, као и да је висина планираних средстава увећана десет пута у односу на 1950. годину. Захваљујући таквим опредељењима уметнички фонд увећао се током 1952. године за 45 нових предмета, од чега је 30 купљено, а 15 добијено на поклон или затечено у Матици. Набављана су дела старијих сликара попут Николе Алексића, Димитрија Аврамовића и Јована Исајловића, али и савременика.

О питању куповине дела савремених сликара расправљало се и на седници Извршног одбора Матице српске 4. априла 1952. године, на којој је други секретар Сава Јосић известио да је Галерија поднела писмени предлог за откуп слика младих београдских уметника са управо завршене изложбе. Приложена су мишљења Матичине комисије за откуп и Државне комисије за процену и откуп слика, које су препоручиле слике за куповину „јер по њиховој уметничкој вредности заслужују да попуне збирке Матичине галерије”. Овим поводом председник Вељко Петровић²⁵⁰ је саопштио своје мишљење да Матица приликом куповине дела савремених сликара треба да се руководи искључиво потребама попуњавања Галеријских збирки, бирајући дела уметничке вредности, а не жељом за помагањем појединим уметницима. Стога је затражио да се формира комисија која ће формулисати приоритете код куповине савремених слика. Живан Милисавац је подржао такав став, али и истакао добру праксу Матице српске да се појављује на изложбама савремених стваралаца, прати њихов рад и откупљује дела. Светислав Марић је изнео став да се та начела могу унети у Правилник Галерије. Након наведене дискусије прихваћен је предлог да се купе предложена дела, али је и донета одлука о формирању

²⁵⁰ Вељко Петровић је био председник Матице српске у периоду 1953–1956. Видети више у Ж. Милисавац, *Из историје Матице српске. Председници Матице српске (Вељко Петровић)*, Рад Матице српске 5, Нови Сад 1972, 67.

комисије која ће установити начела по којима ће се убудуће вршити откуп уметничких дела савремених сликара.²⁵¹

У Плану рада за 1953. годину Миливој Николајевић је под тачком један навео: „Систематски израдити шему свих оних аутора који нису заступљени у Галерији и које треба попуњавати да би Галерија стварно постигла свој основни задатак – приказ целокупног старог војвођанског сликарства.”²⁵² У наредним ставкама истакнуто је да посебно треба трагати и откупљивати дела сликара XVIII века и реномираних савремених војвођанских сликара попут Ивана Табаковића и Младена Јосића и, будући да не постоји „одељење пластике”, започети приређивање изложби скулптуре. Као новина се појављује и „Испитати стање ствари у погледу неостварених легата и завештања” и „Истражити слике које су својевремено Матици поклоњене и које су у међувремену нестале”. Све то указује на озбиљне напоре да се фонд Галерије увећа и то управо оним делима која су некад припадала Матици, а посебно оним ауторима и периодима који недостају у актуелној поставци.

Значајан поклон реализован је одлуком Анице Савић Ребац да Матици српској завешта осам слика и једну графику из своје породичне колекције и тако настави дар који је њена мајка започела поклоном портрета свог супруга Милана Савића Матици српској. Матица је прихватила њен легат²⁵³ и одлучила да истовремено откупи намештај од рођака који су наследили осталу имовину Анице и њеног супруга. До завршетка оставинске расправе слике су остављене у депоу Народног музеја у Београду, а затим су пренете у Матицу српску где се и данас налазе изложене у свечаним салонима. Оне представљају важан сегмент репрезентативних портрета и илуструју културну историју српског народа.

Средства опредељивана за набавку уметничких дела континуирано су увећавана наредних година. Савет за образовање и културу АП Војводине дао је усмено образложење Матичиног буџета за 1954. годину и навео да је у њему предвиђено 2.000.000 динара за откуп слика. Истовремено је са представницима Града разговарано да се у њиховом буџету предвиди 1–2.000.000 динара за набавку слика савремених сликара. Из наведеног

²⁵¹ Записник са Извршног одбора, бр. 56/Из.о.Зап.-1952.

²⁵² План рада Галерије Матице српске за 1953. годину, 28. 11. 1952.

²⁵³ Попис 946/53 од 4. 11. 1953.

произилази да су средства увећана како би се обогатио фонд квалитетним сликама за нову сталну поставку, тачније начинио репрезентативни избор дела која је требало приказати у новодобијеној згради.

Међутим и поред увећаних финансијских средстава током 1954. године, председник Матице српске Вељко Петровић је изразио незадовољство приликом разматрања откупа слика. Указао је на то да је више пута говорио о политици откупа, али да се у пракси ништа није променило, нпр.: „држи да су процене високе”. Указао је и да нису усаглашени односи између Народног музеја у Београду и Матице српске у прихватању понуда и да понуђачи то злоупотребљавају у циљу подизања цена. Након те његове констатације донет је следећи закључак:

1. „Приликом расправљања о предлозима за откуп уметничких објеката за галеријске збирке на седницу имају бити донети сви објекти чији се откуп предлаже.
2. Када је на дневном реду седнице Извршног одбора откуп уметничких објеката за галеријске збирке на седницу ће се позивати управник Галерије.
3. Управника Галерије упознати са примедбама Председника у погледу усклађивања откупне праксе између Народног музеја у Београду и Галерије М. С.”²⁵⁴

И у наредном периоду председник Матице српске Вељко Петровић је био веома заинтересован за питања откупа. На првој седници Извршног одбора Матице српске у 1955. години тражио је да се промени редослед тачака дневног реда како би се најпре расправљала она питања за које је неопходно његово присуство. Стога се мимо дневног реда прво приступило читању предлога за откуп слика. Уважена је одлука са претходног састанка, донете су све понуђене слике, а Вељко Петровић је констатовао да „цене нису велике, тим пре што су нпр. Тенецкове слике на висини, а Граничари ретко кад представљени”²⁵⁵.

Дискусији се придружио и секретар Матице српске Милош Хацић, који је изнео мишљење да је тешко фиксирати политику откупних цена јер све зависи од прилика и, сматрао је,

²⁵⁴ Записник са Осме седнице Извршног одбора одржане 26. новембра, бр. 137/Из.о.Зап.-1954.

²⁵⁵ Записник са Прве седнице Извршног одбора, 18. јануар 1955, бр. 5/Из.о.Зап.-1955.

није битно „да ли ће нека стара слика dospети у Народни музеј у Београду или у Галерију Матице, него да је битно да се такав објекат спасе од пропадања и сачува у музејској збирци”²⁵⁶. Председник Петровић је још истакао да углед установе захтева да цене буду правичне. С обзиром на планове за попуњавање збирке црквеним сликарством, указао је да треба „плански извлачити и склањати” предмете из цркава, па их тамо замењивати добрим копијама. Констатујући да је и код нас битка добијена кад је прва икона са иконостаса пренета у музеј, покренуо је оптимизам код осталих чланова Извршног одбора Матице српске и веру да ће дугогодишњи напори у постизању договора с Црквом око чувања религиозних предмета ван богослужбене употребе уродити плодом. Прихваћен је предлог и донета одлука да се откупе 2 иконе из XVIII века и 6 радова Стефана Тенецког.

Током 1954. године извршена је коначна размена предмета са Војвођанским музејом. У замену за предати материјал музејско-историјског карактера Галерија је добила 22 слике и 29 графика и тако увећала своју колекцију.

Током 1955. године настављене су активности на попуњавању фонда. Из породице Уроша Предића оставином је добијено: „44 листа графике и једна сличица – скица”. Радило се углавном о школским радовима, а на чување су стигла и два скицен-блока Данице Јовановић, која су касније поклоњена Галерији. Током марта откупљено је 13 радова – слика и графика насталих од XVIII до XX века. Откупљивани су радови старије уметности али и савремених сликара. Током појединих месеци није било откупа јер није било састанака Извршног одбора Матице српске који је одобравао куповине предложене од стране Комисије за процену уметничких објеката. Стога је током новембра откупљено чак осамнаест дела из различитих периода и шест графика са „Прве међународне изложбе графике” у Љубљани.

Установљавање Откупне награде Матице српске на међународној изложби у Љубљани био је један од кључних корака у грађењу ауре Галерије као установе која се интересује за савремену уметност, прати је и купује. На том искуству Галерија је увела и неке друге откупне награде и тиме јасно ставила до знања уметницима да својом откупном политиком подржава савремену уметничку продукцију.

²⁵⁶ Записник са Прве седнице Извршног одбора, 18. јануар 1955, бр.5/Из.о.Зап.-1955.

Откуп слика је био тема и на Трећој седници Извршног одбора одржаној 20. маја 1955. године. Како је Галерија поднела предлог слика старих и савремених сликара на основу процене и мишљења Комисије за процену и откуп уметничких објеката, председник је опет узео реч и указао да је неопходно мењати поступак откупа јер: „Ако већ не може Извршни одбор сам да врши откуп на основу мишљења Комисије, а такав начин би кочио рад Галерије, онда треба Комисију овластити да куповине и дефинитивно врши.“²⁵⁷ Милош Хацић је указао да постоји разлика између куповине уметничких дела савремених сликара са изложби и радова из атељеа или колекција те да, будући да слике на изложбама имају цену око које се не може преговарати, треба овластити Комисију да директно купује дела савременика. Након краће дискусије донето је решење: „За куповину дела савремених аутора са њихових изложби овлашћује се Матичина комисија за процену и откуп да дефинитивно доноси одлуке, с тим да накнадно подноси извештај Извршном одбору ради знања и евентуалних даљих упутстава. Куповину дела савремених сликара ван изложби и од приватних лица као и куповину дела старих уметника, вршиће и даље Извршни одбор на основу предлога Галерије и мишљења Комисије за процену и откуп.“²⁵⁸

Већ на следећој седници констатовано је да је приликом откупа примењен нови систем. Управник Галерије известио је да је Комисија за процену и откуп уметничких објеката откупила слике Стојана Трумића и Зорана Петровића од самих аутора приликом њихових изложби приређених у Галерији.²⁵⁹ На истој седници дат је предлог за откуп слика старијих аутора на основу мишљења и процене Комисије за процену и откуп уметничких објеката.²⁶⁰ Исти модел откупа примењиван је и касније те године приликом откупа дела са „Прве међународне изложбе графике“ у Љубљани и са „Десете изложбе савремених војвођанских ликовних уметника“.

На седници Извршног одбора, након разматрања предлога за откуп и након дискусије о начину даљег откупа, а на сугестију секретара, донето је решење: „Препоручује се Савету Галерије М. С. да размотри могућност давања овлашћења Комисији за процену и откуп уметничких објеката да непосредно врши откуп, с тим да се извршном одбору шаље

²⁵⁷ Трећа седница Извршног одбора одржана 20. 5.1955, бр. 68/Из.о.Зап.-1955.

²⁵⁸ Трећа седница Извршног одбора одржана 20. 5.1955, бр. 68/Из.о.Зап.-1955..

²⁵⁹ Четврта седница Извршног одбора Матице српске одржана 14. јула 1955, бр. 94/Из.о.Зап.-1955.

²⁶⁰ Четврта седница Извршног одбора Матице српске одржана 14. јула 1955, бр. 95/Из.о.Зап.-1955.

редовно извештај о извршеном откупу ради знања и евентуалних примедба.“²⁶¹Овом одлуком коначно је Галерија добила могућност да самостално, уз сарадњу својих консултативних тела, откупљује дела за збирку. Тиме је знатно олакшан и убрзан поступак откупа, али и указано много веће поверење управнику и члановима Савета Галерије.

Брига председника Вељка Петровића за попуњавање уметничког фонда видљива је и у интересовању за питање израде портрета Тихомира Остојића, с обзиром на његове заслуге за Матицу. Светислав Марић је, желећи да не окриви претходнике, истакао да су углавном наручивани портрети председника али не и секретара, те да зато у колекцији нема Остојићевог портрета. Милош Хаџић је указао да ће се „међу савременим сликарима тешко наћи такав који би насликао портре да одговара намени за Матичину збирку“²⁶². Потпредседник Светислав Марић је приметио да би тако нешто могао извести Васа Поморишац. На крају дискусије замољен је председник да размисли ко би био погодан сликар и да о томе извести Извршни одбор. Нажалост, није реализована планирана поруџбина, али данас у колекцији постоје чак три портрета Тихомира Остојића.²⁶³

Будући да је током педесетих година број поклона био прилично мали, према поклонодавцима се односило с великом пажњом. Када је стигла биста Јована Јовановића Змаја, рад и поклон Ивана Мештровића, секретар је известио да је постављена пред улазом у Галерију, а донето је решење да се „дародавцу Ивану Мештровићу изрази писмена захвалност, пошаље штампани годишњи извештај и фотографија бисте. Исто тако изразити захвалност др Милану Ђурчину, преко ког је поклон послат и који се заузимао да се биста излије у Загребу.“²⁶⁴

На основу извештаја и планова види се да су средства планирана за принове Галеријских објеката у 1955. и 1956. години остала иста, тј. да су износила 3.000.000 динара. Настављен је откуп слика.

На Петој седници Извршног одбора Матице српске је, поводом питања потпредседника Александра Шевића о начину вршења откупа уметничких објеката за Галеријске збирке,

²⁶¹ Шеста седница Извршног одбора Матице српске одржана 14. октобра 1955, бр. 144/Из.о.Зап.-1955.

²⁶² Друга седница Извршног одбора одржана 25. 3. 1955.

²⁶³ Цртеж аутора Миливоја Дејановића и две бисте Николе Коке Јанковића и Саве Халугина.

²⁶⁴ Трећа седница Извршног одбора одржана 20. 5. 1955, бр. 71/Из.о.Зап.-1955.

поново отворена краћа дискусија после које је донето следеће решење: „Овлашћује се Матичина Комисија за процену и откуп уметничких објеката за Галерију М. С. да доноси коначну одлуку о откупу свих уметничких објеката за Галерију, како дела савремених аутора са њихових изложби тако и свих осталих. Галерија је дужна да Извршном одбору редовно шаље извештај о извршеном откупу са поименичним списком дела са назнаком цена и досадашњим власником, као и са евентуалним напоменама у вези са откупном политиком. С обзиром на то да је Савет Галерије већ отпочео рад, расправљање о откупној политици Галерије спада у делокруг тога Савета.”²⁶⁵ Тиме је питање откупа постало само брига Галерије и њеног Савета, те је о томе престало да се одлучује и разговара на седницама Матичиних управних и извршних тела.

Радови на адаптацији зграде односно уређењу депоа и изложбених сала нису били готови ни почетком 1957. године, али се наставило са откупом слика. И даље су откупљиване подједнако слике историјског сликарства и савремених уметника, а појачана је активност на рестаурацији икона за сталну поставку. Током чекања да се Галерија Матице српске отвори за јавност и добије своју самосталност деловања, наставило се са редовним активностима на попуњавању фонда откупима и поклонима: Војин Бакић поклонио је скулптуру *Јован Јовановић Змај*.

За разумевање односа између Галерије Матице српске и Народног музеја занимљиво је једно писмо Миодрага Коларића упућено Миливоју Николајевићу.²⁶⁶ Указујући на пријатељске договоре, уговоре и преговоре, Коларић је пребацио Николајевићу што се врло ретко одазива када му укаже на постојање понуда за откуп уметничких дела која су од интереса за Галерију. У истом писму обавестио га је да у Музеју има двери с почетка XVIII века из неког од војвођанских, вероватно сремских манастира: „Двери су ванредне, мада прилично оштећене и лепо би замениле оне пазајмљене двери из Зрењанина”, написао је Коларић, што указује не само на поштовање установе него и на одлично познавање њеног фонда. Истовремено је указао и на платно *Вечити Јуда* Леона Коена и препоручио га Матици за откуп, будући да је уметник родом из Панчева. Уз молбу да се што пре изјасни да ли је заинтересован за откуп понуђених дела, Коларић се потписао са

²⁶⁵ Пета седница Извршног одбора Матице српске одржана 26. јуна 1956, бр. 80/Из.о.Зап.-1956.

²⁶⁶ Писмо Миодрага Коларића Миливоју Николајевићу 4. фебруара 1958. године. Чува се незаведено у документацији Галерије Матице српске.

„Ваш одани“. Није сачуван одговор на ово писмо, али је занимљиво да се Галерија није одлучила за куповину наведеног платна Леона Коена, иако га тада није имала у колекцији.

На сличан начин Галерија није прихватила да откупи слику Шпира Боцарића *Предео из Босне*, коју је на откуп понудила Даринка Вујић, већ је препоручила Матици да је откупи с обзиром да је отац власнице велики добротвор Матичине Галерије. Матица је слику откупила и наложила да се смести у Галерију.²⁶⁷

Стална поставка

Један од најзначајнијих пројеката у овој деценији било је формирање сталне поставке у новој згради Галерије Матице српске. Томе је, међутим, претходило неколико измена сталне поставке Галерије у згради Матице српске. Рад на формирању нове поставке увек је подстицао преиспитивање о квалитету и свеобухватности збирке и самим тим трасирао политику попуњавања уметничког фонда.

Током 1951. године извршено је у згради Матице српске проширење простора намењеног галерији. У новоотвореним изложбеним салама изложено је 148 уметничких слика од 57 разних аутора. Највећи број су чинили портрети (86), композиције (42), пејзажи (16) и мртве природе (4). Изненађујући је податак да је међу композицијама само четири било религиозног карактера. То говори у прилог да је у новоустановљеним друштвеним приликама религиозна уметност и даље била табу тема и да је управа Галерије одлучила да ликовну уметност представи пре свега грађанским темама. Међу одабраним радовима први пут је изложено чак 59 дела, а од тога је било 49 нових аквизиција, прибављених у периоду 1947–1949. година, што потврђује да је то био период у коме су реализовани квалитетни и вредни откупи, који су битно профилисали фонд и даљи рад Галерије.

У Извештају о раду Галерије Матице српске од 1. августа до 31. децембра, након анализе изложених радова на новој поставци, констатовано је да је то максималан број радова који се може излагати, с обзиром на уметничку вредност и очуваност дела. Истовремено, констатовано је мањкање радова из XVIII века. Ако се зна да је Галерија у том тренутку

²⁶⁷ VII седница Извршног одбора Матице српске одржана 28. новембра 1956, бр.127/из.о.Зап.-1956.

имала 1205 дела (801 слику, 101 скулптуру 303 графика; од тог броја 272 дела је било на позајмицама у Галерији Матице српске)²⁶⁸, јасно је да је пред њом стајао велики посао: конзервирање и рестаурирање постојећих дела, с једне, и активан откуп религиозног сликарства XVIII века, с друге стране.

20. септембра 1953. свечано је отворена нова стална изложба Галерије Матице у згради Матице српске са поставком која је обухватала 197 изложених дела. Први пут је изложено 17 цртежа на степеништу зграде. У шест соба су распоређене слике из XVIII, а у осталима дела из XIX века. Већ овај податак указује у којој мери се увећала збирка XVIII века тако да је сада, уместо једне сале у поставци из 1946. године, испунила чак шест изложбених сала. Сталну поставку Галерије у згради Матице српске пригодним говором отворио је управник Миливој Николајевић пред 150 истакнутих појединаца из политичког, јавног и културног живота. Након тога наставило се са припремом каталога, а „исписане су легенде које ће бити размештене у галерији у циљу тумачења развоја наше уметности посетиоцима”.

Тодор Искуљев је изразио протест „што је на степеништу у Матичиној згради поред осталих слика изложен и један женски акт, јер сматра да то није у складу са достојанством Матице”²⁶⁹. Потпредседник је прешао преко примедбе с образложењем да то није тема тачке о којој се расправљало.

У складу са увећањем простора сталне поставке, а на предлог управника Миливоја Николајевића, подигнута је цена улазница: одрасли 10 динара, деца и војници 5 динара. Такође је констатовано да честе промене изложби у Војвођанском музеју, са којим Галерија дели изложбени простор, доводе до тога да је Галерија, као тада једина стална галерија у Народној Републици Србији, врло често затворена. Ту је већ указано на проблем заједничког излагачког простора Војвођанског музеја и Галерије Матице српске и на неки начин наговештена потреба за раздвајањем. Питање самосталне зграде Галерије Матице српске први пут је споменуто на XII седници Извршног одбора Матице српске одржаној 7. децембра 1953. године. Наведено је да је архитекта Иван Здравковић прегледао зграду Продуктне берзе и дао мишљење да се лако може преуредити за потребе Галерије.

²⁶⁸ Годишњи извештај о раду Галерије Матице српске за годину 1950. од 1. јануара до 31. децембра 1950.

²⁶⁹ Записник Редовне годишње скупштине, бр.13/Ред.ск.Зап.-1956.

Поверено му је да изради идејне скице адаптације и предвиди трошкове. Формирани су одбори који ће надгледати послове адаптације.

Да су припреме за пресељење у сопствену зграду биле у плану за наредни период показује и тачка под редним бројем 13 у Плану рада за 1954. годину. Ту се међу планираним задацима наводи: „Особље Галерије ће бити ангажовано око припрема за адаптацију и саме адаптације зграде која је предвиђена за Галерију.” У материјалу за извештај наведено је да је почетком године Градски одбор Новог Сада доделио Галерији зграду бивше Берзе, касније Удбе, за чију адаптацију су већ израђени сви пројекти. „Зграда ће према изјавама свих компетентних стручњака у потпуности да задовољи потребе излагања и унутрашњег рада за читав низ година. Евентуално би у перспективи могло да дође до издвајања модерног дела.” У јулу месецу 1955. године Галерија је затворена због предстојеће селидбе у нову зграду, а један део просторија је уступљен Библиотеци Матице српске. Крајем јула 1955. године примљена је нова зграда и затражене су понуде за њену адаптацију. Извршно веће Војводине је за ту сврху дотирало 10.000.000 динара. Одлучено је да радове води Управа за инвестициону изградњу АП Војводине и они су започети крајем септембра 1955. године. Архитекта и пројектант Иван Здравковић долазио је у Галерију како би, у разговору са особљем Галерије разрешио све нејасноће које су се појавиле у току извођења радова.

Савет Галерије одржао је седницу на којој се расправљало о проблемима у вези са пресељењем у нову зграду, пре свега око одабира и рестаурације експоната за излагање, као и о питању повремених изложби у новој згради. Током децембра месеца прегледан је читав фонд и одабрани су експонати за излагање: 160 дела из XVIII века, 120 из XIX и 70 слика и 9 скулптура из XX века. Истовремено су прегледани живописи манастира Крушедола и Бођана и сачињен списак тема планираних за копирање у наредном периоду. Са Душаном Михајловићем је сачињен споразум о изради копија зидних слика. Такође је донета одлука да се на пригодном месту у згради узиде „мраморна плоча са урезаним битним датумима у развоју Галерије: 1847 (оснивање збирке), 1933 (оснивање Музеја Матице српске), 1956 (сељење у нову зграду), као и имена знатнијих дародаваца.”²⁷⁰ Олга

²⁷⁰ Осма седница Извршног одбора Матице српске одржана 16. децембра 1955, бр. 149/Из.о.зап.-1955.

Димитријевић је започела прикупљање материјала за писање опширног историјата развоја Галерије, као и пописа свих дародаваца.

Галерија је реферисала да је њен управник, споразумно са секретаром Матице српске, Стевану Солдатовићу, члану Надзорног одбора, поверио надзор над извршењем радова на адаптацији зграде за Галерију. „Овај је надзор потребан на лицу места због тога што се ради о демонтирању разног материјала и рушењу, те затим поновном уређивању, те постоји могућност наношења великих штета, а службеници Галерије нису у могућности да на градилишту проводе потребно време.”²⁷¹

Радови на адаптацији зграде су текли спорије од планираног, тако да је сеоба у нову зграду планирана за летње месеце морала бити померена. Током септембра почели су да их приводе крају, те је поново предузета ревизија ради скорог пресељења.

У току децембра извршено је потпуно пресељење Галеријског материјала из зграде Матице српске у нову зграду Галерије на Тргу Пролетерских бригада. Радови у изложбеним салама још увек нису били готови у потпуности, те је материјал био смештен у канцеларијама на трећем спрату. У мају месецу коначно су довршени депои „са најмодернијим покретним рамовима за смештај слика”. Извршен је смештај целокупног фонда хронолошки по ауторима, а посебно је издвојено црквено, грађанско и модерно сликарство. Започета је нова израда картотеке по смештају, а слике предвиђене за излагање су благовремено издвојене. Радови на адаптацији зграде завршени су у јуну али, будући да техничка комисија за пријем зграде од стране АП Војводине није била задовољна радовима, започете су поправке паркета и зидова. То је одложило распоређивање слика. Поред наставка радова на конзервацији слика са Александром Томашевићем и Душаном Михајловићем, извршено је и прерамљивање „рђаво опремљених слика”.

Почетком августа техничка комисија је извршила пријем зграде и започето је распоређивање експоната на првом и другом спрату. До краја септембра завршене су последње рестаураторске интервенције, а све слике су биле подигнуте на зидове. Ради коначног употпуњавања поставке позајмљене су слике из Музеја Срема, Народног музеја у

²⁷¹ Шеста седница Извршног одбора Матице српске одржана 14. октобра 1955, бр. 146 /Из.о.зап.-1955.

Београду (6), и по једна из Народног музеја у Вршцу и Зрењанину. Наум Андрић, калуђер и кописта упућен је у манастир Бођане да копира фреске према претходном избору комисије. Планирано је да се те копије изложе заједно са копијама из манастира Крушедола у оквиру поставке сликарства XVIII века. Опремљене су графике XVIII и XIX века планиране за излагање у ходницима испред изложбених сала. Дате су у рад и плочице са натписима планиране за качење испод слика и састављени текстови за легенде које ће се налазити у изложбеним салама. Завршене су припреме за штампање Галеријског каталога који је у раду. На крају навођења реализованих послова стоји: „Набављено је декоративно зеленило.” То је на симболичан начин указало да се чека само отварање.

На седници Извршног одбора Матице српске у јулу 1957. године Николајевић је образлагао кашњење пресељења. Истакао је „да је остало нерешено питање исписивања натписа за сваки поједини објекат јер су у старим просторијама натписи били само ћирилицом”²⁷². У решењу те тачке наведено је да се умољава „управник да предузме све потребне кораке да се радови на време заврше а у погледу натписа на експонатима сталне поставке изложбе препоручује се Галерији да их испише ћирилицом и на француском језику, како је то уобичајено у установама такве врсте”²⁷³.

Иако је све било спремно, Галерија није отворена за публику током јесени 1957. године јер нису била одобрена средства за штампање каталога. Прихваћен је предлог да се поводом отварања изложбе у холу приреди документарна изложба о настанку и развоју Галерије, њеним збиркама и функцији, те су прикупљени материјал и документација.

Припреме за отварање Галерије су биле у јеку: завршено је писање меморијалне плоче са именима свих дародаваца уметничких објеката од 1842. године која је постављена у холу. Материјал о историјату Галерије је постављен у витрине заједно са пратећим легендама. Уређене су репрезентативне просторије у приземљу зграде за које је набављен стилски намештај и одговарајућа опрема. Урађене су последње припреме пред отварање: опремљена је гардероба, одштапане су позивнице и каталог, информативни текстови о радном времену и смеровима кретања. Израђени су први сувенири: фотокопије 25 најзначајнијих дела из колекције као анзис-карте. Галерија је била спремна за велико

²⁷² Шеста седница Извршног одбора Матице српске, 5. јул 1957, бр. 93/Из.о.Зап.-1957.

²⁷³ Шеста седница Извршног одбора Матице српске, 5. јул 1957, бр. 93/Из.о.Зап.-1957.

отварање. О значају који је придаван догађају говори је формирање Одбора за отварање Галерије Матице српске од 19 чланова, који је на неколико састанака разговарао „о проблемима културног догађаја ове врсте.” Позивнице су послате музеалцима, културним и јавним радницима у сва главна места Републике Југославије.

Галерија је у новој згради свечано отворена 1. јуна 1958. године. Отварању је присуствовало око 400 угледних званица – политичке личности и представници културно-просветних институција, музеја и галерија из целе земље. Галерија је организовала излет до Хопова, Крушедола и Бођана ради разгледања зидних слика и осталог уметничког материјала најзначајнијих непокретних споменика културе Војводине. О догађају је извештавала целокупна југословенска штампа.

У наредним годинама настављен је рад на уређењу зграде и побољшању услова чувања експоната, те су поручене ролетне ради заштите од интензивне инсолације изложених објеката у сталној поставци.

Током 1959. године извршене су измене у поставци савремене ликовне збирке у приземљу зграде додавањем 18 до тада неизлаганих предмета. Истовремено, „путем штампе и културне пропаганде предузети су озбиљни кораци за повећање броја посетилаца.”²⁷⁴

Изложбе и публикације

Сарадња са Уметничким музејом у Београду активно је настављена и након осамостаљења Галерије. Током 1949. године реализоване су две заједничке изложбе: „Изложба слика Уроша Предића и Паје Јовановића“ и „Изложба слика Ђуре Јакшића (1832–1878)“, приређена поводом 70 година уметникове смрти. Приређена је „Трећа изложба савремених војвођанских ликовних уметника“ као већ редовна уметничка манифестација.

Током 1950. године одржане су „Нови Сад кроз историју. Изложба ликовних уметника који су живели у Новом Саду”, „Изложба пастела и цртежа Милана Коњовића” и „Четврта изложба савремених ликовних уметника Војводине”.

²⁷⁴ Извештај о раду Галерије Матице српске за фебруар 1959. године.

Током 1951. године одржана је „Изложба Стеве Тодоровића”, али је, и поред 2.551 посетиоца, констатовано да је „интересовање публике било веома мало и ограничено”. Приступило се припреми изложбе Новака Радонића за коју су сакупљане слике у приватном власништву у Новом Саду и околини. Одлучено је да Галерија излаже само потпуно исправне и добро опремљене слике, те да, пошто радионица не може све да заврши у кратком року, мора доћи до померања изложбе. Завод за заштиту споменика културе АП Војводине одобрио је да Јелена Вандровска, конзерваторка Завода, учествује у рестаурацији слика Новака Радонића. Предани рад на сређивању слика дао је и конкретних резултата: приликом рестаурације откривена су три потписа на сликама за које се мислило да су непотписане. Из месеца у месец радило се на рестаурацији слика Новака Радонића док све слике из колекције Галерије нису сређене. Изложба слика Новака Радонића отворена је 19. августа 1951. године, као прва изложба историјског сликарства коју је након ослобођења Галерија самостално организовала. Штампан је каталог и предузети су сви кораци да се изложба пропагира преко штампе и радија. Током септембра медији су редовно извештавали о изложби, публиковане су репродукције радова у дневним новинама. „Изложбу су посетили музеалци из Београда и похвално се изразили о аранжману.”²⁷⁵ Ипак, број посета био је мањи од очекиваног (2.208) а приходи знатно мањи од расхода. Но, иако је жељени број посета изостао, могло би се рећи да је ова изложба поставила одређене стандарде који су указали на стратешка опредељења Галерије, а то је политика односа према делима: она могу бити излагана само ако су у добром стању. Истовремено, предан рад на пропагандним активностима и сарадња с медијима указивали су на високе професионалне стандарде.

Током године реализована је и „Изложба галеријских аквизиција од 1946. до 1950. године”, као и „Изложба Удружења ликовних уметника Војводине”, а одлука о уступању простора другим установама и појединцима за реализацију изложби показала се оправдана, јер је током 1951. године сала била издата за изложбу слика Милана Керца и Анкице Опрешник.

На самом крају године, у децембру 1951. Милан Кашанин је понудио Матици да публикује друго издање његове књиге *Два века српског сликарства*. Управа је ту понуду прихватила

²⁷⁵ Извештај о раду Галерије Матице српске у месецу септембру 1951. године.

уз молбу да аутор сачека да Матица обезбеди средства.²⁷⁶ Током наредне године разматрана је могућност да се ова књига публикује у оквиру рада Ликовног одељења, али није било довољно финансијских средстава. Тако је ова идеја остала неостварена.

Током 1952. године није реализована ниједна изложба у организацији Галерије Матице српске.

По исељењу Војвођанског музеја из зграде Матице српске 1953. године приређене су комеморативне изложбе Богдана Шупута и Јурице Рибара, а нешто касније простор је уступљен за изложбу „Доситеј и његово доба”. Наставило се саприређивањем изложби савремених сликара – „Изложба Милорада Балаћа” и започете гостујуће изложбе из окружења – „Изложба Удружења ликовних уметника Хрватске”.

Најзначајнији подухват током ове године била је реализација изложбе „Српско сликарство XVIII и XIX века у Војводини” која је поред Галеријских експоната обухватила и дела из других музеја, црквених и приватних збирки.

У сарадњи са Народним музејом у Београду одржана је 1954. године изложба „Портрети Павела Ђурковића“. Дела су постављена у сталну поставку на место где хронолошки припада уметников рад, те су тако интегрисана у целину српске уметности новијег доба.

Исте године, на захтев Музејског друштва Србије написан је *Историјат Галерије*²⁷⁷ за публикацију о Музејима Србије.

Први пут је од 3. до 11. октобра 1954. године у читавој Југославији одржана манифестација Недеља музеја у оквиру које је у Галерији приређена изложба „Бидермајер портрета“. Укључивање Галерије у овакве акције показује тежње да се буде део велике породице музеја и учествује у програмима који популаризују музеје и њихову делатност.

На изложби „Савремено сликарство у Војводини – поставка збирке XX века Галерије Матице српске” први пут су представљени савремени уметници и излагањем 85 слика и 9 графика. У Годишњем извештају се наводи: „Примећено је веће интересовање публике за

²⁷⁶ Седница Извршног одбора Матице српске, 11. децембар 1951, бр. 269/Из.о.зап.-1951.

²⁷⁷ О. Микић, *Галерија Матице српске*, у: Рад Војвођанских музеја 3, Нови Сад 1954.

савремено него за старо сликарство јер је број појединачних посета прилично повећан.”²⁷⁸
Евидентан је био и већи број текстова и приказа у штампи.

Питање опредељења Галерије у погледу прикупљања дела XX века је, поред пажње у самој Матици, добило одјека и у медијима. Поводом изложбе „Савремено сликарство у Војводини“, у *Дневнику*²⁷⁹ је објављен текст *Тражење лика Галерије* који је, како је и у поднаслову писало, поставио питање *Има ли смисла и оправдања стварати поред већ постојећих, још једну галерију савременог (југословенског?) сликарства*. Указујући да изложеним делима није приказана целина, већ у збирци постојећи аутори са до сада прикупљеним делима, аутор се запитао да ли има потребе и смисла формирати нову колекцију кад већ постоје друге установе које то раде. Он је изнео став да Галерија Матице српске има свој лик и углед и да би проширивањем делатности на југословенску уметност XX века заправо изгубила своју физиономију, а да се „специјализацијом стиче и боље одређени лик и потпуније остварује сврха постојања једне галерије”. Истовремено, други аутори су подржали настојања Матице српске да у оквиру Галерије формира и модерну галерију, јер ће се њеним деловањем обезбедити „да се не деси оно што се десило са делима наших сликара у XVIII и XIX веку, која су сада разбацана и треба уложити много труда да се сакупе, а многа су и пропала”²⁸⁰.

Вероватно на таласу добрих критика поводом изложбе савремене збирке, само неколико месеци касније, у част десетогодишњице ослобођења Града, 1954. је приређена „Изложба савремених ликовних уметника Војводине”.

Током 1955. године одржана је „Изложба слика, графика и скулптура словеначког сликара Лојзе Спацала“, која је показала нови правац излагачке политике савремене уметности у Галерији који није био окренут само српском, него целокупном простору Југославије.

Током 1954. и 1955. године забележена су прва гостовања страних изложби у простору Галерије Матице српске. Преко Комисије за културне везе са иностранством, Унеско је у Југославију послао изложбе: „Холандски плакат“, „Слике и цртежи јапанске деце“,

²⁷⁸ Извештај Галерије Матице српске о раду у месецу августу 1954. године.

²⁷⁹ М. Кујунџић, *Тражење лика Галерије. Има ли смисла и оправдања стварати поред већ постојећих, још једну галерију савременог (југословенског?) сликарства*, Дневник, Нови Сад 4. август 1954.

²⁸⁰ М. М. Ђ., *Основ за стварање модерне Галерије у Новом Саду*, Дневник, Нови Сад 3. август, 1954.

„Изложба репродукција слика и графика Ван Гога“, „Изложбу јапански дрворез у боји“ и „Савремену енглеску графику“. Тај тренд гостујућих изложби наставио се и наредних година.

Истовремено са „Изложбом репродукција слика и графика Ван Гога“ у осталим салама изложен је уметнички материјал прикупљен на терену Бачке и Баната током 1954. године. Иконе су изложене без претходне конзервације, јер је изложба заправо била намењена само ужем кругу стручњака како би се приказала важност подухвата обиласка терена и сакупљања уметничког материјала.

Током 1955. године одржана је „Изложба савремених београдских графичара: Бранислава Карановића, Стојана Ћелића и Младена Србиновића“, а затим и самостална „Изложба слика и лавираних цртежа Лазара Возаревића“. Затим су паралелно уследиле „Изложба – Цртежи Миливоја Николајевића“. У месецу мају одржане су: „Изложба слика и цртежа Стојана Трумића“, „Изложба војвођанске деце“ и „Слике и цртежи Зорана Петровића“.

У оквиру друге Недеље музеја, која је одржана од 15. до 22. маја 1955. године у холу Матице српске одржана је изложба „Савремени војвођански пејзажи“. Затим је одржана „Изложба Николе Граовца“ у јуну, а након ње у сарадњи са Унеском „Савремена немачка графика и цртеж“ у целом простору Галерије. На основу побројаних изложби јасно је да је 1954. година година била богатија изложбеном делатношћу него иједна пре и после ње. Сарадња Галерије са бројним домаћим и страним установама и институцијама допринела је резноврсности излагачких програма.

Уз све организационе послове на пресељењу у нову зграду, наставило се и са приређивањем изложби. У октобру је приређена „Изложба слика и скулптура Саве Ипића“, а затим и традиционална „Изложба савремених војвођанских ликовних уметника“ за Дан ослобођења Новог Сада.

Током 1956. године реализована је само „Изложба слика и цртежа Димитрија Аврамовића“ преузета из Народног музеја у Београду, а кустос Музеја Миодраг Коларић одржао је предавање о сликару. Изложба је била слабо посећена и поред обавештења и натписа у штампи. Током маја преузете су две изложбе: „Цртежи деце Југославије“, у организацији

Удружења наставника цртања у Новом Саду, и „Две хиљаде година кинеског сликарства“, у организацији Унеска.

На деветој седници Извршног одбора Матице српске расправљало се о две теме везане за издавачку делатност Матице српске.²⁸¹ Научно одељење је известило да је др Павле Васић изразио жељу да му Матица објави књигу о сликару Димитрију Аврамовићу, за коју је Савет за културу доделио 1.000.000 динара, а управник Галерије је затражио вирманисање своте од 400.000 са позиције Принова Галеријских објеката на позицију Издавачка делатност, у сврху штампања каталога Галерије. Оба предлога су прихваћена.

Током 1956. године у оквиру прославе Недеље музеја све музејске установе у Новом Саду приредиле су заједничку изложбу у просторијама Музеја народне револуције на Петроварадинској тврђави. Галерија је изложила неколико одабраних дела из XVIII, XIX и XX века, а опширна легенда је тумачила „да је ово изложено публици у циљу упознавања јавности са богатством и разноврсношћу галеријског материјала који ће почетком 1957. године бити обимно изложен у новој згради Галерије“²⁸². Овај пример показује да је Галерија користила све могућности за промоцију своје колекције и будуће нове зграде.

Током 1957. године није реализована ниједна изложба због припрема за отварање сталне поставке.

У новембру 1958. године отворена је „Јубиларна изложба Милана Коњовића“ у простору у коме је изложена савремена ликовна збирка. Ову јубиларну изложбу организовао је Одбор за прославу 40 година уметниковог рада, а Галерија је преузела све техничке послове око аранжирања и отварања изложбе. Изложба је била изузетно посећена. Уследила је „Годишња изложба ликовних уметника Војводине“ коју је организовало Удружење ликовних уметника Србије – Подружница за Војводину, а особље Галерије је учествовало у техничким припремама.

Одржана је изложба „Војвођански пејзаж“ која је обухватала 60 уља и 11 графика углавном војвођанских сликара али и уметника из других република инспирисаних овом

²⁸¹ Девета седница Извршног одбора Матице српске, 18. новембар 1957, бр. 164/Из.о.Зап.-1957.

²⁸² Извештај о раду Галерије Матице српске за 1957. годину.

темом. Изложбу је пратио и каталог.²⁸³ Ова изложба је привукла велику пажњу медија те је о њој много писано.²⁸⁴

У тексту *Много изложби – мало посетилаца*, након побројавања реализованих изложби у Новом Саду, аутор је донео је врло оштар закључак: „Али изложбе су показале још нешто. Пре свега, запажено је да у Новом Саду још нема довољно љубитеља ликовних уметности. Даље, од неколико стотина изложених дела, на свим досадашњим изложбама је откупљено само неколико слика. Поставља се питање: да ли је посредни недостатак интересовања или можда слаба пропаганда? По свој прилици и једно и друго! Најзад, стара је истина да публику треба васпитавати, неговати јој укус и љубав према ликовном стваралаштву. А тога у Новом Саду нема!”²⁸⁵ Овако критички интониран закључак подједнако је био усмерен на публику али много више на институцију.

Исте, 1959. године одржана је „Изложба савремених ликовних уметника Војводине” поводом 15 година ослобођења Новог Сада и 40 година КПЈ, а у новембру „Изложба Удружења савремених ликовних уметника Словеније”.

Новине

Током 1952. године започет је изузетно важан пројекат прикупљање копија фресака. Из приватног власништва купљено је 7 копија фресака из српских средњовековних манастира које је извео Јарослав Кратина током тридесетих година XX века. Након тога, 1956. године започет је велики и важан пројекат формирања Збирке копија зидних слика из цркава и манастира у Војводини. За потребе сталне поставке у новој згради направљен је одабир сцена и закључен уговор о њиховом копирању са сликарима копистима Душаном Михајловићем и Наумом Андрићем. Тај пројекат трајао је наредне четири деценије те данас Збирка копија зидних слика броји 146 предмета.²⁸⁶

²⁸³ М. Николајевић, *Војвођански пејзаж*, Нови Сад 1959.

²⁸⁴ Текстови о овој изложби објављени су у Дневнику, Политици, Борби, Младости, Ослобођењу, Вечерњим новостима.

²⁸⁵ Ђ. Б., *Много изложби – мало посетилаца*, Политика, Београд 26. децембар 1959.

²⁸⁶ Б. Кулић, *Српско зидно сликарство XVIII века – копије зидних слика из фонда Галерије Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2004.

Још једна новина у шестој деценији били су плански обиласци терена бивше Карловачке митрополије. Направљен је план и кустоси Галерије су започели евидентирање материјала у црквама, манастирима и приватном власништву како би се стекла слика о распрострањености српског културног наслеђа на терену.

Као још једна новина истакнута је потреба за прикупљањем старих литографија и дрвореза, као и успостављања односа са Патријаршијом како би се урадили отисци старе српске графике са клишеа које чува Српска православна црква. Такође је поново истакнут предлог ступања у преговоре са Црквом ради преузимања њихових слика на стално чување у Галерији. Извештаји из 1954. године говоре у прилог реализације наведеног плана. Утврђен је план путовања службеника Галерије у одређена места ради пописа и откупа слика, о чему је редовно извештавано.

У наредним деценијама настављен је плански обилазак терена Војводине ради евидентирања материјала црквеног сликарства заједно са службеницима Народног музеја у Београду и Републичког завода за заштиту споменика културе. Редовно су у Галерију преношене иконе, а током пописивања и анализирања предмета откривани су и нови подаци: нпр. установљено је да је иконостас у Вилову рад Стефана Тенецког из 1752. године. Због све већег броја пристиглих експоната још једна изложбена просторија у згради Матице српске је претворена у магацински простор. Тако су се послови на евиденцији и конзервацији преплитали са истраживачким пословима, а све заједно доприносило је комплекснијем систему проучавања и заштите културног наслеђа.

Током 1958. године започето је систематско обилажење хрватског дела Срема уз благослов епископа сремског. Проблем са рестаурацијом икона прикупљених на терену је настављен. Рестауратор Народног музеја у Београду вратио је 49 раније преузетих икона, али будући да Галеријаније била задовољна његовим радом формирана је комисија која је примљени материјал прегледала и констатовала шта још треба урадити на овим иконама. Александар Томашевић, конзерватор Савезног института за рестаурацију, конзервирао је две слике Ђуре Јакшића са чијим је изгледом, по повратку слике у Галерију, комисија била у потпуности задовољна, те му је следећег месеца предала још 4 иконе из XVIII века са којима је, по повратку са рестаурације, Галерија такође била задовољна. Чинило се да је коначно пронађено решење.

На Другој седници Извршног одбора Матице српске Миливој Николајевић је известио да Црквена општина у Локу, према наређењу црквених власти, тражи поништај уговора о куповини шест икона и два антимниса, с обзиром да Црквена општина није смела продавати ове предмете. Предложио је да захтев уваже јер ће иконе свакако остати у Галерији на чувању, будући да је „постигнут усмени споразум са епископом бачким, врло повољан за Галерију, и који стога треба подржавати, да ће Галерија добијати на чување, па и трајно, и друге овакве предмете”²⁸⁷. Овај случај показао је да је коначно успостављен дијалог са Српском православном црквом и да је она стекла поверење у Галерију Матице српске и благословила да дела из њеног власништва буду изложена у Матичиној галерији. Био је то почетак лепе сарадње која траје до данашњих дана.

Током 1952. године покренута је још једна иницијатива. У оквиру настојања да се прошири опсег рада Матице српске, на предлог Научног одељења, формирана је Секција за ликовну уметност, а за чланове су изабрани: Јован Севдић, Милан Вакањац, Лаза Ковачевић, Лазар Мирковић, Зора Симић Миловановић, Јелена Вандровски, Стојан Трумић, Мирко Цветков, Миливој Николајевић, Бошко А. Петровић, Ђурђе Теодоровић и Тодор Манојловић. Научно одељење је замољено да испита да ли би се чланства у секцији примили Вељко Петровић и Милан Кашанин. Исте године донет је План рада Научног одељења Матице српске за 1952. годину. Већ у првој реченици наглашено је да он чини део Општег плана научноистраживачког рада на територији Војводине, а затим је наведено 8 тачака будућег деловања:

- „1. Наставити рад на прикупљању грађе за научну картотеку о војвођанским уметницима.
2. Настојати да се израде и припреме за штампу 1–2 расправе или монографије из историје војвођанског сликарства.
3. Потпомагати Галерију М. С. у извођењу задатака и у откупу уметничких дела.
4. Настојати да се о свим уметничким изложбама објаве прикази у дневној штампи и часописима и да се одрже пригодна предавања.
5. Прибирати податке о рукописним књигама и минијатурама у Вршцу и Месићу.

²⁸⁷ Друга седница Извршног одбора Матице српске, 8. фебруар 1957, бр. 179/57 Из.о.Зап.-1957.

6. Почети са обрађивањем Саве Шумановића у Шиду.
7. Сабирати и информисати се о делима Н. Алексића на терену.
8. Обрадити Пантелића на терену. ”

Из наведеног програма се лако може закључити да је идеја о оснивању Секције за ликовну уметност заправо била подршка раду Галерије. Недостатак стручног кадра унутар саме Галерије челници Матице су покушали да надокнаде укључивањем спољних сарадника из других установа, који би радили основне послове једног музеја. Интересантно је програмско одређење јер показује подједнако интересовање за разне врсте ликовне уметности и различите временске периоде (рукописне књиге у манастиру Месићу и у Вршцу, Константин Пантелић, Никола Алексић и Сава Шумановић). Нажалост, планирани послови нису били реализовани нити је дошло до укључивања Секције у рад Галерије. На Првој седници Управног одбора Матице српске одржаној 18. маја 1956. године Научно одељење упутило је допис и, сумирајући досадашњи рад Секција, предложило да се укине Секција за ликовну уметност, „а с образложењем да је ова Секција готово као целина потпуно неактивна”²⁸⁸. У истом документу сугерисано је Галерији да се при оснивању и вођењу архива о нашим ликовним уметницима, ослони на она лица из укинуте Секције која за то покажу интерес.

На самом крају деценије замишљен је пројекат који, нажалост, није реализован. У септембру месецу 1959. године Савет Галерије је прихватио предлог управника Миливоја Николајевића да се формира редакција Зборника Галерије Матице српске који би, како је написао у образложењу, био нека врста „годишњака – зборника – алманаха”²⁸⁹. Изабрана је редакција за ову публикацију коју су чинили Миливој Николајевић, главни уредник, др Миодраг Коларић и Бошко К. Петровић, књижевник, чланови.

Нажалост, иако је 14. септембра 1960. године на 33 адресе послато обавештење о покретању Зборника Галерије Матице српске са позивом за достављање прилога за први број, чији излазак је планиран крајем године, овај подухват није реализован. Иако су се

²⁸⁸ Прва седница Управног одбора Матице српске, 18. мај 1956.

²⁸⁹ Образложење предлога за формирања редакције Зборника Галерије Матице српске од 28. 9. 1959. које је разматрано на Шестој седници Савета Галерије Матице српске, 29. 9. 1959.

бројне колеге одазвале позиву, попут Стојана Вујичића, Стојана Трумића, Даке Поповића, Лазара Мирковића, а неки чак и послали текстове, није дошло до издавања овог годишњака. У јануару 1961. године Уредништво је обавестило сараднике да неће моћи приступити издавању свог зборника, те су поједини аутори затражили да им се послати текстови врате. Иако је у наредним деценијама, посебно током деведесетих година²⁹⁰ било покушаја покретања часописа Галерије Матице српске, он никада није реализован. Галерија се увек суочавала са истим проблемом: малим бројем стручњака.

Поред средстава за откуп дела, Галерија је 1952. године захтевала од Извршног одбора Матице српске да јој се доделе средства за куповину стручних књига, јер за то средства нису планирана. Одобрено је, уз сугестију да их, будући да се ради о антикварним издањима, најпре прегледа потпредседник Светислав Марић.²⁹¹ Потреба за куповином стручне литературе била је део тежње да се унапреди професионални рад стручњака, омогући праћење литературе у циљу информисања о идејама европске ликовне уметности и токовима актуелне уметничке праксе. Био је то први корак у подизању професионалне свести Галерије Матице српске. У наредним годинама забележени су бројни нови начини.

Управник и кустос Галерије Миливоје Николајевић боравио је током 1952. године четири месеца на усавршавању у Паризу. У писму Извршном одбору понудио је да Матици српској поклони своју слику *Пролећно цвеће*, са молбом да му се дозволи још две недеље боравка у европској престоници ликовне уметности. Управни одбор је прихватио овај предлог свестан да Николајевићев боравак у центру европских музеја може само допринети његовом усавршавању, па самим тим и бољем вођењу Матичине галерије.

Одлуком Извршног одбора 15. фебруара 1953. године ступила је на дужност кустоса приправника дипломирани историчар уметности Олга Димитријевић. Свест о неопходном праћењу и угледању на европску музејску праксу и трендове у музеологији допринела је да се од 1953. године устале стручна путовања као вид континуираног образовања. Од 2. до 16. децембра Миливој Николајевић и Олга Димитријевић, као учесници научне екскурзије

²⁹⁰ Миодраг Јовановић се, као председник Управног одбора, активно залагао за покретање Зборника Галерије Матице српске, али до тога није дошло.

²⁹¹ Записник са Извршног одбора, бр. 30/Из.о.Зап-1952.

коју је организовало Музејско друштво Војводине, боравили су у Бечу разгледајући тамошње уметничке збирке, галерије слика и упознајући се са њиховим унутрашњим уређењем, презентацијом итд. Из записника Извршног одбора сазнајемо да је Олга Димитријевић путовала о трошку Галерије, а Миливој Николајевић о свом трошку. Био је то само почетак новог начина стручног усавршавања, подстакнут запослењем првог историчара уметности.

Олга Димитријевић путовала је 1955. године у Италију у оквиру научне екскурзије у организацији Музејског друштва АП Војводине, а управник Миливој Николајевић у Париз ради усавршавања. Извршни одбор је одобрио и подржао Николајевићево одсуство од месец дана, истичући да ће искуства стечена приликом тог пута моћи применити и на раду у Галерији.²⁹² Наредне, 1956. године Радивој Ковачевић, службеник Галерије путовао је у Верону с одобрењем Извршног одбора, уз напомену да се очекује „да ће искуства стечена приликом обиласка тамошњих музејских установа користити приликом организовања Галерије М. С. у новим просторијама”²⁹³. По повратку је поднео извештај који је упућен у Галерију „ради знања”. Исте, 1956. године Милошу Хаџићу, секретару Матице српске, Извршни одбор одобрио је путовање на Бијенале у Венецији „будући да ће, именовани као претседник Савета Галерије М. С., имати прилике да се у том својству упозна како са изложбама на Бијеналу тако и са осталим галеријским установама у том месту”²⁹⁴.

Сва ова одобрена путовања показују да је управа Матице српске и саме Галерије била свесна колико је важно пратити европске трендове и следити идеје, како излагачке праксе великих музејских установа, тако и великих изложби савремене уметности какво је Бијенале у Венецији. Стручњаци Галерије наставили су и 1958. године да обилазе европске музеје у организацији Музејског друштва, те су боравили у Риму, Помпеји, Венецији и Фиренци.

Истовремено, радило се и на формалном образовању стручњака, те је Олга Димитријевић положила стручни државни испит за звање кустоса и тако постала први специјализовани кустос Галерије Матице српске.

²⁹² Трећа седница Извршног одбора одржана 20. 5. 1955, бр. 107/Из.о.зап.-1955.

²⁹³ Трећа седница Извршног одбора одржана 14. марта 1956, бр. 35/Из.о.зап.-1956.

²⁹⁴ Шеста седница Извршног одбора Матице српске одржана 17. јула 1956, бр. 96/Из.о.зап.-1956.

Током педесетих година покренут је и низ нових акција. Започета је 1954. сарадња са матичном Катедром за историју уметности Филозофског факултета у Београду, те су Галерију посетили студенти Групе за историју уметности заједно са доцентима и том приликом прегледали сав Галеријски материјал у изложбеним салама и депоима. У Галерији је одржан састанак иницијативне групе за стварање Ликовне заједнице Југославије којем су присуствовали представници галерија из Београда и Љубљане, као и Савета за културу АП Војводине. Намера је била да се створи организација за приређивање опште југословенских ликовних изложби и оствари што већа интеграција свих ликовних установа и појединаца у земљи. Започета је сарадња са сродним градским установама и фестивалима, те је за каталог Трећег Стеријиног позорја написан информативни текст о Галерији и одабране су четири репродукције.

Како је евиденција броја посета била обавезни део извештаја врло се водило рачуна о броју и повећанју броја посета. У Годишњем извештају за 1954. годину наведено је да је укупан број посета био 11.135 особа, али је констатовано да је последњих година у сталном паду, те да томе треба посветити посебну пажњу. У Материјалу за израду Годишњег извештаја за 1954. годину Радивој Ковачевић је предложио да се као први корак у решавању проблема публике оснује посебан одсек за публицитет и везе, „који би се бавио студијом психологије посетилаца како би на основу тога предлагао политику која би се примењивала приликом реализације изложби”. У наставку је навео: „Мора да се дође до модерних организационих форми и коришћења свих могућности и искустава која на том пољу постоје.”²⁹⁵ Овакве модерне идеје и проактивни приступи указују колико се у Галерији професионално и одговорно приступало проблемима, односно колико је и у тим раним годинама рада посвећивано пажње публици.

У наредним годинама Галерија је на различите начине покушавала да се приближи публици. Због одржавања Пољопривредног сајма одлучено је да Галерија ради и преподне и слеподне, а хонорарно је ангажован сарадник тумач, који је водио групе посетилаца кроз Галерију уз потребна тумачења. У истом правцу била је усмерена и одлука Савета Галерије да распише конкурс за пријем у службу два кустоса приправника. На толико

²⁹⁵ Р. Ковачевић, *Материјал за израду годишњег извештаја Галерије Матице српске за 1954. годину*.

велики простор нове зграде и бројне планиране активности био је неопходан већи број стручњака да би се посао могао квалитетно обављати. У пролеће 1959. године био је приметан раст броја посетилаца, нарочито током Пољопривредног сајма, али и због великог броја школских екскурзија које су посетиле Нови Сад. Наводи се да је појединих дана било и по 800 посетилаца дневно. Напори су били оправдани.

Пред изазовима нових могућности (1960–1969)

Педесете године XX века, за Галерију Матице српске биле су године честих и крупних организационих промена и успостављања основних принципа професионалног рада. Биле су то године осамостаљења у физичком и административном смислу који се десио с првим јануаром 1959. године, те су, сасвим природно, шездесете означиле једну нову етапу у раду Галерије Матице српске. Оне су биле године континуиране делатности и трасирања раније постављених принципа рада. Неговани су сви претходно установљени професионални стандарди, али је истовремено много тога новог уведено и унапређено, пре свега у оквиру програмске делатности. Основна делатност се развијала по устаљеним моделима, а покренути су и бројни нови пројекти који ће се одржати и развијати у наредним деценијама. Могло би се рећи да су шездесете године биле период подизања професионалне свести и дефинисања програмског профила Галерије Матице српске.

Нажалост, шездесете су обележене и сужењем хронолошког оквира деловања Галерије, односно покушајем трајног преузимања и уступања Збирке модерне уметности Галерији савремене ликовне уметности у Новом Саду.

Свакодневице

Иако је актом из 1958. године Галерија стекла статус самосталне установе, годишњи извештаји о раду Галерије Матице српске редовно су разматрани и усвајани на седницама Управног одбора Матице српске. Већ прве године ове декаде, 1960. је постављено питање да ли Извршни и Управни одбор Матице српске имају ингеренције да дају примедбе на садржај и стил годишњих извештаја Библиотеке и Галерије, будући да су с првим јануаром

1959. године оне постале самосталне установе. Став чланова Управног одбора био је врло усаглашен да Матица има права да од својих усана, баш сад на почетку њиховог самосталног живота, тражи да прихвате њене примедбе када је у питању „полагање рачуна пред јавношћу”. Миливој Николајевић је прихватио сугестије Извршног одбора и коначну редакцију урадио у складу са њима, те је Управни одбор Матице српске усвојио Извештај о раду Галерије Матице српске за 1959. годину без примедби.²⁹⁶ Сугестије Извршног одбора, поред техничких примедби, односиле су се на то да извештај, поред управника, треба да потпише и председник Савета Галерије, те је код свих следећих годишњих извештаја поступано у складу са овом одлуком.

Током 1960. године Галерија је поднела и први Петогодишњи план који је уврштен у Матичин и као такав разматран на њеним управним телима.²⁹⁷ У том плану није било одступања од основних идеја и ставова о будућем деловању Галерије. Усталило се схватање да Галерија треба да се бави „сакупљањем, проучавањем и излагањем дела ликовне уметности у првом реду старије српске, а затим савремене југословенске”²⁹⁸.

Новина током 1961. године у Матици српској је било отварање Матичиног музеја у форми сталне изложбе о историјату и садашњој делатности Матице, њених усана и предузећа у просторијама зграде Матице српске. Тиме је заживео предлог Радивоја Ковачевића из 1952. године и Матица је добила свој нови мали „Музеј”. Такође су приведене крају припреме за покретање *Гласника*²⁹⁹, заједничке публикације Матице, Библиотеке, Галерије и Издавачког предузећа. Први број је планиран за почетак јануара 1962. године, али није реализован. Таквом публикацијом требала је да се илуструје идеја да, без обзира што су Матичине установе самосталне, ипак имају заједничко посланство у српској култури.

²⁹⁶ Прва седница Управног одбора Матице српске, 28. март 1960, бр. 6/У.о.Зап.-1960.

²⁹⁷ Друга седница Управног одбора Матице српске, 29. јун 1960, бр. 18/У.о.Зап.-1960.

²⁹⁸ Статут Галерије Матице српске донет 6. јануара 1959. године.

²⁹⁹ *Гласник Матице српске* покренут 1946. године, на иницијативу тадашњег секретара Матице српске Живана Милисавца, који је изабран и за првог уредника гласила. Излазио је повремено до 1949. године у обиму од једног до два штампарска табака, величине Б-5. Током три године излажења објављено је 12 бројева. Концепција тадашњег *Гласника Матице српске* базирала се на саопштавању годишњих извештаја Матице српске, усана чији је била оснивач, као и на пружању информација о новим издањима Матице српске и о приређеним књижевним вечерима. Последњи број изашао је 29. новембра 1949. Од тада су информације о раду Матице српске и њених институција повремено објављиване у *Летопису*, а потом и у *Раду Матице српске*.

Идеја о формирању Матичиног гласила заживела је деценију касније увођењем *Рада Матице српске* који је излазио као годишња публикација од 1971. до 2010. године. Од 2012. штампа се сваке четврте године у години Изборне скупштине Матице српске.

Научни рад Матице српске континуирано се усложњавао те је и уметност поново добила своје одељење. На Матичиној Редовној годишњој скупштини 1963. године донета је одлука о оснивању Одељења за уметност, са задатком да се бави изучавањима из области уметности. За секретара Одељења изабран је Дејан Медаковић, члан Управног одбора који је и представио задатке овог одељења. Исте године Управни одбор је донео одлуку о покретању *Зборника за уметност*, а за уреднике су постављени Дејан Медаковић, Динко Давидов, Милоје Милошевић и Миодраг Коларић.³⁰⁰ У наредним годинама делатности Одељења за ликовну уметност и Галерије биле су чврсто испреплетене у својим програмима, што је видљиво и у реализованим пројектима.

Средином 1965. године је, након доношења Закона о установама, на Редовној скупштини Матице српске поново разматрано регулисање положаја Библиотеке и Галерије Матице српске. Одлуком Годишње скупштине Матице српске од 30. маја 1965. године Галерија је проглашена самосталном установом Матице српске, којом се управља према одредбама Основног закона о установама. У складу са новим одредбама закона Управни одбор Матице српске именован је три члана за Савет Галерије: Живана Милисавца, секретара Матице српске, Бошка Петровића, књижевника и Радмилу Граовац, сликарку.³⁰¹ Био је то само привремени Савет који је имао задатак да донесе нови Статут Галерије Матице српске.

Исте 1965. године донет је 25. децембра нови Статут Галерије Матице српске, а прва велика промена видљива је већ у тачки 2 – Задаци, члан 8, где је наведено да је задатак Галерије да „сакупља, чува, проучава, излаже и публикује дела ликовне уметности, у првом реду српске уметности XVII, XVIII и XIX века, са територије Аутономне Покрајине Војводине”³⁰². У складу са принципима самоуправљања овај нови Статут је увео нови модел рада Галерије односно Савет је заменио Радном заједницом у којој је три члана

³⁰⁰ Друга седница Управног одбора Матице српске, 31. мај 1963, бр. 36/У.о.Зап.-1963.

³⁰¹ Друга седница Управног одбора Матице српске, 25. новембар, бр. 33/У.о.Зап.-1965.

³⁰² Статут Галерије Матице српске у Новом Саду, донет 25. децембра 1965. године.

делегирали Матица српска. Такође је формиран и Управни одбор Галерије са пет чланова из колектива.

Све ове политичке одлуке и промене, условљене законским регулативама и културном политиком АП Војводине, паралелно су утицале на унутрашње промене у раду Галерије. То се види и у одредби да се сузи хронолошки оквир деловања Галерије на XVII, XVIII и XIX век, како би се створио простор за оснивање нове установе – Галерије Савремене ликовне уметности Војводине.

Матичина управа, без обзира на самосталност Галерије, пажљиво је пратила и анализирали њен рад. Приликом анализе Годишњег извештаја за 1965. годину председник Радујков је указао да Извештају недостаје уводни део који би садржао осврт на политику коју је водила Галерија. У складу с раније прихваћеним мишљењем да Управни одбор има права да износи примедбе на Годишњи извештај Галерије, управник Миливоје Николајевић је прихватио сугестију и допунио Извештај.

На седници Извршног одбора Матице српске председник Радомир Радујков је известио да се указала потреба да се портрети Матичиних функционера, добротвора и других издвоје из збирки Галерије Матице српске и унесу у инвентар ствари којима рукује сама Матица, као и да се Матичине просторије, у којима нису изложени споменути портрети, оплемене сликама савремених сликара, такође из збирки Галерије. Извршни одбор је прихватио тај предлог и донео решење. На Првој седници Управног одбора Матице српске 18. марта 1966. године донето је решење да се усваја предлог и да се 84 портрета Матичиних часника пренесе у зграду Матице српске. Преузимање слика савремених аутора је одложено због актуелног оснивања Галерије савремене ликовне уметности.

На сличан начин Гимназији „Јован Јовановић Змај“ враћено је 12 слика, портрета оснивача, добротвора и професора, које су се од 1944. налазиле у Галерији на чувању.

Током 1966. године приметна је промена у пословању. Стручно веће сачинило је план рада за ту годину и делатност поделило у две групе послова. Једну групу чинили су велики истраживачки пројекти, односно, као први у низу, изложба „Мајстори прелазног периода“ чије отварање је планирано за 1967. годину. Другу групу послова чиниле су ретроспективне изложбе савремених ликовних уметника Војводине. Одабрано је да то

буду Иван Радовић, Иван Табаковић, Стојан Трумић, Стеван Максимовић, Миливој Николајевић и Јожеф Ач. Била је то прва планска серија изложби савремених сликара која је покренула читав низ каснијих промена. Могуће је да је овим изложбама скренута пажња на важност савремене уметности у колекцији Галерије, те је 1966. године састављен документ у коме су пописана сва дела савремене уметности са ценама новоприновљених током 1965. и 1966. године.

Добри односи с Народним музејом у Београду наставили су се и у овом периоду а виде се и у одобравању њиховог захтева да се Ристи Ћинкулову одобри одсуство у трајању од месец дана како би могао помоћи да се „на време изврши рестаурација експоната предвиђених за нову поставку”³⁰³.

У јануару 1966. године Галерија је упутила допис Покрајинском фонду за унапређење културних делатности и Покрајинском секретаријату за буџет и општу управу у коме је након увода, у коме објашњава своје тежње за попуњавањем збирке делима из XVIII века, указала на потребу за проширењем изложбеног простора. С тим у вези указала је да је још 1962. године поручила пројекат адаптације слободних сутеренских просторија, који је извео арх. Мирослав Крстоношић. Пројекат је предвиђао пренамену сутеренског простора у савремено опремљену изложбену салу за изложбе мањег и средњег обима у којима би Галерија могла да развија још живљу изложбену активност, приређивањем тематских и других изложби. „Посебно истичемо да Галерија овај нови изложбени простор не би користила само за изложбе музејског и историјског карактера него би планирала и изложбе живе, савремене ликовне уметности утврђеног квалитета, те у недостатку таквих изложби до сада попунила ову празнину... Није потребно уверени смо, јаче наглашавати значај и једних и других изложби за културни живот Новог Сада и не само њега.” Приложен је нови премер и предрачун трошкова уз наду да ће средства бити одобрена. Искуство протеклих година да, уколико је у приземљу изложена стална поставка савремене уметности, у Галерији нема простора за приређивање повремених изложби, покренуло је ову иницијативу за проширењем изложбеног простора у сутеренским просторијама.

³⁰³ Записник седнице проширене Радне заједнице Галерије Матице српске одржане 21. маја 1966.

Овај пројекат очигледно није одобрен, али се ускоро појавила нова идеја о селидби Галерије у зграду Магистрата³⁰⁴ и уступању тадашње зграде Галерије Матице српске за Галерију савремене ликовне уметности. Колико далеко се отишло у тим плановима говори и допис који је Завод за урбанизам и комунално-стамбена питања АП Војводине упутио Галерији са уговором о изради идејног пројекта адаптације зграде Магистрата за смештај Галерије Матице српске, на основу усменог споразума између Галерије Матице српске, Покрајинског секретаријата за просвету и културу и овог Завода. Завод је доставио идејни пројекат и рачун, али Галерија није то могла да плати те се обратила Покрајинском фонду за унапређење културних делатности, најпре 24. јануара 1969, а затим и 14. маја исте године. Није било одговора као што није дошло ни до реализације ове идеје. Галерија је остала у својој згради, али је збирку модерне уметности морала да као трајну позајмицу уступи Галерији савремене ликовне уметности у Новом Саду.³⁰⁵

Први проблеми у финансирању јавили су се већ 1967. године. Приликом разматрања Годишњег извештаја Галерије за ту годину, на Управном одбору су изнете следеће констатације: да је број приновљених књига у Галеријској библиотеци незнатан (Д. Медаковић) и да Галерија не добија довољна средства за задатке које може и треба да обавља (Никола Јаковљевић). Ово је подржао и председник Радујков, указујући да су средства која Галерија добија за функционалне издатке недовољна и да би „о томе требало обавестити и Скупштину како би и тим путем културна јавност била упозната са ситуацијом, а исто тако и фактори у Покрајини који се брину о финансирању”³⁰⁶. Миливој Николајевић је дао детаљније податке о тешкоћама у којима се Галерија налази и истакао да нпр. Галерија не може да запосли чувара, иако се ради о објекту ванредно велике вредности. Констатовано је да се и друге установе сусрећу са сличним проблемима као нпр. Војвођански музеј, што је показало да је то на неки начин опште стање у култури.

Покрајински фонд за унапређивање културних делатности упутио је 24. децембра 1968. године Галерији закључак о интеграцији галеријских и музејских установа у Покрајини по којем је Галерија до краја јуна 1969. године требало да поднесе извештај о постојећим

³⁰⁴ Данашња Градска кућа на Тргу слободе.

³⁰⁵ Галерија савремене ликовне уметности основана је 1. фебруара 1966., а са јавним радом је почела 1. марта 1967. године. Примопредаја документарног материјала је извршена 1968, а уметничких дела током 1969. и 1970. године. Галерија Матице српске је Галерији савремене ликовне уметности уступила 433 предмета.

³⁰⁶ Записник Треће седнице Управног одбора Матице српске, 9. април 1968, бр. 39/У.о.Зап.-1968.

могућностима интеграције. Извршни одбор Матице српске је то узео на знање, али је изнео мишљење да се та разматрања не односе на Галерију Матице српске и да стога нема потребе да се предузимају било какви кораци.³⁰⁷ Независно од става Матице српске целокупна идеја није реализована, јер није дошло до интеграције галеријских и музејских установа у Војводини. Ипак, као резултат таквих намера покренута је акција уступања збирке савремене уметности новооснованој Галерији савремене ликовне уметности у Новом Саду.

Најрадикалнија промена, и одступање од раније дефинисаног и често дискутованог програмског, односно хронолошког опредељења Галерије, десила се током 1968. године. На захтев Секретаријата за културу АП Војводине извршен је попис фонда модерне збирке Галерије Матице српске, који је обухватио слике, скулптуре и графике. Истовремено су започети разговори о издвајању ликовног материјала XX века из инвентара Галерије ради уступања на дугорочну позајмицу Галерији савремене ликовне уметности у Новом Саду, према одлуци Радне заједнице Галерије. Слободан Санадер, директор Галерије савремене ликовне уметности, упутио је допис у коме је тражио од Галерије да: „донесете одлуку о предаји дела уметничког фонда савремене ликовне уметности Ваше Галерије у трајно власништво Галерији савремене ликовне уметности у Новом Саду, као и о уступању једног дела фонда на дуже коришћење.”³⁰⁸ У јулу месецу Галерији савремене уметности записнички је предато 191 дело из Галеријског депоа, а убрзо потом и преостали део збирке модерне уметности.

У свакодневном раду настављено је уређење депоа и вођење документације. Током 1961. године предмети мањег значаја издвојени су из депоа 1 и 2 и пребачени у депо 3, у ком су за одлагање направљене сталаже и започето вођење картотеке смештаја уметничких дела у депоу 3. Затим је 1962. године уређен депо рамов, који су по форматима и стилевима смештени у посебним одељцима и на тај начин постали приступачни за употребу.

Направљен је албум о историјату Галерије са фотокопијама оригиналних докумената, фотографијама и пропратним текстовима.³⁰⁹ Албум је сложен хронолошки, од оснивања

³⁰⁷ Записник Друге седнице Извршног одбора Матице српске, 20. фебруар 1969, бр. 20/Из.о.Зап.-1969.

³⁰⁸ Допис Слободана Санадера Галерији Матице српске, 0122-102/1 од 5. јула 1968.

³⁰⁹ Албум се и данас чува у Галерији Матице српске као део документарне грађе.

музеја 1847. године, до отварања Галерије у сопственој згради 1958. године и чува се и данас у Галерији, као пример илустровања историје установе путем докумената и фотографија и доказ свести запослених о неопходности креирања документа као сведочанства прошлости. Настао је на основама припреме изложбе одржане у холу приликом отварања Галерије за публику 1958. године.

Архивско-документарна служба је започела сређивање документације о војвођанским ликовним уметницима. Тим поводом руководилац одељења је посетио Милана Коњовића у Сомбору како би допунио материјал о његовом раду. Такође, кустос Галерије боравио је у Загребу у Архиву за ликовне уметности при Академији знаности и умјетности ради допуне података о уметницима.

Настављен је рад на ревизији уметничког фонда и процени вредности сваког дела понаособ, а у децембру 1962. године завршена је ревизија Галеријских фондова. Вршена је ревизија графичке збирке и смештај у новонабављене специјалне ормане. Након четири године, 1967. поново је започета ревизија Галеријских студијских збирки и настављена током 1968. године, а затим је започета и ревизија фототеке. Сачињен је списак дела набављених у последње време која немају фотографију, као и раније набављених дела чије су фотографије постале неупотребљиве: 320 слика и скулптура предато је на снимање. У 1969. години радило се на уређењу фототеке након систематског снимања као и на издвајању ликовног материјала XX века из инвентара Галерије ради уступања на дугорочну позајмицу Галерији савремене ликовне уметности у Новом Саду, према одлуци Радне заједнице Галерије. У јулу месецу Галерији савремене уметности записнички је предато 191 дело из Галеријског депоа.

Профил рада установе је временом све више зависио од стручњака запослених у њој. Усложњавање и увећавање обима посла довело је до потребе за запошљавањем већег броја радника различитих струка. Њихове личне профилације и опредељења за одређене теме и садржаје утицали су на програм рада Галерије у наредном периоду.

Године 1960. запослени су кустос Динко Давидов, дотадашњи службеник Музеја Народне револуције у Новом Саду и конзерватор Риста Ћинкулов, који је одмах провео шест

месеци на стручном усавршавању у Савезном институту за заштиту споменика културе у Београду. Кадровско увећање омогућило је бољи и квалитетнији рад стручних служби. Сад већ три кустоса, уз управника и помоћника управника, могли су да креирају озбиљнију програмску делатност. Динко Давидов је био пре свега усмерен на истраживање графике, те је његовим доласком у Галерију интензивирано прикупљање, проучавање и презентовање графике. Његовом заслугом покренут је пројекат прикупљања графичких плоча ради отискивања нових отисака, урађене су бројне студијске публикације о српској графици и мапа *Српска графика XVIII века* коју је 1984. године штампало Издавачко предузеће Матице српске. Олга Микић била је усмерена на проучавање националне уметности XVIII и XIX века и у складу с тим су покренути научни пројекти и велика изложба „Популарна дела српске уметности XVIII и XIX века“. Љиљана Боснић, касније Живановић, определила се за изучавање савременог сликарства.

Током шездесетих година настављен је тренд континуираног образовања запослених, пре свега кроз полагање стручних испита а затим и кроз обилажење музеја у околним земљама и упознавање са европском музејском праксом. Особље Галерије, у оквиру стручног усавршавања, посетило је 1961. године музеје и споменике културе у Венецији, Падови и Равени. Миливој Николајевић, управник Галерије, боравио је током 1962. године ради разгледања галерија, музеја и осталих споменика културе у Аустрији, Холандији и Француској, а 1963. године провео је 15 дана у Русији као гост и учесник Конгреса ликовних уметника Совјетског Савеза. Кустоси су 1963. године путовали на стручну екскурзију у Мађарску и обишли Сегедин, Будимпешту, Сентандреју, Острогон и Српски Ковин, а 1964. године, у оквиру стручне екскурзије Музејског друштва боравили су у Грчкој и обишли Солун, Делфе и Атину. Кустос Динко Давидов боравио је на стручном усавршавању у Русији. Олга Микић је у оквиру припрема изложбе „Портрети Срба XVIII века“ боравила у Бечу, где је евидентирала портрете који се тамо налазе и истраживала у архиви Аустријске националне библиотеке и Уметничком архиву. Током 1966. године управник је боравио двадесет дана у Паризу, а кустос Олга Микић и конзерватор Анђелка Коледин у Цариграду на стручној екскурзији Музејског друштва. Наредне 1967. године кустоси Олга Микић и Љиљана Живановић боравиле су у Совјетском Савезу и обишле уметничке споменике и збирке у Кијеву, Лењинграду и Москви и покушале да изнађу везе руског, првенствено украјинског сликарства XVII и XVIII века са сликарством у

Карловачкој митрополији. Динко Давидов је те исте године боравио на студијском путовању у Аустрији и Немачкој, а наредне, 1968. године на Светој Гори, у циљу евиденције и обраде бакрорезних плоча, чији ће отисци бити укључени у мапу *Српска графика XVIII века*.

Ова бројна стручна путовања и контакти са европским музејима и галеријама указују да је праћење актуелне европске праксе био модел унапређења сопствене. Сигурно је да су стручњаци Галерије на тим путовањима упијали нова знања и добијали нове идеје које су у Галерији спроводили у дело. Био је то добар начин да се Галерија Матице српске прикључи европској породици музеја.

Занимљиво је да је у извештају Покрајинском секретаријату за културу Николајевић под ставком Кадровска питања написао: „Ограничена финансијска средства онемогућавају систематско стручно усавршавање постојећег стручног кадра. У 1964. и 1965. г. на плану стручног усавршавања је врло мало учињено сем у случајевима када су наши стручњаци добијали финансијску помоћ са стране у циљу одласка у иностранство и то само као учесници стручних екскурзија (Грчка, Мађарска).”³¹⁰

Попуњавање уметничког фонда

„Галерија Матице српске је на крају 1959. године у колекцији имала 1793 објекта, од којих 1.164 слике, 116 скулптура и 513 графика и цртежа.”³¹¹ Колекција Галерије Матице српске и током шездесетих година наставила је да се попуњава устаљеним начинима увећања фонда: поруџбинама, откупима и поклонима.

Током шездесетих година настављена је традиција прикупљања портрета знаменитих личности везаних за рад Матице српске. Након краће паузе у реализацијама таквих активности, 1964. године откупљен је за 150.000 динара портрет Тодора Манојловића, секретара Матице српске, рад Стојана Трумића.³¹²

³¹⁰ Акт из 1966. године упућен Покрајинском секретаријату за културу, бр. 0106-64/2.

³¹¹ Извештај о раду Галерије Матице српске у 1959. години, бр. 01-38/1.

³¹² Четврта седница Извршног одбора Матице српске, 17. децембар 1964, бр.42/Из.о.Зап.-1964.

Исте године, на четвртој седници Извршног одбора Матице српске предложено је да се приступи изради биста Георгија Магарашевића, Јована Хаџића, Теодора Павловића и Саве Текелије. Планирано је да се бисте израђују наведеним редоследом у роковима које одреди Извршни одбор.³¹³ Такође је донета одлука и да се поручи израда портрета секретара Матице српске, и то: Тихомира Остојића, Марка Малетина, Жарка Васиљевића и Јована Бошковића. Дилема из претходне деценије – да ли наручивати портрете секретара или не – у шездесетим годинама двадесетог века постала је разрешена: почело је наручивање портрета секретара Матице српске. На тај начин проширена је дотадашња пракса да се наручују само портрети председника и настављена је традиција изградње српског Пантеона. Овакви подухвати представљали су континуитет идеја зачетих у Матици српској одмах по њеном оснивању 1826. године и били су наставак политике изградње Пантеона. Ти портрети су остајали у згради Матице српске где су украшавали свечане сале баш као што то и данас чине.

Током шездесетих година примљено је неколико важних институционалних поклона, а начињен је и један тематски изузетак: на поклон је 1964. године примљена група „стarih предмета” из Института за пољопривредна истраживања из Новог Сада. Институт је крајем 1963. године Галерији понудио на уступање „7 старијих и новијих уметничких слика мађарских познатих и непознатих уметника, заједно са једним старим оштећеним стилским столом и 10 старих празних оквира за слике, што је све преостало од бивших, мађарских службеника ове установе под окупацијом”³¹⁴. Галерија је примила све наведене предмете уз напомену да ће слике бити заведене у инвентар Галерије и представљаће зачетак збирке радова мађарских уметника.³¹⁵ Ова одлука је доста необична и одступа од послератне политике, када је одлучено да се из колекције излуче дела мађарских сликара и да се дају музејима који су заинтересовани за стране ауторе. Само деценију касније најављује се формирање збирке мађарских сликара. Чини се да је ово била више формалана изјава, како би се оправдало примање поклона. Међутим, да ова одлука није у потпуности била прихваћена у самом колективу показује податак да, без обзира на

³¹³ Четврта седница Извршног одбора Матице српске, 17. децембар 1964, бр.43/Из.о.Зап. – 1964.

³¹⁴ Допис Института за пољопривредна истраживања дирекцији Галерије Матице српске, 0203-55/1 од 20. 3. 1964.

³¹⁵ Допис Галерије Матице српске Институту за пољопривредна истраживања, бр. 0203-55/2 од 30. марта. 1964.

обећање, дела нису била одмах унета у инвентар, него тек две деценије касније, током ревизије 1988/89.

Прихватање овог поклона било је у супротности и са неким претходно донетим одлукама везаним за откуп дела. Приликом одбијања понуде за откуп портрета др Јована Суботића 1962. године, који је понуђен као дело Новака Радонића а утврђено да се ради о раду Г. Цендлера, наведено је да „Галерија прикупља и чува само радове наших сликара”³¹⁶. Ова констатација је веома важна јер указује на јасну политику откупа дела и одлуку да се не откупљују радови страних сликара. С друге стране, политика примања поклона је другачија– примају се дела страних сликара и обећава оснивање збирке страних сликара. Анализа ова два примера указује да није постојала иста политика приликом примања поклона и откупа уметничких дела, или пак, да није постојао јасан став ни по једном од ових питања.

И Академија за ликовне уметности у Београду упутила је допис Галерији у коме се наводи: „у магацину Академије за ликовне уметности у Београду налази се 12 слика које су на Академији затечене после ослобођења [...] пошто су слике са територије Војводине”³¹⁷, одлучили су да их поклоне Галерији. И овим поклоном, који је обухватао 12 портрета у техници уља на платну, примљена су дела страних аутора а примопредаја је извршена у Београду 18. маја 1968.³¹⁸ Та дела нису излагана све до 2010. године када су обрађена у оквиру изложбе „Портрети страних аутора у колекцији Галерије Матице српске”³¹⁹. Иако по стилу и теми јасно одступају од опредељења и поетика српских сликара, ова дела су припремом и излагањем у оквиру посебне збирке додала вредност колекцији Галерије Матице српске.

Шездесете године обележио је један изузетан поклон Матице српске Галерији. Колекционар др Јован Милекић је понудио Матици српској на откуп своју збирку архивалија, књига, слика и музејских предмета. На седници Управног одбора длучено је да

³¹⁶ Писмо Миливоја Николајевића Ивану Марковићу, 0204-83/3 од 26. марта 1962.

³¹⁷ Допис Академије за ликовне уметности Галерији, бр. 0302-110/1 од 5. 6. 1967.

³¹⁸ Примопредајни записник о делима, бр. 0203-87/1.

³¹⁹ Б. Кулић, *Страни портретисти XVIII и XIX века у колекцији Галерије Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2011.

понуђене спискове прегледају стручњаци, а затим изврше процене.³²⁰ Ова понуда др Јована Милекића у Матици је разматрана још 1965. године. Комисија је, после разговора са колекционаром, извршила коначну процену збирке и предложила Извршном одбору цену од 6.500.000 динара.³²¹ Већ на следећој седници, на захтев Јована Милекића, повишена је цена откупа на 8.500.000 динара и донета одлука да се захтев упути Покрајинском фонду за културне делатности. Уговор о куповини је склопљен 15. децембра 1965. године, а Матица српска је новонабављену збирку у целини поклонила својој Галерији. Иако је Галерија била одвојено правно лице Матица је према њој и даље неговала однос заједништва и јединства те је допринела увећању Галеријског фонда. Збирка Јована Милекића, односно дела из бивше Бачке галерије на Палићу, обухватала је 213 радова (80 слика, 59 скулптура и 74 графике и цртежа) војвођанских уметника из XVIII, XIX и XX века. Неколико година касније, 1975. године приређена је изложба „Изложба радова Бачких уметника из Збирке др Јована Милекића”, на којој је ова збирка приказана у целини а коју је пратио каталог.³²²

Добри односи неговани су и са Српском православном црквом. Манастир Хиландар је поклонио Галерији 6 бакрорезних листова из XVIII и XIX века са представама Хиландара, а Српска православна црква у Мохачу два бакрореза: *Св. Ана са Богородицом изгледом манастира Св. Ане* и *Сабор Св. арханђела*.

Поклони појединаца, уметника, наследника и колекционара су и даље били чест модел увећања колекције Галерије Матице српске. Током 1962. године удовица Бранка Шотре поклонила је десет његових графика. Истовремено је настављено и са праксом захваљивања и јавног објављивања примљених дарова. Управник Галерије захвалио се на добијеном дару у писму наглашавајући: „Наша галерија са особитом чашћу прихвата овај поклон и још једном Вам се срдечно захваљује.”³²³

Током 1965. године Стеван Д. Стефановић поклонио је рад Паје Јовановића, *Скица за портрет лепе госпође*, а Херма Богдановић из Њујорка три целивајуће иконе из XIX века и

³²⁰ Прва седница Управног одбора Матице српске, 18. фебруар 1964, бр. 18/У.о.Зап.-1964.

³²¹ Записник Друге седнице Извршног одбора Матице српске, 14. јун. 1965, бр. 43/Из.о.Зап.-1965.

³²² О. Микић, *Изложба радова бачких уметника. Из збирке др Јована Милекића*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1975.

³²³ Захвално писмо М. Николајевића упућено Иванки Лукић Шотра 5. јула 1962. године, 0306-107/1 од 5. јула 1962.

један цртеж Саве Шумановића. Стојан Трумић је поклонио својих 5 слика и 6 цртежа, а током 1966. године Галерија је добила на поклон бакрорез Захарије Орфелина *Стварање света*; наредне, 1967. године примила је на поклон заоставштину породице Шећеров (5 слика и 4 цртежа). Од Бранка Бајића, пароха Успенске цркве у Иригу, 1969. године добила је литографију *Успење Богородице са изгледом цркве у Великом Варадину*, а госпођа Персида Шумановић тестаментом је завештала Галерији слику свог сина *Купачице*³²⁴ из 1929. године.

Откуп уметничких предмета као једна од основних музејских активности коначно је током шездесетих година прешао у искључиву надлежност Галерије и њеног Савета. Управни и Извршни одбор Матице српске само су извештавани о реализованим откупима и утрошеним средствима кроз годишње извештаје. Откуп уметничких дела и даље је био усмерен према делима различитих периода и техника у зависности од тржишта и финансијских могућности Галерије. Током шездесетих година реализован је готово на месечном нивоу, а ретко су били забележени месеци у којима откупа није било. У појединим годинама и месецима откупљиван је или добијан изузетно велик број слика. На пример, у децембру 1960. године откупљено је чак 25 дела, од тога 22 слике. У овом периоду за Галерију су откупљене многе изузетно важне слике: *Портрет Доситеја Обрадовића*, рад Новака Радонића, три цртежа Саве Шумановића, скулптура у гипсу Матије Вуковића и *Аутопортрет* Васе Поморишца. Набројана дела говоре о разноврсности у одабиру техника и временских периода настанка али и о великој понуди на тржишту, тако да се могао правити квалитетан и разноврстан одабир.

На самом крају 1961. године откупљено је 8 слика из колекције др Ивана Швегла са Бледа: Урош Предић, *Девојка на студенцу*, *Портрет девојке у плавом* и *Васкрсење Христово* (цртеж); Стеван Алексић, *Аутопортрет са женом*; Паја Јовановић, *Портрет даме*; Стева Тодоровић, *Портрет супруге војводе Книћанина*; Марко Завишић, *Портрет девојке у народној ношњи*; Васа Поморишац, *Парисов суд*. Била је то изузетна колекција а набављена дела високих квалитета који су им обезбедили место у сталној поставци.

³²⁴ У Годишњем извештају наводи се назив *Крај мора*. Слици је у каснијој обради промењен назив у *Купачице (La Plage)*.

Током 1962. године откупљене су за 370.000 динара три зографске иконе са иконостаса некадашње цркве у Баноштру, затим *Мушки портрет*, рад Павела Ђурковића, *Акт у ентеријеру* Ивана Радовића и портрети Милоша Хаџића и његове супруге, радови Новака Радонића.

Веома значајни откупи реализовани су током 1963. године: две слике Паје Јовановића, *Умир крви* за 450.000 и *Сцена из арбанашког живота* за 350.000. То су биле највише плаћене своте новца за уметничке слике дотада у Галерији. Исте године у месецу септембру откупљено је 67 дела: 5 слика и 62 графике, а међу њима 57 оригиналних цртежа Анастаса Јовановића. Приметно је да је ових година купљен приличан број религиозних слика.

Током 1964. године откупљена је икона *Крунисање Богородице* рад Петра Чортановића из 1857; два портрета Стеве Алексића и икона *Св. Игњат Богоносац*, рад Васе Поморишца. Из оваквог примера види се да су подједнако откупљивани радови савремених уметника и старије сликарство. Откупљена су чак три дела Стеве Алексића: *Св. Георгије убија аждају*, *Голгота* и *Весели брат*.

Откупи су настављени током 1965. године. Занимљиво је, на пример, да су купљене две скице за таписерије Бошка Петровића као потпуно нова врста материјала у збирци, вероватно као резултат сарадње са радионицом за израду таписерија „Атеље 61”. У марту је откупљена икона *Апостол Матеј* са иконостаса у манастиру Хопову, рад Теодора Крачуна – по цени од 300.000 динара, што је била дотада најскупље плаћена икона. У мају су откупљене 2 слике и 5 графика, између осталог пастел Миливоја Николајевића *Грање у одблесцима облака у води* са изложбе одржане у Салону Модерне галерије у Београду. У јулу месецу приновљена су чак 43 дела. Те, 1965. године, откупљено је дело Ивана Табаковића *Genius* за 200.000 и Коњовићев портрет *Господар Тони* за 250.000, као и два рада Данице Јовановић, седам икона из XVIII века и мапа графика Лазара Возаревића. У децембру је купљено чак 8 дела за 850.000 динара, што показује да су средства за откуп током шездесетих година била изузетно висока, а понуда на тржишту задовољавајућа.

У Плану рада за 1966. годину наведен је веома важан податак под насловом Попуњавање збирки: „За 1966. годину планирано је попуњавање само збирке старије војвођанске

уметности XVIII и XIX века, собзиром да ће комплетни Галеријски фонд модерне уметности XX века бити уступљен на коришћење будућој Модерној галерији у Новом Саду.³²⁵

Јануара 1966. године откупљене су једна скулптура и једна графика, у фебруару ништа али је на поклон добијен *Св. Никола*, рад Павла Чортановића. Тек у месецу мају откупљено је 5 дела сликара из породице Алексић и једна икона из средине XIX века. У јулу су откупљена два портрета из друге половине XVIII века – *Портрет Војнића Јована* и *Портрет Војнића Бонавентуре* и графика *Таковски устанак*, а у септембру икона Константина Данила *Богородица са крином* за 250.000 динара. У новембру су откупљене 4 слике старијег сликарства, у децембру слика *Аутопортрет у кафани*, рад Стевана Алексића за 350.000 и три скиценблока раних радова Ивана Радовића за укупно 300.000.

Током 1967. појачано су откупљивани графички листови из XVIII века: један графички лист Христофора Жефаровића: *Свети Сава са српским светитељима дома Немањина* из 1741. године, његова графика *Св. Наум охридски* и бакрорез *Света Гора Атоска*, купљена је слика *Смрт Богородичина*, рад Стевана Алексића, и икона Теодора Чешљара *Богородица са Христом*.

Аутопортрет Паје Јовановића по цени од 5.500 нових динара откупљен је у јануару 1968. У априлу су откупљена следећа дела: литографија *Јеванђелиста Лука* у септембру две иконе *Св. Георгије* и *Св. Димитрије* из друге половине XVIII века и композиција *За кафанским столом*, рад Стевана Алексића. Током октобра откупљене су три иконе из средине XIX века, а током новембра 4 дела: 2 целивајуће иконе Теодора Крачуна, *Распеће* Георгија Поповића, *Крунисање Богородице* Јована Исајловића и портрет младе жене из профила, рад Стевана Алексића. У децембру су откупљене *Девојка на студенцу* Ђорђа Крстића и икона *Вазнесење Христово*, рад Стефана Гавриловића.

Први откупи у 1969. години реализовани су тек у јуну месецу. Откупљена је икона *Св. Тројица са светитељима и арханђелима*, рад Стефана Тенецког, за 5.000 и иконе непознатих аутора *Крштење Христово* из друге половине XVIII века и *Крунисање Богородице* с почетка XIX века. У јулу је купљен *Женски портрет*, рад Константина

³²⁵ План рада Галерије Матице српске за 1966. годину разматран на седници проширене Радне заједнице Галерије Матице српске у Новом Саду 21. маја 1966. године.

Данила, и гравира Христофора Жефаровића *Синђелија пакрачког епископа Софронија Јовановића* из 1746. У октобру је откупљено чак 5 дела: Димитрије Петровић *Предео са воденицом*, непознати аутор *Мртва природа*, Никола Марковић *Христос и Самарјанка*, Новак Радонић *Млада девојка* (цртеж) и Урош Предић *Студија лучоноше*. У новембру су откупљене три слике: *Скидање с крста* Арсе Теодоровића и два портрета *Елек Јагодић* и *Паула Јагодић* радови Александра Јагодића. У децембру су откупљене три иконе, три литографије и једна слика Стеве Тодоровића *Портрет старице* за 5.000 динара.

Током шездесетих година настављено је са праксом откупних награда, започетом у претходној деценији. Организациони одбор Јубиларне изложбе сликарских и уметничких колонија понудио је 1962. године Галерији да додели откупну награду, као што је урадила и на Бијеналу у Љубљани. „Оцењујући улогу Галерије Матице српске као изванредно значајну на пољу моралног и материјалног стимулирања ликовног стваралаштва уопште а нарочито у односу на сликарске колоније за које је увек показивала интересовање и којима је давала пуну подршку”³²⁶ организатори су представили слику о раду Галерије какву је она желела да има у јавности. Галерија је прихватила понуду и обезбедила средства за награду коју је по избору комисије те године добио Мића Поповић. Уметник се писмом захвалио Галерији наводећи: „Поносим се, заиста, овом наградом.”³²⁷ Током читаве деценије откупљивана су дела по том основу и тако формирана збирка графичких радова XX века. Приновљена су следећа дела: *Јутро* Мешко Богдана са Графичког бијенала у Љубљани 1965. године; *Композиција* Ђељоша Ђоковића са Загребачке изложбе графике 1966; *Између истине и маште* Анкице Опрешник са Бијенала графике у Љубљани 1967. године; *Лето* Халила Тиквеша са Трећег југословенског тријенала ликовних уметности и графике 1967. године; *Збивање* Жељка Хегедушића са Изложбе југословенске графике у Загребу 1968. године.

Био је ово модел попуњавања колекције делима савремене уметности, карактеристичан за шездесете и ране седамдесете године XX века. Издвајањем савремене збирке престало се са овом праксом а касније, по повратку савремене уметности у делокруг рада Галерије Матице српске, никада није поново успостављена.

³²⁶ Писмо Организационог одбора Јубиларне изложбе Матици српској, 0304-157/1 од 30. 10. 1962.

³²⁷ Писмо Миће Поповића упућено Галерији Матице српске, 0306-50/2 од 12. марта 1962.

Још један већ познат модел попуњавања фонда али кроз дугорочне позајмице било је обилажење терена. На седници Савета Галерије донета је одлука да се током 1962. године настави са систематским обиласцима терена Срема ради прикупљања материјала. Током јула у Галерију је донето 150 икона. Већ следеће године Галерија Матице српске упутила је Савезном фонду за унапређење културних делатности захтев за додељивање средстава за наставак обилажења терена у Банату ради прикупљања икона и за набавку опреме за конзерваторску радионицу, како би могла да настави започете послове.³²⁸

Стална поставка

Иако је стална поставка Галерије Матице српске у новој згради отворена за публику 1958. године, већ 1960. су започета размишљања о измени сталне поставке. Одлучено је да се дела из XVIII века изложе у приземљу и на првом спрату, а она из XIX века остану на другом спрату зграде. Кустоси Олга Микић и Љиљана Боснић приступиле су изради елабората, а Конзерваторском одељењу су предате дотада неконзервиране иконе намењене да се додају поставци. Та нова, измењена стална поставка отворена је у новембру месецу 1960. године. Колико се водило рачуна о просторном уређењу изложбених сала види се по томе што је већ током летњих месеци 1962. године извршено кречење свих изложбених просторија, а потом враћена поставка са мањим изменама.

У циљу популаризације Галерије и њене сталне поставке, током 1963. године снимљена су за Радио-телевизију Београд четири филма о делима из Галерије уз стручне консултације и по сценарију Миливоја Николајевића и Динка Давидова. Исте године снимљен је документарни филм о Галерији, а у простору Галерије снимани су и филмови: „Недремано око“, „Српска књига XVIII века“ и „Церска битка“, за која је средства обезбедио Републички фонд за унапређење кинематографије. Све је то доприносило популаризацији сталне поставке.

Током 1965. године припремљен је каталог сталне Галеријске поставке са измењеним аранжманом и новим репродукцијама, али са истим уводним текстовима као у претходним издањима.

³²⁸ Писмо Савезном фонду за унапређење културне делатности, 0402-74/1 од 4. јуна 1963.

У сарадњи са Народним универзитетом у Новом Саду, а у циљу популаризације сталне поставке, Галерија је 1966. године покренула циклус од 6 предавања из области старије српске уметности у Војводини XVIII и XIX века: Динко Давидов одржао је предавање „Зографске иконе прве половине XVIII века”, Љиљана Живановић, „Ранобарокни мајстори у Војводини”, а Олга Микић „Барокни сликари у Војводини”. На овим пословима били су ангажовани сви кустоси Галерије јер није било педагошког одељења нити особе посебно задужене само за рад са публиком.

На унапређењу сталне поставке радило се и током 1967. године. У изложбеним салама постављене су нове урамљене легенде, а затим су, у оквиру планираних послова око сређивања Галеријске сталне изложбе, током месеца јуна извршене измене поставке графике XVIII и XIX века у холовима на првом и другом спрату и допуњене новим информативним легендама. У јулу месецу је извршена измена у сали 6 на првом спрату: изложени су новорестаурирани предмети – дела „мајстора прелазног стила XVIII века”³²⁹, након реализоване изложбе са истом темом.

Снимљена су дела из сталне поставке за израду нове серије разгледница. Динко Давидов је члановима Клуба љубитеља уметности новосадске Гимназије „Светозар Марковић” одржао предавање о Урошу Предићу.

Током априла 1969. године скинута је целокупна стална поставка ради излагања изложбе „Савремени ликовни уметници Војводине“ у организацији Удружења ликовних уметника АП Војводине. Ова јубиларна изложба, приређена поводом 25 година ликовног стварања у Војводини, обухватила је 211 радова од 68 излагача, те је заузела целокупан Галеријски простор. Било је то први пут да је стална изложба скинута због једне повремене. Ипак, труд се исплатио. Галерију је 18. априла посетио председник Републике Јосип Броз Тито. У пратњи супруге Јованке Броз и управника Миливоја Николајевића разгледао је изложбу. Био је то истовремено први и последњи пут да је председник државе дошао у званичну посету Галерији Матице српске. Штета је што није видео оно највредније у њој – дела из сталне поставке Галерије Матице српске.

³²⁹ Извештај о раду у месецу јулу 1968. године.

У јуну месецу 1969. године враћена је стална поставка на првом и другом спрату, а у приземљу су први пут изложене копије зидних слика из манастира Бођана и Крушедола.

Изложбе и публикације

Након отварања сталне поставке у новој згради 1958. године као један од приоритетних послова пред колектив Галерије се поставио изазов реализације великих монографских или тематских изложби, које ће представити покрете, стилове, појаве и уметнике у српској уметности или, пак, изложбе које ће представљати дела из колекције.

У мају 1960. године отворена је изложба „Модерна српска графика“ коју је приредила Галерија. Изложени су графички радови 46 уметника, а изложбу је пратио богато илустровани каталог.³³⁰ Уводни текст у каталогу написао је Алекса Челебоновић, каталог и нацрт корица уредио је Миливој Николајевић, а биографије је приредио Динко Давидов. Циљ изложбе био је да се укаже на графичку технику као важан сегмент савремене уметничке праксе, али и да се представе дела прикупљена током протеклих година у колекцији Галерије.

У оквиру реализација изложби настављена је сарадња са музејским установама у Србији и Југославији. Током 1960. године, а поводом обележавања стогодишњице рођења Паје Јовановића, из Народног музеја у Вршцу преузета је „Изложба радова Паје Јовановића“ и допуњена делима из колекције Галерије. Изложбу је отворио Павле Васић, а изазвала је велико интересовање те ју је за месец дана видело чак 10.000 посетилаца. Након тога преузета је изложба „Уметнички вез у Србији од XIV до XIX века“ из Музеја примењене уметности у Београду и коначно „Копије средњовековних фресака“ из Галерије фресака у Београди, која је такође имала велику посећеност.

Истовремено, Галерија је наставила да уступа свој простор другим уметничким удружењима и организацијама. Поводом одржавања Стеријиног позорја у Галерији је 1960. године одржана изложба „Сценографија и костим у позориштима ФНРЈ после

³³⁰ *Модерна српска графика*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1960.

Другог светског рата“. Простор је редовно уступан и за реализације изложби Удружења савремених ликовних уметника Војводине (1960, 1962).

Галерија је 1961. године приредила изложбу „Дело Христофора Жефаровића“, која је обухватала: копије зидних слика из манастира Бојана, бакрорезе, књиге и посебне графичке листове, иконе и уметнички вез. Штампан је обиман илустровани каталог, монографија и фототипско издање Жефаровићеве *Стематологије*. Наредне, 1962. године изложба је приказана у Музеју примењене уметности у Београду и у Уметничкој галерији у Скопљу. Била је то прва велика ретроспективна изложба овог великог српског сликара XVIII века.

Такође, током 1961. године, у изложбеним просторијама у приземљу приређена је изложба „Један фрагмент српске 'модерне'“ на којој су изложена дела савремених ликовних уметника откупљена за колекцију Галерије и тако промовисан њен рад на попуњавању фонда.

Од Народног музеја у Београду 1961. године преузета је изложба „Цртежи српских сликара XIX века“.

Наставило се са приређивањем путујућих изложби у организацији Комисије за културне везе са иностранством започетим у претходном периоду. Током 1961. године реализоване су: „Скулптура канадских Ескимана“, коју су пратили кратки документарни филмови о ескимском животу, и „Изложба графика Едварда Мунка“.

У децембру месецу одржана је изложба „Савремених ликовних уметника Војводине“. Галеријски простор уступљен је за изложбу „Стогодишњица Српског народног позоришта“, а њихов документарни материјал употпуњен је портретима из колекције Галерије Матице српске. Настављена је сарадња са Стеријиним позорјем и прихваћена изложба „Сто година професионалних позоришта у Новом Саду“ Српског народног позоришта.

Настављена је сарадња са сродним установама на позајмицама експоната: Музеју Војводине уступљени су стилски портрети за изложбу стилског намештаја, а особље Галерије помогло је око излагања ликовног материјала на изложби о историјату Матице

српске у њеној згради. Такође, рестаураторска радионица Галерије Матице српске била је ангажована око опреме и поставке ликовног материјала у новоотвореној Спомен-збирци Павла Бељанског отвореној за јавност октобра 1961. године.³³¹

Централни догађај 1962. године била је „Изложба радова Константина Данила“ која је, након Зрењанина и Београда, приказана и новосадској публици. „Изложба је побудила живо интересовање грађана и била бројно посећена”, писало је у месечном извештају.

Преузета је 1962. године из Народног музеја изложба Новака Радонића која је обухватала само најрепрезентативније комаде из области профаног сликарства.

У Галерији је отворена изложба „Српска графика од XVI до XVIII века“, пренета из Букурешта. Затим је у новембру отворена изложба Удружења ликовних уметника Србије – подружница за Војводину. Из Музеја у Срему преузета је изложба „Надежда Петровић и почеци модерног српског сликарства“ коју је приредио Народни музеј у Београду. Приређена је изложба „Десет година уметничких колонија у Војводини“ поводом прославе десетогодишњице Уметничке колоније у Сенти.

Са Графичким кабинетом Југославенске академије знаности и умјетности из Загребa реализована је током 1962. године размена изложби: у Загребу је гостовала изложба „Српски бакрорези XVIII века“, а у Новом Саду „Низоземска и фламанска графика XVI–XVIII века“ и „Изложба графика Пјера Сулажа” (Piera Sulagesa). Већ наредне године остварена је сарадња са Галеријом „Бенко Хорват“ у Загребу. Галерија Матице српске је тамо представила изложбу „Иконе фрушкогорских зографа“ коју је свечано отворио Миливој Николајевић. Изложбу је пратио илустровани каталог, а током њеног трајања кустос Динко Давидов одржао је предавање; изложбу је посетило 2.054 посетилаца. Као узвратна у Галерији Матице српске је отворена изложба „Избор дела страних мајстора од XIV до XVIII века“ из Галерије „Бенко Хорват“.

Новина током 1964. године било је формирање прве путујуће изложбе: „Избор из српске графике XVIII века из збирке Галерије Матице српске”. Био је то нови модел, по броју експоната једне мање путујуће изложбе, којом је Галерија презентовала део своје графичке

³³¹ Ј. Јованов и сарадници, *Спомен-збирка Павла Бељанског*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2010.

колекције у мањим местима. Ова изложба гостовала је у Суботици, Бечеју, Кикинди, Вршцу и Зрењанину.

Године 1964. приређена је „Изложба радова Анастаса Јовановића“ са делима из колекције Галерије Матице српске. Изложбу је пратио каталог са уводним текстом Павла Васића и комплетним пописом свих познатих радова Анастаса Јовановића из музејских и приватних збирки.

Изложба „Портрети Срба XVIII века”, која је обухватила 65 уљаних портрета из приватних и музејских збирки, тридесет графичких листова, оригинала и репродукција дела која се налазе ван земље отворена је 18. априла 1965. Изложбу је пратио обиман илустровани каталог са пописом свих познатих портрета и попис изложених радова са основним каталожким подацима. Свечаном отварању је присуствовао велики број угледних званица. Новосадски сликар Јован Бикички радио је на опремању портрета XVIII века и уређењу старих рамова. За оне портрете за које се нису могли искористити стари, наручени су нови рамови.

1964. године одржана је „Изложба ликовних уметника Србије – подружница за Војводину” а током Стеријиног позорја у приземљу Галерије одржана је изложба „Живот и дело Бранислава Нушића“ коју су приредили Српско народно позориште и Позоришни музеј у Београду.

Наредне 1965. преузета је изложба Стевана Алексића из Народног музеја у Зрењанину и допуњена експонатима из колекције Галерије Матице српске. Након Новог Сада изложба је пренета у Бечеј. Истовремено, у Галерији Матице српске је „Атеље 61” отворио изложбу таписерија израђених према цртежима еминентних ликовних уметника.

Настављено је приказивање иностраних изложби у Галерији: „Савремена чехословачка графика“ реализована је у сарадњи са Комисијом за културне везе са иностранством. У новембру је у Галерији приређена изложба радова Стевана Боднарова „Портрети“ која је обухватила 54 слике и 15 скулптура. Изложбом је обележено 35 година ауторовог уметничког рада.

Читава 1966. година је била обележена изложбама савремених сликара. У септембру је отворена изложба Стојана Трумића која је обухватила 70 радова. Изложбу је пратио каталог³³² са предговором Миливоја Николајевића. Конзерватори су били ангажовани око „освежења полирања и опреме радова Стојана Трумића”³³³. Поводом 30 година уметничког рада у Галерији је приређена ретроспективна изложба Миливоја Николајевића, са илустрованим каталогом и предговором Лазара Трифуновића. Извршни одбор с одушевљењем је подржао обележавање јубилеја свог дугогодишњег управника. У новембру је отворена ретроспективна изложба Ивана Радовића пропраћена студијским каталогом са текстом Павла Васића.

Октобар је био обележен богатим изложбеним програмом. У организацији Комисије за културне везе са иностранством приређена је изложба „Савремена румунска уметност“ која је обухватила 129 експоната и коју је пратио илустровани каталог.

у Зрењанин је однета изложба литографија Анастаса Јовановића. У децембру је отворена изложба Удружења ликовних уметника Војводине на којој су изложена 73 дела од 38 ликовних уметника.

Током 1966. године у Галерији су приказане следеће изложбе: „Изложба совјетских акварела“ и „Српско сликарство XIX века“ у организацији Народног музеја у Београду, као и „Немачка графика XIX и XX века“. Галеријски простор уступан је сродним установама: Стеријином позорју за изложбу „Први тријенале међународне сценографије и костима“ и Покрајинском заводу за заштиту споменика културе за изложбу „Конзерваторски радови на иконостасу цркве у Сремским Михаљевцима“.

Наставило се са разменом изложби у оквиру земље. У Графичком колективу у Београду приказана је изложба „Српска графика XVIII века“ са пригодним каталогом³³⁴ који је припремио кустос Динко Давидов, и која је затим пренета у Умјетничку галерију у Сарајеву.

³³² М. Николајевић, *Стојан Трумић*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1966.

³³³ Извештај за септембар 1966.

³³⁴ Д. Давидов, *Графичка уметност код Срба*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1967.

У јануару 1967. године простор Галерије је уступљен Војвођанском музеју за изложбу „Нилими Војводине“, а потом Стеријиним позорју које је приредило две изложбе: „Почеци словеначког позоришта“ и „Позориште и филателија“. Поводом конгреса ликовних уметника Југославије одржана је у простору Галерије изложба радова савремених ликовних уметника Војводине. Затим је приказана изложба фотографија Душана Станимировића послатих из Париза. Уследила је изложба „Графике из збирке Војвођанског музеја“ у Новом Саду, а затим и „Школа Константина Данила“ из Народног музеја у Панчеву. Поводом Међународног сајма лова и риболова отворена је у Галерији изложба „Енглеске гравуре са темама из лова“ у сарадњи са Британским саветом. У организацији Удружења ликовних уметника Војводине гостовала је изложба „Дела савремених француских уметника из Провансе“. У децембру је одржана редовна годишња изложба Удружења ликовних уметника Србије – подружница за Војводину

Током 1967. године у Галерији су реализоване изложбе Јожефа Ача и Бошка Петровића, а почетком 1968. године у изложбеним просторијама Галерије отворена је изложба: „Новогодишње честитке – цртежи и графике“, из колекције Миливоја Николајевића. Затим су уследиле изложбе Милете Виторовића и Милана Керца у организацији УЛУВ-а. У мају је простор уступљен Стеријиним позорју у чијој организацији су реализоване две изложбе: „Сто година народног позоришта у Београду“ и „Цанкар на југословенским сценама“. У септембру је Галерија преузела две изложбе: „Стара српска карикатура“ од Музеја примењене уметности у Београду и „Пленеристи и импресионисти“ од Народног музеја у Београду. У децембру је приказана изложба „Страни барокни мајстори“ из збирке Народног музеја у Београду.

У априлу 1968. године је отворена изложба радова Миленка Шербана поводом четрдесет година рада аутора и тако, као и код Миливоја Николајевића, подржан уметнички рад некадашњег управника Галерије.

Током 1969. године отворена је дуго и темељно припремана изложба „Популарна дела српског грађанског сликарства XIX века“. Обухватила је 68 експоната слика и графичког материјала. Пратио ју је каталог са расправним текстовима и репродукцијама свих

изложених експоната³³⁵. На захтев Културног центра Београда пренета је у Београд у децембру месецу.

И током 1969. године Галерија је уступала своје изложбене просторије другим установама за приређивање изложби. У организацији Галерије савремене ликовне уметности одржана је изложба Рике Дебењака. Маја месеца је изложбени простор у сутерену уступљен Стеријиним позорју за организацију изложбе „Други међународни тријенале позоришне сценографије и костима“. У септембру је Галерија савремене ликовне уметности приредила изложбу Тивадара Вањека. У оквиру обележавања 25-годишњице ослобођења Новог Сада Музеј града Новог Сада је приредио изложбу „Нови Сад у делима ликовних уметника“. Истог месеца Галерија савремене ликовне уметности приредила је ретроспективну изложбу Анкице Опрешник. Изложбу „Дела савремених ликовних уметника из Темишвара“ у новембру организовали су УЛУВ и Галерија савремене ликовне уметности.

Новине

Конзерваторско-рестаураторско одељење је званично основана 1. јануара 1960. године.³³⁶ Проблеми које је Галерија имала са реализацијом конзерваторско-рестаураторских поступака са спољним сарадницима, подстакли су поновно оснивање сопствене радионице. Као први стручњак запослен је Риста Ћинкулов 1960. године, а затим и Анђелка Коледин 1961. Нешто касније 1968. примљен је и Владимир Богдановић. Конзерваторска радионица пратила је рад Галерије и учествовала у припремама изложби. Комисија за одабир уметничког материјала сачинила је списак предмета за рестаурацију, а конзерваторска радионица је, према списковима за сваког конзерватора, преузела материјал за рад. Паралелно је рађено на ажурирању документације рестаураторске радионице. Опремљено је 100 графичких листова Галеријске графичке збирке.

³³⁵ О. Микић, *Популарна дела српског грађанског сликарства XIX века*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1969.

³³⁶ Д. Королија Црквењаков, *Историја конзервације и рестаурације у Галерији Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2010, 49.

Конзервирана су, рестаурирана и опремана дела за повремене изложбе: „Иконе српских зографа“ и „Неакадемска дела војвођанских уметника XVIII и XIX века“.

Током 1964. године започета је нова активност Галерије – стварање нових изложбених простора у појединим манастирима на територији Војводине са намером да се направе мале музејске збирке и у њима изложи материјал из Галерије који није добио своје место у оквиру сталне поставке.

Већ 1963. године Галерија је доставила неку врсту извештаја Покрајинском секретаријату за културу о проблемима заштите, евидентирања и презентације покретних споменика културе, који су власништво Српске православне цркве. Наводећи шта је све реализовано у претходном периоду током обиласка терена, указано је на планове и могућности заштите и презентације тог материјала, а то је формирање музејских збирки у оквиру манастира. Тако је изнет план да се формира збирка XIX века у Ковиљу, Меморијал Христофора Жефаровића у Бођанима и збирка икона XVIII века у Крушедолу и Хопову.

Прво се приступило припреми поставке за Ковиљ. Одабрано је 12 икона које су предате на рестаурацију ради излагања. Иконе су смештене на зидовима наоса и приправе и у просторијама на првом спрату манастирског конака. Избор икона за депанданс у манастиру Ковиљ допуњен је са 6 олеографија са националним темама, 6 литографија Павла Чортановића и Адама Стефановића и 7 слика копија по страним ауторима ради излагања у манастирским конацима.

У сарадњи са Заводом за заштиту споменика културе Војводине приступило се адаптирању просторија за будући Музеј Христофора Жефаровића у манастиру Бођанима. Галерија је уступила нове отиске са бакрорезних плоча и обавезала се да ће их опремити, израдити витрине и исписати легенде и пратеће текстове. Током 1965. године настављен је рад на припреми материјала за музеј у Бођанима. Графике су урамљене, витрине за књишки и архивски материјал израђене, а легенде су калиграфски исписане на основу Жефаровићеве *Стематологије*. Отварање ових поставки морало је да сачека наредну деценију.

Током 1960. године покренут је још један нови значајан пројекат: одлучено је да се сачини попис свих дрворезних и бакрорезних плоча које се налазе у поседу музеја, цркве или приватних лица како би се, ако је могуће, сачинили нови отисци са њих и тако попуниле празнине у историји српске графике. Започет је рад на припреми мапе српских бакрореза, односно отискивање са старих бакарних плоча, углавном из колекције Музеја Српске православне цркве у Београду. Тај подухват настављен је наредних двадесет година. У оквиру припрема мапе „српска графика XVIII века“, током шесдесетих је у Будимпешти отиснуто 15 бакрорезних плоча са територије НР Мађарске.

Крајем четрдесетих и током педесетих година међународна сарадња се углавном одвијала преко Комисије за сарадњу са иностранством и Унеском. Током 1962. године успостављена је и прва директна сарадња са европским градовима и институцијама. У Галерији је приказана изложба „Десеторица сликара из Модене“, а у Модени је приказана изложба Милана Коњовића.

У Букурешту је 1962. године у организацији Комисије за културну сарадњу одржана изложба „Српска графика од XVI до XVIII века“. Галерија је учествовала са 28 експоната од укупно 51 изложеног, и опремила је све изложене графике. Динко Давидов, кустос Галерије је боравио два дана у Букурешту ради обиласка музеја и осталих уметничких споменика и преузимања изложбе. Следећа дестинација изложбе „Српски бакрорези XVIII века“ био је Лондон. Изложбу је организовао Радивој Ковачевић у сарадњи са амбасадом Србије у Великој Британији и трајала је од 11. јуна до 21. јуна 1964. године у Туристичком савезу Југославије у Лондону.

Са музејом Ермитаж у Лењинграду започети су договори о размени изложби графике које су реализоване током 1966. године. У оквиру сталне поставке Галерије Матице српске отворена је 1966. године изложба „Руска графика XVIII–XX века“ из колекције лењинградског Ермитажа. У Ермитажу је отворена изложба „Српска графика XVIII до XX века“ пропраћена студијским каталогом³³⁷. Отварању је присуствовао кустос изложбе Динко Давидов. Био је то велики професионални и институционални догађај јер је то било

³³⁷ Г. Николајевна Комеловна, *Руска графика XVII–XX*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1966.

прво велико гостовање Галерије Матице српске са једним сегментом своје колекције у великом светском музеју. Сва претходна гостовања била су у оквиру државне размене или у не музејским просторима.

Новина у овом периоду биле су и позајмице Галеријских експоната за велике националне и интернационалне изложбе. Народном музеју у Београду је 1965. године уступљено 14 слика из XIX века за изложбу „Сто узорних дела српског сликарства XIX века“ која је припремана за Загреб. Галерија Матице српске је Савезу ликовних уметника Југославије предала две иконе *Исус Христос* и *Богородица са Христом*³³⁸ за изложбу „Међународна ликовна изложба у Мексику“. Иконе су се на путу до Мексика изгубиле, о чему су писали сви југословенски медији, али су на срећу пронађене и безбедно враћене у Галерију.

На самом крају ове деценије, током 1969. година екипа стручњака је боравила у Румунији и обишла градове Темишвар и Арад, и манастире Св. Ђурађ и Бездин ради прегледа и евиденције материјала. Започете су припреме за приређивање изложбе о српској уметности на тлу Румуније. Био је то почетак бриге о српском културном наслеђу у региону који је касније током седамдесетих година довео до реализације капиталних националних пројеката.

Током шездесетих година Галерија је била активна у бројним друштвеним и културним активностима везаним, како за град Нови Сад, тако и за простор читаве Југославије. У Галерији је 1960. године заседао жири за оцену конкурсних радова за изградњу зграде Српског народног позоришта. У Галерији је одржано заседање пленума управе Савеза музејских друштава ФНР Југославије, а у оквиру припреме изложбе „Иконе у Југославији“, коју је организовала Ликовна заједница ФНРЈ и за коју је за излагање из Галеријског фонда одабрано 26 експоната.

³³⁸ Иконе су рад Станоја Поповића ГМС/У 1586 и 1835. Подаци познати на основу реверса од 12. јула 1968. године.

Галерија је учествовала у уређењу других јавних простора у граду Новом Саду. За декорацију репрезентативних просторија Петроварадинске тврђаве предато је 1963. године, као позајмица, 17 слика, 2 скулптуре, 2 сребрна свећњака, 2 кована тањира. Укупно 23 предмета је позајмљено овом јавном предузећу из колекције Галерије Матице српске. Сви ови предмети враћени су 1992. године у оквиру велике акције сакупљања материјала из власништва Галерије Матице српске, који су се налазили на дугорочним позајмицама у другим установама и организацијама.

Истовремено, Галерија је пружала подршку новооснованим установама културе у граду. Успостављена је сарадња са Галеријом таписерија „Атеље 61”, те су 1962. и 1965. године приказане њихове изложбе у простору Галерије, а Галерија је чак почела и да купује таписерије за своју колекцију.

Током јула 1968. године спроведена је једна изузетна акција. Педесет новосадских милиционера обишло је поставку Галерије Матице српске у пратњи кустоса. У тексту који доноси информацију о тој акцији забележено је: „Ова посета чувеној Галерији добро ће им доћи у тренуцима када страни туристи затраже од њих обавештење о новосадским културним знаменитостима.”³³⁹ Био је то изузетан начин да се едукују милиционери и тако постану промотери културне понуде града Новог Сада.

У духу јубилеја 125 година од оснивања Галерије (1970–1979)

Седамдесете године XX века у Галерији Матице српске обележило је неколико значајних догађаја, али није било великих преокрета као у претходне две деценије. Најзначајнија дешавања тичу се кадровских промена, будући да је након двадесет и девет година Галерију напустио њен управник Миливој Николајевић. Његов одлазак 1976. године није се драстично одразио на делатност Галерије, јер је наредних неколико година функцију директора вршио Радивој Ковачевић, Николајевићев дугогодишњи сарадник који је готово две претходне деценије обављао послове помоћника управника. Стога није било великих промена у основном курсу рада Галерије. Након пензионисања Ковачевића на место управника Галерије постављен је Милан Соларов, 1. марта 1979. године. Будући да је

³³⁹ *Обука на лицу места*, Експрес, Београд 17. 7. 1968.

Милан Соларов био из сасвим друге уметничке сфере, права промена курса у раду Галерије осетиће се тек у осмој деценији XX века.

Поред промене управника Галерије дошло је и до промена структуре међу кустосима. У Галерији се 1970. године запослила Лепосава Шелмић, а 1978. године Галерију је напустио Динко Давидов а запослила се Јасна Јованов. На самом крају деценије 1979. године запослио се и Ратомир Кулић. Усложњавање структуре запослених давало је шире могућности за делатност Галерије.

Свакодневице

Галерија је 1970. године проглашена матичном установом за ликовну уметност на територији Војводине, те је започет рад на прикупљању матичне документације. Свим државним ликовним збиркама на тлу Војводине послат је упитник за добијање основних података како би се могло приступити њиховој класификацији. Сачињен је програм рада Матичне службе и расписан конкурс за руководиоца ове службе. За кустоса задуженог за матичне послове примљена је Лепосава Шелмић, која је са осталим кустосима Галерије обишла све ликовне збирке у Војводини ради упознавања услова рада и чувања и обраде уметничког материјала. У оквиру делатности Матичне службе, 1971. године настављен је обилазак установа у Војводини и сачињен елаборат *Документација о галеријама и ликовним збиркама*, који је инкорпориран у материјал *Музеји, галерије и музејске збирке у САП Војводини*. У оквиру рада Матичне службе 1973. године одлучено је да се уједначи начин вођења документације и да она буде истоветна са оном коју спроводи Матична служба Србије. Ипак, 8. октобра 1974. године вођење делатности Матичне службе за галерије је преузео Музеј Војводине на основу Закона о музејској делатности и музејима.

Ова краткорочна одлука да Галерија Матице српске буде носилац делатности Матичне службе допринела је, пре свега, уређењу њене сопствене документације, али и сагледавању специфичности у односу на друге музејске и галеријске установе у земљи. Истовремено, довело је до међусобних контаката са свим колегама, међусобног упознавања фондова и збирки, што је допринело покретању музејске размене и заједничких изложби.

Значајан догађај у оквиру осме деценије било је обележавање 125 година оснивања Музеја Матице српске. Већ 1971. године започело се са припремама програма за обележавање овог великог јубилеја. Колико тога је урађено већ 1971. говори похвала упућена Галерији на седници Управног одбора Матице српске, 24. маја 1972. године. Војислав Ђурић је одао признање Галерији за успех у раду у 1971. години и плановима за прославу 125-годишњице. Истовремено, похвалио је изражену спремност Одељења за ликовне уметности да својим учешћем у остваривању плана прославе допринесе научном и културном значају планираних изложби о Теодору Крачуну и иконама Будимске епархије. Управни одбор се сагласио са свим изнетим.³⁴⁰

У октобру 1972. године приређена је Свечана седница на дан када је Матица донела одлуку о оснивању „Музеја” и у холу Галерије је откривена биста Теодора Павловића. Бисту је открио секретар Матице српске Бошко Петровић уз пригодан говор. Овом приликом истакнута су бројна значајна питања из историје и деловања Галерије: Радивој Ковачевић је говорио о многобројним добротворима, дародавцима, пријатељима, поштоваоцима и сарадницима; председник Матице српске академик Младен Лесковац о Теодору Павловићу, а управник Галерије Миливој Николајевић о историјату и делатности Галерије Матице српске.

Поред бројних изложби и пратећих публикација реализоване су и појединачне публикације: фототипско издање *Стематологије. Изображеније оружјѝ Илиричѝских, 125 година Галерије Матице српске*, водич *Галерија Матице српске*, монографија *Галерија Матице српске. Српско сликарство XVIII и XIX века*. Све су то биле значајне публикације које су указивале на успостављање неких основних музејских публикација неопходних за познавање историје музеја, као и за комуникацију с публиком.

Прослава јубилеја подразумевала је, поред програмских активности, и уређење зграде. Унутрашњост је окречена, уређени су ентеријери салона и рестауриран намештај у њему. Фасада је окречена први пут након усељења 1957. године, а постављено је и спољно осветљење на Тру галерија које је подразумевало 4 канделабра и рефлекторе. То не само да је допринело „осветљењу целог трга него је појачало степен обезбеђења”. Реализацију

³⁴⁰ Решења Прве седнице Управног одбора Матице српске, 24. мај 1972.

ових послова финансијски су подржале Покрајинска заједница културе и Скупштина Општине Нови Сад, уз подршку Електровојводине.

Галерију је током те јубиларне 1972. године посетило 28.931 посетилац, у 1973. години имала је 32.561 посету од чега 3.154 странца, а 1974. посетило ју је 24.165 посетилаца.

Иако јубиларна, 1972. година ипак није била успешна у свим областима. На пример, у Годишњем извештају наводи се да ниједна периодична публикација није набављена за библиотеку. Оправдање би се могло наћи у недостатку времена и у усредсређености на програмске активности. Настављена је само набавка страних часописа и новоизашлих и антикварних издања из области историје уметности. Хемеротека је, међутим, уредно вођена.

Током 1973. године усвојен је нови Статут Галерије и извршен њен упис у регистар Окружног привредног суда.³⁴¹ Усвојена је нова систематизација која је донела реорганизацију одељења, односно формирање Просветно-педагошке службе са библиотеком. То усложњавање послова и повећање броја одељења указивало је на све већу професионализацију рада. Галерија је наставила да ради на изради одређених подзаконских аката у складу са новим статутом и систематизацијом и током 1974. године.

У Годишњем извештају за 1975. годину Николајевић је оценио да је било „нешто мање изузетних акција но претходних година, да би се рад усредредио више на унутрашње музеолошко сређивање уметничких збирки којима Галерија располаже и због којих постоји”³⁴². Реинвентарисан је целокупан уметнички фонд, због комплетирања фотодокументације извршена су допунска снимања слика, графичких листова и цртежа. Започето је попуњавање матичних картона за свако појединачно дело и осигуран уметнички фонд. Сумирајући реализовано у 1975. години, управник Николајевић је закључио да су средства за откуп недовољна и „да би се за ову основну делатност Галерије, која ће и надаље бити један од њених најважнијих послова и задатака, нађу можда, и нека друга изворишна средства”³⁴³.

³⁴¹ Галерија је уписана под бројем 474/73, рег. бр. 13.

³⁴² *Галерија Матице српске у 1975. години*, Рад Матице српске 13, Нови Сад 1976, 19.

³⁴³ *Галерија Матице српске у 1975. години*, Рад Матице српске 13, Нови Сад 1976, 19.

Током 1975. године донет је Петогодишњи план рада и развоја Галерије за период 1976–1980, који је као законом прописан акт морао бити усклађен са планом целокупног развоја културе на територији АП Војводине. Донесен је велики број правилника, међу којима Правилник о условима и начину коришћења музејског материјала и вршења посебних услуга за фотографско, филмско и друго репродуковање материјала и Правилник о стручном усавршавању³⁴⁴.

На самом крају 1975. године правоснажним решењем санитарног инспектора наложено је Галерији да се прикључи на градску топловодну мрежу до 1. септембра 1976. године. Био је то подстицај да се приступи и тој врсти модернизације зграде. На реализацију тако великог подухвата морало се ипак сачекати неколико година.

За Матицу српску 1976. је била изузетна година. У години прославе јубилеја 150 година постојања приређен је значајан програм, о чему сведочи и садржај *Рада Матице српске* за 1977. Пре свега, председник државе Јосип Броз Тито упутио је колективу Матице српске телеграм у ком је честитао јубилеј. Одржана је свечана седница, а Матица је одликована Орденом братства и јединства са златним венцем. Било је то велико признање за рад Матице српске, а држава је показала своје пуно уважавање. Нажалост Јосип Броз Тито као председник државе није овом приликом посетио Матицу српску.

Галерија је у тој, за Матицу српску јубиларној години приредила изложбу „Српско сликарство и графика у доба романтизма“ у сарадњи са Одељењем за ликовне уметности. „Изложба је замишљена да строго одабраним избором прикаже наше сликарство и графичко стварање у временском распону од 1848. до 1878, у годинама које, сасвим условно, оцртавају романтична узнемирења српских уметника” навео је секретар Одељења за ликовне уметности Дејан Медаковић.³⁴⁵ Био је то први велики заједнички пројекат Галерије и Одељења који је остварио жељену идеју о тесној сарадњи ова два сегмента Матичиног рада усмереног ка ликовним уметностима.

³⁴⁴ Правилник о стручном усавршавању радника Галерије Матице српске усвојен на седници Збора радних људи одржаној 30. 12. 1975.

³⁴⁵ *Изложба слика у Галерији Матице српске*, Рад Матице српске 14, Нови Сад 1977, 69.

Прославе јубилеја само су одложиле велике неопходне радове на уређењу зграде. Већ у уводном поглављу Годишњег извештаја за 1979. годину наведено је да су просторни услови незадовољавајући:

1. „Зграда у целини није у добром стању: неисправност крова и престарелост појединих конструктивних делова и елемената (опуштање и пуцање плафона, иструлост ролетни, дотрајалост паркета, прозорских оквира и врата, неодговарајуће стање електричне мреже, склоност сталном прокишњавању терасе изнад велике сале).
2. Због таквог стања зграде и изложбени простор има низ недостатака који утичу неповољно на карактер његове основне намене, односно доводе у питање његову естетску страну, музејску функционалност, а у општем смислу угрожавају димензију репрезентативности ове културно и историјски значајне музејске установе.”³⁴⁶

Овако лоша слика о згради адаптираној само две деценије раније и уређиваној неколико година раније, помало је изненађујућа. Ипак, могуће је да је нови управник имао другачију визију и стандарде уређења и изгледа, те је већ у првој години свог мандата покренуо промене, пре свега на уређењу зграде а затим и у програмским опредељењима.

Стручни посао се, међутим, спроводио у већ раније постављеним координатама: настављен је рад на обради стручних картона те су током године попуњени картони за 236 слика и 63 графике. Инвентарисани су уметнички предмети који се чувају у Галеријским збиркама а власништво су Српске православне цркве. Настављено је фотографисање графичких листова и инвентарисани су негативи.

Занимљиво је да током седамдесетих година није било толико стручних екскурзија и стручних усавршавања запослених као у претходном периоду. Динко Давидов био је носилац двомесечне Републичке стипендије за Мађарску у циљу истраживања и обраде српских цркава у Сентандреји у оквиру припрема пројекта „Иконе српских цркава у Мађарској”. Након што је 1978. године Динко Давидов напустио Галерију, на његово место је запослена и преузела графичку збирку Јасна Јованов.

³⁴⁶ Рад Галерије Матице српске у 1979. години, Рад Матице српске 16, Матица српска, Нови Сад 1980, 78.

Током осамдесетих година редовно је настављен рад Конзерваторског одељења. Контролисано је стање експоната у сталној поставци и вршене су мање интервенције. Истовремено сређивани су и оригинални рамови за дела планирана за излагање. Иако је конзерваторски атеље имао неколико конзерватора, рестаурирање рамова било је поверено спољном сараднику, баш као и фотографисање уметничких дела.

Рад конзерваторске радионице углавном је био усмерен на реализацију изложби. Током 1972. године радило се на припремама икона за изложбу у Италији, и изложбу Теодора Крачуна, а 1973. конзерваторска радионица пратила је изложбену делатност и била посвећена раду на материјалу из Мађарске, затим припремама слика Николе Алексића и Новака Радонића за излагање у Молу. Године 1975. конзерваторско одељење је припремало експонате за реализоване и планиране изложбе, али је и фиксирало тешко оштећен бојени слој на 17 икона Новака Радонића са иконостаса српске цркве у Ади. Конзерваторско одељење је 1978. радило на припремама слика за изложбу Арсенија Теодоровића и будућу изложбу Павла Симића, као и на иконама Новака Радонића из српске православне цркве у Ади.

Истовремено су обрађивани и експонати Галеријске студијске збирке. Будући да су у сталну поставку константно увођена нова дела, сва су, по већ устаљеним правилима, морала проћи конзерваторски третман. Током 1971. године конзерваторска радионица била је ангажована и на 97 слика из Галеријских збирки. Литографије Анастаса Јовановића урамљене су 1973. године. Током 1976. планирно је да конзерваторско одељење поводом прославе 150-годишњице Матице српске изврши рестаурацију преко 70 портрета добротвора и функционера Матице српске.

Током седамдесетих година Галерија Матице српске наставила је да позајмљује своје експонате другим музејским установама за приређивање значајних националних изложби: Српској академији наука и уметности уступљене су две слике и четири цртежа Димитрија Аврамовића за изложбу овог уметника. Меморијалу Паје Јовановића у припреми предат је *Аутопортрет* Паје Јовановића. Галерији ЈАЗУ у Загребу уступљена је слика *Три грације* Миливоја Узелца за ауторову изложбу.

Такође је уступала своја дела за велике државне пројекте којима се представљала национална баштина у иностранству. За изложбу „Уметност на тлу Југославије од праисторије до данас“, чије отварање је планирано у Паризу 1971. године, одабрано је шест експоната из колекције Галерије. Приступило се њиховој каталогизацији и конзервацији и они су 1971. године изложени прво у Паризу потом и Сарајеву.

И током седамдесетих година Галерија Матице српске је своје екпонате позајмљивала за бројне значајне изложбе: „Социјализам у Србији“, „Српски устанак 1804. године“, „Историјски портрет у српском сликарству XIX века“, „Почеци југословенске модерне уметности“, „Радови Павела Ђурковића“ и радове Франца Гифингера за изложбу у галерији у Осијеку. Током 1979. године Народном музеју у Београду уступљено је 6 слика за изложбу „Слике Паје Јовановића великог формата“; Галерији „Улрих“ у Загребу уступљена је слика *Genius* Ивана Табаковића за изложбу представника групе „Земља“; Историјском музеју Србије уступљене су три слике Павла Симића и Јована Исајловића млађег за изложбу организовану поводом прославе 175-годишњице Првог српског устанка.

Попуњавање уметничког фонда

Већ на самом почетку 1970. године реализовани су многобројни и значајни откупи. У марту су откупљене три слике Ђорђа Крстића, три слике Стеве Алексића и једна икона Николе Димшића. У јулу месецу откупљена је слика Паје Јовановића, *Проглашење Душановог законика*, *Чудо Св. Николе* Уроша Предића, портрети Александра и Теодоре Рајачић за које се веровало да су портрети Новака Радонића и *Мушки портрет* Арсе Теодоровића. У септембру је откупљен *Портрет девојчице*, рад Уроша Предића, и икона *Три мученика* Димитрија Посниковића. У новембру је откупљена збирка радова Владислава Тителбаха (33 цртежа, 5 сепија и 19 акварела) и икона *Архиђакон Стефана*, рад Тоше Татића. Потрошена висина средстава за откуп је далеко превазишла план, али је реализована захваљујући дотацијама АП Војводине. О квалитету приновљених дела говоре, не само имена аутора, него и чињеница да су многа од ових дела одмах пронашла своје место у сталној поставци. Ипак, и поред увећаних средстава Галерија није успела да

набави слику *Сеоба Срба* Паје Јовановића, али је она на срећу откупљена за колекцију Народног музеја у Панчеву.

Истовремено, настављен је тренд праћења рада савремених уметника и попуњавања колекције кроз откупе са годишњих изложби. Током 1971. године Галерија је доделила откупну награду на Шестој изложби југословенске графике у Загребу, која је припала Анти Кудузу за графику *Кадар – АК 4*. У складу са већ устаљеном праксом Галерија је на Седмој изложби југословенске графике у Загребу доделила откупну награду која је по одлуци жирија припала Ордану Петлевском за графику *Фосил I*, 1971.

Тај тренд набавке предмета настављен је током 1972. године: уметничка колекција попуњавана је подједнако делима прве половине XVIII века, сликама Васе Остојића из друге половине XVIII века, и бројним делима из XIX века. Потрошено је 91.600 динара.

Током 1973. године откупљена су дела која су због свог високог квалитета одмах добила место у сталној поставци: 13 слика и 10 графика. Ипак, и даље су постојали проблеми са откупима: „Галерија Матице српске још никако није у стању да се откупом уметничких дела бави на активан начин, односно да истражује слике на терену, у приватном поседу, које би њу, ради смишљенијег попуњавања збирки, посебно интересовале. За такав, активан откуп, потребна су већа, чак знатно већа средства”³⁴⁷, написао је у Годишњем извештају о раду Галерије Миливој Николајевић.

Сума планирана за откуп слика у 1974. години није потрошена, јер власници слика или нису пристали на понуђену цену или су одустали од продаје. Након активних и програмом богатих година, током 1974. дошло је до извесног смирења. У Годишњем извештају управник је приметио да је број купљених дела све мањи из године у годину, те је и попуњавање фонда успореније. Узрока за то има више; „не само што су средства за откуп мала, неупоредиво мања него раније и то не релативно него апсолутно, него су цене слика у односу на ранији период високо порасле, а истовремено су се на терену и проредили имаоци слика, и они који их још поседују мање више сви знају за њихову вредност, па се тешко одлучују да их сада продају”³⁴⁸. Током 1974. године откупљена је слика Теодора

³⁴⁷ *Галерија Матице српске у 1973. години*, Рад Матице српске 10, Матица српска, Нови Сад 1974, 30.

³⁴⁸ *Галерија Матице српске у 1974. години*, Рад Матице српске 11, Матица српска, Нови Сад 1975.

Илића Чешљара и цртеж Атанасија Сударевића из 1788, као и графички листови Христофора Жефаровића и Захарије Орфелина. Откупљен је и одређени број мање познатих сликара XIX века – укупно 15 дела.

Галеријски фонд увећан је током 1975. године за 69 предмета. Откупљено је 17 уметничких дела, од тога 8 слика и 9 цртежа и графика. Остало су били поклони.

Током 1978. године откупљено је 17 уметничких дела, слика и скулптура следећих аутора: Саве Петровића, Павела Ђурковића, Николе Алексића, Павла Симића, Уроша Предића, Николе Димшића, Павла Чортановића, Петра Петровића и непознатих иконописаца XIX века.

Током 1979. године откупљено је 11 уметничких предмета, пре свега сликара XIX века. Није било поклона, а због недостатка финансијских средстава није било ни наставка пројекта копирања зидних слика у манастиру Месићу. Била је то година која је малим бројем приновљених дела наговестила промену у раду Галерије у наредној деценији. Осамдесете су биле године рецесије и смањења буџета за набавку уметничких дела.

Број поклона се константно смањивао током седамдесетих година. У току 1970. године није било већих поклона. Са др Иваном Суботићем, унуком Јована Суботића, професором универзитета у Њујорку, 9. септембра 1971. године потписан је уговор о поклону уметничких слика Матици српској, тачније портрета чланова породице Суботић, радова Новака Радонића. Матица је делегирала Божидара Ковачека да отпутује у Њујорк и преузме слике. Нажалост државна делегација са којом је требало да путује није отишла за Њујорк, те је уместо њега касније упућен Александар Тишма. Међутим, изасланик је стигао прекасно јер је током његовог пута бродом Иван Суботић преминуо, а слике нису могле бити преузете до завршетка оставинске расправе. Слике су стога упућене бродом „Југолиније“ за Југославију 19. маја 1973. године. На седници Извршног одбора 11. јуна 1973. констатовано је да су слике стигле у Нови Сад и да се налазе у Галерији Матице српске на прегледу и најнужнијој опреми, а да ће касније бити изложене у Матичиним просторијама.³⁴⁹ Током 1975. године слике које је поклонио Иван Суботић изложене су на

³⁴⁹ Решење по записнику са седнице Извршног одбора одржане 11. јуна 1973, бр. 29/Из.о.Зап.-1973.

пригодној изложби,³⁵⁰ и данас су оне саставни део поставке у свечаном салону Матице српске.

Мирко Цветков предао је 14. јануара 1972. године Галерији на дар 11 копија фресака из средњовековних манастира које је израдио сликар Јарослав Кратина и икону *Свети Арсеније I архиепископ српски*, за коју се веровало да је рад Арсенија IV Шакабенте из XVIII века.³⁵¹ Овим поклоном употпуњено је 7 копија које је 1952. године Галерија купила од Мирка Цветкова.

Током 1975. године забележен је велик број поклона: Зора Петковић поклонила је 50 радова, 30 акварела и 20 цртежа свог супруга Николе Петковића. Кустос Галерије Олга Микић написала је текст *Нови дародавци Галерије Матице српске. Поклоњени радови Николе Петковића* који је објављен у *Раду Матице српске*.³⁵² Овај поклон привукао је велику пажњу медија, те се о њему доста писало у дневној штампи.

Као најзначајнији поклони у 1975. години могли би се издвојити: *Портрет Николе Вировца* из друге половине XVIII века и икона *Распеће* Арсе Теодоровића, као и група цртежа Стојана Николића. Динко Давидов је поклонио 4 графичка листа, отиске са оригиналних дрворезних плоча које је својеручно отиснуо током боравка у манастиру Хиландару. Павле Малетин поклонио је портрет *Петра Драпишина*, рад Ђурђа Теодоровића, а Велибор Рамшека цртеж *Мали морнар* сликарке Јованке Јагодић.

Исте године десило се и нешто изузетно значајно за Галерију Матице српске али и целокупно српско културно наслеђе: у Галерију је стигло дело Павла Симића *Српска народна скупштинау Сремским Карловцима, 1. мај 1848. године* захваљујући споразуму о тројној размени између Мађарског народног музеја, Мађарске народне галерије и Галерије Матице српске. Тако се ова слика, за коју се дуго веровало да је загубљена, нашла у колекцији Галерије. Галерија је за њу Мађарској народној галерији уступила две слике: *Сеоска школа* Михаља Мункачија (1844–1900) и *Композиција са три фигуре* Ференца

³⁵⁰ Рад Матице српске 11, Матица српска, Нови Сад 1975.

³⁵¹ Даровно писмо 0203-30/29.01.1972. Каснијим истраживањима је утврђено да је икона дело Максима Тујковића, сликара монаха из прве половине XVIII века.

³⁵² *Галерија Матице српске у 1975. години*, Рад Матице српске 13, Матица српска, Нови Сад 1976.

Пацке (1856–1925).³⁵³ Слика Мајске скупштине је, наравно, одмах постала део сталне поставке Галерије Матице српске и као дело изузетне вредности је континуирано незаобилазни експонат.

Галерија је 1978. на поклон примила три слике: Душана Алексића, Лазара Микулића и један рад непознатог сликара XIX века. Као драгоцен је примљена колекција коју чини 90 графичких листова Анастаса Јовановића и других графичара из XIX века.

Пројекат копирања фресака из манастира у Војводини, као један од модела увећања фонда, настављен је током седамдесетих година. Уместо зидних слика из Бођана одлучено је да се током 1971. године копирају представе из доње зоне на зидовима цркве у Бођанима, јер су се у самом манастиру појавиле влага и шалитра. Направљен је комисијски одабир сцена, за чије копирање је склопљен уговор са Зденком Живковић, академским сликаром из Београда, која је успешно извршила радове, а копије су комисијски примљене. Уместо у Бођанима током 1971. године копиране су зидне слике у Српском Ковину и Грабовцу у Народној Републици Мађарској у оквиру припрема за изложбу старијег српског сликарства у Мађарској. Већ 1972. и 1973. године вратило се копирању зидних слика у манастиру Бођанима у договору са сликарем копистом Зденком Живковићем. Након краће паузе, 1978. године настављен је рад на формирању Галеријске збирке копија зидних слика XVIII века, те су копиране четири композиције³⁵⁴ из цркве манастира Месића.

Стална поставка

Током седамдесетих година није било великих интервенција у оквиру сталне поставке. У складу са квалитетним новонабаљеним делима вршене су само мање промене и допуне. Стална поставка је током 1978. године нешто измењена због уступања слика појединих аутора ради излагања на изложбама других установа, нпр. дела Стеве Алексића, Ђорђа Крстића и Ђуре Јакшића, или су изложена нека од новонабављених дела, радови Уроша Предића и Павла Чортановића.

³⁵³ Л. Шелмић, *Поводом једне значајне међумузејске резмене*, Рад Матице српске 13, Нови Сад 1976, 24–26.

³⁵⁴ Према одлуци Комисије копиране су слике: *Сабор Јована Крститеља, Св. Пахомије и арханђел Гаврило*, Издајство Јудино и Св. Севиријан.

Током друге половине 1979. године стална поставка је повучена због радова на увођењу централног грејања, односно прикључења Галерије на градску топоводну мрежу. Истовремено, постављени су апарати за дојаву пожара и уведена хидрантска мрежа.

У оквиру промоције и популаризације сталне поставке, поред стручних тумачења, покренут је 1973. године циклус предавања „Беседе о уметности”. Предавања су држали кустоси Галерије, али и истакнути историчари уметности чланови одељења за ликовне уметности Матице српске, као што су Дејан Медаковић и Павле Васић. Наредне, 1974. године настављена је трибина „Беседе о уметности” у оквиру које су предавања одржали: Павле Васић, Миодраг Јовановић и Оливера Милановић Јовић, као и кустос Галерије Матице српске Љиљана Живановић. Предавања из циклуса „Беседе о уметности” држали су и гостујући предавачи: др Круно Пријатељ, директор Галерије умјетнина у Сплиту и др Аница Цевц, директор Народне галерије у Љубљани, Током трајања изложбе „Збирка Јована Милекића”, др Вера Јовановић Дунђин је одржала предавање *Колекционари и колекционарство у Војводини*.

У оквиру обележавања јубилеја 125-годишњице Галерије Матице српске, 1972. године штампано је друго издање репрезентативне монографије *Галерија Матице српске. Српско сликарство XVIII и XIX века* са текстовима Миливоја Николајевића, Олге Микић и Динка Давидова. Те године штампан је и *Водич кроз поставку* на 12 страница.

Изложбе и публикације

Током 1970. године одржано је десет изложби од којих је само једна била у организацији Галерије, док су остале биле у организацији сродних установа.

Након вишемесечних припрема реализована је изложба „Дела Аксентија Мародића” на којој је изложено 49 уљаних слика и 12 цртежа и студија. Сви радови су конзервирани у радионици Галерије, а изложбу је пратио „студијски илустровани каталог – монографија уметника³⁵⁵”.

³⁵⁵ Љ. Живановић, *Аксентије Мародић (1838–1909)*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1970.

У јануару месецу у Галерији Матице српске је одржана „Изложба Јозефа Пехана“, коју су приредили Градски музеј у Суботици и Галерија савремене ликовне уметности у Новом Саду. У фебруару је отворена изложба „Марко Мурат“, приређена поводом 125-годишњице Народног музеја у Београду. Током априла месеца Галерија савремене ликовне уметности у Новом Саду приредила је „Изложбу Павла Блесића“ и „Ретроспективну изложбу Арпада Балаша“. У јуну месецу приређена је „Изложба графика Хуана Мироа“ у организацији Галерије савремене ликовне уметности из Новог Сада. У октобру је иста установа приредила две изложбе: „Графика Милана Станојева“ и „Ретроспективна изложба Богомила Карлавариса“. У децембру је приређена „Ретроспективна изложба Јована Солдатовића“ са студијским каталогом.

Током 1971. одржане су две изложбе у организацији Галерије: „Иконе XVIII века Арадске и Темишварске епархије“³⁵⁶ на којој су приказана дела српског културног наслеђа са територије Румуније, и изложба „Новосадске уметничке радионице XVIII–XX века“³⁵⁷ која је представила уметничку делатност насталу у Новом Саду у наведеном периоду. Обе изложбе биле су пропраћене студијским каталозима. Исте године, Народни музеј у Београду гостовао је са изложбом „Реализам у српском сликарству XIX века“.

У јубиларној години, у којој је обележавана 125-годишњица оснивања Галерије, приређено је неколико значајних изложби. Изузетно је била важна изложба „Дело Теодора Крачуна (?–1781)“³⁵⁸ на којој је представљен целокупни опус овог сликара. Велики искорак за Галерију представљала је реализација изложбе „Српске иконе XVIII века“ која је гостовала је у Италији, у Galleria della Sala di Cultura у Модени и у Centro Ativita Visive del Palazzo dei Diamanti у Ферари. Било је то прво велико гостовање Галерије Матице српске у иностранству и представљање српске уметности XVIII века. Изложбу је пратио каталог³⁵⁹ на италијанском са уводним текстовима италијанских и српских званичника и расправним текстом Динка Давидова и Лепосаве Шелмић.

³⁵⁶ Д. Давидов, *Иконе XVIII века Арадске и Темишварске епархије*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1971.

³⁵⁷ *Новосадске уметничке радионице*, предговор Олга Микић, биографије и каталог Љ. Ивановић и М. Цепина, Галерија Матице српске, Нови Сад 1971.

³⁵⁸ О. Микић, Љ. Живановић, М. Лесек, *Дело Теодора Крачуна (?–1781)*, Галерија Матице српске, Нови Сад, 1973.

³⁵⁹ D. Davidov, L. Šelmić, *Icone Serbe dell XVIII secolo – dalle Collezioni delle Galleria Matica srpska*, Istituti Culturali del Comune di Modena, Modena – Ferrara 1972.

Поводом обележавања јубилеја у простору Галерије приређене су и бројне гостујуће изложбе: „Перо занесено лепотом“, у сарадњи Државног архива Војводине и Архива Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима, „Орфелиново Житије Петра Великог 1772–1972“, гостовање Библиотеке Матице српске, изложбе „Одабрани радови Уроша Кнежевића“ и „Српска скулптура до 1941. године“ у организацији Народног музеја у Београду и Галерије „Јован Поповић“ у Опову, а Музеј савремене уметности у Београду гостовао је са изложбом „Савремена српска архитектура 1900–1970“.

Две значајне изложбе обележиле су 1973. годину. Изложба „Иконе српских цркава у Мађарској“, настала је као резултат дугогодишњег преданог рада на истраживању и заштити дела српског наслеђа у Мађарској и двогодишњих припрема. Тим поводом преузето је 320 икона, а направљен избор од 155 за излагање. Све иконе су прошле конзерваторски третман, који су паралелно обављале радионице Галерије Матице српске, Народног музеја у Београду и Покрајинског завода за заштиту споменика културе. На отварању изложбе су говорили Миливој Николајевић, Тот Елек, амбасадор НР Мађарске у Југославији и Крсто Булајић, директор Савезног завода за међународну научну, просветно-културну и техничку сарадњу. Штампан је информативни каталог у тиражу од 10.000 примерака и студијски каталог³⁶⁰ са текстом др Динка Давидова. Након Новог Сада изложба је приказана у Народном музеју у Београду. У оквиру пропагандно-педагошког рада одржана су предавања током трајања изложбе „Иконе српских цркава у Мађарској“. Предавања су држали: Сретен Петковић, Милорад Павић, Дејан Медаковић, Александар Форишковић и Динко Давидов. Одржан је и концерт Хора Музиколошког института САНУ. Био је то капитални међународни пројекат који је показао добру сарадњу националних установа културе и заштите на заштити српског културног наслеђа у Мађарској.

Галерија је остварила и два значајна гостовања током 1973. године: изложба „Радови Новака Радонића“, гостовала је у уметниковом родном месту Мољу поводом Првог симпозијума посвећеног Новаку Радонићу и обухватала је 25 експоната одабраних са циљем да сликара представе као врсног портретисту и сликара религиозног сликарства. Приређена је и покретна изложба литографија Анастаса Јовановића, која је обухватила 40

³⁶⁰ Д. Давидов, *Иконе српских цркава у Мађарској*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1973.

одабраних литографских листова из колекције Галерије. Осмишљена је са циљем да заинтересованим музејима и галеријама представи стваралаштво Анастаса Јовановића као првог српског литографа. Изложба „Литографије Анастаса Јовановића” приказана је у Градском музеју и галерији у Бечеју, Народном музеју у Чачку и Народном музеју у Крушевцу.

Током 1974. године реализовани су послови започети претходне године. Изложбом Николе Алексића Галерија је желела да обележи стогодишњицу смрти једног од најистакнутијих представника класицистичког сликарства у новијој српској уметности. Изложба је обухватила 70 најквалитетнијих одабраних радова: портрета, композиција и икона из збирки Галерије Матице српске, Народног музеја у Београду, Историјског музеја Србије, црквених, приватних и разних музејских збирки у Војводини. У складу са већ устаљеном праксом, сав музејски материјал је конзервиран, рестауриран и одговарајуће опремљен. Изложбу је пратио каталог-монографија³⁶¹ са текстовима Миливоја Николајевића, Олге Микић и каталожким подацима које је приредила Љиљана Живановић; приређени су и пропратни каталог и плакат. Након Новог Сада изложба је, у нешто смањеном обиму, приказана у Градском музеју у Сомбору, у Музеју и галерији слика у Бечеју, Градском музеју у Суботици, Народном музеју у Зрењанину и Народном музеју у Кикинди. Наредне, 1975. године пренета је и у Музеј града Београда у Манакову кућу.

У Музеј примењене уметности у Београду пренета је изложба „Иконе српских цркава у Мађарској“, а у Галерији Матице српске одржана је гостујућа изложба Музеја града Београда „Радови Арсенија Петровића“, коју је пратио монографски каталог.

Меморијални музеј Христофора Жефаровића у манастиру Бођанима отворен је током 1974. године.

Током 1975. године у Галерији је одржана „Изложба радова бачких уметника из збирке др Јована Милекића”, којом је први пут јавности представљена збирка позната као Бачка галерија а коју је Матица српска откупила 1965. године и поклонила Галерији. Сва дела су

³⁶¹ М. Николајевић, О. Микић, *Дело Николе Алексића (1808–1873)*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1974.

прошла неопходан процес конзервације и рестаурације, а приређен је уз изложбу и студијски каталог³⁶².

У години великог јубилеја Матице српске Галерија је, у сарадњи са Народним музејом у Београду, реализовала изложбу „Српско сликарство у доба романтизма“. Сачињен је одабир радова, реализоване позајмице из других музејских установа и приватног власништва, одабрани експонати су конзервирани и припремљен је пратећи каталог.³⁶³ Изложба је приказана у Новом Саду и Београду поводом прославе 150 година од оснивања Матице српске.

У Галерији Матице српске реализовано је неколико гостовања Народног музеја у Београду: „Изложба слика Уроша Кнежевића“ и „Изложба слика Уроша Предића“ у сарадњи са Народним музејом у Крагујевцу. Архив Војводине гостовао је у Галерији Матице српске са изложбом „Нови Сад трагом старих градитеља“, а Библиотека Матице српске изложбом „Штампарија у Римнику и обнова штампања српских књига 1726. године“.

На позив Програмске комисије Одбора Вуковог сабора реализована је 1976. године изложба „Портрети Вукових савременика“ у Дому културе у Лозници а поводом обележавања 150 година оснивања Матице српске.

Истим поводом 1977. године изложба „Иконе српских зографа XVIII века“ приказана је у Галерији САНУ. Објављен је пратећи каталог³⁶⁴ са текстом др Динка Давидова и каталогом радова Лепосаве Шелмић.

У сарадњи са Галеријом савремене ликовне уметности у Новом Саду, поводом 40 година од доласка Јосипа Броза на чело КПЈ и његовог 85. рођендана, приређена је изложба „Млади ликовни уметници Војводине“.

³⁶² О. Микић, *Изложба радова бачких уметника из збирке др Јована Милекића*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1975.

³⁶³ *Српско сликарство и графика у доба романтизма*, Галерија Матице српске и Народни музеј, Нови Сад – Београд 1976.

³⁶⁴ Д. Давидов, Л. Шелмић, *Иконе српских зографа XVIII века*, Галерија Матице српске – Српска академија наука и уметности, Нови Сад – Београд 1977.

Изложба „Дела сликара романтичара из збирке Галерије Матице српске“ приказана је у Аранђеловцу у оквиру манифестације „Мермер и звуци“.

Библиотека Матице српске је у Галерији приредила изложбу „Књижевно дело Лукијана Мушицког“.

Током 1978. године Галерија је реализовала изложбу „Дело сликара Арсенија Теодоровића“ поводом 150 година од смрти сликара, а након дугогодишњих припрема. Позајмљена су дела из других установа, приватних лица и из НР Мађарске. Изложбу је пратио монографски каталог³⁶⁵ са комплетним пописом свих познатих радова Арсенија Теодоровића и репродукцијама његових дела.

Галерија, Библиотека и Матица српска приредиле су изложбу „Доситејева књига и Доситеј на слици“, на којој је приказано књижевно дело и портрети Доситеја Обрадовића, поводом манифестације Доситејеви дани и тако показали јединство установа Матице српске.

У сарадњи са Галеријом савремене ликовне уметности у Новом Саду реализована је изложба „Сава Шумановић (1896–1942)“, која је приказана у Братислави, а затим и у Народном музеју у Београду.

У Галерији су приказане следеће гостујуће изложбе: „Стеван Алексић“, изложба уметникових слика и цртежа у организацији Народног музеја у Београду и Народног музеја у Крушевцу, и изложба „Сликар Ђорђе Крстић“ у организацији Народног музеја у Крагујевцу и Народног музеја у Београду.

Са изложбом „Портрети Николе Алексића“ Галерија је гостовала у Галерији „Јован Поповић“ у Опову.

У октобру месецу 1979. године одржана је велика монографска изложба „Дело Павла Симића“ са преко стотину експоната, слика и графика, позајмљених из музејско-галеријских установа и приватног власништва. Изложбу је пратила обимна публикација, монографија са текстовима о животу, црквеном и профаном сликарству и комплетним

³⁶⁵ Л. Шелмић, О. Микић, *Дело Арсенија Теодоровића (1776–1826)*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1978.

каталогом свих досад евидентираних радова.³⁶⁶ Штампана је и пригодна публикација са биографијом уметника и пописом изложених радова, плакат и позивница. Након Новог Сада, изложба је у целини приказана у Народном музеју у Београду.

Током године одржано је неколико гостујућих изложби. Поводом стогодишњице смрти Ђуре Јакшића приређене су чак три изложбе: „Живот и књижевно дело Ђуре Јакшића“ у организацији Народне библиотеке Србије, „Сликарско дело Ђуре Јакшића“ Народног музеја у Београду и „Дела Ђуре Јакшића на београдским позоришним сценама од 1863. до 1972. године“ Позоришног музеја Србије. У организацији Историјског музеја Србије одржана је изложба „Излози Српског ученог друштва“, а у сарадњи са Библиотеком Матице српске организована је изложба „Енглеска књига из области ликовних уметности“.

Новине

Усвајањем новог Статута Галерије Матице српске и заснивањем Педагошко-пропагандне службе 1974. године поклоњена је већа пажња овом важном сегменту рада. У циљу стручног вођства кроз Галеријске збирке и повремене изложбе, установљена су два радна места водича. Ради бољег упознавања ширег круга посетилаца са делима изложеним у сталној поставци, штампан је водич-проспект у тиражу од 10.000 примерака, који је обухватио текст о Галеријским збиркама и 10 репродукција најпознатијих и најзначајнијих експоната.

У оквиру рада Одељења за педагошко-пропагандну делатност штампано је у боји 7 разгледница репродукција из сталне поставке и тиме, као пратећа активност Галерије усмерена према публици, започета израда првих сувенира. Планирано је превођење постојећег каталога-водича на енглески језик.

Највећи искорак направљен је у делатности Педагошко-пропагандне службе, која је реорганизована „због реалних потреба комплетирања стандардних функција Галерије, а ради утемељења васпитно-образовног рада низом нових културно-просветних задатака,

³⁶⁶ Л. Шелмић, О. Микић, *Дело Павла Симића (1818–1876)*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1979.

тумачења и популарисања уметности и уметничког блага Галерије³⁶⁷. Сачињена је и усвојена концепција педагошко-пропагандног одељења која дефинише васпитно-образовни рад, садржински, идејно, начелно методолошки и организационо.

Овакав приступ био је усклађен са идејама изнетим у тексту *Педагошко-пропагандни рад у Галерији Матице српске* који је у објавио Милан Соларов³⁶⁸ у *Раду Матице српске*, штампан уместо извештаја о раду за 1978. годину. Анализирајући улогу музеја у савременом друштву Соларов је истакао: „Досадашњој педагошко-пропагандној служби, која се, углавном сводила на вођење публике по изложбеним просторијама са давањем информација о збиркама Галерије и појединачним уметничким делима и коју су обављали радници са средњом стручном спремом, одговарајућег профила стручности без специјалног уметничког и педагошког образовања, претпостављена је педагошко-пропагандна служба која би прихватила сложенију улогу музејског васпитно-образовног рада. Оцењено је да овај одговорни рад треба да обављају три радника са високом спремом, одговарајућег профила стручности: историчари уметности, ликовни педагози, оспособљени и за техничке послове припремања визуелног материјала пропаганде, изложбене активности и слично.”³⁶⁹ Поред већ овог започетог посла планирано је и да се посвети развијању активније улоге Галерије у друштвеној заједници што захтева промену опште методологије музејског рада и доводи до основног питања а то је „отвореност према новинама које су се показале благодетним за повећање интересовања за музеје и галерије, као и спремност за тражење најбољих могућности за рад у конкретним условима средине”³⁷⁰. Јасно је да је Соларов имао јасну и по концепту модерну слику деловања Галерије у будућности, али није имао ни стручне ни финансијске могућности да замишљено реализује.

³⁶⁷ *Рад Галерије Матице српске у 1979. години*, Рад Матице српске 17, Матица српска, Нови Сад 1980, 80.

³⁶⁸ М. Соларов, *Педагошко-пропагандни рад у Галерији Матице српске*, Рад Матице српске 16, Матица српска, Нови Сад, 1979, 49–52.

³⁶⁹ М. Соларов, *Педагошко-пропагандни рад у Галерији Матице српске*, Рад Матице српске 16, Матица српска, Нови Сад, 1979, 51.

³⁷⁰ М. Соларов, *Педагошко-пропагандни рад у Галерији Матице српске*, Рад Матице српске 16, Матица српска, Нови Сад, 1979, 51.

Године великих прегнућа (1980–1989)

Током девете деценије XX века у Галерији су се десиле крупне промене у начину управљања. За разлику од претходног периода у коме је од осамостаљења Галерије 1947. па све до 1976. године на њеном челу био један човек, у периоду од 1979. до 1988. године променила су се чак три управника. Прва смена била је најрадикалнија јер је, уместо готово тридесетогодишњег управниковања Миљивоја Николајевића и кратког периода вршења дужности Радивоја Ковачевића, за управника именован Милан Соларов, уметник, професор универзитета и теоретичар уметности. Те исте, 1979. године, Миљивој Николајевић је, на Сто осамнаестој редовној скупштини Матице српске, изабран за председника Матице, што је сасвим сигурно допринело бољем положају и бољем разумевању Галерије у оквиру Матице српске.

Милан Соларов се на месту управника задржао један мандат. После само четири године, 1984, њега је на том месту заменила Олга Микић, прва и дугогодишња кустоскиња Галерије Матице српске, запослена у Галерији од 1953. године, а њу је 1988. године наследила Лепосава Шелмић. У основи, током ових година није било већих ломова, али су промене основног курса ипак биле видљиве. Милан Соларов је током свог мандата ставио акценат на пропагандно педагошки рад и у том правцу усмерио и изложбену делатност. Долазак Олге Микић на место управника усмерио је Галерију на један стручни, професионални приступ који је у центар пословања Галерије ставио научноистраживачки рад, а Лепосава Шелмић је, у складу са својим довољно великим искуством а још увек израженом амбицијом, почела да уводи строге професионалне процедуре. Осамдесете су тако биле године континуитета и иновација у домену организације и програмских активности. Током мандата Милана Соларова акценат је био на организацији путујућих изложби из фонда Галерије које је требало да донесу уметност у сваку средину и популаришу је. Током мандата Олге Микић акценат је био на великим научним пројектима, а Лепосава Шелмић се посветила унутрашњем уређењу Галерије кроз доношење бројних правилника и прописа.

Свакодневице

Током прве половине 1980. године стална изложба је била затворена за јавност због наставка радова на адаптацији унутрашњости зграде започетих током претходне године. Тај период је искориштен за конзервацију и освежавање свих раније изложених дела и прерамљивање графичких листова. Такође су у конзерваторској радионици припремљена за излагање новоприновљена и до тада неизлагана уметничка дела.

Већ 1980. године извршена је комплетна ревизија уметничког материјала Галеријских збирки. Истовремено, обновљени су реверси за материјал из власништва Галерије уступљеног другим установама на коришћење, као и сви реверси за уметнички материјал, власништво Српске православне цркве који се као дугорочна позајмица чувао и излагао у Галерији Матице српске. Активно се радило на стручној обради музејског материјала: попуњавању основних картона, уписивању у књиге инвентара, књиге улаза, излаза и вођењу инвентара фототеке.

Већ 1981. године документација Галерије Матице српске је била у „савреном” стању јер, како је записано у Годишњем извештају: „Обрађено је 616 главних картона и то: 196 картона из збирке српског сликарства и 316 картона из Галеријских графичких збирки. Овим је обрађена већина материјала Галеријских збирки, односно радови свих познатих аутора XVII до XIX века, у збиркама заступљених, док су необрађени остали само радови непознатих аутора.”³⁷¹ На сличан начин биле су уређене и фототека, хемеротека и целокупна документација. Поред уобичајених послова инвентарисања уметничких предмета, вођења књиге улаза и попуњавања картона, започета је нова инвентарна књига ликовне уметности. На тим основама поново је током 1988/1989. године извршена ревизија целокупног уметничког фонда Галерије као и Галеријске стручне библиотеке.

Крупну стратешку промену најавио је захтев Матице српске упућен 1981. године Галерији којим је тражила попис дела која су поклоњена Матици српској, а налазе се у Галерији савремене ликовне уметности у Новом Саду. Интересовање за своја дела, уступљена другој установи, покренуло је питање повратка под њен кров свих осталих дела која су власништво Галерије. Био је то почетак великог пројекта на којем се активно радило

³⁷¹ Извештај о раду Галерије Матице српске у 1981. години, документација Галерије Матице српске.

читаве те деценије – повратак Матичиних дела из Галерије савремене ликовне уметности у Новом Саду и других музејских и јавних установа. Ипак, тек 1988. године званично је започет пројекат повлачења Матичине збирке XX века из Галерије савремене ликовне уметности у Новом Саду.

Брига о сопственим делима изложеним у другим установама видљива је из још једног примера: 29. маја комисијски је прегледан уметнички материјал из Збирке Галерије Матице српске у манастиру Ковиљу. Утврђено је да су сви позајмљени предмети ту, али да су услови у којима се налазе неподесни, те да је дошло до оштећења слика. Предложено је да се дела преместе из цркве у конак, процени степен неопходних интервенција, те да се на тим основама донесе одлука да ли ће слике бити враћене у Галерију.

Током осамдесетих, после скоро две деценије припрема и преданог рада, завршен је пројекат штампања мапе *Српски бакрорези XVIII века*. Динко Давидов сачинио је одабир од 43 бакрорезне плоче, набављена је специјална бакрорезна хартија из Јапана и са графичаром Милорадом Јанковићем извршено пажљиво отискивање на Графичком одсеку Академије ликовних уметности у Београду. Листови су паковани у ручно израђене кожне мапе постављене француском свилом у боји вина. Укупно је објављено 36 мапа са по 43 халкографска отиска. Издавачко предузеће Матице српске објавило је ову дуго припреману мапу графика, а Матица српска, Галерија и Библиотека су добиле по један комплет српске графике XVIII века у трајно власништво. Поводом издавања збирке објављена је књига *Српски бакрорези XVIII века*³⁷², аутора Динка Давидова. Само неколико година касније Галерија је купила још две мапе како би формирала путујуће изложбе и овај изузетни пројекат представила у градовима широм Србије.

Промена у курсу рада током осамдесетих година видљива је и у домену међународне сарадње, које је било и раније, али се у Годишњем извештају из 1986. године први пут наводи поднаслов „Међународна сарадња“ и то као последњи одељак у раду Галерије. Занимљиво је да под међународном сарадњом, није наведена размена изложби, већ да је Галерија прихватила седмодневни боравак стручњака Баварског музеја у Минхену др

³⁷² Д. Давидов, *Српски бакрорези XVIII века*, Издавачка радна организација Матице српске, Нови Сад 1984.

Нине Гокерл у Новом Саду. Такође је наведено да планирана размена са Румунијом није реализована, јер је Румунија из „неубедљивих” разлога одустала.³⁷³

Значајно је поменути да је међународна сарадња развијана у оквиру стручног усавршавања запослених 1987. године. Лепосава Шелмић боравила је у Хагу и Амстердаму ради проучавања старих илустрованих Библија као предложака и узора за настајање иконографије српског монументалног сликарства. Исте године, Јасна Јованов боравила је у Минхену ради проучавања веза српског сликарства друге половине XIX века и Минхенске сликарске школе у оквиру припрема истоименог пројекта.

Најизраженије административне промене десиле су се 1988. године. Извршена је примопредаја управничких дужности и функција између дугогодишњих сарадница Олге Микић, која је отишла у пензију, и Лепосаве Шелмић, нове управнице. Велика пажња је у наредном периоду била усмерена на унапређење организације рада и успостављање система. Сачињен је иницијални предлог за доношење новог Статута Галерије и Правилника о организацији послова и радних задатака. Током 1989. године настављен је рад на унутрашњој реорганизацији. Усвојен је читав низ пословника: Пословник о раду Музеолошког одељења, Пословник о раду Конзерваторско-рестаураторског одељења, Пословник о руковању збиркама и условима чувања музејског материјала, Пословник о начину вођења и коришћења стручне музејске документације, Пословник о посетама и дежурствима, Пословник о начину вођења и коришћења библиотечког фонда, Пословник о раду комисије за заштиту уметничког материјала и Пословник о раду Комисије за откуп и експертизу и два стручна упутства – Упутство о ревизији уметничког фонда и Упутство о контролисању исправности сталне поставке. Сви ти правни акти који су обезбеђивали боље функционисање установе, били су употпуњени добрим односима са Матицом српском и њеним Одељењем за ликовне уметности.

Биле су то године и крупних радова и измена у функционисању зграде. Током 1988. године извршено је хигијенско оспособљавање подрумских просторија за потребе економата и административног архива Галерије. Фото-лабораторија је пресељена из сутерена на трећи спрат и прикључена Конзерваторско-рестаураторском одељењу. Следеће, 1989. године, након смрти Миливоја Николајевића, на трећем спрату је извршена реконструкција

³⁷³ *Галерије Матице српске*, Рад Матице српске 24, Матица српска, Нови Сад 1986, 97.

некадашњег његовог атељеа и уређен простор за документацију и библиотеку. Реконструисан је систем осветљења у изложбеним салама. Набављена је нова опрема за рад Конзерваторског одељења, као и опрема за депоновање збирке вајарских радова. Преуређене су изложбене просторије у приземљу и салони, а стилски намештај је стручно рестауриран.

Током 1988. године више пута су снимани Галеријски експонати и поставке за разне телевизијске програме.

Током осамдесетих година Конзерваторско одељење је углавном пратило изложбене активности Галерије, припремајући и опремајући дела за излагање. У недостатку конзерватора за папир 15 најугроженијих графичких листова из XVIII века конзервирано је у Народној библиотеци у Београду, а конзервација рамова је поверавана спољном сараднику. Стручњаци Галерије углавном су били специјализовани за рад на иконама и сликама на платну. Један од важних задатака конзерваторске радионице, поред бриге о делима изложеним у сталној поставци, била је и брига о делима у депандансима Галерије у Бођанима и Ковиљу.

Конзерваторско одељење је током 1987. године радило у отежаним условима из више разлога. Дугогодишњи конзерватор Риста Ћинкулов је пензионисан, а на његово место примљен је приправник. Застоја у раду је било и због недостатка материјала из увоза на који се у то време дуго чекало. Констатовано је да се све већи део послова на Галеријском материјалу обавља код спољних сарадника. Поред материјала на папиру који се радио у Народној библиотеци Србије, сада је комплетна збирка скулптура, рељефа и плакета додељена Борису Иванчеву, а 9 експоната из сликарске збирке рађених фреско-техником или уљем на малтеру Станиславу Чавићу.

Током 1988. године посебна пажња у оквиру Конзерваторско-рестаураторског одељења посвећена је унапређењу услова чувања и излагања. Набављени су мерачи влаге и температуре који су постављени у изложбене сале и депое ради праћења стања и израде извештаја о микроклиматским условима.

Једна од особености деловања Галерије били су добри међуљудски односи, засновани на поштовању и уважавању. На пример, установа је званично предложила Миливоја Николајевића за члана Српске академије наука и уметности 1978, као и за Награду АВНОЈ-а 1984. године. Неколико година касније Олга Микић је предложила Самоуправној интересној заједници културе Војводине да награди Лепосаву Шелмић за њен изузетан допринос у области културе у 1987. години. Сви предлози су на задовољство добитника реализовани а рад Галеријских стручњака препознат и награђен.

Попуњавање уметничког фонда

Током 1980. године прописане су стабилизационе мере које су у потпуности биле у складу са друштвеним приликама у Југославији, те су средства за откуп уметничких дела била блокирана до новембра 1980. Откупљено је свега 7 дела, углавном радови сликара XIX века, а поклоњена два – један портрет Павла Симића и једна литографија Анастаса Јовановића. Иако је направљен комисијски одабир слика из Успенске цркве за копирање, услед недостатка новца тај посао није реализован. Ни током 1981. године, због недостатка финансијских средстава, није настављена акција копирања зидних слика из XVIII века за Галеријску збирку. Током године откупљено је 9 предмета: 6 слика, односно по један рад Новака Радонића, Николе Димшића, Ђуре Печића, Франца Гифингера, Љубомира Александровића и Константина Данила, и три графике Анастаса Јовановића и непознатих графичара XIX века. Исте године Галерија је на поклон добила два дела: слику Миливоја Мауковића и графику непознатог Кезлера.

Истовремено, Галеријска збирка је увећана за 18 дела из XVIII века, преузетих за излагање у сталној поставци као дугорочна позајмица од Српске православне цркве у Београду, Музеја Срба у Хрватској, Музеја Срема у Сремској Митровици, Музеја града Новог Сада и Српске православне цркве у Осијеку. Временом су ова дела углавном враћена јер се број и квалитет дела сакупљених у Галерији Матице српске увећао те није више било потребе за позајмицама.

Галерија изгледа није могла да прежали што јој је измакла куповина слике *Сеоба Срба* Паје Јовановића, тако да је током 1981. године извршена међумузејска размена са

Народним музејом у Панчеву на годину дана. Галерија је преузела слику *Сеоба Срба* и изложила је у оквиру сталне поставке, а предала је Музеју у Панчеву слику *Проглашење Душановог законика*. Био је то леп колегијални гест који је показао добре односе међу музејима и поверење у остварењу заједничког циља – представљања националне културне баштине публици.

Уметнички фонд Галерије увећан је 1983. године за 10 слика, од чега је 5 купљено а 5 добијено на поклон. Биле су то све слике XVIII и XIX века. Наредне, 1984. године купљено је 5 дела, радови Новака Радонића, Павла Симића, Георгија Бакаловића и Косте Јорговића. На поклон су добијена два бакрореза из XVIII века и једна графика Михајла Петрова, поклон његове супруге. Коначно је настављено са копирањем зидних слика из манастира Враћевшнице, као и Алмашке и Успенске цркве у Новом Саду.

У уводном тексту Годишњег извештаја за 1985. годину наведено је да „услед великог повећања цена уметничких дела из XVIII, XIX и првих деценија XX века која се налазе у приватном власништву, могао се само један део од евидентираних понуда за откуп у току године реализовати”³⁷⁴. Купљене су две слике: радови Новака Радонића и Јована Поповића, а евидентирани радови Михаила Живковића, Стеве Тодоровића и Живка Петровића. На срећу настављено је копирање слика у манастирима Крушедолу, Беочину, Враћевшници, Драчи и детаљ велике зидне композиције из српске цркве у Кикинди.

И у 1986. години је „остваривање годишњег програма рада Галерије текло у складу са политиком друштвене стабилизације а извршавање планираних задатака прожето настојањима да се, колико је то могуће, превазиђу тешкоће материјалне природе”³⁷⁵. Стога је откупљено свега 5 дела следећих сликара: Михаила Живковића, Данила Чолаковића, Алексе Свиленгаћина, Милана Поповића и Уроша Предића. На поклон је добијено десет дела: седам графика (бакрореза и дрвореза из XVII и XVIII века), једна икона сомборског сликара Лајоша Штајнера и две скулптуре Павла Радовановића. Једним делом је извршено копирање сегмената зидног сликарства XVIII века из српских цркава у Кикинди и Деспотову.

³⁷⁴ *Галерија Матице српске*, Рад Матице српске 23, Матица српска, Нови Сад 1986, 101.

³⁷⁵ *Галерија Матице српске*, Рад Матице српске 24, Нови Сад 1987, 94.

Током 1987. године откупљено је 5 дела – слике Живка Петровића, Јована Исајловића млађег и Данице Јовановић, и две графике непознатих графичара, а на поклон је добијено 7 слика – три дела Саве Петровића и по једно дело Анастаса Боцарића, Данице Јовановић, Петра Добровића и Саве Стојкова; био је ово први пример поклона једног дела савременог сликара након скоро две деценије. Попуњавање фонда са делима чак три сликара XX века и једног савременика наговестило је промену политике увећања уметничког фонда у наредном периоду.

Током 1987. и 1988. године настављено је копирање сегмената зидних слика у Бођанима. Откупљено је 6 дела следећих уметника: Христофора Жефаровића, Јована Исајловића млађег, Уроша Предића, Јована Поповића, Николе Михајловића и Миленка Ђурића и наручене су 4 копије. За документарну збирку су откупљене две мапе: „Српски бакрорези XVIII века“ са 43 нова отиска, као и цртежи фресака Христофора Жефаровића из цркве манастира Бођана које је израдио Бранислав Живковић. Откупи ових цртежа зидних слика били су основ за покретање нове едиције публикација и истоимени циклус изложби „Споменици српског зидног сликарства XVIII века –Цртежи фресака”.³⁷⁶

Број приновљених дела био је највећи у 1989. години. За колекцију је откупљено 15 дела: 12 слика, једна олеографија по слици Паје Јовановића, једна мапа графика Миленка Ђурића и једна скулптура Саве Сандића. Поново је откупљено дело једног савременог вајара и тиме потврђен нови тренд повратка на сакупљање савремене уметничке продукције. У колекцију су пристигли и поклони: 6 ордена поклонила је Персида Марковић, Портрет Косте и Јелене Рајић, аутора С. Смолеа, поклонила је Вера Стојић, а Никола Кусовац литографију *Кнез Милан Обреновић*, рад Ђузепеа Манџонија (Giuseppe Mancioni).

³⁷⁶ Ова едиција реализована је у периоду од 1989. до 1995. године. Кроз 6 изложби и припадајућих публикација представљени су цртежи из манастира Бођана, Враћевшнице, Месића, Крушедола, Драче, Војловице и припрате Манасије.

Стална поставка

Током осамдесетих година није било већих измена у сталној поставци. Поставка је 1984. године употпуњена приновљеним делима која су претходно прошла кроз конзерваторску радионицу. Издвојено је 16 прворазредних дела из XVIII и XIX века ради уступања Народном музеју за велику изложбу „Уметничка баштина Срба”, која је након Београда приказана у Москви и Лењинграду.

Настављен је рад на публикавању популарних публикација: током 1983. године штампан је нови водич на српском и два страна језика.

Током последњег тромесечја 1985. године поставка је скинута због радова у унутрашњости зграде, приступило се, као и обично у тим ситуацијама, „прочишћавању и освежавању свих експоната, као и освежавању и мањим поправкама њихових стилских рамова”³⁷⁷.

Током 1989. године радила се допуна сталне поставке. Број експоната у сталној поставци је повећан на 404 дела (208 из збирке XVIII века и 194 из збирке XIX века). Постојала је намера да се уведе климатизација, за шта је сачињен елаборат и поднет Стручном већу. Из безбедносних разлога мањи формати фиксирани су на паное и уведен је нови начин евидентирања и контроле.

Изложбе и публикације

Током 1980. године у Галерији није реализована ниједна велика студијска изложба али су одржане гостујуће. У сарадњи са Народним музејом у Београду и Центром за културу у Ади реализована је изложба „Слике и цртежи Новака Радонића”, која је претходно приказана у Народном музеју у Београду. Изложбу је пратио каталог проф. др Миодрага Јовановића, који је током трајања изложбе одржао и предавање.

Одржане су изложбе: „Пролећна изложба УЛУВ-а”, „Изложба о Едварду Кардељу”, „Изложба југословенски позоришни портрет”, „Изложба пољске таписерије”, „Изложба дела наставника и сарадника Академије уметности у Новом Саду”, „Ликовна уметност у

³⁷⁷ *Галерија Матице српске*, Рад Матице српске 23, Нови Сад 1986, 103.

Војводини 1944–1954” и „Ретроспективна изложба Злате Марков Барањи”. Био је то велик број гостујућих изложби, реализованих са бројним партнерима на различите теме.

У Завичајном музеју у Руми одржана је изложба „Слике и цртежи Павла Симића”, која је била сужени избор из велике ретроспективне изложбе одржане у Галерији Матице српске 1979. године.

Током 1981. године одржана је студијска изложба „Мајстори прелазног периода српског сликарства XVIII века”, након вишегодишњих припремних радова. Радило се о великом националном пројекту у чијој реализацији су учествовали: Народни музеј у Београду, Музеј примењене уметности у Београду, Музеј града Новог Сада, Војвођански музеј у Новом Саду, Историјски музеј Србије из Београда и Републички завод за заштиту споменика културе Србије у Београду. Изложба је обухватила 120 експоната, радове 12 аутора активних средином XVIII века. Изложбени материјал је прикупљен са терена и из више музејско-галеријских збирки и црквених ризница и комплетно је конзервиран и рестауриран. Штампан је обиман илустровани каталог са уводном студијом, биографијама сликара и пописом изложених радова, чији аутори су Олга Микић и Лепосава Шелмић.³⁷⁸

Галерија је као суорганизатор учествовала у припремама изложбе „Бидермајер код Срба“ приказане у Народном музеју у Београду, а Галеријска изложба „Слике и цртежи Новака Радонића” приказана је у Галерији „Јован Поповић” у Опову. Настављена је сарадња и са сродним културним установама: у Галерији су гостовале Библиотека Матице српске и Народна библиотека у Београду са изложбом „Књиге и рукописи Јована Стерије Поповића”.

Током 1982. године започета је реализација мањих путујућих изложби. „Разумевање сликарства Ђуре Јакшића”, приређена је поводом 150. година од сликаревог рођења и приказана у Темерину, Сивцу, Кули, Руском Крстуру, Инђији, Старој Пазови, а 1983. године у Сомбору. Такође је реализована изложба „Слике и цртежи Уроша Предића из колекције Галерије Матице српске” поводом 125 година од уметниковог рођења. Након Новог Сада, ова изложба је приказана у Орловату, Жабљу, Старој Пазови, Инђији и Сомбору, а затим 1983. у Темерину, Руми и Сремској Митровици, 1985. у Врбасу, а 1986. у

³⁷⁸ О. Микић, Л. Шелмић, *Мајстори прелазног периода српског сликарства XVIII века*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1981.

Бачкој Паланци и Илоку. На истим основама приређена је и изложба „Сликарска породица Алексић – Никола, Иван, Душан и Стеван”, која је приказана у Руми, 1983. у Илоку, 1985. у Смедереву и 1986. у Сремској Митровици.

Била је то велика новина у моделу изложбене активности. Осмишљене са идејом да стваралаштво једног уметника представе јавности његовим делима из колекције Галерије, ове изложбе имале су за циљ да представе дела из депоа и тако их учине доступним публици, али и да културу, уметност и образовање пренесу путем уметничких дела у мање средине и ширим друштвеним слојевима. Овакав приступ био је потпуно у складу са друштвеном улогом музеја за коју се залагао Милан Соларов.

У сарадњи с Народним музејом у Београди и Музејом града Београда, Галерија Матице српске је учествовала у реализације велике изложбе „Српско сликарство XIX века“, која је одржана на Београдском сајму. Био је то највећи изложбени пројекат на простору Југославије који је обухватио преко 700 дела из бројних музејских установа у земљи.

Током 1982. године Библиотека Матице српске је гостовала у Галерији са две изложбе: „Књижевно дело Ђуре Јакшића” и „Изложба о Божидару Вуковићу Подгоричанину” коју је реализовала у сарадњи са установом Музеји и галерије у Титограду.

У оквиру мањих путујућих изложби формиране су нове изложбе: „Слике и цртежи Уроша Предића” и „Сликарски наивци XIX века” као сажетак изложбе „Дела популарног сликарства XIX века“. Изложбе су током године приказане у Сомбору, Темерину, Руми, Сремској Митровици, Илоку и Шиду.

Великих студијских изложби у организацији Галерије није било током 1983. године. У сарадњи са Музејом примењене уметности у Београду приређена је изложба „Илустрације Змајевих песама од првих дана до данас. Живот и стваралаштво Змај Јована Јовановића” у оквиру јубиларне прославе 150-годишњице рођења Јована Јовановића Змаја. Библиотека је гостовала са изложбом „Петар Коњовић 1883–1983”, а Галерија савремене ликовне уметности у Новом Саду у сарадњи са Амбасадом СР Немачке у Београду са изложбом „Дирер – инспирација уметника”.

Прихватањем изложбе „Ретроспектива – Миливој Николајевић” у организацији Галерије савремене ликовне уметности у Новом Саду, Галерија Матице српске је одала почаст свом дугогодишњем управнику. Била је то прва изложба једног савременог сликара након дугог броја година, тачније, прва након излучивања Збирке модерне уметности уступљене Галерији савремене ликовне уметности 1969. године. Опредељење да се представи стваралаштво дугогодишњег управника и значајног сликара природно је отворило пут савременој уметности у простор Галерије.

Током 1984. године поново је активирана озбиљна излагачка активност и приређене су чак четири изложбе из колекције Галерије Матице српске. Изложба „Српски бакрорези XVIII века” обухватала је 43 нова отиска са сачуваних бакарних плоча из XVIII века које је у виду мапе издало Издавачко предузеће Матице српске. Изложба је приказана у Новом Саду, Градском музеју у Сомбору, Дому културе у Темерину и музејима у Пожарвцу и Краљеву.

Изложба „Слике и цртежи Паје Јовановића” организована је у сарадњи са Народним музејом из Београда и Народним музејом у Вршцу у оквиру обележавања 125 година од сликаревог рођења. Обухватила је 100 дела из фондова ове три установе и након Новог Сада приказана је у Народном музеју у Вршцу, Народном музеју у Панчеву и Народном музеју у Београду, а током 1985. године у Завичајном музеју у Руми, Народном универзитету „Пап Пал“ у Темерину и Градском музеју у Суботици.

Поводом 40 година од ослобођења Новог Сада приређена је изложба „Слике и цртежи Аксентија Мародића”. Обухватила је 28 експоната и информативне легенде о животу и делу уметника. Након Галерије приказана је у Музеју и галерији слика у Бечеју и Градском музеју у Суботици и Културном центру „Thurzó Lajos” у Сенти током 1985. године, а 1987. године у Музеју у Смедереву.

Народна библиотека Србије и Библиотека Матице српске гостовале су са изложбом „Вељко Петровић – уметник и дело”, а Галерија и Библиотека Матице српске заједнички су организовале изложбу „Графичко и књижевно дело Захарије Орфелина”.

Током 1985. године реализована је обимна изложба „Минхенска школа и српско сликарство” ауторке Јасне Јованов која је обухватала преко стотину радова педесет аутора,

сликара и графичара који су похађали минхенске уметничке школе и академију. Изложбу је пратио каталог,³⁷⁹ а након Галерије, у суженом обиму, приказана је у Народном музеју у Панчеву, Народном музеју у Вршцу и Народном музеју у Зрењанину.

Настављено је са припремама путујућих изложби и као такве у Галерији су приказане „Српско сликарство и графика у доба романтизма из збирке Галерије Матице српске” и „Српско сликарство и графика у доба реализма из збирке Галерије Матице српске”. Обе изложбе гостовале су појединачно или скупно у Народном музеју у Пожаревцу, Завичајном музеју у Руми и Народном музеју у Зрењанину 1986. године.

Затим су као путујуће изложбе приређене „Улога и значење слике у српском сликарству XVIII и XIX века” и „Портрети жена из збирке Галерије Матице српске”, која је приказанена Народном универзитету „Пап Пал” у Темерину; „Слике и цртежи Уроша Предића и Паје Јовановића” у Народном музеју у Пожаревцу и Завичајном музеју у Ужицу; „Литографија Анастаса Јовановића” у Народном музеју у Пожаревцу, Завичајном музеју у Светозареву и Градском музеју у Смедереву; „Бидермајер портрети из збирке Галерије Матице српске”, у Завичајном музеју у Светозареву и 1987. у Културном центру у Ади и Градском музеју у Сомбору.

Значајан је податак да је на укупно 16 гостујућих изложби било је 25.817 посетилаца.

У Галерији су реализоване бројне гостујуће изложбе у организацији других установа: „Енглески акварел XVIII и XIX века” (Музеј града Новог Сада), „Пролећна јубиларна изложба Удружења ликовних уметника Србије” (УЛУВ), „Пролећна изложба удружења ликовних уметника Војводине” (УЛУВ), „Изложба удружења ликовних уметника Хрватске” (УЛУВ), „Изложба дечјих цртежа” (Змајеве дечје игре), „Изложба ликовних радова деце и омладине Војводине” (Центар за ликовно васпитање деце и омладине Војводине). У организацији Музичког центра Војводине и Музичке омладине Новог Сада одржано је чак шест концерата.

Током 1986. године реализована је велика монографска „Изложба слика и цртежа Данице Јовановић (1886–1914)” поводом стогодишњице сликаркиног рођења са пратећим

³⁷⁹ Ј. Јованов, *Минхенска школа и српско сликарство*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1985.

илустрованим каталогом ауторке Јасне Јованов.³⁸⁰ Ова изложба приказана је током 1987. године у Народној библиотеци „Ђорђе Натошевић” у Инђији и Културном центру у Бешки.

Припремљене су и реализоване две покретне изложбе из колекције Галерије Матице српске: „Руске иконе из збирке Галерије Матице српске” која је гостовала у Руми и „Српско сликарство у доба класицизма из збирке Галерије Матице српске”. Пратио их је проспект-каталог са илустрацијама.

На позив Народног музеја у Крагујевцу Галерија је приредила изложбу „Манастир Драча и његове паралеле” поводом обележавања 250-годишњице живописања цркве манастира Драче.

Након дугогодишњих припрема 1987. године реализована је изложба „Српско зидно сликарство XVIII века” на којој је први пут јавности представљена Галеријска збирка копија фресака која обухвата око 90 експоната, уз пратећи документарни материјал о споменицима из којих су вршена копирања. Уз изложбу је штампан студијски каталог који је припремила Лепосава Шелмић.³⁸¹ Значајан помак је и следећи навод из Годишњег извештаја: „Изложба је популарисана у дневној штампи, преко радија и телевизије, а у ту сврху је издат и репрезентативни плакат изложбе према ликовном решењу Светислава Николића.”³⁸² Ова изложба је гостовала наредне, 1989. године у Галерији САНУ у Београду под називом „Српско зидно сликарство XVIII века – копије из Галерије Матице српске” поводом Дана заштите споменика културе. Овом изложбом је крунисан вишедеценијски пројекат одабира и копирања најзначајнијих представа српског зидног сликарства XVIII века.

У Галерији Матице српске је 1987. године одржана и велика међународна изложба „Слике и цртежи Иље Рјепина”, као гостовање Академије уметности СССР, Савезног музејског удружења, државне Третјаковске галерије и Државног руског музеја. Ова изложба претходно је била приказана у Галерији САНУ и Умјетничкој галерији БиХ у Сарајеву. Током њеног трајања Галерију је посетио патријарх цариградски. Било је то велико

³⁸⁰ Ј. Јованов, *Даница Јовановић (4. 1. 1886. – 12. 12. 1914)*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1986.

³⁸¹ Л. Шелмић, *Српско зидно сликарство XVIII века*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1987.

³⁸² *Галерија Матице српске*, Рад Матице српске 25, Матица српска, Нови Сад 1988, 57.

гостовање и прилика за публику да упозна стваралаштво једног изузетног сликара, кроз изложбу која је обухватала 66 експоната из збирки Третјаковске галерије у Москви и Државног руског музеја у Лењинграду.

Током године организоване су три мање тематске изложбе Галеријског материјала за гостовања у оквиру програма Покретне изложбе: „Српска графика XIX века из збирке Галерије Матице српске”, „Слике и бакрорези Христофора Жефаровића”, „Слике и цртежи Јосифа Фалте”, која је гостовала у Руми. Изложба „Слике и цртежи Васе Ешкићевића” је поводом 120 година од сликаревог рођења приређена у Хотелу „Термал” у Врднику у оквиру културне манифестације „Доситејеви дани”.

Током године реализоване су и друге изложбе: поводом 200 година од рођења Вука Караџића у сарадњи са Музејом града Новог Сада, Војвођанским музејом и Библиотеком Матице српске реализована је изложба „Вук, време, дело”, а Завичајни музеј у Руми гостовао је у Галерији Матице српске са изложбом „Акварели Романа Соретића”.

Изложба „Фрушкогорски манастири” реализована је 1988. године у сарадњи са Покрајинским заводом за заштиту споменика културе Војводине и Одељењем за ликовне уметности Матице српске, а поводом одржавања научног скупа југословенског карактера „Валоризација и заштита фрушкогорских манастира“ одржаног у Матици српској и манастиру Хопову. Реализација ове изложбе био је пионирски подухват представљања богатог културног наслеђа Фрушке горе. Изложба је 1990. године приказана у Галерији САНУ у Београду.

У сарадњи са Издавачким предузећем Матице српске реализована је изложба „Миливој Николајевић – цртежи актова“, која је обухватала 30 студентских радова овог сликара. Повод за реализацију изложбе био је излазак из штампе репрезентативне мапе цртежа актова насталих током Николајевићевог школовања на Уметничкој школи у Београду.

Библиотека Матице српске гостовала је у Галерији Матице српске са изложбом „Књижевно благо Матице српске” поводом обележавања 150 година од оснивања Библиотеке Матице српске.

Током 1989. године реализована је студијска монографска изложба „Дело сликара Стевана Алексића (1876–1923)”, ауторке Јасне Јованов која је обухватила 104 дела из музејских и приватних збирки. Изложбу је пратио студијски каталог³⁸³. Промена концепта вођења документације о догађајима видљива је и у томе што се у Годишњем извештају о раду наводи да је изложбу отворио Миодраг Јовановић, секретар Одељења за ликовне уметности Матице српске и професор Филозофског факултета у Београду. У суженом издању изложба је пренета у Народни музеј у Зрењанину, а 1991. и у Народни музеј у Београду.

Изложба „Вајарски радови из Збирке Галерије Матице српске” приказала је одабир од 60 експоната 25 аутора из Галеријске збирке вајарских радова. Приликом припреме ове изложбе обрађена је комплетна вајарска збирка и публикована у каталогу аутора Ратомира Кулића.³⁸⁴ Изложбу је отворио Јован Деспотовић, кустос Музеја савремене уметности у Београду.

Изложба „Дело Теодора Илића Чешљара 1746–1793”, аутора Мирослава Тимотијевића приређена је поводом 250-годишњице рођења Доситеја Обрадовића и одржавања међународног скупа „Барок и свет Византије“ у организацији САНУ и Европског савета за културу. Као прво монографско представљање овог аутора обухватила је 34 рада из музејског, црквеног и приватног власништва. Изложбу је пратио каталог³⁸⁵ Мирослава Тимотијевића који је и отворио изложбу.

У сарадњи са Народним музејом у Београду је реализована је изложба „Збирка Јоце Вујића” као реконструкција некадашњег музеја Јоце Вујића у Сенти. Први пут је ова колекција приказана у целини и публиковани су сви познати радови у каталогу, за који је уводни тест написала Лепосава Шелмић.³⁸⁶ Поред ње у припреми каталога учествовали су као сарадници Никола Кусовац и Љубица Миљковић, Татјана Бошњак из Народног музеја у Београду и Драгојла Живанов из Галерије Матице српске. Изложбу која је обухватала

³⁸³ Ј. Јованов, *Стеван Алексић (1876–1923)*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1989.

³⁸⁴ Р. Кулић, *Каталог збирке вајарских радова Галерије Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1989.

³⁸⁵ М. Тимотијевић, *Теодор Илић Чешљар (1746–1793)*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1989.

³⁸⁶ Л. Шелмић и сарадници, *Збирка Јоце Вујића*, Народни музеј и Галерија Матице српске, Београд – Нови Сад 1989.

160 експоната отворио је Јефта Јефтовић, директор Народног музеја у Београду. Наредне, 1990. године ова изложба је приказана у Народном музеју у Београду и Градском музеју и галерији у Сенти.

Током 1989. године приређен је и читав низ мањих изложби: „Владислав Тителбах –радови из фонда Галерије Матице српске” обухватила је 49 цртежа, скица и акварела који представљају илустрације етнографске и културно-историјске грађе са подручја Србије, затим „Бођани – цртежи фресака”, камерна изложба цртежа фресака приређена поводом промоције истоимене публикације. Била је то прва забележена промоција публикације, приређена поводом одржавања првог Годишњег састанка Секције историчара уметности Друштва музејских радника Војводине.

Ван редовног Годишњег плана, 1989. године је у холу Галерије, у сарадњи са Културном редакцијом Радио Новог Сада, приређена изложба „600 година од Косовског боја”. Ова спомен-изложба од 8 графика и цртежа из Галеријског фонда са тематиком везаном за Косовски бој представљала је институционалну подршку овом великом националном јубилеју.

Галерија је посуђивала експонате из своје колекције за изложбе у другим установама. Модерној галерији у Загребу уступила је дела Франца Гифингера и Јована Исајловића млађег за изложбу „Осијечка сликарска школа XIX века“, а Народном музеју у Ваљеву једно дело Видосаве Ковачевић за њену ретроспективну изложбу. Уступани су експонати и за међународне изложбе: Музеју савремене уметности у Београду радови Саве Шумановића за изложбе у Минхену и Бечу, а дела Ђорђа Крстића и Паје Јовановића за изложбу „Сликарски XIX века – академици“ приређеној у Академији уметности у Москви.

Новине

Највећа промена током осамдесетих година десила се у оквиру рада Педагошко-пропагандне службе. Поред упознавања услова и могућности, рад се односио пре свега на стручно усавршавање и оспособљавање запослених. Ова служба је узела активног учешћа у отварању сталне изложбе и била активна око израде нових легенди и плана сталне

поставке. Уведена су дежурства како би се организованим посетама могла тумачити поставка. Током године конципиран је план вођења група, а отворени су и досијеи са темама вођења према узрастима. Успостављен је контакт са радним организацијама ради реализације конкретних акција: штампања информација о раду Галерије у њиховим гласилима, посетама и учествовања у прештампавању Галеријског каталога.

Уочен је недостатак материјала на страним језицима, будући да половину броја посета одраслих чине странци. Предложено је покретање покретних изложби из фонда Галерије, којим би се популарисало благо Галерије Матице српске.

Олга Микић и Лепосава Шелмић учествовале су на симпозијуму међународног карактера на тему средњоевропског бидермајера са стручним прилозима.

Рад педагошке службе одвијао се у оквиру деловања сталне поставке и „на задацима повезивања са друштвеном средином” кроз сарадњу са Љубљанском банком, Галеријом „Јован Поповић“ у Опову, школама и факултетима. Студенти историје уметности имали су праксу у Галерији. Ради успостављања сарадње са ликовним педагозима у школама посећено је седам основних школи.

Током 1983. године прештампан је постојећи репрезентативни каталог сталне поставке а штампан је водич на 8 страна са текстовима на српском, енглеском и француском.

И у наредним годинама пропагандно-педагошки рад се одвијао по устаљеном плану. Поред ангажовања око путујућих изложби сачињена је нова поставка информативног материјала у улазном холу зграде.

У оквиру педагошке службе налазила се и фото-лабораторија у којој су обављана сва снимања све док 1988. године фото-лабораторија није постала саставни део Конзерваторског одељења.

Као значајна новина у програмској делатности покренута је нова едиција „Споменици српског зидног сликарства XVIII века” и у оквиру ње издата прва публикација *Цртежи манастира Бођана*, које је извео сликар-конзерватор Бранислав Живковић из Београда. Био је то нови пројекат који је истовремено проширивао сазнања о зидном сликарству из времена XVIII столећа, попуњавајући колекцију Галерије цртежима фресака као основама

за будуће копије зидних слика и представљао то јавности кроз публикације и изложбе које су постале редовне током деведесетих година.

У духу јубилеја 150 година од оснивања Галерије (1990–1999)

Деведесете године нису биле уздрмане персоналним променама као што је то било у претходној деценији, али су опште политичке и друштвене прилике пресудно утицале на токове рада Галерије. Током читаве деценије на челу Галерије налазила се Лепосава Шелмић, која је са великим знањем и двадесетогодишњим искуством рада у овој установи успешно њоме руководила. На самом крају претходне деценије, током 1989. запослена су два нова кустоса Драгојла Живанов и Милена Врбашки, а нешто касније, 1994. године Емица Милошевић, Милана Веиновић и Сузана Вуксановић Солеша, све историчарке уметности. Тиме је проширена и подмлађена структура запослених, што је отворило могућности за унапређење и проширење стручног рада.

Свакодневице

Током 1990. године, после скоро деценије припрема, у Матичину Галерију су из Галерије савремене ликовне уметности и појединих музеја и установа враћена дела из Збирке XX века. Формирана у периоду од 1946. године, односно од „Прве изложбе Војводине”, до 1964. године када је основана Галерија савремене ликовне уметности, ова збирка је готово у целости 1969. године уступљена на дугорочну позајмицу тек основаној Галерији савремене ликовне уметности у Новом Саду. Поред тога, поједина дела уступљена су и другим сродним институцијама: Матици српској, Библиотеци Матице српске, Издавачком предузећу Матице српске, Скупштини Војводине и Градском зеленилу за репрезентативне просторије на Петроварадинској тврђави. Стручно веће Галерије донело је одлуку, а Управни одбор Матице српске је подржао да се савремена збирка повуче из других установа, због неадекватних услова чувања и непотпуне и нестручне обрађености предмета, и врати под кров Галерије Матице српске. Након бројних преписки и много рада враћено је укупно 465 радова, док је за 52 рада продужен уговор. На дугорочној позајмици

су остављена дела изложена у сталној поставци Галерије савремене ликовне уметности, Матици српској и Библиотеци Матице српске. Враћање савремене збирке омогућило је хронолошко проширење делатности Галерије и у великој мери одредило програмска опредељења рада Галерије у наредним деценијама.

Колико су се друштвене прилике осликавале на рад Галерије види се из прве реченице Извештаја за 1991. годину: „у условима тешке економске и политичке ситуације и у ратним приликама у земљи [Галерија] није нарушила континуитет свог деловања и своје културне мисије.”³⁸⁷ Већ из уводног дела текста јасно је да у овим комплексним политичким и економским годинама није било одступања од зацртаних програмских опредељења. О томе сведоче и Годишњи извештаји о раду. Неприхватање тешке ситуације и неодустајање од својих циљева због недостатка новца, видљиво је у Извештају о раду из 1990. године где се први пут спомиње читава листа државних и приватних фирми и институција које су помогле рад Галерије. То су у 1990. години били: РТ Нови Сад, Ловотурс, Новосадска банка, Шумарски факултет, Лутрија Војводине, Рафинерија нафте, Центрославија, Агрокооп, ДДОР, Панонска банка, Адвокатска комора Војводине, Синтелон, Хотел „Нови Сад“, Цвећара „Тиркиз“. Бројност и углед наведених привредних субјеката говори о посвећености управе да изнађе решења за даље успешно функционисање.

Деведесете су, међутим, и поред тежине историјског тренутка у ком се нашала цела држава обележене бројним значајним помацима у раду Галерије. Подједнако се радило на уређењу зграде, квалитетним изложбама и публикацијама. Нешто мање успеха остварено је у домену откупа уметничких дела, али је зато изузетно порастао број поклона. Уведени су бројни нови садржаји, а акценат читаве деценије био је на прослави 150 година од оснивања Музеума Матице српске. Обележавање јубилеја започето је дефинисањем плана обележавања јубилеја још 1992, а завршено 1998. године садржајима који нису стигли да буду реализовани током јубиларне године.

Током 1990/1991. године сачињен је елаборат о стању зграде и програм њене етапне санације и ревитализације до 1997. године. Свесни озбиљности посла и, истовремено, недостатка новца, челници Галерије определили су се за постепеност у раду. Прво су

³⁸⁷ *Галерија Матице српске*, Рад Матице српске 28, Матица српска, Нови Сад 1991, 91.

започети радови на затварању терасе на првом спрату зграде, са уређењем ентеријера новосаграђене изложбене сале. Такође су спроведени мањи радови на инвестиционом одржавању зграде: оправка олука, заливање ивица терасе и кречење изложбених сала на првом спрату и у приземљу.

Ратно стање на просторима бивше Југославије, у Извештају о раду огледа се у реченици: „За потребе самоодбране и цивилне заштите набављен је неопходан материјал за обезбеђење и евентуално измештање уметничког фонда Галерије”.

Почев од 1. јануара 1992. године финансирање редовне и програмске делатности Галерије је прешло са Покрајинског фонда културе на Министарство културе Републике Србије. У складу са усвојеним Законом о Матици српској, који је донет као *lex specialis*, усвојена су нова нормативна акта Галерије: Статут, Правилник о организацији рада и систематизацији радних места, Пословник о раду Управног одбора, Пословник о раду Надзорног одбора и Пословник о раду Колегијума. Новоизабрани Упрани одбор³⁸⁸ именовao је Лепосаву Шелмић за управника Галерије на период од 4 године, а на исти мандат изабрани су Управни и Надзорни³⁸⁹ одбор Галерије. Новом систематизацијом је заживела нова, квалитативно побољшана организација рада у четири одељења: Музеолошком, Конзерваторско-рестаураторском, Општем и Рачуноводствено-финансијском. За начелника Музеолошког одељења постављен је Ратомир Кулић, за кустоса збирке XVIII века Драгојла Живанов а за кустоса збирке XIX века Милена Врбашки. Програмску делатност почетком деведесетих година остваривало је двадесет четворо стално запослених.

Значајна година била је 1992, јер је завршена прва фаза санације и ревитализације зграде. У новоформираном изложбеном простору на другом спрату је отворена стална поставка Српско модерно сликарство прве половине XX века. Отварањем поставке крунисан је повратак дела савремене уметности под окриље Матице српске после четврт века њиховог уступања Галерији савремене ликовне уметности у Новом Саду. Био је то значајан искорак у проширење временског оквира деловања Галерије и хронолошко проширење сталне

³⁸⁸ Први Управни одбор Галерије Матице српске формиран је 1992. године и чинили су га: Миодраг Јовановић, Слободан Милеуснић, Мирослав Ранков, Владимир Богдановић и Ратомир Кулић.

³⁸⁹ За чланове Надзорног одбора изабрани су: Мирослав Тимотијевић, Добрила Јерков и Оливера Рандељ.

поставке са наменски дозиданом двораном. Стога је приређена велика свечаност на отварању изложбе: после поздравне речи управнице Лепосаве Шелмић, нову дворану отворио је министар културе Републике Србије Миодраг Ђукић, а изложбу академик Бошко Петровић, председник Матице српске. Био је то први српски министар културе у посети Галерији. Као новоустановљени финансијер, Министарство културе је подржало овај пројекат и финансијски и морално – што је присуство министра и посведочило.

Током 1992. године Скупштина општине Града Новог Сада је на седници 24. септембра прогласила зграду Галерије за значајно културно добро, а Општински завод за заштиту споменика културе је упутио допис Градској управи Нови Сад и Покрајинском секретаријату за образовање и културу, са захтевом да се обезбеде средства за другу етапу санације и ревитализације објекта – санирање сутеренског простора и његово претварање у депое за чување уметничких дела.

Истовремено са бригом о унутрашњости зграде, водило се рачуна и о спољашњем окружењу. У сарадњи са Спомен-збирком Павла Бељанског и Спомен-збирком Рајка Мамузића, Савременом галеријом, урбанистима, пројектантима и представницима Општинског и Покрајинског секретаријата за културу, покренута је иницијатива за уређење Трга галерија и измештање паркинг-простора, али нажалост, без резултата. Тих година, покренута је и иницијатива да се скулптура *Гуслар*, рад Ђорђа Јовановића, излије у бронзи и постави на Тргу испред Галерије.

И током 1993. Галерија је успела да очува континуитет „деловања у условима санкција, ратног окружења и разарајуће инфлације. Ефикасном и рационалном организацијом рада, применом принципа приоритета, који представља неку врсту сталног исказа у вишедеценијском деловању Галерије, програм рада је оствариван у садејству са реалним материјалним условима пословања: селективно и са посебним акцентом на виталним функцијама из свих домена музејског рада.”³⁹⁰ Биле су то за рад изузетно тешке године. Ипак, није се одустајало од квалитетних и стручних програма.

Стручњаци Галерије су континуирано радили на свом усавршавању, те су 1993. године Драгојла Живанов и Милена Врбашки стекле звање кустоса, а Ратомир Кулић вишег

³⁹⁰ *Извештај о раду Галерије Матице српске у 1993. години*, Рад Матице српске 30, Матица српска, Нови Сад 1993, 103.

кустоса. Само неколико година касније Ратомир Кулић је прешао у Конзерваторско-рестаураторско одељење на место конзерватора, а у музеолошко одељење примљена је Милана Веиновић.

Већ 1995. године започете су озбиљне припреме за обележавање 150-годишњице Галерије. Усвојен је програм обележавања јубилеја и у циљу адекватне прославе усвојени су следећи документи: План санације и ревитализације зграде Галерије Матице српске, План увођења и развоја информационог система Галерије Матице српске и Предлог концепта монографије Галерије Матице српске. Разноврсни постављени задаци илуструју смернице рада: унапређење услова чувања и излагања уметничког блага и побољшање услова рада запослених, модернизација система документације кроз увођење рачунарске обраде података и капитализација досадашњег знања и колекције кроз публикување споменице.³⁹¹

Захваљујући финансијским средствима Министарства културе Републике Србије, 1996. године су увећани кадровски потенцијали Галерије – имала је двадесет шесторо стално запослених, проширена је делатност Конзерваторског одељења и у потпуности је реализована прва етапа Плана увођења и развоја информационог система, као и основе за формирање базе података. Били су то важни кораци ка унапређењу услова рада, како у људству, тако и у опреми и условима рада запослених. Све то је требало да поспеши успешно функционисање Галерије.

Нови државни закони су се 1996. године поново одразили на рад Галерије, те су измењени Статут, Правилник о организацији и систематизацији радних места, а израђен је и План приправности Галерије Матице српске према упутствима Министарства за одбрану. На основу инспекцијског надзора Министарства културе извршена је законом прописана категоризација културних добара у уметничком фонду Галерије и процена вредности целокупног фонда.

Увећавање и усложњавање делатности, баш као и прецизније и детаљније писање годишњих извештаја, условили су да су годишњи извештаји, штампани у *Раду Матице српске* од свега пар страна током раних осамдесетих, преко десетак страна у деведсетим годинама, стигли до тридесет шест страна у 1997. години.

³⁹¹ План обележавања 150-годишњице оснивања Галерије Матице српске.

Била је то велика јубиларна година за Галерију Матице српске, која је протекла у остваривању Програма обележавања донетог још 1992. године. Нажалост, нису могле бити реализоване све планиране активности, пре свега санација и ревитализација зграде као најобимнији и најскупљи пројекат. Побољшани су и уређени изложбени простори у приземљу зграде, улазни хол, портирница и сала фресака. Настављено је са увођењем информационог система.

Прослава јубилеја започела је отварањем ретроспективне изложбе „Миленко Шербан” и промоцијом истоимене монографије др Ирине Суботић, затим је приређена изложба „Уметничка збирка – Миливој Николајевић (1912–1988)” која је обухватала његов легат поклоњен Завичајном музеју у Руми и, на крају, отворена је изложба „Савремена збирка Галерије Матице српске” на којој је изложено 104 дела насталих између 1940. и 1990. године и представљена најновија дела из колекције. Ова поставка била је резултат враћања савремене збирке под кров Галерије након вишедеценијског одсуства. Тиме је делатност Галерије проширена на читав XX век.

На свечаном скупу присутнима се обратио председник Матице српске Бошко Петровић, затим је Лепосава Шелмић одржала беседу о значају годишњице, а потпредседник Матице српске Божидар Ковачак је открио бисту *Саве Текелије*, рад Јована Солдатовића. Додељене су јубиларне плакете са ликом Теодора Павловића Српској православној цркви и Народном музеју у Београду, а затим јубиларне повеље, јубиларне дипломе и јубиларне захвалнице установама и појединцима који су дали допринос раду Галерије у протеклом периоду. Био је то начин да се Галерија захвали свима који су учествовали у њеном раду и тако настави своју традицију.

Читава прослава била је у знаку континуитета и поштовања претходника, с једне, и са смелим погледом у будућност, с друге стране. И Миленко Шербан и Миливоје Николајевић дали су двојак допринос деловању Галерије. Обојица су својим ангажовањима на месту кустоса, односно управника Музеја Матице и Галерије Матице српске поставили темеље рада ове установе. Обојица су даровањем својих уметничких радова Галерији као сликари дали велики допринос развоју ликовних уметности у Војводини и Србији. Реализација њихових изложби у јубиларној години била је начин да им се Матица српска одужи и професионално захвали за све учињено за Галерију Матице

српске и српску ликовну уметност. Истовремено, Лепосава Шелмић се упустила у велики пројекат припреме монографске студије у којој је желела да сакупи и представи историјат установе, сакупљену колекцију и богату делатност. Био је то пионирски посао који је ангажовао цео колектив и који је требало за будућност да остави све оно дотад учињено и реализовано.

Поводом обележавања јубилеја приређен је први број *Именослова пријатеља Галерије Матице српске*, информатора о могућностима укључивања грађанства у рад Галерије. Штампане су различите врсте улазница/карата пријатеља, коверте, марке и низ другог пропагандног материјала, што све указује на активан однос према публици и јавности. Био је то корак ка планираном оснивању Друштва добротвора и пријатеља Галерије Матице српске.

Поводом јубилеја реализована је и међународна сарадња: изложба „Српски бакрорези XVIII века” приказана је у сарадњи са амбасадом СР Југославије у Републици Чешкој у Народној галерији у Прагу, а приређене су изложба и монографија о сликару Михаилу Живковићу, аутора Косте Вуковића, представљене у Новом Саду и Сентандреји.

У току су били радови на реализацији изложбе и монографије о Урошу Предићу и Споменици Галерије Матице српске.

Током 1998. године настављено је са реализацијом програма обележавања 150 година Галерије Матице српске, који није реализован током 1997. године и редовним програмом рада. Према плану јубилеја настављен је рад на адаптацији сутеренских просторија за дрворезбарско-позлатарску радионицу Конзерваторско-рестаураторског одељења, архиву и депо скулптура. Захваљујући средствима Министарства културе Републике Србије током 1999. године замењен је дотрајали кров, али није уведена термоизолација.

Рад на припреми монографије и попису свих предмета у Галерији Матице српске након ревизије спроведене током 1988/1989. године поново је активирао евидентирање материјала. У инвентар су уведени и радови откупљени и сачувани после изложбе

„Модерна српска графика“, одржане 1960. године, као и бројни други предмети који до тада нису били уведени у инвентар Галерије а налазили су се у њој.

Галерија је у 1997. години, у којој је обележавала јубилеј 150 година рада, баштинила 4.500 предмета, односно, за 65 година професионалног деловања десетоструко је увећала свој фонд.

У току припрема монографије извршена је подела Галеријског фонда на збирке XVIII, XIX и XX века и утврђен нов смештај у депоима.

Током деведесетих година највећи пад у активностима био је евидентан у домену међународне сарадње. Санкције, ратне године и немогућност комуникације и сарадње са европским партнерима свели су међународну сарадњу на минимум. Током 1991. године Галерија је гостовала у Српском културном центру у Паризу са изложбом „Српски бакрорези XVIII века“, коју је отворио др Динко Давидов. Након тога није више било међународне сарадње све до 1997. године, када је у Прагу гостовала иста изложба „Српски бакрорези XVIII века“ у оквиру обележавања јубилеја 150 година од оснивања Галерије Матице српске.

Услед међународне блокаде Србије током деведесетих, нису реализовани ни стручни боровци у региону, ни студијска путовања, те се губио корак са савременим тенденцијама у области музеологије.

Проглашењем ратног стања 24. марта 1999. године Галерија је прешла на организацију рада у рату. Експонати су измештени из сталне поставке и одговарајуће заштићени, а организовано је двадесетчетворочасовно дежурство службеника Галерије. Конзерваторско одељење старало се о делима из фонда током агресије. Припремана је изложба „Иконе Банатске епархије”. Набављен је вакуум сто неопходан за рад на сликама на платну.

Наставак нормалог рада уследио је након престанка агресије на Србију и укидањем ратног стања 26. јуна 1999. године. Најтеже године, нестабилну девету деценију XX века Галерија је успела да преброди без материјалних оштећења и губитака.

Галерија се први пут посветила истраживању публике у оквиру дугорочног пројекта са насловом „Истраживање музејске и галеријске публике у Србији”, који су покренули Друштво историчара уметности, Музејско друштво Србије и Југословенски национални комитет ИКОМ. Тиме је унапредила још једну од својих делатности, односно просветно-педагошки рад и показала свест о томе колико је познавање потреба публике важно за успешан рад музеја.

Попуњавање уметничког фонда

Највећа криза и недостатак средстава током деведесетих година осетили су се у реализацији откупа слика који се значајно смањио у односу на претходне године. Иако је сачињена листа приоритета, она није могла бити реализована током 1990. године услед недостатка новца, те је одлучено да се, у договору са сликаром-копистом Станиславом Чавићем, реализује само копирање царских двери из манастира Св. Николе у Сибачу. Током читаве 1990. године реализован је само откуп цртежа зидних слика из манастира Враћевшнице, рад Драгане Милисављевић.

Откупа није било 1991, ни 1992. године због недостатка финансијских средстава, али је настављена евиденција уметничког материјала. Фонд је ипак увећан 1992. године поклонима: Музиколошки институт САНУ је поклонио *Портрет Светолика Паићана*, рад Младена Јосића, Драгана Милосављевић је поклонила цртеже фресака манастира Драче, Вера Мијатовић *Портрет Ивана Алексића*, рад Стевана Алексића. Јован Солдатовић поклонио је гипсани модел попрсја Саве Текелије из 1976. године. Од Матице су на чување преузети гипсани модел медаљона са портретом Саве Текелије, рад Саве Сандића и литографија Винсента Увира (Vincent Uwira), *Портрет Саве Текелије* из 1861, поклон Дејана Медаковића. Нажалост, није било средстава ни да се гипсани модел *Гуслара Ђорђа Јовановића* одлије у бронзи.

Током 1993. године настављено је евидентирање уметничког материјала и откупљен је само један рад за новоформирану збирку олеографија: *Убиство Мурата*, рад Ферда Кикереца из 1889/90. Забележено је, међутим, и неколико значајних поклона. Милош Аранички поклонио је *Портрет Јоана Аранитовића*, рад Јакова Орфелина, а Сава Сандић својих девет радова у бронзи, дрвету и гипсу.

Успешно је 1994. године спонзорски одливен Јовановићев *Гуслар* у Уметничкој ливници „Станишић“. Скулптура је приказана у холу Галерије и тим поводом је приређена конференција за новинаре. Друштво за помоћ Косову и Метохији поклонило је Галерији постамент за споменик који је урадио архитекта Миодраг Пецић, а Галерија је од надлежних градских служби добила дозволу да се бронзани одливак *Гуслар* постави као јавни споменик на Тргу галерија, као и решење о локацији. Нажалост, ова иницијатива није реализована, а *Гуслар*, премда намењен спољном излагању, и данас се налази у великој сали Галерије Матице српске.

Током 1994. године наставило се са копирањем зидних слика у манастирима Крушедолу и Војловици и тиме је „заокружен програм рада галерије на копирању зидних слика у манастиру Крушедолу, који је започет још 1957. године“³⁹².

Бранислав Живковић је израдио цртеже фресака из XVII и XVIII века у цркви манастира Војловица за документарну збирку Галерије.

Број приновљених дела значајније је повећан тек 1995. године. Купљене су 3 слике: (*Портрет Филипа Валтера*, рад Димитрија Аврамовића, и мушки и женски портрет радови Карла Ђурковића) и две графике (*Српска народна скупштина у Сремским Карловцима 1. маја 1848.* рад Павла Симића, и *Благовештенски сабор Јозефа Бауера*), одливане су две скулптуре (*Бранко Радичевић*, рад Јована Солдатовића, и *Посмртна маска Николе Пашића*, рад Ђорђа Јовановића) и израђена једна копија из манастира Манасије. Исте године добијена су чак 33 поклона.

Фонд је значајно увећан и 1996. године и то за чак 106 предмета, од чега су 104 била поклон. Откупљена су два рада: *Крунисање Богородице* од Павла Симића и *Портрет*

³⁹² *Извештај о раду Галерије Матице српске у 1994. години*, Рад Матице српске 31, Матица српска, Нови Сад 1994.

мушкарца из породице Карачоњи, рад непознатог сликара. Видљиво је увећан број поклона у 1996. години, будући да је чак 104 предмета у Галерију стигло на тај начин. У збирку XVIII века путем поклона дошла су 3 рада, у збирку XIX века 2, а у збирку XX века чак 99 радова, од чега око 80 савремених сликара. То указује на два тренда. Прво, да се повећао број дародаваца, а друго, да се савремена уметничка пракса вратила у фокус Галерије, односно да су почели да се примају поклони савремених уметника. Извесно је да је том тренду допринело отварање поставке „Српско сликарство 1900–1940.” али још више најаву отварања поставке савремене уметности која је планирана 1997. године.

Без обзира на недостатак новца, ажурно је вођена евиденција дела у приватном власништву, те је 1996. године евидентиран рад Стевана Алексића *Аутопортрет са мачком*, који је Галерија откупила тек 2003. године.

Галерија је током 1997. године приновила 131 дело. Одливане су: биста Саве Текелије, рад Јована Солдатовића, и плакета Теодора Павловића, рад Саве Сандића. На поклон је добијено 129 предмета од следећих дародаваца: од Вере Мијатовић (20 дела савремених сликара), Горане Штрбац (28 скулптура, 4 плакете и 47 цртежа Павла Радовановића), Наде и Соње Шербан (23 дела Миленка Шербана). Опет су, као и претходне године, то махом била дела савремених сликара, међу којима се издвајају веће колекције Миленка Шербана и Павла Радовановића. Настављено је са евиденцијом дела у приватном власништву, али услед недостатка средстава нису реализовани планирани откупи. Ипак, из сопствених средстава откупљена су два дела из Збирке Јоце Вујића.

Током 1998. године фонд је поклонима увећан за 90 предмета и то 3 за збирку XIX века и 87 за збирку XX века. Занимљиво је да су радове поклањали сарадници и пријатељи Галерије, колекционари и наследници попут Аљоше Јосића, сина Младена Јосића, колекционара Милана Мумина и Радована Тиодоровића, колеге Миодрага Коларића и Бранке Шади. Исте године примљено је и неколико предмета документарне вредности.

Занимљиво је да се први пут у Годишњем извештају из 1998. године уз приновљена дела наводе улазни бројеви, што данас знатно олакшава праћење пристиглих дела на основу јединствених бројева.

Иако су се Комисије за заштиту и попуњавање уметничког фонда редовно састајале, током 1999. године сачињена је листа приоритета, али није откупљено ниједно дело. Захваљујући поклонима два добротвора, Иванке Ацин и Петра Ђурчића, и тринаест других дародаваца, фонд је употпуњен са 82 дела. Сва приновљена дела су припала збирци XX века и углавном се радило о савременим уметницима.

Иако су деведесете године биле ратне и тешке, ипак је фонд Галерије успео да се увећа за око 400 уметничких предмета, и то пре свега захваљујући поклонима. Поново пробужени национални понос и тежња да се кроз увећање фонда установе културе да допринес изградњи националног идентитета, био је резултат тешког историјског тренутка.

Стална поставка

1992. година била је посвећена отварању нове сталне поставке „Српско сликарство 1900–1940”. Нажалост није постојао пратећи каталог, али је изложбу пратио циклус предавања истакнутих предавача: Николе Кусовца „Поглед искоса на српско сликарство у Војводини око 1900. године“; Станисава Живковића „Импесионизам – авангарда модерне у српском сликарству“; Драгутина Тошића „Југословенске уметничке изложбе и њихов епилог 1927. године у Новом Саду“; Милане Бикицки „Прва српска уметничка изложба у Сомбору 1910. године“; Катарине Амброзић „Коњовић у Паризу“; Вере Јовановић „Сликар Богдан Шупут“; Јерка Денегрија „Текстови Саве Шумановића *Сликар о сликарству и Зашто волим Пусеново сликарство*“. Тако су у промоцији нове сталне поставке српског сликарства XX века учествовали сви најеминентнији стручњаци за модерну уметност.

Новој сталној поставци претходила је изложба „Савремене збирка – реконструкција сталне поставке из 1958. године”, која је требало да укаже на прву музеолошку презентацију савременог стваралаштва у Војводини, отворену у Галерији по пресељењу у сопствену зграду 1958. године. Тај повратак у прошлост имао је за циљ да покаже колико је била важна улога Галерије Матице српске у перцепцији националне уметности XX века.

Изложбе и публикације

Без обзира на тешку економску ситуацију, Галерија током деведесетих година није одустајала од својих изложбених активности. Поред већ устаљених монографских и великих студијских изложби у сарадњи са другим сродним установама, и у овом периоду појавило се неколико нових модела изложби.

Настављен је циклус монографских изложби. Током 1990. године приређена је изложба „Георгије Стојановић (?–1746)”, поводом 300 година од Велике сеобе Срба, а иста изложба је приказана и у Народном музеју у Београду 1991. године. Такође, приређена је и монографска изложба „Павле Чортановић (1830–1930) – пионир популарне уметности”. Као студијска изложба реализована је 1996. године изложба „Димитрије Бачевић карловачки иконописац (?–1770)”, коју је пратила научна студија Мирославе Костић објављена у форми каталога и промовисана приликом затварања изложбе.³⁹³ Током 1999. одржане је изложба „Васа Ешкићевић (1867–1933) скице из Првог светског рата“, која је обухватила 82 цртежа и 4 фотографије из фонда Рукописног одељења Матице српске.

Поводом јубилеја 150 година од оснивања Галерије Матице српске реализована је 1997. године велика ретроспективна изложба „Миленко Шербан (1907–1979)“, ауторке Ирине Суботић, која је након Новог Сада приказана у Галерији САНУ у Београду. Наредне, 1998. године одржана је „Ретроспективна изложба Уроша Предића”, приказана у Новом Саду и Народном музеју у Београду. Обухватала је 130 уља, 44 цртежа, акварела, пастела, 12 графика и графичких решења и пратећи документарни материјал. Сваког петка одржавана су вођења кроз изложбу. Изложбу је пратила монографија Миодрага Јовановића промовисана у Новом Саду, Београду, Сирогојну, Орловату и Сомбору. Монографија је добила бројне награде за дизајн и издавачки подухват.

Галерија Матице српске је наставила да, у сарадњи са водећим националним установама културе, приређује изложбе у Галерији Српске академије наука и уметности. Тако је 1990. године приређена изложба „Фрушкогорски манастири”, остварена у сарадњи ове установе са Галеријом Матице српске и Покрајинским заводом за заштиту споменика културе. Током 1992. године Галерија је учествовала у реализацији изложбе „Међу јавом и мед

³⁹³ М. Костић, *Димитрије Бачевић карловачки иконописац (?–1770)*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1996.

сном”, у сарадњи са Народним музејом у Београду и Галеријом САНУ, где је и одржана изложба. А 1994. године у сарадњи са Галеријом САНУ и Галеријом „Милан Коњовић“ у Сомбору приређена је изложба „Милан Коњовић – Осећајност, страх, духовност”. Све су то биле велике студијске изложбе, прворазредни национални догађаји у којима је Галерија Матице српске учествовала позајмицом експоната, али и својим стручним доприносима.

Поводом обележавања 800 година манстира Хиландара у Галерији је 1990. године приређена изложба „Хиландарска графика”. Том приликом Галерију је посетио патријарх српски Павле. Током 1998. године реализована је изложба „Манастир Хиландар – осам векова српске душе” која је затим одржана у шеснаест места Војводине.

Током 1991. године реализован је још један изузетан пројекат: „Уметничко благо Срба у Румунији” и тиме су Галерија Матице српске и Народни музеј у Београду крунисали своју вишедеценијску бригу о културном наслеђу Срба у Румунији. У реализацији ове изложбе учествовали су Темишварски одбор Матице српске, Народни музеј у Београду, Музеј Баната и Црквено-уметничка збирка Српске православне епархије у Темишвару, на основу програма културне сарадње Румуније и Југославије. Изложба је током године приказана у Народном музеју у Београду, Галерији Матице српске и Владичанском двору у Темишвару.

У сарадњи са Галеријом савремене ликовне уметности у Новом Саду, Музејом града Новог Сада, Народним музејом у Зрењанину, Народним музејом у Панчеву, Народним музејом у Вршцу, Градским музејом у Сомбору и Градским музејом у Суботици приређена је велика регионална изложба „Сликарство у Војводини 1900–1940”. Галерија је посудила експонате из своје колекције, а Ратомир Кулић је написао текст за каталог.

Изложба „Радови Александра Секулића (1877–1942)” реализована је у сарадњи са Народним музејом у Зрењанину, где је приказана током године, а наредне године у Сомбору. Затим је заједно са Музејом савремене уметности у Београду и Галеријом слика „Сава Шумановић” у Шиду приређена изложба „Сава Шумановић (1896–1942) – стогодишњица рођења” која је обухватила 40 најрепрезентативнијих дела овог значајног српског сликара и приказана у Београду, Новом Саду и Шиду.

У овом периоду приметан је знатан број изложби из збирки Галерије Матице српске, а поводом обележавања јубиларних годишњица. Приређено је и неколико таквих изложби из колекције: „Дела Димитрија Аврамовића из збирке Галерије Матице српске”, поводом 175 година од сликаревог рођења, и „Петар Добровић (1890–1942) – слике и црежи из збирке Галерије Матице српске”, поводом стогодишњице сликаревог рођења. Током 1992. године одржана је изложба „Текелије – збирка портрета у Галерији Матице српске”, приређена поводом 150-годишњице смрти великог добротвора и почасног председника Матице српске. Током 1995. године приређена је изложба „Дела Милана Коњовића из фонда Галерије Матице српске”, која је касније те године пренета у Галерију „Милан Коњовић“ у Сомбору. Галерија је 1996. године самостално приредила изложбу „Дела Саве Шумановића из збирке Галерије Матице српске” поводом стогодишњице сликаревог рођења. Изложба је после Новог Сада, у смањеном обиму, приказана и у Шиду. Током 1998. одржана је изложба „Иван Табаковић (1898–1977) – дела из Галерије Матице српске”, поводом 100-годишњице рођења аутора, и „Ведуте Свете Горе Атонске – дела из Галерије Матице српске“. Наредне године реализована је изложба „Петар Добровић (1890–1942)” поводом представљања књиге *Документација о стваралаштву Петра Добровића. Цртежи и документарна грађа*.³⁹⁴

Био је ово један нови модел изложбених активности, сасвим сигурно условљен тешком економском ситуацијом јер је организовање оваквих пригодних изложби могло да се реализује без великих средстава и ослањањем на сопствене ресурсе. Није било трошкова осигурања, транспорта и осталих трошкова везаних за позајмице експоната из других установа. Овакве изложбе подстицале су проучавање сопственог фонда и бригу о њему кроз рад Конзерваторско-рестаураторског одељења. Истовремено, вршена је улога националне установе културе, а то је указивање на значајне личности националне културне историје кроз излагање дела из сопствене колекције. Те изложбе пратили су скромни каталози у облику флајера.

Друга особеност изложбених активности у деведесетим годинама биле су изложбе поклон-збирки. Први пут је 1991. године у Галерији јавно представљен поклон уметничких дела на

³⁹⁴ О. Добровић, *Документација о стваралаштву Петра Добровића. Цртежи и документарна грађа*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1999.

изложби „Поклон Јована и Милане Бикички”. Исте године преузета је изложба „Поклон-збирка Арсе и Војке Милатовић” из Народног музеја у Београду. Овакав вид јавног презентовања поклоњених радова за Матицу је био нов и подстицајан да се и у Галерији започне истоимени циклус. Под утицајем београдског Народног музеја у Галерији је током деведесетих година реализован читав низ поклон-збирки које су у Галерију стигле као дарови уметника, наследника или колекционара. Током 1994. одржана је изложба „Поклон-збирка Вере Мијатовић – радови Саве Стојкова”, затим 1995. године „Поклон-збирка Јелене и Стојана Трумића”. У оквиру редовне Галеријске делатности 1997. године реализоване су изложбе: „Поклон-збирка Јована и мр Милане Бикички” и „Поклон-збирка Владимира Богдановића”.

Овакав тип изложби такође је имао двојаку улогу. Он је кроз јавно презентовање поклоњених радова уметника, наследника или колекционара, популаризовао овај вид добротинства и друштвено одговорног понашања и самим тим био нека врста омажа односно захвалности поклонодавцу. Истовремено је то био подстицај за друге да се на сличан начин укључе у рад Галерије и допринесу увећању њене колекције. Била је то у Матици од раније позната пракса задужбинарства која је сада добила нову форму.

Током деведесетих година први пут је у форми изложбе приказан рад конзерваторско-рестаураторске радионице у Галерији Матице српске. На изложби „Иконе са иконостаса из Аде – дело Новака Радонића (конзервација и рестаурација)” представљени су резултати вишедеценијског рада на конзервацији ових дела. Изложба је реализована поводом обележавања стогодишњице уметникове смрти и заправо је заокружила вишедеценијски рад на спасавању ових икона. Након Новог Сада изложба је приказана у Мољу. Такве изложбе које су промовисале рад конзерваторског одељења постале су редовна пракса током XXI века.

Истовремено, кроз изложбену активност презентован је и рад на копирању уметничких дела која је требало да буду враћена Српској православној цркви. На изложби „Царске двери цркве Св. Николе у Сибачу” изложене су оригиналне двери и копија коју је извео Станислав Чавић ради наставка њиховог излагања у Галерији Матице српске. Изложба „Фреске са манастирских зидова Зденке Живковић”, реализована је поводом 50 година рада ове дугогодишње сараднице Галерије Матице српске која је дала велики допринос

формирању Збирке копија Галерије Матице српске својим радом на копирању зидних слика из манастира у Војводини.

Покренута је и нова серија изложби у складу са едицијом публикација *Споменици српског зидног сликарства XVIII века*. Паралелно са публикавањем свески реализоване су и изложбе: 1991. године изложба „Зидно сликарство манастира Враћевшнице”, аутора Драгане Милисављевић; 1992. године „Зидно сликарство манастира Месића – цртежи фресака”, аутора Бранислава Живковића; 1993. године „Зидно сликарство манастира Крушедола – цртежи фресака”, аутора Петра Балабановића; 1994. године „Зидно сликарство манастира Драче“, аутора Драгане Милисављевић и 1995. године „Зидно сликарство манастира Војловице и припрате Манасије”, аутора Бранислава Живковића.

У знатно мањој мери током деведесетих настављена је међународна сарадња. У сарадњи са Матицом српском реализована је 1991. године изложба „Пушкински Петроград”, као гостовање Свесавезног музеја „А. С. Пушкин“ у Лењинграду.

Галерија Матице српске је са својим изложбама гостовала у другим просторима: у Владичанском двору у Сремским Карловцима је приређена 1991. године изложба „Карловачки сликар Георгије Стојановић и сликарство иконостаса Доње цркве у Сремским Карловцима”, поводом 200-годишњице Карловачке гимназије.

Током деведесетих је настављен рад на принтању мапа графика али овог пута сликара XX века. Поводом 50 година од смрти Богдана Шупута, 1992. године је реализована изложба „Шест линореза Богдана Шупута” и штампана истоимена мапа графика са оригиналних плоча.

Током 1993. године Галерија је започела циклус изложби иконостаса донетих са простора Хрватске: најпре је представљен „Иконостас цркве Св. Николе у Вуковару”, током 1994. приказана је изложба „Иконостас капеле Успења Богородице у Даљу”, а 1995. „Иконостас капеле Св. архиђакона Стефана у Даљу”.

Музеј Српске православне цркве приказао је 1996. године изложбу „Духовни геноцид 1991–1995”, а Народни музеј у Београду изложбу „Иконопис Книнске крајине”. Све ове

изложбе биле су слика времена и брига установа културе за српско културно наслеђе са ратом захваћених простора бивше Југославије.

Током 1995. приређена је прва изложба савременог ствараоца „Банат” – изложба графика Вељка Михајловића, а затим је Галерија приредила изложбу „Радови скулпторке Мире Сандић” поводом представљања монографије Вере Јовановић Дунђин *Мира Сандић, ликови и облици детињства и младости*, и као захвалност за девет поклоњених радова Галерији Матице српске.

Са Народним музејом у Београду заједнички је реализована изложба вајарских радова Саве Сандића, а Народни музеј је гостовао са изложбама „Павле Васић – сведок епохе“ 1993. године, „Мина Караџић Вукомановић (1828–1894)” 1994. године и „Акварел у Србији 1900–1950. година” 1996. Током 1998. реализована је гостујућа изложба Народног музеја у Београду „Младен Јосић (1897–1972)”.

Дом културе у Новом Пазару гостовао је у Галерији Матице српске са изложбом „Школа старих сликарских вештина“, а Музеј Срема из Сремске Митровице са изложбом „Иконе и грађански портрети из збирке Музеја Срема”.

Током 1998. године реализоване су изложбе „Паја Павле Радовановић – Поклон-збирка Горане Штрбац“ и „Манастир Хиландар – осам векова српске душе“ у сарадњи са савезним одбором за обележавање 800 година манастира Хиландара. Истим поводом реализована је изложба „Ведуте Свете Горе Атонске“, а поводом стогодишњице рођења сликара приређена је изложба „Дела Ивана Табаковића из Галерије Матице српске”.

Поред каталога наведених изложби, током деведесетих је реализовано неколико публикација: друго издање монографије *Галерија Матице српске*, аутора Миливоја Николајевића, Динка Давидова, Олге Микић, *Српске привилегије царског дома Хабзбуршког*, аутора Динка Давидова, *Радул, српски сликар XVII века*, аутора Зорана Ракића.

Поред монографије Уроша Предића из штампе су изашле две књиге о Петру Добровићу ауторке Олге Добровић: *Документација о стваралаштву Петра Добровића*, и *Документација о стваралаштву Петра Добровића – цртежи и документарна грађа*, II.

Редовно је излазио *Именослов пријатеља Галерије Матице српске* посвећен добротворима.

Новине

Једна од новина која је уведена током деведесетих година било је одржавање свечане седнице поводом обележавања Дана Галерије Матице српске, као датума оснивања Музеума Матице српске, у другој половини октобра месеца. Прва Свечана седница одржана је 1991. године. После поздравне речи мр Лепосаве Шелмић, своја сећања на тему „Стварање данашњег лика Галерије Матице српске” евоцирали су Олга Микић и Радивој Ковачевић, управници Галерије у пензији. Том приликом уручене су захвалнице дародавцима, сарадницима, спонзорима и заслужним радницима. Сличан сценарио понављао се из године у годину, а мењала се само тема која је прилагођавана програмима рада Галерије или обележавању неког јубилеја.

Наредне, 1992. године Дан галерије био је посвећен Сави Текелији и значајним датумима из прошлости Галерије, а 1993. свечана седница била је посвећена Конзерваторско-рестаураторском одељењу, основаном 1960. године, о чему је говорио Владимир Богдановић, начелник тог одељења. На свечаној седници 1994. године, после уводног говора Лепосаве Шелмић, кустос Драгојла Живанов је говорила о Поклон-збирци Вере Мијатовић.

Током 1995. године, у оквиру обележавања 130. година пресељења Матице српске из Пеште у Нови Сад, Лепосава Шелмић је одржала предавање „О Музеју Матице српске од оснивања у Пешти 1847. године до пресељења у Нови Сад 1864”. Истог дана, виши кустос Милана Веиновић говорила је о Поклон-збирци Јелене и Стојана Трумића.

Свечана седница 1996. године била је посвећена Миленку Шербану, а након уводне речи управнице Лепосаве Шелмић, Ирина Суботић одржала је исцрпно предавање са темом „Успомени Миленка Шербана”, а затим су Шербанове супруга и кћерка поклониле Галерији Шербанов *Аутопортрет*.

На Свечаној седници поводом Дана галерије 1998. године Лепосава Шелмић је одржала поздравну реч, а затим је кустос Емица Милошевић говорила о *Именослову пријатеља Галерије Матице српске* као новом Галеријском издању, чије публикување је започето поводом обележавања јубилеја 150. година од оснивања Галерије 1997. године. Професор Миодраг Јовановић, председник управног одбора Галерије, говорио је о „Успомени на Уроша Предића”. Додељена су признања дародавцима и спонзорима и отворена је изложба „Ведуте Свете Горе Атоске”.

Дан Галерије 1999. године обележен је свечаном седницом и изложбом „Васа Ешкићевић (1867–1933) скице из Првог светског рата”. Након поздравне речи Лепосаве Шелмић, кустос Милена Врбашки је одржала предавање о Павлу Чортановићу, првом сликару дародавцу Галерије Матице српске. Додељена су признања и захвалнице, а затим је Сузана Вуксановић Солеша отворила изложбу радова Васе Ешкићевића.

Дан Галерије је тако постао редовна годишња манифестација. Сваки пут је том приликом реализован неки важан програм – изложба, публикација или предавање, а и захваљивало се свима онима који су учествовали у раду Галерије.

У духу новог миленијума (2000–2006)

Прве године XXI века биле су логичан наставак свега што се дешавало у Галерији Матице српске и српској култури у целини током последњих година претходног столећа. Није било крупних преокрета унутар саме институције, али је комплексни историјски тренутак утицао најпре на смањење обима делатности, а затим, након неколико година и на лагани успон и процват професионалних стремљења. Умањење програма рада, настало услед санкција, ратне ситуације, бомбардовања, склањања и враћања сталне поставке, сменило је лагано успостављање нормалног тока рада у другој половини 1999. године, које се наставило и у 2000. години.

Свакодневице

Током 2000. године планирано је да се делатност развија у правцу реализације неостварених програмских активности из Програма обележавања 150 година Галерије Матице српске.³⁹⁵ Сви ти послови реализовани су током првих година XXI века. Акцент је био на завршетку монографије *Галерија Матице српске* али и реализацији започетих студијских изложби „Иконе Банатске епархије”, „Српско сликарство XX века”, „Стеван Тодоровић” и „Миљивој Николајевић”. Уз добру организацију и подршку Матице српске, Министарства културе и сарадника све је успешно завршено.

Од великих инвестиционих послова планиран је наставак адаптационих радова у сутерену у циљу обезбеђења адекватног простора за повремене изложбе.³⁹⁶ Био је то резултат одлуке из 1997. године да се изложбени простор у приземљу зграде искористи за сталну поставку савремене уметности што је, као и 1958. године, отворило питање простора за повремене изложбе. У недостатку финансијских средстава овај посао није ни започет, а у каснијим годинама се од њега потпуно одустало. По други пут, баш као и раних шездесетих година претходног века, постало је јасно да, уколико Галерија жели да настави да развија своју живу изложбену делатност, не постоје могућности да се изложбени простор у приземљу користи за сталну поставку уметности друге половине XX века. Идеја да се од некадашњег трезора направи изложбена сала до даљњег је напуштена.

Дух времена осликао се 2000. године приликом одржавања Седнице Управног одбора Галерије са једном тачком дневног реда: Рад Галерије Матице српске у ванредним околностима. Будући да чланови Управног одбора из Београда нису били у могућности да дођу на седницу, она је одржана телефонским путем. Питање које се поставило била је ванредна политичка ситуација, односно такозвана „петооктобарска револуција” и дилема да ли Галерија треба да одржи заказано отварање гостујуће изложбе Народног музеја у Београду „Бомбардовању упркос” и да ли треба у потпуности да обустави свој рад. Управни одбор донео је одлуку да отварање изложбе треба одложити, али да Галерију не треба затворити и „да никог не треба одбити и затворити му врата”. Као посебна алинеја у закључку наведено је: „Запослени у Галерији Матице српске имају право да искажу своја

³⁹⁵ План рада за 2000. годину, 0104-65/1 од 19. новембра 1999.

³⁹⁶ Предлог Програма рада Галерије Матице српске за 2000. годину, бр. 0104-65/1, 19. новембар 1999.

политичка уверења у своје лично име, имају права на штрајк и исказивање грађанске непослушности”³⁹⁷. Истовремено је одлучено да ће званичан став Галерије бити усклађен са званичном изјавом Матице српске који се очекивао након одржавања њеног Управног одбора.

Само десетак дана касније, 14. октобра ипак је одржана Свечана седница Галерије Матице српске у великој сали на другом спрату где је била постављена изложба „Бомбардовању упркос – Избор слика из здања Владе Републике Србије”. Свечану седницу је отворио Миодраг Јовановић, председник Управног одбора Галерије Матице српске, а на свечаности су говорили Божидар Ковачек, председник Матице српске и Лепосава Шелмић, управница Галерије. Бојана Борић Брешковић, директорка Народног музеја у Београду представила је изложбу „Бомбардовању упркос – Избор слика из здања Владе Републике Србије”. Истог дана отворена је изложба „Јерусалим и српска култура”, аутора Динка Даводова у сали фресака у приземљу зграде. О значају Јерусалима за српски народ и прослави 2000 година хришћанства говорио је Његово преосвештенство епископ бачки Иринеј. Из свега наведеног види се да је Свечана седница била програмски богата и разноврсна и да је одржана уз учешће истакнутих представника Српске православне цркве, Матице српске, сродних музејских установа и колега. Упркос ванредној ситуацији десетак дана раније, ситуација је постала редовна.

Првих година XXI века дошло је и до кадровских промена које су подмладиле структуру запослених: на место кустоса Збирке XX века примљена је Мирјана Мајкић (касније удато Брмбота), на место конзерватора Јелена Јоветић, а 2001. године на место кустоса педагога Тијана Палковљевић. Истовремено, током 2001. године у Галерију су из Покрајинског завода за заштиту споменика културе прешле Бранка Кулић на место помоћника управника и Даниела Королија Црквењаков на место конзерватора. Све ове кадровске измене допринеле су стварању споја нове енергије младости и искуства и знања, што је допринело убрзаним променама устаљених облика деловања у области музеологије и конзервације.

И док је 2000. година још увек била под утицајем политичких промена, 2001. је донела стабилизацију рада и континуитет пословања. Наставило се са реализацијом устаљених

³⁹⁷ Записник седнице Управног одбора одржане 3. октобра 2000. године, бр. 0102-66/5.

програма, приређене су чак 4 изложбе поклон-збирки, два гостовања Галеријске изложбе, а реализована је изложба о стипендисти Матице српске Славку Воркапићу. Након неколико година одлагања коначно је реализована изложба „Иконе банатске епархије”.

Током 2001. године именована су управна тела Галерије Матице српске на мандатни период од 4 године: Лепосава Шелмић именована је за управника, а за чланове Управног одбора су именовани Миодраг Јовановић, Слободан Милеуснић, Драган Станић, а из колектива Драгојла Живанов и Добрила Јерков. За чланове Надзорног одбора именовани су Мирослав Тимотијевић, Милан Петровић и Ратомир Кулић.³⁹⁸

Галерија је током 2001. године узела активно учешће у обележавању јубилеја 175 година Матице српске и тим поводом своју Свечану седницу посветила промоцији капиталног издања – монографији Галерије Матице српске. Био је то изузетан догађај на коме је у име Министарства културе Јован Деспотовић, помоћник министра предао фототипско издање *Мирослављевог јеванђеља* Матици српској поводом њеног јубилеја. Након више протоколарних говора, говора председника Матице српске и управнице Лепосаве Шелмић, дуго припремана и очекивана публикација свечано је уручена свима онима који су омогућили њену реализацију: Министарству културе СР Југославије, Скупштини Аутономне Покрајне Војводине, Новосадској и Металс банци, као и Вери Мијатовић Стричевић, добротворки Галерије, и Олги Микић, дугогодишњој кустоскињи и управници Галерије Матице српске. Поред угледних званица и институција Галерија се захвалила свима који су учествовали и допринели реализацији ове публикације. Био је то завршетак великог посла који је сумирао све оно реализовано у Галерији у периоду од 1847. до 2000. године. Реализација ове капиталне монографске студије, је сумирајући целокупну дотадашњу делатност Галерије отворила простор за нове пројекте и нова истраживања.

Указом председника Савезне Републике Југославије Војислава Коштунице Галерија је добила Орден Вука Караџића првог степена за значајан допринос у ширењу и развоју националне културе и развијању патриотске свести. Свечаност је одржана 12. јуна у згради Скупштине Војводине, а Орден је Лепосави Шелмић, у име Војислава Коштунице, уручио председник АП Војводине Ђорђе Ђукић. Исте године, Галерија је за свој велики подухват

³⁹⁸ Одлука Управног одбора Матице српске на седници одржаној 11. јула 2001. године, бр. 0102-66/1.

монографију *Галерија Матице српске* добила Награду „Захарија Орфелин” и „Специјалну награду“ на Новосадском сајму књига.

И таман кад је изгледало да су коначно реализовани сви значајни планирани послови на чијој реализацији се радило током читаве протекле деценије и да је у јавности препознат и вреднован целокупан рад и допринос Галерије, током јесени 2002. године дошло је до великог губитка: изненада је преминула дугогодишња управница Лепосава Шелмић. На комеморативној седници у Галерији од своје дугогодишње сараднице опростили су се Миодраг Јовановић, Олга Микић и Ратомир Кулић.

Управни одбор Матице српске именовao је, најпре у својству вршиоца дужности а затим и управника, Бранку Кулић, историчара уметности и дотадашњег помоћника управника. Персонална промена заједно са новонасталим друштвеним приликама, које су донеле промену културне политике, створиле су основ за нову фазу у развоју Галерије Матице српске.

У периоду од 2003. до 2005. године акценат је био на истицању континуитета. Бранка Кулић, стручњак са вишедеценијским искуством у области заштите културног наслеђа, имала је врло јасну свест да је континуитет идеја особеност Галерије Матице српске која јој је обезбедила препознатљивост и професионалност. Стога се у својој програмској оријентацији определила за такав приступ. То се видело већ наредне године на Свечаној седници. Окупљене госте поздравио је председник Матице српске Божидар Ковачек, а затим је Бранка Кулић одржала беседу на тему *Управници Галерије Матице српске од 1947. до 2002. године*. Исте године у новембру месецу реализована је изложба о Миливоју Николајевићу, првом вишедеценијском управнику Галерије. У духу традиције одржане су две изложбе поклон-збирке, два гостовања Галерије у другим установама и пет гостујућих изложби у Галерији Матице српске. Установљена је нова едиција „Зборници радова”. Као први у низу штампан је зборник радова Лепосаве Шелмић: *Српско сликарство XVIII и XIX века*. Сви остали послови су се одвијали устаљено једино је, почевши већ од 2003. године, приметна много већа присутност Галеријских стручњака на бројним стручним семинарима и едукацијама који су доживели експанзију у читавој Србији.

Током 2003. године десиле су се и две кадровске промене: Тијана Палковљевић је постављена на место помоћника управника, а Даниела Королија Црквењаков је постављена за начелника Конзерваторско-рестаураторског одељења. Ове персоналне промене донеле су нову енергију и другачији приступ Галеријским активностима.

Колико год да је програмска делатност била заснована на идеји континуитета, осећао се зачетак бројних нових иницијатива и приступа. Током 2003. године уведен је интегративни систем заштите у виду видео надзора и алармног система. Био је то подухват спроведен са циљем да се унапреди безбедност изложбених сала и депоа у циљу заштите уметничких дела. Те године започето је уређење велике сала у приземљу са циљем модернизације ентеријера Галерије. У циљу унапређења односа са јавношћу и публиком одржан је први новогодишњи коктел.

Започет је рад на прикупљању документације и пројеката за адаптацију и реконструкцију зграде, коју је у скоријој будућности било неопходно извести како би њен простор могао бити рационалније коришћен у складу са нарастајућим потребама, али и да би се подигли излагачки и естетски стандарди.

Током 2005. године видљиви су последњи трагови обележавања јубилеја 150-годишњице Галерије Матице српске. Реализована је дуго припремана монографска изложба и публикација о Ђорђу Јовановићу, аутора Миодрага Јовановића, којом је заокружен циклус великих монографских студија о часницима Матице српске. Први пут је 2005. године приређена изложба дела из фонда Галерије Матице српске у једној привредној организацији: „Војвођански пејзаж“ у НВВ – Еским банци.

У оквиру процеса рационализације смањен је број запослених са 27 на 26 извршилаца.

Попуњавање уметничког фонда

У складу са вишедеценијском праксом настављен је рад на евидентирању и откупу уметничких дела за колекцију Галерије Матице српске. Комисија за заштиту и попуњавање уметничког фонда редовно се састајала, али је одлуке доносила у зависности од понуде на тржишту и финансијских могућности.

Током 2001. године откупљено је само једно дело – рад Мирославе Сандић *Мали алас*, а примљено је 185 дела на поклон. Поклони су били разноврсни: Лепосава Бела Павловић поклонила је 12 икона напознатих аутора од XVIII–XX века, а породица Будишин две слике Јована Диме. Примљене су поклон-збирке Олге Ивковић, Петра Мојака, Аранке Мојак и појединачни радови: рачунарске графике Слободана Јурића и једна слика Ивана Јурића.

Током 2002. године није откупљено ниједно дело, премда је евидентиран велики број понуда у приватном власништву. Фонд је ипак увећан за 141 предмет и то захваљујући поклонима: своје радове даровала је Емина Чамо Лорбек; Мирна Средовић Ђорђичковић је поклонила вајарске радове своје мајке Славке Петровић Средовић, а Вера Хаци Мијатовић Стричевић своју колекцију слика савремених стваралаца. Своје радове поклонили су уметници: Олга Јанчић, Сава Сандић, Сениша Вуковић, Браца Бонифације, Вељко Михајловић, Силађи Габор, Ружица Митровић. Из Америке је стигао поклон Софије Шашкијевић.

Током 2003. године откупљено је изузетно дело Стевана Алексића *Аутопортрет с мачком*, евидентирано још током деведесетих година. Због значаја и занимљиве симболике оно је 2009. године добило место у новој сталној поставци „Људи и догађаји – слика прошлости”. Откупљена су и следећа дела: цртеж Стевана Тодоровића *Страхињић бан и силни Влах Алија* и три иконе, радови непознатог аутора из XVIII века.³⁹⁹ На поклон су те године добијена 124 дела.

Током 2004. реализована су само два откупа: *Карта Жупаније Срем* и *Портрет (Аутопортрет)*, колаж Ивана Табаковића, откупљен поводом реализације његове студијске изложбе. Те године добијено је на поклон 196 предмета, а реализована су 4 дела за потребе Галерије поводом реализације изложбе вајара Ђорђа Јовановића. Гипсани модели (*Мирус пролећа*, *Љубица Тодоровић*, *Спасовање* и *Топљење бакарне руде*) спонзорски су изливени у бронзи у Уметничкој ливници „Станишић”.⁴⁰⁰

Током 2005. године откупљена су два дела непознатог аутора: *Портрет грофа Нако* и *Портрет грофице Нако*, који су одмах пронашли место у свим наредним сталним

³⁹⁹ Рад Матице српске 40, Нови Сад 2003, 220.

⁴⁰⁰ Рад Матице српске 41, Нови Сад 2004, 114–115.

поставкама. На поклон су добијена 54 дела. Изузетан дар представљају два рада Милене Павловић Барили од Борислава Братуљевића из Њујорка. Своје радове поклонили су Милена Јефтић Ничева Костић, Емина Чамо Лорбек и Веља Михајловић.⁴⁰¹

Током првих година XXI века забележено је учестало враћање експоната других установа који су били на дугорочним позајмицама и реверсима у Галерији Матице српске. На захтев Народног музеја у Београду, 2001. године повучено је из сталне поставке и враћено 11 дела изложених у поставци XIX века.⁴⁰² Током 2003. враћена су Музеју Српске православне цркве дела која нису излагана, а Гимназији „Јован Јовановић Змај“ слике које су чуване и излагане у Галерији. Након завршетка изложбе „Иконе Банатске епархије“ враћен је сав материјал Епархији банатској. И током 2005. године настављено је враћање дела Музеју Српске православне цркве (2) и Епархијском управном одбору Епархије сремске (27). Галерија је савесно обавила своје послове на конзервацији и рестаурацији дела из других установа и у складу са увећаним бројем предмета у својој колекцији могла је да врати тражена дела без да се то рефлектује на квалитет сталне поставке.

Стална поставка

Првих година XXI века није било концепцијских промена у оквиру сталне поставке. Као резултат рада на припреми монографије 2001. године, а на основу нових открића, атрибуција и датација, извршене су само допуне у сталној поставци. У актуелну поставку додато је чак 70 експоната: Српско сликарство XVI–XVIII века, изложено на првом спрату, допуњено је са 15 радова, Српско сликарство XIX века на другом спрату са 36 радова, а Српско сликарство XX века са 19 радова. Напуштен је до тада присутан једноставан, минималистички приступ и слике су на више места у поставци, односно у неколико сала, постављане у два реда. Била је то најобимнија поставка са највећим бројем изложених дела од пресељења у зграду на Тргу галерија. У односу на поставку приређену поводом отварања Галерије за јавност 1958, ова поставка је била више него дуплирана по броју изложених експоната.

⁴⁰¹ Рад Матице српске 42, Нови Сад 2005, 139–140.

⁴⁰² Углавном радови Ђорђа Крстића (9), једно дело Катарине Ивановић и једно дело Аксентија Јанковића.

У септембру 2001. године стална поставка Галерије је на три спрата, у 26 изложбених сала и ходничких просторија имала изложено 811 дела – 553 слике, 110 графика, 85 копија фресака и 44 скулптуре.⁴⁰³ Стална поставка обухватала је сав расположив простор у Галерији: изложбене сале у приземљу и на спратовима, велику салу на другом спрату и у приземљу и улазни хол. У овако конципираној поставци није постојао слободан простор за повремене изложбе.

Изложбе и публикације

Првих деценија XXI века настављен је тренд приређивања већ устаљених типова изложби. Едиција репрезентативних монографских студијских изложби, започета приликом обележавања јубилеја 150 година од оснивања Галерије Матице српске, настављена је 2003. године реализацијом ретроспективне изложбе и монографске публикације „Миливој Николајевић (1812–1988)”⁴⁰⁴, ауторке Тијане Палковљевић. Био је то обиман приказ целокупног педесетогодишњег стваралачког процеса који се кретао од интимизма до апстракције, баш као што је говорио поднаслов изложбе. Реализацију изложбе омогућили су наследници Миливоја Николајевића који су уступили велики број дела из свог власништва. Реализацијом ове изложбе Галерија се одужила овом великом уметнику али и свом вишедеценијском управнику и председнику Матице српске. Већ 2004. године реализована је изложба „Иван Табаковић (1898–1977)”⁴⁰⁵ ауторке Лидије Мереник која је методолошки савремено представила богат опус Ивана Табаковића као једног од сликара везаних за рад Матице српске у међуратном периоду, када је живео у Новом Саду. Изложба је наредне, 2005. године приказана у нешто измењеном обиму у Музеју савремене уметности у Београду. Током 2005. године реализована је такође велика репрезентативна монографска изложба „Ђока Јовановић (1861–1953) – вајар и велики добротвор Матице српске”⁴⁰⁶, аутора Миодрага Јовановића. Обухватајући његове радове из колекције Галерије Матице српске и државних и приватних колекција, ова изложба је представила његов богат вајарски опус. Исте године, одржана је у простору сталне

⁴⁰³ Записник о бројном стању поставке 18. 9. 2001.

⁴⁰⁴ Т. Палковљевић, *Миливој Николајевић*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2003.

⁴⁰⁵ Л. Мереник, *Иван Табаковић*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2004.

⁴⁰⁶ М. Јовановић, *Ђока Јовановић*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2005.

поставке камерна изложба „Станоје Поповић (1698–1760) – иконописац и свештеник”, ауторке Драгојле Живанов.

Током 2002. године у сарадњи са Народним музејом у Београду реализована је изложба „Стеван Тодоровић (1832–1925)”, као резултат тимског рада стручњака Народног музеја и Галерије.⁴⁰⁷ Изложба је поводом 155 година од оснивања Галерије Матице српске отворена поводом Дана Галерије у Новом Саду, а затим је пренета у Народни музеј у Београду. Био је то последњи у низу великих пројеката који су заједнички реализовале ове две установе.

Као нови модел изложби савремених стваралаца приређене су током 2005. године изложбе радова савремених сликара: „Риста Ћинкулов (1922–2002)” и „Владимир Богдановић”. Биле су то изложбе сликара који су свој радни век провели као конзерватори Галерије Матице српске, а она им је у знак захвалности приредила самосталне изложбе са жељом да јавности укаже на њихово стваралаштво и допринос раду установе. Исте године реализована је и изложба Зорана Вучковића, скулптора из Милана, који је своја дела поклонио Галерији. Враћање савремене уметности у делокруг рада Галерије Матице српске најавило је нове програмске оријентације у наредној деценији.

Доминантно место првих година XXI века имале су изложбе поклон-збирки. У 2001. представљене су четири: Олге и Драгана Ивковића, Емине Чамо Лорбек, Аранке Мојак и Петра Мојака. У 2002. години приказане су две поклон-збирке: Вере Хаџи Мијатовић Стричевић и Браце Бонифација; у 2003. одржане су три изложбе: Мирне Средовић Ђорђичковић, радови Славке Петровић Средовић, Мире Сандић и Саве Сандића. Током 2005. представљен је јавности поклон Вање Краут, историчарке уметности и дугогодишње кустоскиње Народног музеја у Београду, која је одлучила да своју репрезентативну колекцију цртежа поклони Галерији Матице српске.

На самом почетку 2000. године настављено је штампање пратећих информативних каталога свих изложби, па и изложби поклон-збирки. Такве мање пратеће каталоге имале су све изложбе реализоване у периоду 2000–2005. Серија изложби поклон-збирки, које су раније имале каталоге у форми флајера односно листа, добила је свој нови идентитет. У 2005. години, поводом изложбе „Поклон-збирка Вање Краут“ реализован је први каталог

⁴⁰⁷ Никола Кусовац био је руководиоца пројекта на коме су сарађивале кустоскиње Народног музеја у Београду Вања Краут и Вера Грујић и Милена Врбашки, кустоскиња Галерије Матице српске.

поклон-збирке са уводним текстом Љубице Миљковић и комплетним каталогом радова које је сачинила Мирјана Брмбота. Установљена је форма да те публикације морају имати расправни текст и каталог поклоњених радова са репродукцијама.

Такође је настављено приређивање тематских изложби радова из колекције. Током 2004. године, у оквиру обележавања јубилеја 200 година Првог српског устанка, приређена је изложба „Карађорђевићи у збиркама Галерије Матице српске”⁴⁰⁸, која је након Новог Сада приказана у Музеју Срема у Сремској Митровици, Галерији Миће Поповића у Лозници поводом 70. Вуковог сабора и у Задужбини краља Петра Првог у Тополи. Био је то приказ разноврсних портрета владајуће породице, репрезентативни и мање репрезентативи радови изведени у техници цртежа, графике и скулптуре. Атрактивност теме допринела је бројним гостовањима изложбе у другим музејским установама у земљи.

Обележавање великих јубилеја такође је настављено у овом периоду. У сарадњи са Матицом српском, Библиотеком Матице српске и Уметничком књиговезницом Ивковић приређена је изложба „Свето писмо” поводом обележавања два миленијума хришћанства. Изложена су нека од најстаријих рукописних и штампаних примерака Библије као и бројна и разноврсна каснија издања вечите књиге.

Пројекти конзервације уметничког материјала других установа и институција настављени су и у XXI веку, па у складу с тим и њихова презентација. Тако је 2001. године приређена изложба „Иконе Банатске епархије” на којој су представљени резултати рада конзерваторске радионице на делима са територије Банатске епархије. Такав приступ заштити материјала ван Галерије настављен је у реализацији пројекта заштите културног наслеђа Будимске епархије.

Као један од кључних партнера Галерије Матице српске на почетку XXI века успоставила се Галерија Српске академије наука и уметности, где је током 2002. године гостовала изложба „Иконе Банатске епархије”, а 2003. наменски је за тај простор приређена изложба „Српско зидно сликарство XVIII века – копије зидних слика из фонда Галерије Матице српске”. Обе изложбе оствариле су добру посету у складу са позицијом галерије.

⁴⁰⁸ Е. Милошевић, М. Врбашки, *Карађорђевићи у збиркама Галерије Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2004.

Настављена је и традиција гостовања Галеријских изложби у другим установама у земљи: изложба „Српски бакрорези XVIII века” гостовала је у Народном музеју у Крушевцу 2001, у Културно-информативном центру у Бајиној Башти 2003. и у Градском музеју у Суботици 2004. године. Исте године изложба „Српско зидно сликарство XVIII века – копије зидних слика из фонда Галерије Матице српске” гостовала је у Српском културном центру „Свети Сава” у Суботици. Тако су у истој години Суботичани добили прилику да угосте и упознају српско стваралаштво XVIII века кроз технику графичких ликова и копија зидних слика.

Настављена је сарадња са другим установама у циљу реализације заједничких изложби у 2001. години. У сарадњи са Змајевим дечјим играма приређена је изложба „Све што расте” на којој су изложене скулптуре, фигурине и плакете Мире Сандић. У сарадњи са Југословенском кинотеком приређена је изложба „Сликарство Славка Воркапића” поводом 25-годишњице смрти великана југословенског филма који се, као стипендиста Матице српске, упустио на своје европско путовање. Ова изложба је након Новог Сада приказана у Југословенској кинотеци у Београду и Музеју Срема у Сремској Митровици. Учешћем у реализацији изложбе Славка Воркапића Галерија је допринела познавњу и представљању још једног Матичиног стипендисте који је као филмски радник стекао светску славу.

Током 2003. године у сарадњи са Југословенском галеријом уметничких дела из Београда, а поводом обележавања Светског дана музеја, одржана је изложба „Графике Мила Милуновића”, а током 2005. године са Катедром за историју уметности Филозофског факултета у Београду реализована је изложба „Иконостаси Врањске епархије”.

Галеријски простор уступан је за реализације изложби других установа. У простору Галерије одржаване су бројне гостујуће изложбе: 2001. године Позоришни музеј Војводине гостовао је са изложбом „Лутке Јапана”, Савез архитеката Војводине са изложбом „Графички романи Богдана Богдановића” и Новосадски отворени универзитет у сарадњи са УПИДИВ-ом са изложбом „The iwano project III” и „The iwano project IV” током 2002. године. Исте године Фондација „Конрад Аденауер“ гостовала је са изложбом „Конрад Аденауер – Немац и Европљанин”, а Народни музеј из Београда са изложбама „Михајло Миловановић” и „Пределу Саве Шумановића” (2002), Музеј савремене уметности у Београду гостовао је са изложбама „Један век графике” и „Графика поп-арта и

нове фигурације” (2004), а Културни центар Београда са мултимедијалном изложбом „Растко Петровић. Откривање другог неба”. Друштво архитеката Новог Сада гостовало је са изложбама: „Табаковићева награда за архитектуру” (2004) и „Дани архитектуре 2005”.

Делове и тематске целине Галерија је представљала и ван своје зграде. У просторијама НВВ – Еским банке приказана је изложба „Војвођански пејзаж“ (2004).

Баш као у изложбеној, и у издавачкој делатности се у овом периоду у Галерији Матице српске могу пратити два основна тока. С једне стране настављен је рад на објављивању устаљених типова публикација, а истовремено су уведени и нови модели, како по садржају, тако и по форми. Неки типови публикација су угашени: *Именослов пријатеља*, започет 1997. године, излазио је у форми флајера сваке године у оквиру обележавања Дана галерије. Сваки број ове публикације био је посвећен различитим облицима деловања добротвора, а затим је следио попис добротвора, дародаваца, сарадника и пријатеља Галерије Матице српске за ту годину. Последњи, десети број *Именослова* штампан је 2006. године кад је основан Клуб пријатеља као нови модел рада са пријатељима, дародавцима и добротворима.

Капитална монографија Галерије Матице српске, замишљена као комплексна публикација која је требало да прикаже историјат и деловање Галерије у протеклих век и по и да први пут јавности представи попис целокупног фонда уметничких дела, изашла је 2001. године. Уводни текст о историјату Галерије написала је Лепосава Шелмић, тадашња управнице Галерије. Рад институције поделила је хронолошки, у неколико периода. Први период обухватио је време од оснивања Музеја Матице српске 1847. године у Пешти до његовог отварања за јавност у Новом Саду 1933. године. Други период односио се на године деловања у оквиру Матице српске до завршетка Другог светског рата и установљења самосталне установе, а трећи од 1947. и установљења Галерије Матице српске као самосталне установе до 1958. године. Четврти период обухвата период после 1958. године, односно од пресељења Галерије у сопствену зграду и отварања поставке у новом простору.

Други, по броју страна најобимнији део монографије чини Азбучник аутора и регистар радова који је сачињен са идејом „да на једном месту прво треба сабрати податке о свим

ауторима и њиховим радовима које Галерија поседује или чува као дугорочне позајмице”⁴⁰⁹.

Затим следе репродукције одабраних радова из збирки Галерије Матице српске, чији избор је био руковођен „усмеравање теме на националну историју уметности”, али су се „међу репродукованим радовима наша и дела аутора других култура, али од значаја за српску уметност”⁴¹⁰. Репродукције су подељене у хронолошке збирке: Збирка XVI–XVIII века, Збирка XIX века и Збирка XX века. У оквиру тако дефинисаних хронолошких оквира извршена је систематизација по врстама материјала: сликарство, цртеж, графика, копије зидних слика, олеографије и скулптура, у зависности од материјала присутног у збирци.

Након тога монографија садржи неколико мањих, али не мање значајних целина: Именослов пријатеља, који пружа попис свих појединаца и институција који су дали допринос формирању колекције али и раду институције у протеклих 150. година. Затим следи попис изложби и публикација у широком распону од 1882. до 2000. године. На самом крају налазе се Прилози: Попис оснивача, председника, секретара Матице српске и управника Галерије Матице српске, Списак запослених у Галерији од 1947. године, Имена чланова Управног и Надзорног одбора као и чланова Одбора за обележавање 150 година Галерије Матице српске. Посебан сегмент чини попис диплома, захвалница, повеља, плакета, признања и награда од 1967. до 1999. године, који сведочи о резултатима рада и признањима додељеним Галерији за њена висока професионална достигнућа. Следи још План сталне поставке са репродукцијама изложбених сала, Списак репродукција, Резиме на енглеском језику и Именски и Географски регистар.

Рад на припреми монографије започет је још 1995. године, најпре кроз ревизију уметничког фонда и поделу на три хронолошке основне збирке. Он је дао значајне резултате у сагледавању историјата рада институције, али изнад свега у попису колекције. Ова публикација заокружила је претходни период и отворила могућност за почетак новог поглавља у раду Галерије. Првобитна замисао да се публикација употпуни текстовима о збиркама XVIII, XIX и XX века напуштена је због обима публикације, са идејом да се ти текстови реализују у наредном периоду.

⁴⁰⁹ Л. Шелмић, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001, 149.

⁴¹⁰ Л. Шелмић, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001, 151.

Публикација која међу издањима Галерије стоји усамљено, због специфичности теме и типа публикације, јесте *Библиографија Галерије Матице српске* која је објединила све Галеријске публикације и текстове о Галерији настале у периоду од 1896. до 2002. године.⁴¹¹ Она је на изврстан начин надопунила оно што је монографија *Галерија Матице српске* пружила, а то је комплетирање података о раду Галерије Матице српске током њених 155 година историје, али кроз визуру штампаних медија, Галеријских издања и новинских текстова.

Посебно важна била је проблемска студија Лепосаве Шелмић *Српско зидно сликарство XVIII века / Serbian 18th century wall-painting*⁴¹², као прва двојезична књига у Галерији, штампана након ауторкине изненадне смрти. Овај високостручни текст употпуњен је изузетно квалитетним фотографијама које репрезентативно представљају српско зидно сликарство XVIII века.

Публиковање каталога изложби као публикација са стручним текстовима и великим бројем колор репродукција, указали су на нове могућности и опредељење Галерије да своје изложбене активности учини репрезентативнијим. Каталогизациони спискови више нису били само информативно гласило, већ постају место изношења научних достигнућа и открића, уз богат визуелни материјал који може да задовољи очекивања, како струке, тако и широке публике.

Наставак већ установљених публикација види се у реализацији *Документација о стваралаштву Петра Добровића – Ликовне критике – Интервјуи – Политички чланци – Писма*, књ. III.⁴¹³ Био је то трећи део овог наслова, објављен 2002. године, којим је заокружен подухват на штампању документарне грађе о Добровићевом стваралаштву, коју је прикупила његова супруга Олга Добровић.

Права новина у издавачкој делатности Галерије је свакако увођење зборника. У жељи да се на једном месту сакупе најзначајнији текстови вишестолетних кустоса и управника

⁴¹¹ В. Зеремски, *Библиографија Галерије Матице српске 1896–2002*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2004.

⁴¹² Л. Шелмић, *Српско зидно сликарство XVIII века / Serbian 18th century wall-painting*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2004.

⁴¹³ О. Добровић, *Документација о стваралаштву Петра Добровића – Ликовне критике – Интервјуи – Политички чланци – Писма*, књ. III, Галерија Матице српске, Нови Сад 2002.

Галерије и тако јавности представи њихов разноврстан и богат научни рад, реализовани су зборници радова Лепосаве Шелмић, *Српско сликарство XVIII и XIX века. Одабране студије* (2003) и Олге Микић, *Српска уметност XVIII–XX века. Одабране студије* (2005).

Као нови модел промотивног каталога сталне поставке реализован је плакат – водич Галерије Матице српске који је 2005. године приредила Милена Врбашки.

Новине

Један од првих великих послова који се у овом периоду наметао Галерији Матице српске било је уређење ентеријера изложбених сала, будући да деценијама нису изведени крупни пројекти на адаптацији простора. Одржавана је хигијена и спровођене само основне поправке како би се обезбедили неопходни микроклиматски услови за излагање експоната. рађено ништа на уређењу. Прве измене изведене су у великој сали у приземљу, која је адаптирана 2004. године. Уређени су и окречени зидови, лакиран паркет и скинуте тешке плишане драперије са прозора. Омогућен је уплив природног светла, а на прозоре су постављене само заштитне роло завесе. Измењен је распоред изложених копија у складу са новим могућностима простора⁴¹⁴, али су и даље биле изложене копије из манастира Бођана. Био је то само почетак радова на адаптацији који је настављен током читаве наредне деценије.

Паралелно са унапређењем услова излагања уметничких дела радило се на увођењу система безбедности. У изложбеним салама постављен су камере и спроведен видео надзор у свим просторима намењеним излагању дела док је у депоима и канцеларијама уведен алармни систем. Био је то значајан корак у унапређењу система чувања експоната који је у наредним годинама омогућио прихватање вредних гостујућих изложби.

Свест о неопходности промене начина оглашавања Галеријских активности и интензивнијег приступа у медијима уочљива је већ 2001. године. Први пут је као тема за приправнички рад одређена тема са садржајем везаним за пропаганду.

⁴¹⁴ Скидањем завеса онемогућено је излагање велике копије *Уснење Богородице* на централном зиду, те је ова копија премештена на леви бочни зид.

Дотадашња пракса формирања хемеротеке исецањем из новина и формирањем регистратора у 2003. години је замењена сарадњом са Clipping studiom, агенцијом за прес клипинг и медијски мониторинг. Већ те године архивирано је 115 записа у штампаним и електронским медијима. Исте године реализована је прва маркетиншка кампања поводом реализације изложбе „Сликарство Миливоја Николајевића – од интимизма до апстракције”. Кампања је обухватала рекламу у виду плаката на билбордима и телевизијски и радијски спот који је емитован на Радио-телевизији Војводине. Читава кампања је реализована спонзорски и имала је видљивих резултата, јер је појава културних садржаја у медијском простору изазвала велику пажњу публике.

У склопу отварања према публици и јавности, уведен је 2003. године Новогодишњи коктел као врста неформалног скупа којим се завршава календарска година, сумирају постигнути резултати и захваљује сарадницима и колегама. Та пракса настављена је у континуитету до данас. Новогодишњи коктели реализују се у сарадњи са различитим партнерима и на другачије теме с другим поводима.

У жељи да се активно укључи у живот локалне заједнице али и приближи своју делатност млађим генерацијама, Галерија је 2005. године започела сарадњу са фестивалом EXIT. У току трајања музичког фестивала у Галерији је одржана гостујућа изложба Музеја савремене уметности у Београду „Графика поп-арта и нове фигурације“. Идеја је била да се реализацијом изложбе, која обухвата дела модерних уметника везаних за креирање популарне културе, привуче млађа публика и посетиоци музичког фестивала. Радно време Галерије током трајања фестивала било је продужено до 22.00 сата. Сарадња је настављена и наредних година, али само кроз продужење радног времена.

Деценијска међународна изолованост Србије, санкције и тешка финансијска криза највише се одразила на континуирану међународну едукацију стручњака. У немогућности да путују и обилазе велике европске музеје, учествују у међународним стручним скуповима и остварују контакте са колегама у иностранству, кустоси и конзерватори Галерије Матице српске нису били у прилици да прате новине и трендове у музеологији и конзервацији.

Увођењем демократских принципа, укидањем визног режима, пре свега отварањем државне културне политике ка споља, ситуација се битно променила.

Током 2002. године започео је излазак стручњака Галерије „у свет”. Тијана Палковљевић боравила је три недеље у Петрограду, у Русији, где је у оквиру програма Отвореног друштва Looking inside била гост музеја Ане Ахматове и прошла едукацију о начину функционисања музеја у Русији. Током боравка у Петрограду и Москви обишла је уметничке музеје. Даниела Королија Црквењаков је као стипендиста Министарства културе Републике Србије завршила специјалистичке студије нових технологија за валоризацију и менаџмент културног наслеђа Европског универзитетског центра у Равелу, Италија. Група запослених се придружила стручној екскурзији Музеја града Новог Сада и обишла музеје у Будимпешти, Сентандреји и Естергом.

Тренд учешћа стручњака у раду међународних скупова, радионица и радних столова се интензивирао у 2003. години. Бранка Кулић је учествовала у раду експертског радног стола на тему „Музеји и археологија у функцији туризма у Еврорегиону Дунав – Криш – Мориш – Тиса”. Тијана Палковљевић је учествовала на семинару „Музејски маркетинг и менаџмент” на Универзитету уметности у Београду, Даниела Королија Црквењаков је присуствовала едукативним радионицама из области конзервације и рестаурације, које су у Народном музеју у Београду држали експерти Института за конзервацију Палацо Спинели (Palazzo Spinelli) из Фиренце, Јелена Јоветић је присуствовала семинару конзерватора Националне галерије у Стокхолму, одржаном у Народном музеју у Београду, а група стручњака из Галерије семинару „Нове тенденције у музеологији” у организацији Амбасаде Италије у Народном музеју у Београду и семинару Нови трендови у паковању и транспорту уметничких дела у организацији „Кунсттранса“ у Народном музеју у Београду. Бранка Кулић и Тијана Палковљевић присуствовале су међународном стручном скупу The Best in heritage, одржаном у Дубровнику под покровитељством ICOM-а, ICOMOS-а, UNESCO-а и Europe Nostre, на ком су представљени најбољи пројекти и музеји.

Током 2003. године одржан је први стручни семинар из области музеологије: „Музеји у доба баштине или о практичној теорији и корисној пракси”. Семинар је водио Томислав Шола, а краћа предавања одржале су Симона Чупић, Тијана Палковљевић и Даниела

Королија Црквењаков. Током 2005. године Анет Алинг, конзерваторка из Данске одржала је предавање и практичну радионицу на тему технике рада на столу ниског притиска.

Такође, експерти из Галерије учествовали су и у раду националних скупова пре свега у Националној дебати о културној политици Републике Србије, коју су организовали Министарство културе Републике Србије и Европски савет.

Перманентна едукација запослених у областима које су неопходне за унапређење и модернизацију рада музеја настављена је и током 2004. године. Тијана Палковљевић је завршила обуку и стекла Сертификат за послове менаџера у културним институцијама на курсу који је одржан у Министарству културе Републике Србије у сарадњи са Фондом за уметност и културу у Централној и Источној Европи и Амбасадом САД, а 2005. године је завршила и Лондонску школу за односе са јавношћу и стекла Диплому за интегрални приступ у односима са јавношћу. Мирјана Брмбота стекла је 2005. године сертификате Примењени ПР и Стратешко планирање у институцијама културе на Универзитету уметности – Центар за професионални рад и консалтинг.

Настављени су и професионални обиласци стручних сајмова и европских музеја: Даниела Королија Црквењаков и Добрила Јерков присуствовале су Сајму рестаурације Restauro у Ферари и том приликом обишле музеје у Ферари, Падови, Фиренци и Риминију.

Поред ових искорака у савремене токове и тенденције европске музеологије, стручњаци Галерије наставили су да се усавршавају кроз полагање стручних испита за обавезно звање кустоса и конзерватора, али и виша и саветничка звања која се стичу у Народном музеју у Београду. Галерија је захтевала од сваког запосленог полагање стручног испита и подстицала напредовање у струци. Приметно је да је у овом периоду већи број стручњака започео или завршио мастер, магистарске и докторске студије: Бранка Кулић је докторирала са темом „Новосадске дрворезбарске радионице XVIII века” Тијана Палковљевић је магистрирала на катедри за историју уметности са темом „Сликарство Миливоја Николајевића“ 2003. године, Драгојла Живанов са темом „Станоје Поповић“ 2005. године, а Данило Вуксановић на Академији ликовних уметности у Новом Саду на Одсеку за графику 2005. године.

Током прве деценије XXI века у оквиру рада са публиком отворено је ново поље активности. „У складу са савременим образовним и музеолошким променама, као и искуствима и праксом светских музеја, Галерија Матице српске је током 2003. године започела рад на дечјим едукативним програмима.”⁴¹⁵ У почетку Галерија се усмерила на рад са децом предшколског и нижег школског узраста, са намером да кроз специјалне програме и приступе тумачењу сталних поставки и повремених изложби рад једне музејске установе прилагоди потребама и интересовањима најмлађе публике. За реализацију ових циљева био је потребан велики ангажман унутрашњих снага, јер Галерија није имала специјализовану педагошку службу, већ само једног историчара уметности запосленог на месту кустоса педагога. Такође, било је неопходно створити сарадњу са установама образовања као потенцијалним учесницима у програмима Галерије. Имајући јасну визију и ослањајући се на ентузијазам запослених, Галерија је од појединачних иницијатива успешно реализовала континуиране дечје едукативне програме који су препознати као пример добре праксе.

Прва радионица намењена деци реализована је 2003. године поводом Светског дана музеја посвећеног теми „Музеји и грађење пријатељства“. Одабране су 4 групе деце, свакој групи је представљена делатност Галерије и по једна слика из колекције, а затим су деца стварала своје ликовне радове на тему одабране слике. Дечји радови, песмице, плесови и глума презентовани су на заједничкој приредби пред одабраним сликама. На тако замишљеној свечаности сусреле су се четири слике из фонда Галерије Матице српске и дечји радови инспирисани њима.

Наредне, 2004. године такође је реализован програм у оквиру Светског дана музеја. Овај пут одржана је радионица „Опипајте неописљиво” посвећена нематеријалној културној баштини. Деца су се упознала са сликом Паје Јовановића *Борба петлова* и традицијом и обичајима који су на њој представљени, а затим су стварали своје радове инспирисане овим делом. Током 2005. године одржан је програм „Теме у сликарству“ за децу нижег школског узраста. Те године покренуте су и прве креативне радионице током трајања повремене изложбе. Током трајања изложбе „Поклон-збирка Милене Јефтић Ничеве

⁴¹⁵ С. Мишић, А. Стефанов, *Едукативни програми Галерије Матице српске*, у: *Осети уметност. Интеркултурално искуство у музејској едукацији*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2008, 83–113.

Костић“ одржана је радионица „Пронађите тигра“. Деца су имала задатак да на изложеним сликама пронађу тигра скривеног апстрактним језиком изражавања, а потом да ликовно изразе сопствени доживљај дела. Био је то први едукативни програм за децу прилагођен актуелној изложби.

У циљу реализације што успешнијих и што квалитетнијих програма, 2004. године је започета сарадња са дечјим часописом *Маишталница*. Приређивана су различита дружења са децом у простору Галерије поводом Дана града, Дана жена, почетка пролећа, Дечје недеље или Нове године. Сарадња са стручњацима који имају искуства у раду са децом надокнађивала је мањак људских и стручних кадрова у Галерији.

У реализацији едукативних радионица поред кустоса активно су учествовали и конзерватори, те је у њиховој организацији одржана радионица о техникама прављења боје од жуманца и пигмената у боји. Рад на едукативним програмима тако је ујединио оба одељења Галерије Матице српске, Музеолошко и Конзерваторско, и показао колико се може постићи заједничким трудом у области едукације.

V. ПОНОС НАЦИЈЕ (2006–2015)

Увод

Од самог његовог оснивања, деловање Музеја Матице српске било је, с једне стране, супротно интересима државе у којој је основан, а с друге, тада једини ипак дозвољен и будним оком праћен начин неговања националног идентитета Срба у често ненаклоњеној држави. Основан у Хабзбуршкој монархији – под окриљем Матице српске, друштва грађана насталог са идејом да се Срби у туђој држави сачувају и даље развијају свој језик, писмо, веру, обичаје и наслеђе – био је у сталној супротности са ширим окружењем. То се читовало и у самом његовом називу, односно придеву *српски*. Истовремено, његов назив одражавао је управо оно због чега је основан, што се у њему дешавало и чему су његови челници стремили.

По пресељењу у Нови Сад и отварању за јавност Музеј Матице српске је био усмерен на територију Карловачке митрополије, а због своје музејске делатности, дефинисане од самих почетака, на разноврсност збирки, због чега је био схватан као регионални музеј комплексног типа. Очекивања да ће у заједничкој држави положај и делатност Матице српске као најстарије српске књижевне, научне и културне установе бити препознате и подржане била су изневерена.

Након издвајања Галерије из корпуса Музеја и осамостаљења од Матице српске 1947. године, појавио се проблем нове двојности: Галерија је поседовала колекцију старе српске уметности настале на територији Карловачке митрополије, а живела је у новој држави која

је, сходно својој територијалној организацији, подразумевала њену усмереност ка територији Војводине, с једне, и у складу са тадашњом национално-идеолошком оријентацијом, ка савременој југословенској уметности, с друге стране.

Тек када је, након бројних друштвених промена и државних колебања, успостављена самостална држава Србија и проглашен нови Устав,⁴¹⁶ отворено је ново поглавље српске националне државе. Истовремено, Галерија је тако остварила склад са својом националном државом у којој делује и чију уметност чува. Она више није у трагању за идентитетом – националним, географским и верским. Придев *српски* више не опомиње да у Галерији, некада у Музеју, постоји дуалност између њеног рада и циљева, с једне, и интереса државе у којој делује, с друге стране. Први пут од оснивања, назив Галерије Матице српске био је у сагласју са називом државе у којој делује и чију националну уметност баштини, те је и формално могла да преузме на себе улогу националне галерије.

Стога период од 2006. до 2015. године можемо посматрати као период у коме је Галерија Матице српске, баштинећи све претходне тековине свог професионалног рада, имала могућност да, кроз прикупљање, проучавање и излагање српског уметничког блага, оствари своју пуну улогу националне галерије, чувара и творца националног културног идентитета. Ова улога Галерије Матице српске остварена је пре свега кроз формирање сталних поставки, чија трансформација је започела 2006. године обликовањем нове сталне поставке XVIII века под називом „Поетика и реторика српске уметности XVIII века”, а следиле су поставке „Теме и идеје српске уметности 1900–1940”, затим „Људи и догађаји – слика прошлости. Српска уметност XIX века” и, коначно, нова стална поставка „Уметност XVIII века у колекцији Галерије Матице српске”.

Свакодневице

Током 2006. године није се десило ништа пресудно унутар саме Галерије Матице српске, али је друштвена промена пред њу донела нове изазове и могућности. Само годину дана раније, Управни одбор Матице српске изабрао је на нови четворогодишњи мандат

⁴¹⁶ Предлог Устава усвојила је Скупштина Србије 30. септембра 2006. године, затим је расписан референдум на коме се већина становништва с правом гласа изјаснила за прихватање предлога новог Устава, те је он званично ступио на снагу проглашењем 8. новембра 2006. године.

дотадашњу управницу Бранку Кулић, као и чланове Управног и Надзорног одбора.⁴¹⁷ Стога у овом периоду у Галерији није било крупних кадровских промена, нити великих преокрета у односу на претходни период. Након одласка Бранке Кулић у старосну пензију, Управни одбор Матице српске именован је, почевши од 1. јануара 2010. године, Тијану Палковљевић за управницу Галерије⁴¹⁸ као и чланове Управног и Надзорног одбора.⁴¹⁹ Исти тим сарадника реизабран је 2014. године на четворогодишњи мандат.

Ипак, за Галерију Матице српске ово је била година покретања нових великих пројеката који ће се у континуитету развијати читаве наредне деценије. Пре свега био је то почетак адаптације изложбених сала и формирања нових сталних поставки као пројекта који ће обележити наредних десет година.

У духу тих промена 2006. године је, у сарадњи са Академијом уметности у Новом Саду, расписан конкурс за нови визуелни идентитет Галерије Матице српске. Сви пристигли радови представљени су на изложби студентских радова, а комисијски су одабрана три рада која су награђена захваљујући компанији „Карлсберг”. Реализовано је најприкладније решење за коверте, меморандум, визит-карте и други промотивни материјал. Постојећи амблем Матице српске, прописан у Статуту Галерије, модернизован је и представљен у складу са актуелним тренутком. Редизајн визуелног идентитета наговестио је редизајн целокупне установе кроз реализацију нових сталних поставки, програмску и издавачку делатности, а пре свега кроз поново покренуту међународну сарадњу.

Новина током 2006. године било је и покретање Клуба пријатеља као такође модернизованог модела комуникације са добротворима, дародавцима и пријатељима Галерије. Традиционално пажљиво негован однос са свима који доприносе раду Галерије, даровима уметничких дела, знањем или финансијским средствима, у 2006. години добио је нови модел комуникације. Клуб пријатеља, као већ устаљена пракса светских музеја, био је вишедеценијска тежња Галерије Матице српске. Делатност Клуба пријатеља

⁴¹⁷ За председника Управног одбора именован је Миодраг Јовановић, а за чланове Слободан Милеуснић, Драган Станић, Драгојла Живанов и Добрила Јерков. За председника надзорног одбора именован је Мирослав Тимотијевић, а за чланове Милан Петровић и Ратомир Кулић.

⁴¹⁸ Одлука Управног одбора донета на седници 14. децембра 2009.

⁴¹⁹ За председника Управног одбора именован је Мирослав Тимотијевић, а за чланове Драган Станић, Бранка Кулић, Даниела Королија Црквењаков и Добрила Јерков. За председника Надзорног одбора именована је Лидија Мереник и чланови Јелица Грбић и Данило Вуксановић.

надоградила се на идеју Именослова и подразумевала је, поред додељивања захвалница на Свечаним седницама, навођење имена чланова Клуба на табли у улазном холу Галерије.

Програмска опредељења овог периода могу се анализирати у складу са темама којима су биле посвећене свечане седнице. Дан Галерије 2006. године био је посвећен оснивању Клуба пријатеља, након чијег представљања је отворена изложба „Поклон-збирка Милоша Бокшана”, добротвора Матице српске. Следеће године свечаност је поводом 160 година оснивања Галерије, била посвећена Сави Текелији о којем је беседио Миро Вуксановић и том приликом отворена је изложба „Поклон-збирка Саве Текелије” ауторке Снежане Мишић. Дан Галерије 2008. године био је посвећен обележавању 50 година самосталног рада на Тргу галерија. После поздравне речи управнице Бранке Кулић и подсећања Олге Микић како је започет професионални рад Галерије у сопственој згради, Тијана Палковљевић је одржала презентацију „После 50 година...”. Након тога уследило је отварање изложбе „Јаков Орфелин и његово доба”. Година 2009. била је посвећена промоцији веб-сајта и отварању изложбе „Копије печата са повеља српских владара и властеле од XIII до XVII века из збирке Галерије Матице српске”. Дан Галерије 2010. године био је посвећен манастиру Крушедолу – односно промоцији резултата постигнутих у оквиру обележавања јубилеја пет векова манастира. Постављен је нови одабир копија фресака у великој сали и представљена изложба конзерваторско-рестаураторских радова на припреми материјала за будућу ризницу манастира Крушедола. После поздравне речи о јубилеју који траје присутнима се обратио Бојан Пајтић, председник Владе АП Војводине. Свечана седница 2011. године била је посвећена презентацији уметничког наслеђа Будимске епархије и отварању изложбе „Српска црквена уметност у Мађарској”, а 2012. година попуњавању уметничког фонда кроз отварање изложбе „Аквизиције Галерије Матице српске 2001–2011”. Проучавање и представљање колекције XVIII века и отварање сталне поставке „Уметност XVIII века у колекцији Галерије Матице српске”, били су тема Свечане седнице 2013. године. Дан Галерије 2014. био је посвећен јубилеју „Пресељења Матице српске из Пеште у Нови Сад (1864–2014)”. Тим поводом приређена је истоимена изложба и реализоване су плакета и споменица пресељења које су додељене сарадницима и пријатељима Галерије Матице српске. Дан Галерије 2015. био је посвећен јубилеју 200-годишњице рођења Димитрија Аврамовића и тим поводом је јавности представљено једно његово новонабављено дело. Већ анализа тема одабраних за свечане седнице показује да је

основна нит ових година била исткана од јасних опредељења Галерије: неговати традицију, подсећати на значајне моменте из историје установе и нације и подстицати грађанство да активно учествује у њеном раду.

Промена приступа планирању и осмишљавању дугорочних програма уочава се у увођењу новог управљачког алата у виду Стратешког плана. Први такав документ састављен је за период 2004–2008. године на захтев Министарства културе. На половини планског периода извршена је ревизија документа са циљем да се анализира однос планираног и постигнутог, односно квалитет и применљивост документа. Затим су уследили Стратешки планови за период 2008–2012. и као последњи у низу за период 2012–2017. Сва три документа рађена су унутрашњим снагама, у почетку са идејом да се реализују методом од појединачног ка општем а касније, када је утврђена методологија, обрнутим приступом. Рад на изради Стратешког плана показао се изузетно корисним јер не само да је захтевао јасну визију о томе шта се жели постићи у неком дугорочном периоду, него је захтевао рационалну анализу добрих и лоших страна установе као и дефинисање приоритета. Стратешки планови у Галерији увек су били амбициозно замишљени тако да никада нису били у потпуности остварени али су трасирали пут развоју Галерије; реализација стратешких планова увела је нови систем у организацију рада Галерије Матице српске који је дао изузетне резултате у периоду од 2006. године.

Крупније формалне промене десиле су се 2010. године донешењем новог Статута Галерије Матице српске⁴²⁰ који је као новину донео нову организациону схему. Измене и допуне извршене су 2013. године када је Галерија одлуком Министарства културе добила статус Установе културе од националног значаја што је морало бити унето у одредбе статута.⁴²¹ Том приликом су, након завршене ревизије и поделе збирки по врстама материјала у Статут унете збирке које поседује и о којима брине Галерија Матице српске. Такође је велику организациону промену донео Правилник о унутрашњој организацији и систематизацији послова у Галерији усвојен 2010. године, који је увео нова одељења и поделу задужења кустоса по врстама материјала, а не по хронологији.⁴²² Рад Галерије

⁴²⁰ Статут Галерије Матице српске од 23. априла 2010, арх. бр. 1101-53/1.

⁴²¹ Одлука Владе Републике Србије од 30. априла 2013. године, бр. 022-3566/2013.

⁴²² Правилник о унутрашњој организацији и систематизацији послова у Галерији од 22. децембра 2010, бр. 1103-64/3.

подељен је на два носећа одељења: Одељење колекција са два сектора – Сектором збирки и Сектором конзервације, и Одељење за програме и презентацију. Треће одељење је било Одељење општих послова задужено за редовну делатност Галерије: безбедност, хигијену и финансије. Наведена схема уведена је у складу са препорукама описа музејских професија коју су стручњаци Галерије превели на српски и поставили на сајт Националног комитета ИКОМ-а⁴²³. Био је то велики корак ка унапређењу рада Галерије где је као јединствен систем посматрана брига о колекцији кроз делатност кустоса који је сакупљају, проучавају и валоризују прикупљени фонд, и рад конзерватора који о делима брину и спроводе неопходну превентивну заштиту и конзерваторско-рестаураторске методе. С друге стране, Одељење за програме и презентацију осмишљава и спроводи целокупну програмску делатност: изложбе, публикације, пратеће и едукативне програме и креира и спроводи односе са јавношћу.

У периоду од 2010. године па надаље активно се радило на подели колекције по врстама материјала и на обради збирки како би се комплетирале документација и фотодокументација и покренула интерна електронска база података као виртуелни инвентар колекције. Овај обиман и одговоран посао поверен је кустосима руковооцима збирки са уверењем да само професионално обрађена колекција уметничких дела представља основ за успешан рад музејске установе. Током 2014. године покренута је и конзерваторска база података како би се имала дигитална евиденција о свим реализованим конзерваторским поступцима на делима из колекције. Попуњавањем и преклапањем ове две базе створиће се, и ствараће се и надаље, целовита слика о колекцији и њеном коришћењу, како у области музеологије, тако и конзервације.

Попуњавање уметничког фонда

У периоду од 2006. до 2015. године настављен је устаљен тренд попуњавања колекције поклонима, поклон-збиркама и откупима, а после дужег времена остварене су и две поруџбине: у складу са традицијом Матице српске и Галерија је наручила портрете својих

⁴²³ А. Стефанов, *Превод европског приручника описа музејских професија*, у: Зборник Семинара за студије модерне уметности Филозофског факултета у Београду, Београд, 2009, 127–133.

управника: Милана Соларова и Бранке Кулић. Број купљених радова је био у сталном порасту, али је и даље највише било поклона реализованих кроз поклон-збирке.

У овом периоду увећао се број предмета насталих за потребе Галерије, односно током реализације одређених изложби. Приликом припреме изложбе „Печатњаџи”, направљени су отисци печатњака са постојећих калупа који су постали део колекције Галерије Матице српске. Током припреме пројекта *Празнине*, у оквиру новопокренутог циклуса „Традиција и савремено стваралаштво” настала је мапа графика Игора Антића „Празнине”.⁴²⁴ У сарадњи са Уметничком ливницом „Станишић” реализовано је изливање скулптура у бронзи по гипсаним моделима Ђорђа Јовановића из колекције. Посебно значајна дела настала у овом периоду биле су плакета и споменица, реализоване у оквиру обележавања јубилеја 150 година од пресељења Матице српске из Пеште у Нови Сад 2014. године.⁴²⁵

У овом периоду, у складу са припремама нових сталних поставки, купљено је неколико изузетних дела која су одмах по реализацији откупа добила место у оквиру сталних поставки Галерије: Ивана Табаковића, *Утакмица* (2007) и Новака Радонића *Девојка са канаринцем* (2010). Икона *Св. Петка са житијем*, рад непознатог иконописца друге половине XVII века и икона *Богородица са Христом и светитељима* рад непознатог иконописца XVIII века купљене су 2012. године и своје место пронашле у сталној поставци наредне године.

Истовремено, купљен је и значајан број дела која су употпунила колекцију и увела поједине, дотад незаступљене ауторе из XVIII, XIX и XX века: Стојана Трумића *Чобан* (2007), Миленка Д. Ђурића *Рибари у чамцу* (2009), Младена Јосића *Концерт у пољу* (2009), Иван Табаковић, *Алхемичар* (2012). Током 2014. године купљена су два портрета Стевана Тодоровића, *Панајот Папакостопулос* и *Супруга Панајота Папакостопулоса*, и три слике из првих деценија XX века: Живорад Настасијевић, *Попрсје дечака*; Миленко Шербан, *Нови Сад* и Бета Вукановић, *Из Топчидера*. Током 2015. године Галерија је своју откупну политику усмерила на набавку дела из прве две деценије XX века која недостају у

⁴²⁴ Игор Антић, *Мапа дигиграфија „Празнине”*, Галерија Матице српске, 2014. Мапа обухвата 13 листова графичких отисака у техници дигиграфије, и уводни лист са текстовима Ратомира Кулића и Соње Јанков.

⁴²⁵ Идеју о њиховој реализацији покренуо је Ратомир Кулић који је направио предлог за споменицу израђену у Граверско-печаторезачкој радионици „Завртаник”, а нацрт за плакету осмислио је Данило Вуксановић, а у серијод 5 примерака излила Уметничка ливница „Станишић”.

коллекцији, те је трагајући за таквим делима у приватном власништву, откупила 5 слика.⁴²⁶ Истовремено, у складу са актуелним понудама на тржишту употпунила је своју графичку збирку радовима из XX века.

Слична анализа могла би се извести и за дела која су стигла као појединачни поклони. Међу њима такође је један број изложен у оквиру нових сталних поставки, као на пример дело непознатог иконописца XVIII века, *Богородица са Христом*. Знатно већи број излаган је на повременим изложбама реализованим у протеклом периоду: слика Ивана Радовића, *Јелица Јосић Одавић*, цртеж Ђорђа Табаковића *Зграда Галерије Матице српске II* или скулптура Иванке Ацин *Лепосава Шелмић*.

Поједина дела наменски су купљена поводом реализације изложби: графика Ромејна де Хохеа (Romeynde Hooghe) *Тријумф Леополда I* купљена је 2011. године поводом реализације изложбе „Патрија и патриотизам у српској култури XVIII века”. Слика Димитрија Аврамовића *Скидање с крста* купљена је у години обележавања 200-годишњице уметничког рођења и изложена на изложби једне слике поводом Дана Галерије 2015. године.

Путем поклон-збирки Галерија је увећала свој фонд савременог сликарства. Своја дела поклонили су нови дародавци: Ласло Силађи, Милена Јефтић Ничева Костић, Марица Радојчић и Ружица Беба Павловић, а своје, већ постојеће поклон-збирке допунили су Сава и Мирослава Сандић, Петар Ђурчић, Вера Зарић и Емина Чамо Лорбек. И у овом периоду највећи број дела стигао је у колекцију управо захваљујући поклон-збиркама.

Своју колекцију графика, цртежа и комбинованих техника аутора XX века поклонили су колегиница историчарка уметности Вера Јовановић Дунђин и књижевник Јован Дунђин.

⁴²⁶ Откупљене су две слике Ане Маринковић, и по једно дело Боривоја Стевановића, Пашка Вучетића и Павла Предраговића.

Стална поставка

Током 2005. године започета је адаптација ентеријера Галерије која је трајала читаву деценију. Најпре су уређени свечани салони у приземљу зграде у којима су, поред већ постојећег стилског намештаја изложена дела која су у Галерију доспела као поклони с намером да се истакну улога и допринос појединца при формирању јавне збирке, као и да се нове генерације посетилаца подсети и подстакну на даривање. „Одабир је прилагођен стилском намештају, тако да је нагласак на делима XIX века.”⁴²⁷ Промењена је боја зидова, обновљени паркети, скинута преграда са постојећег прозора и постављен дрвени шток између две просторије. Купљен је декоративни лустер и постављене декоративне завесе. Постојећи стилски намештај је рестауриран а малом салону придодат је и стилски писаћи сто Светислава Марића, некадашњег потпредседника Матице српске.⁴²⁸

Рад на уређењу унутрашњости зграде, адаптацијом изложбених сала на првом спрату настављен је 2006. године. Није било великих грађевинских радова осим уклањања преградних врата у ходничком простору како би се добила целина изложбених зидова дуж читавог ходника. Простор је уређен сређивањем зидних површина, извођењем гипсарских радова и обновом подова од паркета. Највећи искорак учињен је увођењем новог система расвете: дотадашњи систем индиректне расвете надопуњен је новим директне, кроз систем рефлектора и шина.

Адаптација је настављена 2007. године уређењем велике сале на другом спрату. Поред сређивања зидова извршена је замена постојећег таписона ламинатним подовима. Уведене су две јединице система за расхлађивање и тако унапређени услови излагања уметничких дела. У овој сали није мењан систем расвете јер је постојећи из 1992. године још увек био функционалан. Промењена је боја зидова како би се истакле мање зидне површине за излагање и усаглашени са бојом постамената. Направљене су витрине за излагање цртежа и графичких листова и два штафелаја за излагање слика како би се надоместио мањак изложбених површина.

⁴²⁷ *Извештај о раду Галерије Матице српске у 2005. години*, Рад Матице српске 42, Нови Сад 2005, 139.

⁴²⁸ На чување у Галерију Матице српске донео га је његов син Војислав Марић.

Наредне, 2008. године уређене су изложбене просторије на другом спрату. Изведени су већ устаљени радови обнове зидних и подних површина и уклањања ходничких преграда као и на првом спрату, а новина је и овде био индиректни систем расвете. У овој поставци је извршено проширивање зидних површина увођењем гипсаних зидова дуж зидова са прозорима у централној сали. Тако је затварањем једног броја прозора увећана површина за излагање. Уведене су први пут јаке боје зидова, црвена и плава, у складу са стилским особеностима епохе. Направљене су витрине у простору ходника како би се изложене слике и графике на зидовима и скулптуре у сали девет употпуниле цртежима мањих формата из XIX века.

Радови на реконструкцији ентеријера настављени су 2010. године. Након што су уређени простори сталне поставке и простор за повремене изложбе, приступило се адаптацији велике сале у приземљу. Извршена је замена прозора, уређени су и обојени зидови и излакиран паркет. Како би се сакриле инсталације изведен је спуштени плафон са уграђеним системом озвучења и расвете и монтиране маске на радијаторима. Простор је климатизован и опремљен са два типа завеса како би се могла постићи потпуна и делимична заштита од дневне светлости. Овако мултифункционално уређен простор замишљен је за одржавање сваке врсте манифестација.

Истовремено је извршена и адаптација улазног хола. Дотадашњи улаз са једним вратима и два прозора замењен је са три портала како би се Галерија и у визуелном смислу отворила према Тргу галерија и јавности. У оквиру тих измена уведен је службени улаз из дворишта и тамо премештена портирница, односно чуварска служба, док је у улазном делу, на месту некадашње портирнице, направљена музејска продавница. Тиме је Галерија на још један начин учинила искорак ка посетиоцима уводећи нови садржај – Музејску продавницу. Њено отварање природно је повукло израду сувенира Галерије који су, уз публикације, чинили основну понуду продавнице.

Већ 2013. године приступило се поновном уређењу изложбених сала на првом спрату. Током гостовања изложбе „Уметност XVIII века у колекцији Галерије Матице српске” у Галерији САНУ, простор је окречен а паркет прелакиран. Овом приликом и у овој поставци су уведени поједини зидови у боји како би се постигла динамика простора. У изложбеним салама постављене су декоративне драперије, а у улазном холу монтиране

полице са књигама и формиран простор за публику, у виду столица и стола, намењених предању и листању Галеријских издања.

Током 2015. године уређени су свечани салони у приземљу. Измењен је распоред намештаја промењена боја зидова и унапређен систем расвете. Изложена су дела која говоре о историји Галерије Матице српске: графички портрети оснивача Саве Текелије и Теодора Павловића и репрезентативни портрет Саве Текелије, рад Тана Мора. Такође су изложени сви портрети управника Музеја и Галерије: портрети у техници цртежа Фрање Малина и Радивоја Ковачевића и сликани портрети Миленка Шербана, Бранке Кулић и Милана Соларова. Од вајарских радова изложене су бисте Миливоја Николајевића, рад Саве Сандића, и Лепосаве Шелмић, рад Иванке Ацин. Између њих постављена је скулптура *Матица српска* Војислава Шикопарије. Поред радова из власништва Галерије изложена су и два дела која су на чувању: портрет Теодоре Дунђерски, рад Паје Јовановића, који је у Галерији на чувању од 1969. године и *Портрет породице Војиновић* рад Јована Бијелића, која је остала на дугорочној позајмици у Галерији Матице српске након реализације изложбе „Београд Јована Бијелића”. Овим сегментом који још чине стари пијанино, амбир витрина и портрет Наде Гргуоров рођене Јосић, рад Ивана Радовића, дочаран је грађански амбијент прве половине XX века.

У малом салону је изложена поставка грађанског сликарства XIX века употпуњена скулптурама добротвора Галерије Саве и Мире Сандић. У витринама су изложени неки важни, амблематски предмети везани за Галерију и Матицу српску: печатњак из 1842. године који никада није употребљен, печатњак из 1864. године направљен поводом доношења трећег Устава Матице српске одмах по пресељењу у Нови Сад, плакета и споменица реализоване поводом 150 година од пресељења Матице српске из Пеште у Нови Сад, реализовани 2014. године.

Као један од највидљивијих послова у првој деценији XXI века могао би се издвојити рад на адаптацијама изложбених сала, али са музеолошке тачке, најважнији је био рад на дефинисању сталних поставки. Након периода тешких историјских година, како у финансијском, тако и у струковном смислу, почетком XXI века створили су се услови за

напредак и промене. Успостављање веза са савременом музејском праксом кроз посете европским музејима, али и контаката са експертима из области музеологије на стручним скуповима, семинарима и радионицама, довели су до развоја свести о неопходности покретања промена. Ипак, требало је доста времена да се створе и финансијски услови и развију људски капацитети за упуштање у тако велике подухвате.

Приликом припреме Стратешког плана 2004–2008. објективно је сагледано место Галерије у окружењу, њене јаке и слабе тачке, потенцијали и ризици. SWOT анализа је показала да је једна од најслабијих тачака управо основни музејски производ – стална поставка формирана још 1958. године, приликом отварања Галерије Матице српске у садашњој згради. Измена је било али не круцијалних, већ су се оне сводиле углавном на допуну експоната.

Свесна тренутка у коме делује, управа Галерије се определила за парцијално уређење зграде, спрат по спрат и излагање сегмената колекције по хронолошком принципу. Први пут колекција није изложена као целина сталне поставке него је издељена у три хронолошке целине које су изложене у три различито структуриране поставке.

Поетика и реторика српске уметности XVIII века

Нова стална изложба „Поетика и реторика српске уметности XVIII века” формирана је на основу концепта Бранке Кулић. Хронолошки оквир, који обухвата период од XVI до краја XVIII века дефинисала је сама колекција, а постављен је тако да прикаже развој националне уметности од византијске традиције ка европским уметничким токовима заокруженим и усаглашеним на крају века. Критеријуми за формирање поставке били су ослањање на дела од изузетног значаја и великог значаја у власништву Галерије Матице српске и Српске православне цркве која се чувају и о којима брине Галерија. Циљ изложбе био је да се избором кључних дела из колекције Галерије прикаже уметност назначеног периода, те нагласе дефинисане етапе кроз које је могуће пратити процес промена и прилагођавање токовима уметничке сцене. Изложба је тако подељена у шест тематских садржаја: Наслеђе поствизантијске традиције; Традиционално сликарство; Ликовна поетика мајстора раног барока: христовске и маријанске теме и представе светитеља;

Мајстори високог барока и касног барока: синтеза уметности и заната, дрворезбарство и сликарство XVIII века као јединствен концепт; Портрет као самостална жанр форма: грађани, уметници, црквени великодостојници, коњички портрет; Графика XVIII века: популарна графика тј. папирна икона и представе манстира са светитељима.

У излагачком смислу искорак је направљен у централној сали где је постављена конструкција од инокса и плексигласа која као носач за слике симулира иконостас. Намера је била да се иконе изложе на њему и тако направи искорак у простор односно симулација како оне заправо стоје у цркви. Изложена дела употпуњена су потписним и текстуалним легендама на српском и енглеском језику. Додатне информације омогућене су путем емитовања филма у поставци и штапаног водича.

Посебну улогу у реализацији ове поставке имало је одељење конзервације које је осмислило нови систем носача икона. Дотадашњи начин качења слика на сајле закачене за шрафове уврнуте у полеђину даске замењен је системом посебно дизајнираних носача. „Они елиминишу потребу за било каквим бушењем полеђине даске и осигуравају потпуно поштовање оригиналног материјала.”⁴²⁹ При томе, облик носача прати форму иконе, тако да га посматрач не сагледава те се стиче утисак да икона лебди у простору.

На отварању сталне поставке, поред експерата Ирине Суботић и Мирослава Тимотијевића, говорили су Љиљана Шоп, државна секретарка у име Министарства културе, и Душан Вујичић, помоћник покрајинског секретара за културу.

Изложбу је пратио новоустановљени тип публикације: водич кроз сталну поставку који је представио историјат настанка Галерије и образложио концепт сталне поставке уз значајан број репродукција изложбених сала и изложених уметничких дела. Водич је преведен и публикован на енглеском и немачком језику.⁴³⁰

⁴²⁹ Д. Королија Црквењаков, *Улога конзерватора у припреми сталних поставки*, у: Зборник Семинара за студије модерне уметности Филозофског факултета у Београду, Београд, 009, 119–126.

⁴³⁰ Б. Кулић, *Галерија Матице српске. XVIII век*, водич, Галерија Матице српске, Нови Сад 2007; В. Kulić, *The Gallery of the Maticasrpska. 18th Century*, The Gallery of Matica Srpska, Novi Sad 2009; В. Kulić, *Galerie der Matica srpska das 18. Jahrhundert*, Galerie der Matica Srpska, Novi Sad 2011.

Људи и догађаји: слика прошлости

Поставка српске уметности XIX века настала је као резултат тимског рада кустоса и конзерватора окупљених око идеје да се кроз одабрана уметничка дела прикажу људи и догађаји значајни за историју тог доба. Поставка обухвата 163 уметничка дела – 104 слике, 41 графику, 1 цртеж, 5 скулптура и 1 комбиновану технику.⁴³¹ Приликом излагања експоната водило се рачуна да они дишу, односно да се изложбени простор не преоптерети бројем дела већ да се успостави пријатан амбијент са нагласком на естетском доживљају. Изложена дела прате потписне и текстуалне легенде на српском и енглеском језику. Одштампан је флајер о поставци, а 2013. године и водич кроз поставку који је 2015. године преведен на енглески и немачки језик.⁴³²

Приликом одабира експоната водило се рачуна о њиховом стању те је током припреме поставке конзервирано и рестаурирано 63 дела. Многа дела су прерамљена у нове рамове, промењени су рамови и паспартуи на графикама и сачињени наменски постаменти за скулптуре.

После поздравне речи управнице Бранке Кулић сталну поставку отворио је Небојша Брадић, министар културе у Влади Републике Србије. Било је то прво присуство и говор министра на отварању неке изложбе у Галерији Матице српске након 1992. године када је отварана стална поставка XX века у новоформираној сали.

Теме и идеје: српска уметност 1900–1950.

Поставка „Теме и идеје: српска уметност 1900–1950”, отворена је 2007. године са сасвим другачијим приступом. За формирање поставке прве половине XX века ангажован је спољни сарадник Симона Чупић, тада доценткиња на предмету Историја модерне уметности на Филозофском факултету у Београду, која је те године одбранила докторску

⁴³¹ Извештај о изложеним делима у сталној поставци на другом спрату, бр. 0302-14/6 од 2. фебруара 2009.

⁴³² С. Мишић, *Уметност XIX века*, водич, Галерија Матице српске, Нови Сад 2014; S. Mišić, *The Gallery of Matica Srpska, 19th Century*, The Gallery of Matica Srpska, NoviSad 2015; S. Mišić, *Galerie der Matica Srpska. 19. Jahrhundert*, Galerie der Matica Srpska, Novi Sad 2015.

тезу са темом *Теме и идеје модерног. Српско сликарство 1900–1941.*⁴³³ Намера ове поставке била је да се теоријске претпоставке изнете у студији преточе у поставку излагањем дела из колекције Галерије Матице српске. Мањи део експоната, који је недостајао у колекцији Галерије, а био је неопходан за целовитост концепта, преузет је као дугорочна позајмица из Народног музеја у Београду.⁴³⁴

Сталну поставку XX века под називом „Теме и идеје модерног. Српско сликарство 1900–1941.” чине 62 експоната, од којих 43 слике, 13 цртежа, 3 графике и 3 скулптуре. „Издавање теме као носиоца модерности у коме се уочава слика модерног друштва”⁴³⁵ био је главни циљ изложбе. Утемељена у анализи разлике, ова изложба је изоставила неке од репрезентативних примера српског модерног сликарства а укључила друге који до сада нису изазивали веће интересовање истраживача.

На отварању изложбе након поздравне речи Бранке Кулић говорила је Лидија Мереник која је званично отворила изложбу. Поводом изложбе, поред наведене студије Симоне Чупић, публикован је и водич кроз поставку.⁴³⁶

Уметност XVIII века у колекцији Галерије Матице српске

Већ 2013. године у Галерији је формирана нова стална поставка XVIII века. На позив Галерије САНУ да у њиховом простору представи део своје колекције, Галерија је одлучила да прикаже управо колекцију XVIII века, а време док експонати буду на гостовању искористила је за адаптацију изложбених сала. С том идејом настала је изложба „Уметност XVIII века у колекцији Галерије Матице српске” која је најпре приказана у

⁴³³ Докторска теза Симоне Чупић објављена је као монографско издње. С. Чупић, *Теме и идеје модерног. Српско сликарство 1900–1941*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2007.

⁴³⁴ Позајмљена су 4 дела: М. Миловановић: *Манастир Св. Јован Канео у Охриду*, Коста Миличевић: *Предео са Крфа I*, Ђорђе Андрејевић Кун: *Кујна бр. 4* и Петар Палавичини: *Растко Петровић*.

⁴³⁵ С. Чупић, *Нова стална поставка XX века. Галерија Матице српске. Теме и идеје: српско сликарство 1900–1941*, у: Зборник Семинара за студије модерне уметности Филозофског факултета у Београду, Београд, 009, 99–107.

⁴³⁶ С. Чупић, Т. Палковљевић, М. Брмбота, *Галерија Матице српске. XX век*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2007; S. Čupić, T. Palkovljević, M. Brmbota, *The Gallery of the Matica Srpska. 20th Century*, The Gallery of Matica Srpska, Novi Sad 2009; S. Čupić, T. Palkovljević, M. Brmbota, *Gallerie der Matica Srpska. Das 20 Jahrhundert*, Galerie der Matica Srpska, Novi Sad 2011.

изложбеном простору Галерије САНУ (17. јул – 11. септембар), а затим пренета у новоуређени простор Галерије Матице српске.

За потребе излагања икона малих формата и цртежа израђене су витрине и постаменти са стакленим звонима и постављени у ходничком простору. Тиме су се у сталној поставци стекли услови за излагање материјала за који до сада није било могућности. Истовремено је постигнута динамика у изложбеним просторијама кроз излагање разноврсног материјала, не само на зидовима него и у простору. У складу са новим дизајном ентеријера измењени су и паспартуи на графикама.⁴³⁷

Нова стална поставка броји укупно 208 експоната: 118 икона, 3 копије, 48 графика, 30 портрета, 2 цртежа, 2 надверја са бочних двери иконостаса, 1 налоњ и 4 украсне вазе са певница. У односу на претходну поставку ова је садржала мањи број експоната.

Новина у овој поставци била су дела страних мајстора у сали портрета. Будући да је 2010. године у Галерији приређена изложба „Страни портретисти XVIII и XIX века” и том приликом сви радови страних мајстора рестаурирани и адекватно урамљени, чинило се да је могуће изложити и та дела и показати узор на које су се угледали српски сликари који су одлазили у Беч на школовање. Излагањем репрезентативних владарских портрета Марије Терезије, њеног супруга, сина Јосифа I и његове супруге Изабеле од Парме, српско сликарство је смештено у европски контекст.

Збирка портрета чланова породице Текелија, коју је Сава Текелија даровао Матици српској и тако подстакао отварање Музеја, изложена је у посебној сали као целина која говори о Сави Текелији и његовој поклон-збирци. Последња у низу је сала која има назив „Нове теме и нови садржаји”, у којој су изложене нове теме и технике која се појављују у српском сликарству: најстарији цртежи у колекцији, најстарија представа мртве природе, најстарија представа пејзажа, први аутопортрет и први коњички портрети. Истовремено, предвиђено је да садржај ове сале буде променљив: да се изложене слике, када се појави потреба, замене другим делима, новим аквизицијама или новим атрибуцијама и датацијама.

⁴³⁷ Извештај о раду Галерије Матице српске за 2013. годину, бр. 1105-30/1.

Стална поставка „Уметност XVIII века у колекцији Галерије Матице српске” је свечано отворена у оквиру обележавања Дана Галерије. Након поздравне речи Тијане Палковљевић, која је представила обиман и разнолик рад Галерије на проучавању и заштити српске уметности XVIII века у току 2013. године, о „Уметности XVIII века у колекцији Галерије Матице српске” говорио је Владимир Симић, историчар уметности и рецензент поставке. Нову сталну поставку свечано је отворио Дејан Ристић, државни секретар Министарства културе и информисања Републике Србије.

Поставка је употпуњена потписним и текстуалним легендама на српском и енглеском језику, као и причама о појединим ауторима и делима у штампаној верзији и преко QR кодова. Новину у поставци представљали су и конзерваторски постери о поступцима и резултатима конзерваторских третмана појединих дела из поставке.

У оквиру популаризације сталних поставки и са жељом да се њихови садржаји приближе публици покренута се редовна тумачења сталне поставке петком у 18.00 сати. Улаз је у том термину био бесплатан а теме предавања различите приче о правцима, темама, техникама, уметницима и појединачним делима. Тако је настала два циклуса предавања: кустоске и конзерваторске приче. Временом су у том термину почела да се одвијају тумачења повремених изложби и њихови пратећи програми те је термин петком у 18.00 постао термин редовних Галеријских активности намењених публици.

Изложбе и публикације

У оквиру изложбених активности паралелно су настављени да се развијају већ устаљени типови изложби, али су истовремено покренути и бројни нови модели.

Наставило се са приређивањем изложби поклон-збирки те су у 2006. реализоване „Поклон-збирка Милене Јефтић Ничеве Костић” и „Поклон-збирка др Милоша Бокшана”; у 2007. „Поклон-збирка Саве Текелије”; у 2009. години „Поклон-збирка Марице Радојчић”; у 2010. „Поклон-збирка Ружице Бебе Павловић”; 2013. „Поклон-збирка Петра Турчића” и 2015. „Поклон-збирка Вере Зарић”. Серија изложби поклон-збирки које су раније имале каталог у форми флајера, односно листа, добила је свој нови идентитет. Поводом реализације изложбе „Поклон-збирка Вање Краут” 2005. године реализован је први истоимени каталог

поклон-збирке. Установљено је да те публикације морају имати расправни текст и каталог поклоњених радова са репродукцијама свих дарованих дела. У наредним годинама у истом формату, пратећи изложбе, објављени су каталози свих поклон-збирки.⁴³⁸

Настављено је приређивање изложби из колекције. Изложба „Уметник и модел” приређена је у оквиру обележавања прве Ноћи музеја у Новом Саду 2007. године и обухватила је портрете, аутопортрете и актове из колекције Галерије. Био је то нови приступ изложбама из фонда где је на атрактиван начин сачињен одбир различитих уметника из различитих епоха и дела у различитим техникама ликовног изражавања, како би се што шире представило богатство колекције.

Изложба „Европски контексти. Добровић, Коњовић, Шумановић и Шупут” (2009)⁴³⁹ пружила је својеврстан пресек уметничких идеја и домета у ликовној уметности прве половине XX века кроз излагање оних дела која су након формирања сталне поставке остала у депоу. Ова изложба је 2014. године приказана у Музеју савремене уметности Републике Српске у Бањалуци, а затим 2015. године у Галерији слика „Сава Шумановић” у Шиду.

На основу дела из фонда приређена је изложба „Имагинаријум Павла Симића”⁴⁴⁰, ауторке Милене Врбашки, на којој су представљени графички листови страних аутора који су били власништво сликара Павла Симића а који су му служили као узор и инспирација за његово стваралаштво. Изложба је први пут представила ову приватну колекцију графичких листова контекстуализујући је у шире оквире српске националне уметности, односно стваралаштво једног уметника. У оквиру промоције сопствене колекције и жеље да се јавности представе приновљена дела, 2012. године је релизована изложба „Аквизиције Галерије Матице српске 2001–2011”. Представљен је избор најзначајнијих радова који су у колекцију стигли путем поклона и откупа а приређен је и пратећи каталог⁴⁴¹. Изложба је наредне године приказана у Дому Војске Србије у Београду са циљем да се што шире

⁴³⁸ *Поклон-збирка Милене Јефтић Ничеве Костић, Поклон-збирка др Милоша Бокшана, Поклон-збирка Саве Текелје, Поклон-збирка Марице Радојчић, Поклон-збирка Петра Ђурчића, Поклон-збирка Вере Зарић.*

⁴³⁹ Т. Палковљевић, *Европски контексти. Добровић, Коњовић, Шумановић, Шупут*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2009, (друго издање 2014).

⁴⁴⁰ М. Врбашки, *Имагинаријум Павла Симића*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2011.

⁴⁴¹ А. Стефанов, Ј. Огњановић, *Аквизиције Галерије Матице српске 2001–2011*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2012.

промовише лепа традиција учествовања грађанства – уметника, колекционара и свих осталих – у формирању колекције Галерије Матице српске.

Током 2008. године започета је нова едиција проблемских изложби. Као резултат рада на докторској тези Бранке Кулић настала је изложба „Дрворезбарска уметност – билдхаорско художество” која је на делима из колекције Галерије, али и експонатима из других установа, представила развој дрворезбарске уметности у XVIII веку. На сличним научним основама реализована је и изложба „Јаков Орфелин и његово доба”, ауторке Мирославе Костић, током 2009. године, „Бранко Радичевић – култ песника у српској визуелној култури XIX века”, мастер рад Снежане Мишић. Током 2012. године реализоване су две такве изложбе: „Грађански модернизам и популарна култура. Модно, помодно и модерно”, ауторке Симоне Чупић и „За љубав отаџбине. Патриотизам у српској култури XVIII века у Хабзбуршкој монархији” аутора Владимира Симића. Ове изложбе показале су тесну везу Галерије Матице српске са Катедром за историју уметности Филозофског факултета у Београду, будући да су све изложбе настале у сарадњи са професорима ове установе или као докторски и мастер радови које су стручњаци Галерије бранили на овој катедри.

Поводом обележавања 150 година од рођења сликара Паје Јовановића приређена је изложба „Између естетике и живота. Представа жене у сликарству Паје Јовановића” (2010). Тиме се Галерија прикључила националном обележавању овог великог јубилеја који су, под покровитељством Министарства културе, реализовали Народни музеј у Београду, Музеј града Београда, Градски музеј у Вршцу и Галерија Матице српске. Изложба на којој су приказане одабране слике са представама жена из наведених музеја заокружила је обележавање јубилеја. Пратио ју је каталог – зборник са текстовима више значајних аутора.⁴⁴² Поводом 250-годишњице рођења Саве Текелије приређена је изложба „Сава Текелија велики српски добротвор” у Историјском музеју Србије у Београду (децембар 2010), на којој су приказани сви његови портрети и портрети чланова породице које је Текелија даровао Матици српској. Овом изложбом Галерија је желела да укаже на живот овог великог српског добротвора и његов допринос развоју српског друштва. У оквиру обележавања 150-годишњице пресељења реализована је изложба „Пресељење

⁴⁴² *Између естетике и живота. Представа жене у сликарству Паје Јовановића* (ур. Тијана Палковљевић), Галерија Матице српске, Нови Сад 2010.

Матице српске из Пеште у Нови Сад (1864–2014)” на којој је илустрована историја будимпештанских година Матице српске. Галерија је изложила експонате из своје колекције који илуструју те ране година деловања Матице српске и њеног Музеума до пресељења у Нови Сад и представила установе које су, поред ње, настала из Матице српске: Српско народно позориште, Музеј Војводине и Библиотеку Матице српске. Каталог изложбе сачинила је и објавила Матица српска.⁴⁴³

Једна од значајних новина у овом периоду било је покретање едиције изложби мањих збирки. Тако је током 2009. године приређена изложба „Копије печата са повеља српских владара и властеле XIII–XVIII века из збирке Галерије Матице српске”. Затим је 2012. године изложба „Збирка печатњака XVIII и XIX века Галерије Матице српске” а 2013. године „Збирка одликовања Галерије Матице српске и Матице српске”. Обрада, публикување и реализација ових изложби показали су намеру Галерије да јавности представи мање познате збирке које нису уметничке, али су остале као део некадашњег Музеја Матице српске у склопу Галерије.

У склопу идеје публикувања и излагања збирки реализоване су изложбе основних музејских збирки. Крајем 2011. године одржана је изложба „Збирка вајарских радова Галерије Матице српске” на којој је у форми „депо” изложбе приказана читава збирка⁴⁴⁴. Крајем 2013. године одржана је изложба „Збирке цртежа Галерије Матице српске”. Због обима материјала и немогућности да се презентује као целина, сачињен је избор најзначајнијих цртежа који су подељени у хронолошке и тематске целине, док је остатак приказан помоћу савремене технологије.

На почетку друге деценије XXI века покренута је једна нова серија ауторских изложби. Прва у низу била је изложба „Четири музејска предмета” аутора Ратомира Кулића реализована 2010. године. Изложба је подстакнута чувањем четири необична музејска предмета непознатог порекла који се чувају у колекцији Галерије Матице српске. Изложба се заправо бавила односом кустоса и предмета и тако резимирала бројна музеолошка питања, вишеслојност и проблеме музејске делатности. На таквим, савременим

⁴⁴³ *Пресељење Матице српске из Пеште у Нови Сад (1864–2014). 150 година*, (ур. Ђорђе Ђурић), Матица српска, Нови Сад 2014.

⁴⁴⁴ Р. Кулић, *Збирка вајарских радова Галерије Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2012.

музеолошким принципима реализована је изложба „Цртежи Петра Добровића” 2013. године.

Настављена је сарадња са сродним установама. Током 2007. године у сарадњи са Савременом галеријом Ликовни сусрет приређена је изложба „Бачка галерија др Јована Милекића”, а затим је Галерија учествовала у реализацији изложбе и истоимене монографије Градског музеја у Суботици „Франц Ајзенхут”, која је касније гостовала и у Сомбору.

Након краће паузе, од 2010. године поново је успостављена сарадња са Галеријом Српске академије наука и уметности. У оквиру обележавања 185. година Матице српске приређена је 2011. године изложба „Портрети часника и добротвора Матице српске”, а 2013. године „Уметност XVIII века у колекцији Галерије Матице српске”. Успешна сарадња унапређена је заједничким пројектом „Београд Јована Бијелића” крајем 2014. године. Ова изложба, приређена поводом обележавања 50 година од смрти уметника, приказана је најпре у Београду, а затим, током 2015. године, и у Новом Саду и Бањалуци.

Покренута је и нова сарадња са Музејом историје Југославије. Током 2012. године реализован је заједнички пројекат „Збирка слика друга председника” у оквиру ког је Галерија конзервирала и рестаурирала дела из колекције Музеја историје Југославије која су била изложена у резиденцији Јосипа Броза Тита, а Ненад Радић је сачинио одабир експоната и написао текст публикације *Пусен и петокрака*.⁴⁴⁵ Изложба је приказана у Галерији Матице српске, а затим и у Музеју историје Југославије. Након две године, по истом принципу је реализована и изложба: „Уметност и власт. Пејзажи из збирке Јосипа Броза Тита”. Овог пута аутор изложбе и пратеће публикације је била кустоскиња Ана Панић, а изложба је, након Новог Сада и Београда, приказана и у Музеју савремене уметности у Бањалуци.⁴⁴⁶

У сарадњи са Спомен-збирком Павла Бељанског реализована је 2014. године изложба „Даница Јовановић (1886–1914)”, приказана у Медија центру „Одбрана” у Београду и

⁴⁴⁵ Н. Радић, *Пусен и петокрака*, Галерија Матице српске – Музеј историје Југославије, Нови Сад – Београд 2012.

⁴⁴⁶ А. Панић, *Уметност и власт. Пејзажи из збирке Јосипа Броза Тита*, Галерија Матице српске – Музеј историје Југославије, Нови Сад – Београд 2014.

Спомен-збирци Павла Бељанског у Новом Саду, а затим, током 2015. године, у Културном центру у Инђији.

Народни музеј из Београда наставио је редовно да гостује у Галеријском простору. Током 2012. године гостовала је изложба „Катарина Ивановић”, а током 2014. „Сликар Влахо Буковац (1855–1922)”, обе аутора Петра Петровића. Коначно, добри партнерски односи Народног музеја и Галерије Матице српске крунисани су 2015. године када је Народни музеј свој дан обележио у Галерији Матице српске у Новом Саду реализацијом две изузетне изложбе из своје збирке: „Рубенсови кругови” и „Светлост у мраку Првог светског рата”.

Сарадња је настављена и са Музејом савремене уметности у Београду који је у оквиру пројекта Музеј у покрету гостовао у Галерији са изложбама „Петар Лубарда – Хероика визије”, „Град – хронике урбаних простора”, „Он без акта” (2009). Градски музеј у Сомбору гостовао је 2010. године са изложбом „Крхке црте времена” и представио своју збирку цртежа.

Током 2007. године започета је сарадња са Ниш арт фондацијом која је у Галерији приређивала изложбе „Млади”, настале као резултат националног конкурса за ликовно стваралаштво младих уметника до 35 година. Те изложбе одржаване су у Галерији 2007, 2008, 2009, 2010. године. Оне су отвориле простор Галерије Матице српске за младе ствараоце из читаве Србије и показале како једна од најстаријих установа културе подржава савремено стваралаштво младих уметника.

Новина у XXI веку било је и приређивање изложби децјих радова насталих као резултат реализације едукативних програма за децу. Тако су одржане изложбе „Мој портрет за Музеј” (2007), „Лепотице и јунаци” (2008), „Осети уметност: читање уметничких дела путем чула”, реализована у сарадњи са италијанским партнерима из музеја на Сицилији, „Потрага за благом” и „Ја у галерији” (2013) и „Потрага за благом” (2014). На основама успешно реализованих едукативних пројеката за децу у самој Галерији, стекавши углед и признање у региону, Галерија је 2012. године у сарадњи са Форумом словенских култура реализовала изложбу „Myporraitformuseum” у Палати Унеско-а у Паризу.

Још једна новина у изложбеној делатности су и изложбе принтова. Велики успех изложбе „Сава Текелија велики српски добротвор” реализоване у Историјском музеју Србије довела је до бројних захтева за њеним излагањем у различитим установама у Србији, што је подстакло Галерију да, у немогућности да уметнички материјал изузетне вредности често помера и транспортује, започне серију путујућих изложби. Израђени су квалитетни принтови портрета Саве Текелије, одабраних уметничких дела из његове поклон-збирке као и његових цртежа, прикупљен је документарни и штампани материјал о њему и сачињене су обимне текстуалне легенде које осветљавају значај Саве Текелије и доприносе популаризацији дела овог великог српског добротвора. Тако формирана изложба гостовала је у Будимпешти (2011), Врању, Требињу, Вуковару (2012) Печују, Сенти и Араду (2013), где је остала као стална изложба у Одборској дворани Црквене општине у Араду.

На основама тог искуства приређена је 2015. године изложба принтова „Српска уметност у 10 слика” која је обухватала одабир десет најзначајнијих слика из колекције које говоре о тематском и стилском развоју српске ликовне уметности од XVIII до XX века. Реализовани су и пратећи двојезични каталози са уводним текстом и текстовима о изабраним сликама, српско-енглески и мађарско-енглески. Изложба је током 2015. године гостовала у Музеју српске православне епархије Будимске у Сентандреји и Музеју у Требињу.

Током 2006. године покренута је сарадња са Институтом „Сервантес” у Београду у оквиру које је приређена изложба „Шпанија: поглед са стране” на којој су приказана дела српских сликара инспирисана шпанском културом. Као резултат те сарадње настале су још две изложбе: „Шпанија: поглед са (моје) стране”, која је представила радове студената Академије уметности у Новом Саду на тему Шпаније и „Плакат за изложбу ’Шпанија: поглед са стране’”, на којој су били изложени плакати студената.

Наредне године у Галерији је у организацији института Сервантес гостовала велика међународна изложба „Пикасо: вртлог оштрих углова” на којој су приказани графички листови и илустрације за књиге из државних и приватних колекција у Шпанији. Било је то прво велико гостовање једног европског сликара које је привукло значајну пажњу публике и медија. Припремљен је едукативни материјал о животу и делу овог великог ствараоца, а свакодневно су одржавана стручна вођења кроз изложбу и емитован је филм о Пикасовом

стваралаштву. Изложба је с разлогом постављена у великој сали на другом спрату да би посетиоци морали да прођу кроз цео простор сталне поставке и, на путу до Пикаса, виде дела националне уметности.

Почевши од 2010. године у сарадњи са Француским институтом у Србији, обележавани су Дани франкофоније. Прва изложба било је гостовање Народне банке у Београду са изложбом „Новац на тлу Србије” којом су представљене блиске везе Француске и Србије у домену нумизматике. Затим је 2011. године реализована изложба „Милан Кешел – цртежи Лувр 2008/2010” на којој су представљени цртежи овог српског сликара настали пред ремек-делима у Лувру. Током 2012. године одржана је гостујућа изложба Француског института „Од Босфора до Јадрана. Француски фотографи откривају споменике Балкана 1878–1914”. Коначно, 2013. реализована је заједничка изложба „Сава Шумановић и тајна под куполом” на којој је представљено стваралаштво српског сликара настало и остало у Француској престоници под сводовима кафеа „La Coupole”. Након Новог Сада ова изложба приказана је у Галерији слика „Сава Шумановић” у Шиду.

Током 2011. године реализован је нови модел сарадње са фондацијом Вујичић колекција и представљен одабир дела из колекције по избору Лидије Мереник. Приређена је изложба „Секвенце модернизма. Вујичић колекција српске уметности XX века”, која је представљала наставак сарадње Галерије Матице српске са приватним колекционарима који је негован још од почетака професионалног деловања Музеја 1933. године⁴⁴⁷. На добрим искуствима такве сарадње кроз коју су колекционари постајали активни учесници рада установе одлучено је да се и савраменим колекционарима успостави таква пракса. Колекција Вујичић је, поводом реализације изложбе поклонила Галерији једну слику, а затим је наставила да поклања по једно дело сваке следеће године.

У другој деценији XXI века покренута је и активнија међународна сарадња. На позив града Печуја, европске престонице културе за 2010. годину, Галерија је гостовала са изложбом о сликару Петру Добровићу у Дому уметности и књижевности. Био је то почетак. Већ 2012. године у Музеју Српске православне цркве у Сентандреји приређена је изложба „Српско културно наслеђе у Мађарској”. Иста изложба гостовала је 2013. године у Белгији у

⁴⁴⁷ Л. Мереник, *Секвенце модернизма. Вујичић колекција српске уметности XX века*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2011.

простору мађарског „Балаши” института у Бриселу, а наредне 2014. у Музеју староруске културе и уметности „Андреј Рубљов“ у Москви. Ова изложба представила је део српског културног наслеђа из епархијског музеја у Сентандреји који је након поступка конзервације и рестаурације могао бити презентован јавности. Приређен је пратећи каталог на српском, мађарском и енглеском језику.

Велики успех у међународној сарадњи односно гостовању страних изложби у Галерији забележен је 2013. године када је у простору Галерије гостовала изложба „Хуманизам и ренесанса у централним Апенинима. Паралеле” Захваљујући добро утемељеним партнерским односима са установама из Италије, али и успостављеним високим професионалним стандардима, стекли су се услови за преузимање једне вредне и ексклузивне изложбе. Био је то велики догађај и прилика да се у Галерији види неколико оригиналних дела италијанске ренесансе, али и модели односа према културном наслеђу кроз излагање уметничких копија. Као узвратна, реализована је изложба „Зографи. Српске иконе између традиције и модерности. Паралеле”⁴⁴⁸ која је приказана у Националној галерији у Перуђи од 23. јула до 23. октобра 2015. године.

У сарадњи са Музејом града Београда реализована је 2015. године изложба „Албрехт Дирер и савременици. Поворка цара Максимилијана” из Источнословачког музеја у Кошицама – још један велики сликар европске културне сцене представљен је новосадској публици својим графичким радовима.

Током 2014. године покренут је нови циклус изложби „Традиција и савремено стваралаштво”. Као прва у низу реализована је изложба „Празнине” аутора Игора Антића која је представила историјат зграде у којој се налази Галерија и „празнину” у њеној функцији између 1941. и 1947. године. Ову изложбу пратио је истоимени каталог и студија *Дискурс о празнинама* Ратомира Кулића. Наредне, 2015. године, реализована је у оквиру истог циклуса гостујућа изложба Музеја савремене уметности у Бањалуци са називом „Dates 1”, на којој су изложена дела двојице савремених сликара Миљенка Радака и Романа Урањека инспирисана догађајима и личностима из прошлости. Овај циклус настао је са

⁴⁴⁸ *ZΩgrafi. Icone serbe fra tradizione e modernità. Paralleli / ZΩgrafi. Serbian Icon between Tradition and Modernity. Parallels*, Galerija Matice srpske, (Ed. T. Palkovljević Bugarski, D. Korolija Crkvenjakov), Novi Sad 2015.

намером „да дела која чувамо и излажемо и идеје које ишчитавамо из прошлости буду инспирација за савремено стваралаштво у различитим медијима изражавања”⁴⁴⁹.

По угледу на зборнике радова Лепосаве Шелмић и Олге Микић током 2010. године публикован је зборник необјављених текстова Бранислава Тодића *Радови о српској уметности и уметницима XVIII века по архивским и другим подацима*. Међу зборнике радова може се убројати и публикација *Осети уметност – интеркултурално искуство у музејској едукацији*, настала као резултат рада на реализацији међународног програма везаног за развој едукативних програма у музејима. Таквом врстом може се сматрати и публикација *Тронови манастира Крушедола*, настала као резултат обимног конзерваторског посла на овом материјалу с неколико мултидисциплинарних текстова.⁴⁵⁰ Током трајања изложбе „Београд Јована Бијелића” одржан је и национални научни скуп, а радови једанаест предавача публиковани су у зборнику радова.⁴⁵¹

Уведене су дечје публикације као обавезни пратећи део едукативних програма. Прва дечја публикација са темом *Лепотице и јунаци* објављена је 2007. године, а затим су следиле: *Слике и звуци* (2008), *Био једном један сликар...* (2009), *Чаробно животињско царство* (2010) и 2013. године дечја публикација на енглеском језику, као дечји водич са називом *The Treasure Hunt. Childrens Guide to Gallery of Matica srpska*.

У складу са развојем конзерваторског одељења и инсистирањем на његовој трансформацији и ослањању на научне приступе у бризи о заштити културног наслеђа, покренута је и конзерваторска едиција. У оквиру ње је објављено неколико студија: *Историја конзервације и рестаурације у Галерији Матице српске* поводом обележавања 50-годишњице оснивања Конзерваторског одељења и докторска дисертација ДаниелеКоролије Црквењаков *Материја и илузија. Бојени лазури на сребру у српским*

⁴⁴⁹ Т. Палковљевић Бугарски, *Реч унапред*, у: И. Антић, *Празнине*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2014.

⁴⁵⁰ *Обнова Ризнице манастира Крушедола* (ур. Бранка Кулић), Галерија Матице српске, Нови Сад 2011.

⁴⁵¹ *Јован Бијелић (1884–1964)*, (ур. С. Чупић), Зборник радова поводом обележавања педесетогодишњице од смрти уметника, Галерија Матице српске, Нови Сад 2015.

православним црквама барокног периода,⁴⁵² као и радови са научних скупова *Структурална конзервација слика на платну* (2007).⁴⁵³

Паралелно са увођењем серије ауторских изложби покренута је и серија пратећих публикација. Прва у низу била је *Четири музејска предмета*, публикација која иако писана књижевним тоном акценат ставља на вишеслојност музејске делатности. У тој едицији публиковани су још и: *Цртежи Петра Добровића* (2013), *Дискурс о празницима* (2014) и *У потрази за идентитетом* (2015), све дела Ратомира Кулића.

Покретање нове серије изложби 2014. године са темом „Традиција и савремено стваралаштво” довело је и до нове истоимене едиције каталога, првог у низу под називом *Празнице*, аутора Игора Антића.

Флајери као устаљени вид комуникације са публиком су током овог периода имали различите формате, дизајнерска решења и теме. 2010. године направљен је општи флајер о ГМС и за потребе Сајма конзервације у Ферари штампан и на италијанском језику. Редовно су штампани флајери са планом сталне поставке.

Новине

У жељи да се активно укључи у живот локалне заједнице, али и приближи своју делатност млађим генерацијама, Галерија је 2005. године започела сарадњу са фестивалом ЕХИТ. У току трајања музичког фестивала у Галерији је одржана гостујућа изложба Музеја савремене уметности у Београду *Графика поп-арта и нове фигурације*. Идеја је била да се реализацијом изложбе која обухвата дела модерних уметника везаних за креирање популарне културе, привуче млађа публика и посетиоци музичког фестивала. Радно време Галерије током трајања фестивала је било до 22.00 сата. Сарадња је настављена и наредних година, али само кроз продужење радног времена. Тек 2012. године направљен је посебан програм „Take a breakfeeltheart”. Програм је замишљен са идејом да младим туристима

⁴⁵² Д. Королија Црквењаков, *Материја и илузија. Бојени лазури на сребру у српским православним црквама барокног периода*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2013.

⁴⁵³ Д. Королија Црквењаков, *Историја конзервације и рестаурације у Галерији Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2010.

који у Нови Сад дођу током трајања музичког фестивала пружи могућност да кроз полусатно вођење кроз сталну поставку упознају српску ликовну уметност и да се у простору дворишта опусте уз освежење гледајући филм о Галерији. Овај програм прве године је реализован самостално, а затим у сарадњи са ЕХИТ тимом промовисан у кампу на фестивалу и на друштвеним мрежама. Сарадња са фестивалом ЕХИТ се продубила тако да су током 2014. и 2015. године одржаване њихове радионице у простору Галерије које су посећивали бројни гости и музички менаџери.

Током 2007. године Галерија се први пут придружила реализацији манифестације Ноћ музеја. Тим поводом реализована је изложба „Модел за једну ноћ. Уметник и модел” с намером да се представи део колекције Галерије кроз атрактивну тему. У наредним годинама настављена је сарадња за Удружењем грађана Ноћ музеја. Галерија се трудила да реализује атрактивне изложбе и програме како би кроз манифестацију која привлачи изузетан број публике промовисала своју збирку и своју делатност. Тако су наредних година одржаване различите изложбе и бројни пратећи програми који су имали за циљ да покажу бројност и разноликост сарадника и садржаја које Галерија реализује током читаве године. У складу са препоруком директора националних музејских установа, 2015. године покренута је манифестација „Музеји Србије. Десет дана од 10 до 10” у циљу популаризације музејских садржаја, програма и активности музеја. Галерија је приредила разноврстан програм намењен свим узрастним категоријама и у периоду од 9. до 18. маја била отворена 12 сати дневно за публику уз бесплатан улаз.

Током 2008. године започета је сарадња са Ниш арт фондацијом кроз реализацију изложбе „Млади”. Препознајући значај савременог стваралаштва и пропагирања дела ликовне уметности младих стваралаца, Галерија им је уступила свој простор за реализацију изложбе, наредних година (2009, 2010. и 2011). На основама тако успостављене сарадње, Галерија је гостовала у Галерији Дуванске индустрије у Нишу са изложбом „Између естетике и живота. Представа жене у стваралаштву Паје Јовановића” у оквиру обележавања сликаревог јубилеја.

Посебан помак учињен је у реализацији заједничких програма са Спомен-збирком Павла Бељанског. Коришћење заједничког дворишта започело је прво за истовремено отварање изложби током 2011. године. У месецу мају отворене су истовремено две изложбе пред

реализацију Ноћи музеја, а наредне године истовремено су приређене две изложбе Музеја савремене уметности у Београду из циклуса Музеј у покрету. Врт галерије тако се наметнуо као нови простор за реализацију заједничких активности. Заједнички рад на популарисању музејских активности унапређен је 2012. године покретањем манифестације Лето у врту галерија. Ова манифестација осмишљена је са идејом да током летњих месеци у простору заједничког врта Галерије Матице српске и Спомен-збирке Павла Бељанског понуде различите културне садржаје: филмове, концерте, путописне приче и плесне вечери. Манифестација је реализована и током 2013, 2014. и 2015. године са све комплекснијим програмима и уз већу медијску пажњу.

У циљу промовисања Галерије, њене колекције и бројних активности 2010. године је снимљен краткометражни промотивни филм о Галерији (Хамер продукција), као и серијал „Чувари сећања – Галерија Матице српске”, који је обухватио три полчасовне емисије редакције Образовног програма РТ Војводине,

Галерија је започела снимање сопствених документарних филмова који су пратили велике конзерваторске пројекте. Као такви снимљени су филм о троновима манастира Крушедола и о конзервацији српског културног наслеђа у Мађарској. Ови филмови били су део самих изложби на којима је представљан рад Галерије. С том идејом, током 2015. године, снимљен је филм о уметности XVIII века у колекцији Галерије Матице српске а поводом гостовања изложбе „Зографи. Српске иконе између традиције и модерности. Паралеле” у Перуђи (Италија). Филм је на италијанском језику како би омогућио посетиоцу да разуме контекст и место зографских икона у корпусу европске уметности XVIII века.

Са Музејом Српске православне епархије будимске у Сентандреји 2009. године је започет нови пројекат заштите српског културног наслеђа у Мађарској: реконструкција иконостаса Арсенија Теодоровића из српске цркве у Будиму (која је страдала током Другог светског рата) а који се чува у Будимској епархији распарчан у делове. Пројекат подразумева комплетну конзервацију и рестаурацију сачуваних икона и публикавање обимне монографске студије о иконостасу кога више нема. Његов завршетак је планиран за 2017. годину.

Током 2015. године покренута је сарадња са Историјско-уметничким музејом у Бечу у области конзервације и едукације како би се, разменом стручњака и позитивних примера праксе, унапредило деловање Галерије Матице српске.

Највећа новина уведена је у области комуникације и нових техничко-технолошких модела. Галерија је 2009. године поставила свој први веб-сајт, који је модернизован 2011. и 2015. године. Фејсбук профил отворен је 2010. године, а твитер-налог 2013. године. Садржај фејсбук странице константно је допуњаван новим садржајима те су током 2013. године покренута два циклуса: Слика у фокусу и На данашњи дан, који кроз кратке текстове, на атрактиван начин, публици представљају личности и дела везана за историју, колекцију и делатност галерије. Исте године отворени су странице на Јутјубу и Вимео каналу због емитовања кратких филмова са Галеријских дешавања. Сви ти савремени модели комуникације омогућили су бржу комуникацију са публиком и лакши и шири проток информација о Галеријским дешавањима. Све је то допринело знатном повећању броја посетилаца који је од 8.730 посетилаца 2006. године, преко 22.н информације о дешавањима у Галерији али и различите краће текстове из историје уметности и конзервације. Овај нови модел комуникације публика је изузетно је добро оценила, јер пружа много информација а лако је доступан свима који желе да прате рад Галерије.

Једна од важних активности у овом периоду била је организација стручних семинара и радионица. Ова врста активности започета је 2007. године организовањем првог стручног скупа из конзервације „Структурална конзервација слика на платну”, чији резултати су публиковани у истоименом зборнику радова. Затим је у сарадњи са Катедром за историју уметности реализован скуп „Нове тенденције у музеологији – сталне поставке” (8–9. јун 2009), а радови са скупа публиковани су у *Зборнику Семинара за студије модерне уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду*. Одржан је и међународни стручни скуп из конзервације „Конзерваторска испитивања и њихов утицај на конзерваторске одлуке и третман”. Стручњаци Галерије су на овом скупу узели активно учешће презентујући своја искуства на формирању сталних поставки Галерије Матице

српске.⁴⁵⁴ Током 2012. године одржан је скуп „Трансформација музеја” у сарадњи са Форумом словенских култура и уз учешће страних предавача. Организација ових скупова показала је свест Галерије да се приступи презентацији и чувању културног наслеђа морају мењати а да је за то потребно упоредити достигнућа других средина кроз примере добре праксе. Стога је Галерија преузела на себе организацију међународних стручних скупова из области музеологије и конзервације како би омогућила својим стручњацима, али и свим колегама из других установа, да их упознају.

Стручњаци Галерије су активно учествовали на бројним семинарима и едукацијама у земљи а све чешће и у иностранству – Тијана Палковљевић на скуповима: „Слободан проток уметничких дела” у Салцбургу и „Нови приступи музејским студијама и тренингу. Критички приступ” у Лисабону; Бранка Кулић на скупу „Најбоље у баштини” у Дубровнику; Снежана Мишић на 5. међународном скупу музејских педагога Хрватске; Даниела Королија Црквењаков учествује у пројекту билатералне сарадње на културном наслеђу између Србије и Италије.

Константно је унапређиван стручни степен запослених у Галерији: звање музејског саветника стекли су: Даниела Королија Црквењаков и Ратомир Кулић; Драгојла Живанов и Милена Врбашки; звање вишег кустоса Тијана Палковљевић, Мирјана Брмбота и Снежана Мишић; звање вишег конзерватора Данило Вуксановић и Јелена Јоветић. Кадровска структура подмлађена је конзерваторима Дарком Ђорђевићем и Дарком Деспотовићем и кустосом Јеленом Огњановић, који су положили државне испите за звање конзерватора, односно кустоса.

Такође су се стручњаци Галерије усавршавали и у научним областима: Бранка Кулић је стекла звање доктора наука, Драгојла Живанов је магистрирала, Снежана Мишић, Мирјана Брмбота и Дарко Деспотовић су стекли звање мастера.

⁴⁵⁴ Т. Палковљевић, *Идејни концепти формирања сталних поставки Галерије Матице српске и стална поставка XVII века*; С. Мишић, *Стална поставка српске уметности XIX века Галерије Матице српске. Људи и догађаји – слика прошлости*; С. Чупић, *Нова стална поставка XX века Галерије Матице српске. Теме и идеје: српско сликарство 1900–1941*; Д. К. Црквењаков, *Улога конзерватора у припреми сталних поставки*, у: *Зборник Семинара за студије модерне уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду*, Београд 2009.

Због појачане међународне сарадње Галерија је плаћала курсеве страних језика својим запосленима и подстицала сваки вид унапређења знања и стручних вештина, са свешћу да напредак установе зависи од успешности и ентузијазма појединаца.

У периоду од 2006. до 2015. године настављена је реализација радионица за децу – поводом Ускрса и током трајања изложбе „Поклон-збирка Милене Јефтић НичевеКостић” реализовано је неколико радионица. Први годишњи програм на тему „Мој портрет за музеј” је покренут је у сарадњи са Предшколском установом „Радосно детињство” 2006. године. Као резултат годишњих едукативних програма 2007. је приређена прва изложба дечјих радова „Мој портрет за музеј”.

Први међународни едукативни пројекат „Осети уметност / Sentirel'arte” у сарадњи са Музејом дијачезе у Палерму реализован је 2008. године, као и изложбе у Палерму и Новом Саду. Тим поводом је у сарадњи са Одсеком за педагогију филозофског факултета у Новом Саду, објављена публикација *Осети уметност. Интеркултурално искуство у музејској едукацији*.⁴⁵⁵ Своја искуства у реализацији едукативних програма за децу Галерија је представила реализацијом пројекта „Мој портрет за музеј” у сарадњи са Форумом словенских култура међу 11 словенских земаља. Заједничка изложба представљена је у Палати Унеска у Паризу 2012. Године, а затим пренета у Белорусију и Словенију.

Започета је едиција дечијих публикација у оквиру које су објављене: *Лепотице и јунаци* (2007), *Слике и звуци* (2008), *Био једном један сликар – Паја Јовановић* (2009), *Чаробно животињско царство* (2010), *Мој портрет за музеј. Потрага за благом* (2012), *Осети уметност* (2014).

Током 2006. године књига *Ђока Јовановић*, аутора Миодрага Јовановића добила је Награду „Захарија Орфелин” на Међународном сајму књига у Новом Саду. Даниела Королија

⁴⁵⁵ *Осети уметност. Интеркултурално искуство у музејској едукацији*, (зборник радова), Галерија Матице српске, Нови Сад, 2008; *Sentire l'arte. Un'esperienza interculturale nella didattica museale*, Galleria di Matica Srpska, Novi Sad, 2008.

Црквењаков добила је Награду „Милорад Медић” за изузетан допринос у конзервацији и рестаурацији слика.

Током 2009. године Галерија је добила Награду Националног комитета ИКОМ-а за најбољу публикацију: *Новосадске дрворезбарске радионице* и Награду Друштва историчара уметности за најбољу изложбу и истоимену публикацију „Теме и идеје модерног. Српско сликарство 1900–1941”.

Већ следеће године Галерија је, у конкуренцији Музеј године, добила Награду Националног комитета ИКОМ-а за пројекат „Адаптација и формирање сталних поставки XVIII, XIX и прве половине XX века”. Било је то значајно признање за реализовани посао адаптације и уређења простора и креирање сталних поставки националне уметности.

Национални комитет ИКОМ-а доделио је у 2012. Галерији Матице српске награду за публикацију године за књигу Ненада Радића *Пусен и петокрака. Збирка слика друга председника* издату поводом изложбе „Збирка слика друга председника”, а аутор је добио награду Друштва историчара уметности за најбољу ауторску изложбу у 2012. години.

Међународна организација Европска музејска академија (ЕМА) и HandsOn! International (НОИ) доделили су 2013. године Галерији диплому за рад на развијању едукативних програма за децу.

Највећа награда за све постигнуто стигла је 2014. године када је Галерија Матице српске проглашена за најбољи музеј југоисточне Европе доделом Награде „Жива”. Награду је доделио Форум словенских култура, међународна организација која се бави проучавањем, повезивањем и промоцијом словенских култура.

Исте године, Галерија је добила награду за пројекат „Уметност и инклузија. Инклузивне ликовне радионице у Галерији Матице српске“ који је током 2013. године реализован у сарадњи са Пер.Арт организацијом из Новог Сада.

Током 2015. године Галерија Матице српске је кандидована за признање Европски музеј године, које додељује Европски музејски форум. Резултати овог избора биће познати 2016. године.

VI. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Изградња националног идентитета путем излагања уметничких дела у историји Музеја Матице српске, касније Галерије Матице српске, одвијала се на неколико начина: политиком попуњавања уметничког фонда, политиком креирања сталних поставки и политиком изложбене и издавачке делатности. То су три поља деловања у којим се одвија професионални рад једне националне музејске установе усмерен на изградњу идентитета саме установе па и националног идентитета уколико се имају такве предиспозиције и могућности⁴⁵⁶.

Политика попуњавања уметничког фонда

У Матици српској је од почетка деловања Музеума постојала свест о томе колико је политика попуњавања фонда важан сегмент рада музеја па се о томе редовно расправљало на седницама Управног, Књижевног и Извршног одбора Матице српске, све до осамостаљења Галерије 1958. године када је тај посао преузео Савет Галерије а касније Комисија за попуњавање уметничког фонда⁴⁵⁷. Дилеме су, без обзира на историјски тренутак, биле двојаке. Прва дилема је била да ли сакупљати само српске или и стране ауторе, а друга да ли сакупљати само дела историјског сликарства или и савремену уметничку продукцију. У комплексним историјским приликама у којима је Матица српска деловала током своје скоро двовековне активности, оба ова питања била су део

⁴⁵⁶ V. D. Alexander, M. Rueschemeyer, *Introduction*, у: *Art and the State The Visual Arts in Comparative Perspective*, V. D. Alexander, M. Rueschemeyer, Palgrave Macmillan Ltd. 2005, 1–17.

⁴⁵⁷ S. Pearce, *Collecting as medium and message*, у: *Museum, Media, Message Now*, E. Hooper-Greenhill, (ed), Routledge 1995, 14 – 22; E. Schulz, *Notes on the history of collecting and of museums*, у: *Interpreting Objects and Collections*, S. M. Pearce (ed.), Routledge 2003, 175–186.

дефинисања њеног институционалног идентитета у веома фрагментираној култури⁴⁵⁸. Јер, будући да су Матица и њен Музеј основани на простору Аустроугарске монархије, а затим после пресељења у Нови Сад деловали у оквиру Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Краљевине Југославије и на крају у послератној социјалистичкој Југославији, увек је постојало питање чију уметност сакупља Галерија Матице српске? Територијалну, насталу на простору Војводине, односно некадашње Карловачке митрополије, националну српску, или, после 1945. године, у новонасталим приликама, југословенску. С друге стране, дилема историјско односно старо, или савремено стваралаштво, опет је било идентитетско питање за Галерију. Сакупљати само дела историјског сликарства значило је припадати прошлости, а сакупљати савремено стваралаштво значило би уклапање у вишенационалну државу у којој је присвојни преидев *српска* у имену институције, али и не само у имену, него и у суштини деловања установе, губио свој смисао. Наведене дилеме биле су присутне у дужем временском периоду и коначно су нестале тек на прелазу XX у XXI век.

Попуњавање колекције није увек контролисан процес⁴⁵⁹. Оно је резултат споја низа околности. За планско сакупљање потребно је да се склопи низ елемената. Пре свега јасна свест о томе шта се има и шта се жели у колекцији, познавање актуелне понуде на тржишту и постојање адекватних финансијских средстава. Све су то елементи које није увек лако ускладити и који се не могу контролисати из једног центра, односно музеја. Понекад се дешавало да је било добрих понуда, а недовољно новца, а понекад, што је бивало много ређе, довољно новца али недовољно квалитетних понуда.

Попуњавање уметничког фонда путем откупа уметничких дела је један начин попуњавања колекције, наручивање уметничких дела други, а примањем поклона трећи. Комбинацијом сва три начина настајала је, и настаје и данас збирка Галерије Матице српске.

Висок ниво професионалности могао је да допринесе квалитетнијој политици попуњавања колекције. То је подразумевало прецизан попис прикупљених дела, односно евиденцију аутора, тема и техника које постоје у колекцију и, истовремено, попис онога што недостаје

⁴⁵⁸ О проблематици културног интегритета у Хабзбуршкој, односно Аустро-Угарској монархији: L. Péter, *Hungary's Long Nineteenth Century, Constitutional and Democratic Traditions in a European Perspective*, Brill 2012, 393–404.

⁴⁵⁹ V. D. Alexander, M. Rueschemeyer, *Introduction*, у: *Art and the State The Visual Arts in Comparative Perspective*, V. D. Alexander, M. Rueschemeyer (eds.), Palgrave Macmillan Ltd. 2005, 9–11.

у колекцији да би она била што свеобухватнија. То захтева и добро познавање стања на терену, односно дела у приватним и јавним колекцијама, па чак и у власништву цркава које нису биле у богослужбеној функцији. Оно што је спољни фактор јесу финансијска средства која су варирала у различитим периодима историје Матице српске у зависности од политичке климе и односа власти према њој.

Изнад свега квалитетној политици аквизиција доприносила је евиденција понуде односно што је могуће детаљнији попис дела у приватном власништву. Стручњаци Матице српске су били свесни тога те су редовно обилазили терен, пописивали дела у приватном власништву и били у сталном контакту са колекционарима. На тај начин Галерија се трудила да постојеће финансијске ресурсе што боље искористи у сврху побољшања квалитета колекције.

Откупи

Хронолошком анализом откупне политике може се закључити да је најбољи период по броју и квалитету откупљених радова био период самог краја четрдесетих, педесетих и шездесетих година XX века. Промена друштвеног уређења и нестајање „предратне буржоазије” допринели су великом броју квалитетних слика на тржишту које су у духу времена нуђене музејима, као друштвеним установама, на откуп. Држава је у складу са својом политиком подржавала идеју да капитал из приватних руку заврши у поседу јавних установа. Интереси су се спојили, приватници су продавали дела, Галерија је знала шта јој треба а држава је била спремна да то финансира. Стога су то биле најквалитетније године за попуњавање уметничког фонда.

Образложење Предлога буџета Галерије Матице српске за 1961. годину најилустративније говори о томе: „Откуп Галеријских објеката. Повећање од 3.000.000 на 5.000.000 – диктирала је ситуација на тржишту. Галерија, наиме, добија све више понуда таквог материјала који њу интересује и какав треба да поседује уколико жели да у потпуности оствари свој план, односно да што боље комплетира збирку нашег сликарства. Сем понуда,

Галерија и сама са више плана трага за оним делима појединих периода и од појединих аутора који јој недостају и често их налази, те је и с тога прилив откупног материјала већи и потребна је већа сума да би се откуп могао реализовати”.⁴⁶⁰

Седамдесете су биле године када је понестало квалитетних слика на тржишту а осамдесете су већ најавиле финансијску кризу која ће постати доминантно стање током деведесетих година. О томе најречитије опет сведоче извештаји. Они из педесетих, писани на месечном нивоу, готово да немају ниједног месеца када није било откупа уметничких дела, Током шездесетих и седамдесетих има периода када нема откупа у појединим месецима а у деведесетим има читавих година током којих није реализован откуп. Почетак XXI века је, услед економске кризе претходних деценија на тржиште изнео квалитетна дела која је у својим бољим финансијским годинама Галерија успевала да откупи и обогати своју збирку. О томе сведочи неколико дела откупљених током прве деценије XXI века која су одмах пронашла своје место у сталним поставкама⁴⁶¹.

Откуп уметничких дела савремених стваралаца увек је носио једну врсту ризика да ли ће одабрано дело у некој временској дистанци оправдати однос квалитета дела и његовог места у националној ликовној уметности и уложеног новца. У том сегменту управа Галерије је током шездесетих и седамдесетих то успешно решавала тако што је додељивала откупне награде које су биране комисијски на годишњим изложбама графике у Љубљани, Загребу и Београду. Био је то најобјективнији начин да се међу бројним савременим ствараоцима и делима одабере право дело за колекцију. С друге стране, вршен је откуп појединачних дела са изложби уметника који су у Галерији приређивали изложбе. Тај модел био је заступљен од самих почетака рада Музеја 1933. године. Настављен је и у првим послератним годинама, али је заустављен издвајањем модерне збирке из Галеријске колекције. Занимљиво је како је одлука да се сва дела модерне уметности – слике, графике, цртежи – уступе Галерији савремене ликовне уметности у Новом Саду утицала на даљу откупну политику. То је довела до престанка набавке дела модерне уметности и савремене уметничке праксе а истовремено и широке југословенске оријентације. Касније, 1992. године када је збирка XX века враћена под кров Галерије Матице српске, настављен је

⁴⁶⁰ Предлог буџета Галерије Матице српске за 2001. годину. Документација Галерије Матице српске.

⁴⁶¹ С. Алексић, *Аутопортрет с мачком*; Непознати аутор, *Гроф Нако и Грофица Нако*; Иван Табаковић, *Утакмица*; Новак Радонић, *Девојка с канаринцем*.

откуп дела уметности XX века, али се никад више нису откупљивала дела савремених стваралаца. Она су у колекцију стизала као поклони и увећавала су збирку савремене уметности, али више нису постојале ни откупне награде ни откупи са изложби.

Поруџбине

Једна од специфичности Матице српске, њеног Музеја и касније Галерије, била је и остала политика поруџбина уметничких дела. Поруџбина је био модел аквизиција са којим је започело стварање колекције. Поруџбина портрета Саве Текелије као почасног председника и добротвора, у себи је објединила обе категорије портретисаних чији портрети ће у наредним деценијама и годинама континуирано бити наручивани: портрети часника Матице српске и портрети добротвора.

Изграђујући лик установе наручивани су портрети председника Матице српске, касније и секретара, као водећих личности друштва. Међутим, како је Сава Текелија, замишљајући свој „Пантеон”, осмислио да под њим окупи и портрете значајних Срба у ту групу су улазиле и неке друге личности које својим радом нису биле директно везане за Матицу, али су дале допринос развоју српске културе. Такви су портрети Доситеја Обрадовића, Вука Карацића, Михајла Пупина или, у скорије време, Николе Тесле. Таквим опредељењем Матица је створила Галерију портрета знаменитих Срба тако да се данас не може илустровати културна историја српског народа без портрета сакупљених под окриљем Матице српске.

Посебну групу чинили су портрети добротвора, будући да се Матица својим актима обавезала да ће сваком ко допринесе раду Матице наручити портрет. Многи добротвори поклањали су своје портрете, а неким је Матица наручивала код својих „привилегованих” сликара или стипендиста. Иако су портрете добротвора радили углавном исти аутори као председничке, они ипак немају ту врсту репрезентативности и величајности. Не може се отети утиску да су то ипак рутински радови, коректно изведене поруџбине без много карактеристика личности портретисаног. Портрети часника у изведби су пунији, са већим

нагласком на психологизацији приказане личности. Могуће зато што су, привилеговани сликари који су добијали поруџбине углавном познавали те личности, посматрали их на састанцима, седницама одељења или годишњим скупштинама. Стога Галерија портрета часника Матице српске представља низ важних и вредних портрета новије историје ликовне уметности.

Једна од карактеристика тих председничких и часничких портрета је да су их углавном радили домаћи српски сликари: Јован Поповић, Аксентије Мародић, Павле Симић, Новак Радонић, а најчешће Урош Предић. Тек по који је рад неког мађарског сликара попут портрета Саве Текелије из 1861. године, рад Тана Мора, портрета Стевана Којића који је насликао Адлер Мор (Adler Mor), портрета Јована Нака, аутора Леополда Шулца (Leopold Schulz) или Христофора Шифмана кога је портретисао извесни Јегер (Jager).

Традиција наручивања портрета часника Матице српске настављена је до савременог доба, те се и данас, као општеприхваћено правило, наручују портрети председника. У односу на другу половину XIX и прву половину XX века, портрети председника из друге половине XX века су прилично неуједначени по стилу, јер Матица није имала ни стипендиста ни привилегованих сликара. Председнички портрети друге половине века су дела различитих сликара и носе особине њихових личних поетика, те не постоји јединство стила и израза као у претходном периоду. Александар Моч нема сачуван сликарски портрет већ само плакету коју је израдио вајар Ђорђе Јовановић (1861–1953). Васу Стајића портретисао је, по поруџбини Матице српске, Миленко Шербан (1907–1979) још након његовог првог мандата 1939. године. Урош Предић (1857–1953) извео је у позној старости портрет Милана Петровића 1950. године, а Вељка Петровића портретисао је сликар Ђурђе Теодоровић (1907–1986) 1954. године по поруџбини Матице српске. Радомира Радујкова портретисао је 1982. године његов колега и пријатељ Миливој Николајевић (1912–1988), који је и поклонио портрет Матици српској, а Младена Лесковца насликао је Петар Омчикус (1926) али тек 1998. године. Тај портрет наручила је Матица, али је његову реализацију платила Народна банка Југославије, Филијала Нови Сад. На исти начин, код истог уметника реализован је и портрет Бошка Петровића. Владимир Богдановић (1940) насликао је 1997. године портрете Миливоја Николајевића и Живана Милисавца по поруџбини Матице српске. Портрет Божидара Ковачека поклонио је Матици српској сликар

Сава Стојков (1925–2014) 2003. године. Тренутно је у изради портрет академика Чедомира Попова, почасног председника који је преминуо 2012. године.

Занимљиво је да су током мандата портретисани Милан Петровић, Вељко Петровић и Бошко Петровић, а сви каснији председници накнадно су добили портрете. Разлог је вероватно била економска криза и тешка ситуација у којој се наша Матица српска, те су портрети наручени са малим закашњењем. Ипак, значајно је да тешка материјална ситуација није зауставила традицију поручивања портрета, као и да је Матица успела да задржи висок ниво квалитета тих уметничких дела.

Традицију чувања сећања на своје истакнуте часнике преузела је и Галерија Матице српске. Будући да је Галерија имала мали број управника, тих портрета нема много. Фрања Малин поконио је Матици српској 1933. године свој портрет рад Томислава Кризмана а Соња и Нада Шербан поконили су 1997. године аутопортрет Миленка Шербана. Портрет Миливоја Николајевића који је урадио Владимир Богдановић⁴⁶², чува се у свечаној сали Матице српске, будући да је он у периоду од 1984. до 1988. био и председник Матице српске. У Галерији се чува Николајевићев портрет у бронзи, рад Саве Сандића откупљен од уметника 1989. године. Портрет Радивоја Ковачевића израдио је Владимир Богдановић, у техници цртежа црном и белом кредом на папиру 2000. године по наруџбини Галерије Матице српске. *Портрет Олге Микић* сачинио је Сава Стојков 2000. године по жељи Олге Микић и поконио Галерији. И портрет *Лепосава Шелмић, управница Галерије Матице српске и сарадници*, рад Павла Блесићастигао је у Галерију 2000. године као поклон уметника. Њен самостални портрет у гипсу израдила је Иванка Ацин 2002. и поконила га Галерији 2003. године. Будући да нису постојали портрети Милана Соларова и Бранке Кулић, Галерија је наручила портрете својих управника 2012. године. Баш као што је то било некад, у време Новака Радонића и Уроша Предића који су као привилеговани Матичини сликари израдили највећи број наручених портрета, и овај пут се Галерија определила за поштовање традиције: за аутора је изабран дугогодишњи пријатељ и дародавац Галерије Матице српске новосадски сликар Петар Ђурчић, уметник који је

⁴⁶² Владимир Богдановић, сликар и конзерватор саветник, радио је у Галерији Матици српске од 1965. до 1995. године, тако да је добро познавао Миливоја Николајевића и Радивоја Ковачевића.

Галерији неколико пута поклањао своје радове, а коме се Галерија одужила реализацијом изложбе и публикације „Поклон-збирка Петра Ћурчића” 2013. године.

Политика поручбина је модел аквизиција који је једини контролисани процес попуњавања збирке јер поручилац бира тему и аутора и директно попуњава оно место које недостаје у колекцији. Међутим, у попуњавању колекције Музеја и касније Галерије Матице српске поручбине су биле и остале ограничене само на портрете часника односно председника Матице српске и управника Галерије Матице српске.

Поклони

Поклони су, међутим, модел попуњавања колекције на који се најмање може утицати. У почетку они су били драгоцен начин формирања збирке Музеја те је с разлогом упућен апел грађанству путем *Српских народних новина* да поклања новооснованом Музеуму предмете значајне за историју српског народа. Поклони су били основ стварања Матичине уметничке колекције и као такви су препознати и уважавани. Књижевно одељење је на седници фебруара 1881. године донело одлуку „да се објави позив родољубивим грађанима да Матици поклањају, или поверавају на чување, радове српских сликара који могу послужити као грађа за историју српске сликарске уметности”⁴⁶³. На истим основама Матица српска је, годину дана након обележавања своје 100 годишњице постојања упутила „Апел родољубивим и савесним члановима својим ради прикупљања ради прикупљања грађе о нашој прошлости”⁴⁶⁴. Ови позиви су некад имали мањег а некад већег одјека у јавности али су представљали вредан покушај Матице српске да обогати своје колекције и привче неке нове добротворе и сараднике.

Матица се, од самих почетака деловања, за сваки свој поклон захваљивала јавно преко новина и часописа и директно захвалним писмима. „Статутом Музеја Матице српске из 1933. године предвиђено је да даровани предмети носе на видном месту дародавчево име, а

⁴⁶³ Л. Шелмић и сарадници, *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001, 52.

⁴⁶⁴ *Летопис Матице српске*, књ. 322, 1929, 475.

да дародавци великих збирки или предмета нарочите вредности буду предложени Редовној скупштини Матице српске да их уврсте у ред добротвора Матице српске⁴⁶⁵. Стога је даровање уметничких предмета Матици српској био и остао посебан вид добротворства.

Пракса неговања дародаваца наставила се у Галерији након њеног осамостаљења а 1997. године поводом обележавања 150 година од оснивања Галерије покренуто је информативно гласило *Именослов пријатеља Галерије Матице српске* у намери да се на још један начин одужи свима онима који су учествовали и доприносили раду Галерије и који то чине и данас. Тако је у монографији Галерије Матице српске из 2001. године, сачињен списак свих великих добротвора, добротвора и дародаваца од 1841. године до 2001. године.

Анализа овог документа је изузетно занимљива јер она показује ко су у којим историјским периодима били добротвори Галерије који су учествовали у креирању Галеријске збирке. Бележи се неколико типова великих добротвора⁴⁶⁶ и уочава условљеност историјским и друштвеним приликама.

Први велики добротвор био је Сава Текелија, племић, доктор права, председник и добротвор, који је 1842. године Матици поклонио 11 породичних портрета и тако покренуо оснивање Музеума. До 1933. године забележенасу само још два велика добротвора: епископ Теофан Живковић који је 1878. године поклонио две изузетне историјске композиције Павла Симића, *Хаџи Бера и Хаџи Рувим* и *Илија Бирчанин плаћа данак Турцима* и Драгиња Кадић, супруга Владе Кадића која је 1929. године поклонила портрете родитеља Павла Којића, председника Матице српске: *Макрена Којић* и *Симеон Којић*, радове Арсенија Теодоровића.

У години отварања Музеја за јавност у велике добротворе уписали су се Јован Јоца Вујић, велепоседник, колекционар, почасни члан Матице српске и почасни члан Музејског одбора и Урош Предић, сликар, почасни члан Матице српске и председник Музејског одбора.

⁴⁶⁵ Е. Милошевић, *Именослов пријатеља у Галерији Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001, 571.

⁴⁶⁶ Велики добротвори су сви они који су поклонили уметничка дела од изузетног значаја или су даровали новчана средства за њихов откуп.

Следећи велики добротвори уписали су се 1938. године Иван Алексић, свештеник и сликар који је Музеју поконио радове свог брата Стевана Алексића и оца Николе Алексића. Исте године своја дела поконио је Ђорђе Јовановић, вајар и почасни члан Матице српске. Пред сам крај Другог светског рата тестаментом су своје колекције Матици српској оставили Милош Бокшан, адвокат и некадашњи потпредседник Матице српске и Богдан Дунђерски, велепоседник и добротвор Матице српске. А 1945. Матичин велики добротвор постао је Иван Стојковић и његова сестра Наталија Завишић. У наредном периоду уметничка дела су поклањали већ доказани пријатељи Матице српске – Урош Предић и Ђорђе Јовановић који су своја дела даривалиу неколико наврата до 1954. године.

Током шездесетих година у велике добротворе уписивале су се углавном само установе и институције које су Галерији Матице српске уступале уметничка дела: Извршно веће НР Србије, Матица српска, манастир Ковиљ, манастир Хиландар. Тек 1973. у велике добротворе се уписао Иван Суботић, унук Јована Суботића, професор међународног права, који је из Америке послао на поклон 6 портрета Новака Радонића.

Након тога дуги низ година није било значајних поклона све до 1997. године када су Соња и Нада Шербан поконили дела свог супруга, односно оца Миленка Шербана. Исте године, Гордана Штрбац, кћи вајара Павла Радовановића поконила је дела свог оца. Тим даровима Галерија је значајно увећала своју колекцију.

Нови круг великих добротвора отворен је 2007. године. У велике добротворе уписали су се сликари Радован Лале Ђурић⁴⁶⁷, Вера Зарић, Петар Ђурчић, Вишња и Мирко Петровић(наследници вајарке Иванке Ацин) и Јасминка Де Пузол де Сен-Фар, која је поконила колекцију слика свог оца Божина.

Већ из овога можемо видети да су велики добротвори били истакнути појединци попут Саве Текелије, Теофана Живковића и Богдана Дунђерског, колекционари попут Јована Вујића и Милоша Бокшана и уметници попут Уроша Предића и Ђоке Јовановића. Посебну групу чинили су наследници попут Ивана Суботића, Соње и Наде Шербан и Гордане Штрбац који су део свог породичног наслеђа уступили установи са циљем да постану део културне историје српског народа. Посебан тип великих добротвора чиниле су установе и

⁴⁶⁷ Сликар Радован Лале Ђурић донирао је нови систем расвете за изложбене сале у приземљу зграде.

институције које су дела из свог власништва поклањале Галерији да би се професионално и сигурно сачувала за будућност. Оваква класификација добротвора присутна је у целокупној историји установе без обзира на историјске и политичке прилике.

Много је већи број добротвора⁴⁶⁸ и они се појављују на самом крају седме деценије XIX века. То су углавном били уметници: Јосиф Фалта, Иван Мештровић, Миленко Д. Ђурић, Љубомир Ивановић, Милан Коњовић, Петар Добровић, Миливој Николајевић. У једном периоду, од шездесетих до осамдесетих година потпуно се изгубила група уметника међу дародавцима услед уступања модерне збирке Галерији савремене ликовне уметности у Новом Саду и опредељења за старије сликарство. Од деведесетих па до данашњих дана својим поклонима у рад Галерије укључио се велики број сликара: Владимир Богдановић, Вељко Михајловић, Мирослава Сандић, Драган Стојков, Сава Сандић, Сава Стојков, Иванка Ацин, Павле Блесић, Петар Мојак, Миодраг Нагорни, Душан Тодоровић, Емина Чамо Лорбек.

Као и у претходној категорији и овде су то биле институције, угледни грађани и наследници, а од деведесетих година појавиле су се колеге историчари уметности који су уступали своје колекције: Вања Краут и Вера Јовановић Дунђин.

Највећи број поштовалаца припада категорији дародавци. Та категорија је била присутна од почетка рада Музеума и обухватала је најшире слојеве: уметнике, правнике, адвокате, колекционаре, установе... широк круг љубитеља и поштовалаца Матице српске и ликовне уметности. Та категорија указује на распрострањеност позитивне идеје добротинства која је као модел родољубља и патриотизма била присутна у српском народу од XIX века до данашњих дана.

⁴⁶⁸ Добротвори су сви они који су поклонили уметничка дела од великог значаја за српску уметност или су даровали новчана средства за њихов откуп.

Политика креирања сталних поставки

Стална поставка је основна идентитетска категорија сваког музеја. Она илуструје послање музеја, његову визију и мисију и дефинише место у ширем друштвеном контексту⁴⁶⁹. Стална поставка представља најбоља дела из колекције и визуелизује главни наратив музеја. Сталне поставке Музеја, а затим Галерије Матице српске, мењале су се по месту излагања, броју дела, и концепту излагања од оснивања 1847. године до данашњих дана.

Први простор у коме су излагана дела прикупљена у оквиру Музеума била је свечана сала Текелијанума. У њој су у складу са опредељењем Матице српске да сакупља српски „Пантеон” били изложени портрети Саве Текелије и осталих часника. Пресељењем у Нови Сад у централним салама зграда у којима је Матица боравила такође су били изложени портрети, једно кратко време у згради Платонеума а затим и Дома Матице српске .

Тек отварањем Музеја за јавност 1933. године формирана је прва стална поставка. Први пут поред портрета била су изложена и дела другачије тематике, али у изузетно малом броју, тек по која икона и историјска композиција. О томе знамо на основу записа у публикацији *Вођ по Новом Саду и околини*: „Музеј Матице српске садржи поред Галерије слика, као главног дела, збирке старих и ретких примерака књига, знаменитих рукописа, повеља, плаката-медаљона, ордење Матице и њених сарадника, печате и других предмета који се односе на повест Матице и напоскон некоје археолошке ископине.”⁴⁷⁰ Из овог описа јасно је да се говори о свечаној сали у којој је заправо била поставка о историјату настанка и деловања Матице српске у протеклих стодесет година. Затим следи опис галерије слика за коју се каже да се састоји углавном од дела старијих сликара. Наводе се портрети „Текелијине галерије” као веома старе слике непознатих сликара и једна „црквена икона Богородице у црвеном”. Затим се наводи да од наших познатих сликара постоје портрети Арсе Теодоровића, Николе Алексића, Павела Ђурковића (одличан портрет Атанасија Стојкова), Павла Симића, Стевана Тодоровића, Новака Радонића, Аксентија Мародића, Стевана Алексића, Уроша Предића, Томислава Кризмана, Паје Јовановића и др. Посебно су истакнуте композиције *Бирчанин Илија* и *Хаџи Бера* и *Хаџи Рувим*, Павла

⁴⁶⁹ Lj. Jordanova, *Museums, Artefacts, and Meanings*, у: *The New Museology*, P. Vergo (ed.), Reaktion Books Ltd. 1989, 6–18.

⁴⁷⁰ Ђ. Давидовац, *Вођ по Новом Саду и околини*, Књижара Славија, Нови Сад – Скопље 1933, 38.

Симића и *Смрт Уроша Петог* рад Новака Радонића. „Слике млађих сликара, распоређене су у пословним посторијама. Од страних сликара има портре *Саве Текелије* од Мора Тана из 1865. г. *Бахус пирује* од Петрус Паула Рубенса и *Амор* од Пармађованиа, копије од Радонића. Од вајарских радова постоји попрсје *Светозара Милетића* од Ивана Мештровића као и попрсје *Вука Караџића* и *Победник* од Ђорђа Јовановића”. Из овог описа се јасно види да су бројчано доминантно место и даље имали портрети, уз три историјске композиције, две копије и једну икону и свега три скулптуре. На самом крају одељка о Матици српској наведено је „Предвиђа се даље проширење и уређење музеја”⁴⁷¹ што јасно наговештава оно што ће у наредним годинама постати реалност. Разлог за такав исказ био је сигурно нарастајући број дела у колекцији након отварања Музеја за јавност и увећаног броја поклона који су почели да пристижу.

Одмах након завршетка Другог светског рата отворена је 1946. године „I изложба Војводине” у Музеју Матице српске. Из пратеће публикације⁴⁷² јасно је да се заправо радило о сталној поставци Музеја која је обухватала четири сегмента: археологију, српску ликовну уметност у Војводини, етнографију и Матицу српску. У одељку Распоред изложбе следи попис експоната по салама. Археолошка збирка била је изложена у простору доњег дела степеништа, одморишта на степеништу, горњег дела степеништа, ходнику поред степеништа и ходнику поред дворане. Поставка је обухватала оригиналне предмете, репродукције грнчарије, и графичке приказе.

Матица српска била је приказана у I дворани документима о раду Матице српске а Етнографска збирка у II дворани. Обухватала је делове српске народне женске ношње, српске народне пешкире, везове, накит, ћилиме, тањире, торбу и сватовску чутуру: укупно око педесет експоната. Ликовна збирка заузимала је седам дворана и обухватала 87 изложених уметничких дела: слика и скулптура. Ликовна уметност у Војводини била је представљена хронолошки тако да је у III дворани била изложена уметност XVIII века, односно 11 дела: десет религиозних композиција, осам непознатих стваралаца и два дела Теодора Илића Чешљара и један портрет Константина Витковића (касније атрибуиран као Секула Витковић, оберкапетан Петроварадинског шанца). У наредних шест сала

⁴⁷¹ Ђ. Давидовац, *Вођ по Новом Саду и околини*, Књижара Славија, Нови Сад – Скопље 1933, 40.

⁴⁷² *Музеј Матице српске – I изложба Војводине: археологија, српска ликовна уметност у Војводини, етнографија*, Матица српска, Нови Сад 1946.

хронолошки су изложена дела српских сликара XIX века и комбиноване слике различитих тема: портрети, религиозне композиције, историјске композиције и једна мртва природа. На изложби је представљено 40 уметника чије кратке биографије су дате на крају публикације. Био је то први професионални каталог сталне поставке Музеја Матице српске.

Из пописа ликовне уметности јасно је да ту осим портрета Гаврила Бозитовца нема портрета часника Матице српске јер су они били изложени у свечаној сали заједно са документима о раду. Нажалост, изостао је њихов попис што указује да се о њима није размишљало као о делу ликовне уметности него као о делу који говори о историјату Матице српске.

Много значајнији је уводни текст публикације са називом „Музеј Матице српске” који најављује да ће Музеј Матице српске добити „свој коначни облик у Музеју Војводине у којем треба да прикаже целокупни живот те покрајине од праисторије до данас”⁴⁷³. Наводећи два задатка музеја „да прикаже прошлост Војводине у свим њеним облицима од најстаријих дана до данас и да ту прошлост прикаже у развојном процесу у узрочној вези појединачних огранака друштвеног живота”, Шербан је наговестио какав би тај будући музеј требало да буде у наредним годинама. Истовремено је позвао грађанство да се укључи у прикупљање предмета и објаснио да је један од циљева ове поставке и то да покаже шта све јесу и шта могу бити будући предмети у Музеју. Из овог уводног текста јасно проистиче да је постојала намера да се целокупни Музеј Матице српске трансформише у Музеј Војводине замишљен као један активан, динамичан, комплексан музеј. Ова изложба само је наговестила могућности развоја тог будућег музеја. Ипак, та идеја није била реализована у потпуности. Новооснованом музеју уступљене су све збирке осим ликовне која је остала у склопу Матице српске као Галерија Матице српске.

Први већи преокрет у изгледу сталне поставке десио се издвајањем свих збирки, осим уметничке, и оснивањем Војвођанског музеја 1947. године, док је новоименована Галерија Матице српске наставила да делује у оквиру Матице српске и у просторијама њене зграде.

⁴⁷³ *Музеј Матице српске – I изложба Војводине: археологија, српска ликовна уметност у Војводини, етнографија*, Матица српска, Нови Сад 1946, 3.

У наредном периоду уследило је неколико изложби савремених сликара а онда је 1948. године приређено „Отварање збирки Галерије Матице српске”. Издвојена из корпуса Музеја Војводине Галерија је имала своју прву самосталну изложбу на којој је представила своја дотада прикупљена уметничка дела. Нажалост ово отварање и изложбу није пратио каталог па не знамо декларативно шта је било изложено. Извесно је да није могло бити већих одступања у односу на изложбу насталу две године раније осим што је дошло до јасне специјализације само на дела ликовне уметности.

Већ 1953. године у Матици српској је приређена „Изложба српског сликарства у Војводини XVIII и XIX века”. Наредне 1954. Године објављен је каталог⁴⁷⁴ а део изложбе је приказан у Народном музеју у Београду у оквиру изложбе „Барок код Срба”. Поред дела из колекције Галерије Матице српске на овој изложби су приказана и дела из других музејских установа, црквених и приватних збирки као „покушај упознавања публике са високим достигнућима нашег сликарства”⁴⁷⁵. Изложба је обухватила 190 предмета, од тога 70 из XVIII и 120 из XIX века што је чинило „леп преглед сликарства у Војводини”. Уочљиво је да је у току тих неколико година изузетно порастао број дела насталих у XVIII веку. Од свега једне иконе изложене 1933. године и једне сале са сликарством XVIII века, 1946. године дошло се до близу седамдесет дела. У каснијој анализи заступљених уметника, од сликара зографа до сликара епохе реализма, аутор је завршио констатацијом: „Са Стевом Алексићем који упркос своје конзервативности рано показује склоност ка импресионистичкој техници, завршава се епоха војвођанског сликарства, јер све млађе генерације сликара Војвођана припадају српском, односно југословенском сликарству”⁴⁷⁶. Из овог цитата ишчитава се та већ поменута дилема о војвођанској, српској или југословенској оријентацији Галерије Матице српске као и трајању тезе о српској уметности у Војводини постављеној код Кашанина и Петровића приликом велике изложбе 1927. године.

Пресељење у сопствену зграду, неупоредиво већи и професионално уређен простор омогућио је прву сталну поставку Галерије Матице српске. Иако је адаптација зграде завршена 1956. године а поставка конципирана 1957. године, Галерија је за јавност

⁴⁷⁴ *Изложба српског сликарства у Војводини XVIII и XIX века*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1954.

⁴⁷⁵ *Изложба српског сликарства у Војводини XVIII и XIX века*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1954, 4.

⁴⁷⁶ *Изложба српског сликарства у Војводини XVIII и XIX века*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1954, 5.

отворена тек 1. јуна 1958. године. Један од навођених разлога одлагања био је недостатак новца за каталог⁴⁷⁷ који је објављен тек 1958. године. У новој згради на првом спрату је била изложена уметност XVIII века. У централном ходнику најстарије иконе из XVI и XVII века а у бочним холовима графички листови – дрворези и бакрорези и један акварелисани цртеж Стефана Тенецког. Затим је у четири сале следио хронолошки приказ религиозне уметности. У сали пет изложено било је 12 копија зидних слика из манастира Крушедола и Бођана, које су током претходне две године копирали Душан Михајловић и Наум Андрић. У следеће четири сале била су изложена дела религиозног сликарства комбинована са малобројним портретима а једино је у сали седам био представљен само Теодор Крачун са иконама из Саборне цркве у Сремским Карловцима. Укупно је било изложено 130 дела.

На другом спрату је по сличном принципу представљена уметност XIX века. У централном делу ходника били су изложени цртежи, у бочним деловима ходника цртежи и графике – бакрорези и литографије. У изложбеним дворанама хронолошким редом су били изложени портрети различитих аутора уз тек понеко дело религионе и историјске тематике. У овој поставци махом су све била дела из колекције Галерије, тек и понеко дело из својине Народног музеја у Београду и Српске гимназије у Новом Саду; и на овом спрату је укупно било изложено 130 дела.

У приземљу зграде била је изложена модерна збирка односно дела из XX века. У ходницима испред дворана и овде су биле изложене графике – гипсорези, дрворези и каменорези савремених сликара. У великој дворани биле су изложене слике и скулптуре а у остале четири сале слике аутора прве половине века комбиноване са делима савремених сликара. Укупно су била изложена⁷² дела.

Овако конципирана поставка била је илустрација основних идеја Галерије Матице српске и њеног првог Статута: представљена је репрезентативним избором српска уметност XVIII и XIX века у Војводини и савремена збирка југословенске уметности. Стална поставка тако је илустровала опредељење да Галерија Матице српске сакупља и излаже Историјско и савремено сликарство, уметност насталу на простору Војводине односно некадашње Карловачке митрополије и са ширег Југословенског простора.

⁴⁷⁷ *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1958.

Једном постављена и дефинисана стална поставка није бележила веће промене. Одржавана је и допуњавана новим аквизицијама или читавим новим целинама као на пример након изложбе „Популарна дела српског грађанског сликарства XIX века” 1969. године, када је читав сегмент изложбе уврштен у сталну поставку.

Надопуњавање сталне поставке одвијало се у различитим правцима. Пре свега током шездесетих и седамдесетих година посвећеним проучавању графичке уметности, увећан је број графичких листова у колекцији те је и сама техника графика постала знатно заступљенија у поставци. Оба ходника и на првом и на другом спрату у потпуности су била испуњена графичким листовима док су цртежи повучени. Паралелно с тим, откуп квалитетних дела доводио је до њиховог укључења у постојећу сталну поставку и попуњавања репрезентативним делима.

Највеће измене у сталној поставци дешавале су се у изложбеним просторијама у приземљу зграде. Идеја да се у изложбеним салама у приземљу излаже модерна и савремена уметност онемогућавала је приређивање повремених и гостујућих изложби. Самим тим, делатност галерије постала је ограничена. Као начин да се то превазиђе осмишљено је да се просторија у сутерену адаптира и постане изложбена сала за повремене изложбе. Међутим, та идеја није реализована али је проблем са излагањем савремене уметности покренуо озбиљне дискусије и промене. Тако је 1966. године основана Галерија савремене ликовне уметности у Новом Саду, 1969. донесена је одлука да се модерна збирка Галерије Матице српске уступи на трајно чување овој установи, а већ 1970. године из Статута Галерије избрисано је из одељка задаци проучавање уметности XX века. Тиме је тај проблем решен, али само привремено. Галерија је и даље поседовала али није чувала, проучавала и излагала уметност XX века све док 1990. године није успела да физички поврати своју збирку. Тим поводом је 1992. године, надзиђивањем терасе на првом спрату, формирана велика сала на другом спрату у којој је постављена стална поставка „Српска уметност прве половине XX века” а 1997. године у приземљу отворена поставка савремене уметности. Биле су то две велике интервенције, односно проширења, у сталној поставци. Нова сала на другом спрату, у којој је изложена стална поставка прве половине XX века, остала је стална поставка док је простор у приземљу наставио да се користи за повремене изложбе.

Враћањем збирке XX века под кров Галерије и поновним увођењем места кустоса за збирку XX века у Правилник о систематизацији радних места проширен је хронолошки оквир деловања Галерије и успостављен континуитет с првим годинама њеног самосталног деловања.

Значајна промена десила се током XXI века када је у оквиру великог пројекта који је зацртан као приоритетану дугорочном програму рада, дефинисан рад на адаптацији изложбених сала и формирању нових сталних поставки. У периоду од 2006. до 2013. године отворене су сталне поставке: „Поетика и реторика српске уметности XVIII века” (2006) „Теме и идеје. Српска уметност 1900–1940” (2007), „Српска уметност XIX века: Људи и догађаји – слика прошлости” (2009) и „Уметност XVIII века у колекцији Галерије Матице српске” (2013). Свака од ових поставки била је конципирана на различитим основама и понудила је једно могуће тумачење националне уметности одређеног периода делима која су власништво Галерије или се чувају у Галерији Матице српске. Неизоставно је у ове поставке уврштен и историјат Матице и саме Галерије, који су посебно место добили у оквиру поставке у свечаним салонима у приземљу зграде. Тиме је истакнут континуитет деловања са Музејом Матице српске и трајна и нераскидива веза са Матицом српском.

Шта је то идентитетско у сталној поставци Галерије? Уколико се термин нација дефинише кроз појмове континуитет, историја, религија и хероји, то су теме које можемо пратити у све три поставке и које можемо дефинисати као кључне за представљање националног идентитета путем излагања уметничких дела.

Излагањем графичких листова и зографских икона Галерија Матице српске је успостављала директну везу са епохом средњег века – временом великог успона и снаге српске државе – и на тај начин неговала континуитет српског националног идентитета. Графички листови, врста папирне и широко доступне иконе, представљали су облик ангажоване уметности и због наративности лакше су преносили поруку. Спајајући ликовне елементе и текст они су уз представу религиозног садржаја провлачили и националну идеју. Такве примере пружају представе средњовековних и фрушкогорских манастира, попут листова *Манастир Студеница*, *Манастир Хиландар*, *Манастир Дечани* или *Манастир Хопово* и *Св. Кузман и Дамјан са изгледом манастира Раковца*. Ови графички

листови требали су да подсети на знаменита места, националне топосе који дефинишу српску историју и српску уметност. Континуитет је присутан и у зографским иконама с почетка XVIII века. Везане својом ликовношћу за период византијске уметности и естетику средњег века, ове иконе, настале по угледу на српско средњовековно зидно сликарство тежња су српских сликара да и у XVIII веку стварају на препознатљивим основама славне прошлости.

Неговање православне религије, као основног елемента српског, националног идентитета такође је заступљено у сталној поставци Галерије. Историјски приказ развоја религиозних представа и композиција, од средњовековног кроз деловање сликара зографа преко барокног стила средине XVIII века до централноевропске уметности класицизма, бидермајера и реализма, илуструје трансформацију ликовне поетике и реторике која је увек остала доследна православном моделу. Та супротстављеност неконтролисаним упливу идеја католичке уметности и лагано прихватање ликовних поетика савременог европског сликарства, приказана је кроз делатност мајстора прелазног периода. Истовремено, присуство руских икона указује на директни утицај украјинског барока и његових заступника Јова Василијевича и Василија Романовича који су допринели трансформацији традиционалне српске религиозне уметности у барокну. Барокни период и делатност Теодора Крачуна, Стефана Тенецког и Јакова Орфелина указују на прихватање идеја савременог доба али не одустајање од свог православног идентитета. Исто се десило и у религиозном сликарству XIX века. Иако је дошло до преласка са иконе на религиозну слику на платну, намењену не само црквеном ентеријеру него и приватним и јавним просторима сачуван је карактер православне религиозности што јесте једна од карактеристика националног идентитета. Велике религиозне композиције попут *Успења Богородице* Стеве Алексића показале су како се може ићи у корак с временом а чувати православног идентитет чак и у религиозним сликама великог формата намењеним за излагање на европским изложбама.

Историчност као битан елемент националног идентитета највидљивија је у поставци XIX века у мањем броју историјских композиција и великом броју портрета. Историјске композиције XIX века, опет, показују континуитет државности јер обрађују теме из старије средњовековне прошлости, новије историје и савременог тренутка. Композиције поту

Крунисања Дуашновог и Смрт цара Уроша илуструју значајне средњовековне историјске догађаје вредне сећања и националног памћења. Истовремено у поставци су заступљени и догађаји из тада савремене историје: *Устанак Црногораца и Мајска скупштина, 1. мај 1848. Устанак Црногораца* централна је слика јер показује јединство теме и ликовног израза и представља прави пример романтичарског стила. Историјски тренутак борбе за ослобођење националне државе и динамичан/драматичан колорит и стил указују на романтичарски набој типичан за године буђења националне свести и борбе за националне државе. Нешто мирнијим ликовним језиком, али фантастичном прецизношћу детаља и интерпретацијом историјских чињеница, изведена је слика *Мајска скупштина, 1. мај 1848.* То је слика-документ која ликовним језиком прича историјску причу вредну сећања читаве нације. Историчност је у XIX веку присутна и у делима насталим у техници графике и олеографије. Многе важне историјске композиције добиле су своје верзије у графичкој техници ради шире доступности и популарности. Кључни историјски догађаји добили су своју визуелизацију у графичким листовима.

Портрети личности из даље и ближе прошлости доприносе стварању култа хероја нације, попут *Марка Краљевића* и *Цара Душана Ђуре Јакшића*, који повезују савременог човека са идејом средњовековних јунака, баш као што репрезентативни портрети владара, црквених поглавара или истакнутих појединаца развијају свест о значајним личностима из даље и ближе прошлости. Графичка уметност је и у XIX веку имала изузетну улогу. Као што је у XVIII веку доминирала религиозна тема и папирна икона тако је у XIX веку доминантан портрет а графика преузима улогу албума ликова знаменитих Срба. Графичким листовима се визуелизовала прошлост, личности и догађаји прошлости али и личности и догађаји актуелног тренутка. Посебну целину у оквиру изложених графика чине и олеографије код којих управо доминирају историјски темати: *Пропаст српског царства на Косову, Убиство цара Мурата, Сеоба Срба...* Сдруге стране репрезентативни портрети савременика такође су доприносили подстицању родољубља и креирању националног идентитета. Значајне узорне личности попут Саве Текелије, Доситеја Обрадовића, Јована Јовановића Змаја или владара династије Обреновића и Карађорђевића имали су задатак да визуелизују националне хероје.

Двадесети век нема ту строгу тематску идентитетску потку јер у духу „модерне” нема ни великих историјских наратива ни репрезентативних портрета али се национални идентитет осликава у малим темама: пејзажима који истичу локалне националне специфичности и портретима обичних људи који постају слика нације. Коњовићево *Жито*, Шумановићев *Шидски сокак*, Радовићево *Војвођанско село* или *Сељанка* Данице Јовановић и *Циганска свадба* Ђурђа Теодоровића, слика су тог сачуваног националног идентитета упркос прихватању европских трендова и модерних ликовних израза.

Актуелне сталне поставке Галерије Матице српске, које националну историју уметности представљају издељену по вековима у основи су састављене од истих уметничких дела као и поставка из 1958. Године: оне илуструју исту причу али другачијим музеолошким приступом. Илуструју причу о српском народу који је услед историјских прилика живео подељен у два царства – Отоманском и Хабзбуршком, а који је уметношћу – најупечатљивије ликовном и књижевном, остао везан за најсјајнији период своје прошлости – средњовековну државу Немањића. У свеопштем буђењу националне свести балканских народа и борби за стварање националних држава, српски народ је почео своју борбу за ослобођење територије и стваралачког духа. Успостављањем нове државе и њених институција у XIX веку, а заслугом истакнутих појединаца у различитим доменима друштвеног деловања, освојена је слобода, утврђен територијални интегритет у који је унет већ постојећи религиозни и језички идентитет. У складу са општим историјским приликама српски народ је мењао називе својих држава, моделе друштвених уређења и пролазио са осталим народима европског континента кроз катаклизме Балканских, Првог и Другог светског рата а пола века касније и сопствену трагедију распада Југославије. Тек 2006. Године, након отцепљења референдумом Црне Горе од Државне зајднице Србије и Црне Горе и настанка самосталне Републике Србије добио је српски народ своју територијално, национално, језички и верски дефинисану државу. Управо ту чињеницу илуструје стална поставка Галерије Матице српске и тиме оправдава своју улогу националне галерије.

Матица српска је као најстарије научно и културно друштво одиграла важну улогу у свим тим друштвеним процесима. Она је формирајући свој Музеум указала на потребу сакупљања уметничких дела и њиховог чувања, проучавања и излагања. Поставила је

професионалне темеље, уложила финансијска средства из својих фондова, искористила свој дуго изграђивани углед установе која брине о наслеђу и развоју уметности, да би створила галерију слику. Тако формирану, након више од једног века преданог рада на њој, уступила ју је држави 1958. године. Тиме јој је омогућила да стекне статус установе културе од националног значаја и постане права национална галерија која с поносом и захвалношћу и даље носи име свог оснивача – Галерија Матице српске.

Политика изложбене и издавачке делатности

Баш као што колекција и стална поставка илуструју идентитет музеја, тако и реализација одабраних изложбених и издавачких активности указује на његову програмску политику. Стога, анализа изложби реализованих током историје деловања Музеја од 1847. године, а касније Галерије Матице српске од 1947. године, много говори о креирању идентитета установе и начину на који музеј учествује у изградњи културног идентитета читаве нације.

Већ прве две велике изложбе из 1927. године, приређене поводом јубилеја 100-годишњице оснивања Матице српске указале су на основно опредељење Матице српске и њеног Музеја, које ће се паралелно развијати током наредних деценија: историјско и савремено. „Изложба старог српског сликарства у Војводини” представила је историјски преглед појава и стилова у развоју ликовних уметности код српског народа који је живео на простору некадашње Карловачке митрополије. Био је то први покушај да се на једној изложби представи преглед историје српске ликовне уметности. Ако се узме у обзир да у том тренутку нису постојале ни професионалне установе ни сталне поставке, већ да су дела прикупљана из приватних и црквених колекција, јасно је колики је напор био потребан да се оваква изложба приреди. Био је то први покушај одабира и формирања хронолошке изложбе српске националне ликовне уметности у Војводини, односно Србији.

Истовремено је 1927. године одржана „Шеста југословенска уметничка изложба”. Југословенске изложбе представљале су окупљање савремених уметника јужнословенских народа и биле су заправо претеча идеје на којој је деценију и по касније заснована држава Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца а затим краљевина Југославија. Окупљајући

савремене уметнике различитих генерација и различитих стилских и тематских опредељења, ове изложбе постале су нека врста редовних регионалних уметничких дешавања⁴⁷⁸. Идеја да се „Шеста изложба” одржи у Новом Саду поводом стогодишњице Матице српске, указује на поруку коју је Матица желела да пошаље, а то је да она прати, подржава и подстиче савремену уметност у ширем географском оквиру, а не само на простору Војводини како је то географски указала „Изложба старог српског сликарства у Војводини”. Преузимањем организације ове изложбе Матица српска је желела да покаже држави и властима да она може да прати актуелну културни политику без обзира што је настала у сасвим другачијим приликама.

Већ са овим изложбама долази до изражаја дуалност приступа. С једне стране уводи се појам о ком ће се и касније много дискутовати, а то је *српска уметност у Војводини*, а с друге стране изложба савремене уметности у називу јасно истиче појам *југословенска*. Током читавог XX века политика Музеја и Галерије Матице српске ће се управо вртети и усаглашавати око тих појмова и питања: да ли Галерија треба да има војвођанску, српску или југословенску оријентацију?

Како би се могла дефинисати изложбена активност Музеја, касније Галерије Матице српске? Пре свега кроз неколико различитих типова изложби: монографске које су представљале поједине уметнике и њихове опусе; проблемске које су се бавиле одређеним феноменима и појавама, кроз тематске или хронолошке, и групне изложбе односно смотре савремених уметника. Временом ће се типови изложби знатно усложнити и појавиће се низ типова мањих изложби попут изложби из фонда, изложби поклон-збирки... Истовремено се могу пратити и различити модели реализације изложби: самосталне у сарадњи са другим установама или у виду националних пројеката са бројним партнерима. Као посебна целина може се пратити међународна сарадња и то на два нивоа: које су то изложбе гостовале у Галерији и са којим изложбама Галерија гостује у иностранству.

⁴⁷⁸ Прва југословенска уметничка изложба приређена је 1904. у Београду, Друга 1906. у Софији, Трећа 1908. у Загребу, Четврта 1912. у Београду, Пета 1922. у Београду и Шеста, последња, 1927. у Новом Саду.

Монографске изложбе

Монографске изложбе имале су за циљ да се проучавањем, сакупљањем, анализом и презентовањем јавности појединачних опуса ликовних уметника, створи слика о развоју и дOMETИМА националне уметности новијег доба. Такве изложбе биле су значајне за формирање националног идентитета јер су се на тај начин креирали национални хероји у домену културне делатности односно ликовних уметности. Монографске изложбе приређиване су од самог почетка деловања Музеја Матице српске. Матица је имала свој круг привилегованих сликара који су били активни у њеној свакодневној делатности и самим тим присутни у њеној изложбеној пракси. Касније, са развојем историје уметности као струке, Галерија је проширила оквир својих интересовања и проучавања на све оне уметнике значајне за ликовну уметност на тлу Војводине, Србије а касније Југославије.

Као Матичин стипендиста Урош Предић је своју прву изложбу у Матици српској имао још 1882. године, што је уједно била и прва изложба коју је Музеј Матице српске организовао. У наредним деценијама уследио је читав низ његових самосталних и групних изложби: 1949. године имао је изложбу заједно са Пајом Јовановићем коју је Галерија приредила у сарадњи са Уметничким музејом у Београду; 1976. године у Галерији је гостовала изложба коју су приредили Народни музеј у Београду и Народни музеј у Крагујевцу; 1982. године приређена је изложба „Слике и цртежи Уроша Предића из збирке Галерије Матице српске”, реализована поводом 125 година уметниковог рођења и 1998. године одржана је велика ретроспективна изложба Уроша Предића пропраћена студијском монографијом⁴⁷⁹ аутора Миодрага Јовановића, поводом 150-годишњице сликаревог рођења. Била је то круна добрих односа овог великог сликара, стипендисте Матице српске, почасног председника њеног Музејског одбора и великог добротвора којем се Матица српска захвалила великом ретроспективном изложбом и узорном монографском студијом. То је само један пример како национална установа културе доприноси стварању, неговању и перципирању култа националног уметника.

⁴⁷⁹ М. Јовановић, *Урош Предић (1857–1953)*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1998.

На сличан начин обележене су и годишњице многих других значајних сликара⁴⁸⁰. Монографске изложбе биле су заступљене у целокупном периоду рада Музеја од већ назначене 1882. Године, када је приређена прва монографска изложба посвећена Урошу Предићу, па до данашњих дана, готово да нема националног сликара који није био представљен монографском изложбом у организацији Галерије или гостујућом изложбом. У првим деценијама рада Музеја то су, у складу са стањем струке која се тек развијала и могућностима које је време дозвољавало, биле мање изложбе. Од 1946. године почеле су да их прате скромне публикације, да би се током шездесетих почело са објављивањем каталога, а затим и репрезентативних монографија током деведесетих година. У почетку су изложбе приређиване сликарима који су својим радом били везани за рад Матице српске или онима чија дела су се налазила у колекцији Музеја⁴⁸¹. Истовремено је Музеј Матице српске помогао реализацију бројних мањих изложби савремених сликара⁴⁸² и подстицањем савремене уметничке праксе везивао за себе нову генерацију сликара.

Након издвајања Галерије Матице српске као посебне установе 1947. године наставило се са приређивањем монографских изложби. Прва у тим новонасталим условима била је изложба Стојана Трумића (1947) која је имала и пратећи каталог и тако показала континуитет са предратном праксом.

⁴⁸⁰ Павле Симић (1934, 1979, 1980); Новак Радонић (1935, 1951. поводом 125-годишњице рођења сликара, 1962, 1973, 1980, 1981); Милан Коњовић (1936, 1946, 1950, 1958, 1994, 1995. из фонда); Петар Добровић (1937, 1990. поводом 100-годишњице рођења, 1999. из колекције ГМС); Стева Алексић (1936, 1965, 1978, 1989); Никола Алексић (1936, 1974, 1976); Ђура Јакшић (1949, 1979, 1982); Паја Јовановић (1949, 1960. поводом стогодишњице рођења, 1984. поводом 125-годишњице рођења, 2010. поводом 150-годишњице рођења); Димитрије Аврамовић (1956, 1990. поводом 175-годишњице рођења); Христофор Жефаровић (1961, 1987); Константин Данил (1962, 1967); Анастас Јовановић (1964, 1967, 1973); Аксентије Мародић (1970, 1984, 1994); Теодор Крачун (1972); Арсеније Теодоровић (1978. поводом 150 година од смрти сликара); Сава Шумановић (1978, 1996. из збирке ГМС, 1996. ретроспектива); Ђорђе Крстић (1978); Теодор Илић Чешљар (1989); Миленко Шербан (1968, 1997); Младен Јосић (1998); Иван Табаковћ (1998. из фонда ГМС, 2004. ретроспектива); Сава Сандић (1993. прва изложба савременог сликара, 2002).

⁴⁸¹ Током тридесетих година као такве реализоване су изложбе Павла Симића, Воје Трифуновића (1934), Ђорђа Јовановића, Новака Радонића (1935), Милана Коњовића, Николе и Стевана Алексића и Љубе Ивановића (1936), Петра Добровића (1937), Стевана Боднарова, Михаила Миловановића (1938). Изложба слика Милана Коњовића (1946) прва је имала пратећи каталог и тиме најавила будућу праксу Галерије Матице српске.

⁴⁸² Саве Ипића (1929), Александра Лажечникова (1930), Вере Чохаџић и Стевана Боднарова (1933), Стјепана Баковића, Арпада Г. Балажа, Драгутина Анчића, Теодора Димитрова, Војислава Шикопарије (1936), Марије Гагарин (1937), Александра Кумрића (1938) и Александра Цигурског (1940).

Током педесетих година наставило се са приређивањем монографских изложби. Већ у том периоду можемо разликовати три типа монографских изложби: оне које је Галерија радила самостално⁴⁸³, изложбе реализоване у сарадњи са другим музејским установама и гостовања других музејских установа. Током шездесетих година, учињени су пионирски подухвати у представљању опуса националних сликара и тако постављени темељи националне историје уметности као скупа појединачних опуса сликара. Интересантно је да је у периоду од 1966. до 1968. године реализован циклус изложби савремених сликара као последњи напор да се, пре одвајање модерне збирке припајања Галерији савремене ликовне уметности у Новом Саду укаже на одабране уметнике и њихове поетике⁴⁸⁴. Након тог циклуса дуже време није било изложби савременика у Галерији Матице српске.

Седамдесете су донеле враћање историјском сликарству те су реализоване бројне значајне монографске изложбе⁴⁸⁵ а већ током осамдесетих година појавиле су се прве реинтерпретације стваралаштва признатих уметника⁴⁸⁶ и пионирска представљања дотада недовољно проучених уметника⁴⁸⁷.

⁴⁸³ Галерија је самостално реализовала „Изложбу пастела и цртежа Милана Коњовића”, „Изложбу слика Новака Радонића”, „Изложбу Анкице Опрешник и Милана Керца” (1951), „Изложбу слика Богдана Шупута” поводом 10 година од уметникове смрти, „Изложбу Милорада Балаћа” (1953) и поново „Јубиларну изложбу Милана Коњовића” (1958) поводом 40 година уметничког стваралаштва. Током шездесетих година следиле су 1961. године „Дело Христофора Жефаровића”, касније приказана у Музеју примењене уметности у Београду и Уметничкој галерији у Скопљу, „Изложба радова Анастаса Јовановића” (1964) била је резултат великог прилива његових дела у колекцији. Затим је уследио низ изложби савремених стваралаца: „Портрети – Изложба сликара и вајара Стевана Боднарова” (1965).

⁴⁸⁴ „Ретроспектива Стевана Максимиовића”, „Ретроспектива Стојана Трумића”, „Ретроспектива Миљивоја Николајевића”, „Ретроспектива Ивана Радовића (1966), „Радови Јожефа Ача”, „Радови Бошка Петровића” (1967), „Изложба Миленка Шербана”, „Изложба Милете Виторовића” (1968).

⁴⁸⁵ Приређене су изложбе „Дела Аксентија Мародића” (1970), „Дело Теодора Крачуна (?–1781)” реализована 1972. године поводом 125-годишњице оснивања Галерије Матице српске. „Дело Николе Алексића” (1974), прва монографска изложба која је представила живот и дело овог значајног сликара. Пратио ју је обиман студијски каталог, а приказана је у Градском музеју у Сомбору, Галерији слика у Бечеју, Градском музеју у Суботици, Народном музеју у Суботици, Народном музеју у Кикинди и Музеју града Београда (Манакова кућа). „Изложба Дело Арсенија Теодоровића” поводом 150 година од смрти сликара, „Дело Павла Симића” (1979), приказана и у Народном музеју у Београду. Обе изложбе пратиле су монографске публикације.

⁴⁸⁶ Галерија Матице српске приредила је изложбу „Разумевање сликарства Ђуре Јакшића”, аутора Ратомира Кулића поводом 150-годишњице уметниковог рођења.

⁴⁸⁷ Изложба „Слике и цртежи Данице Јовановић (1886–1914)” приређена је поводом стогодишњице сликаркиног рођења. Тада су први пут представљени њен живот и дело кроз радове из музејских и приватних колекција и објављен пратећи каталог. Изложба „Слике и цртежи Јосифа Фалте” представила је опус овог сликара, стипендисте Матице српске; „Дело сликара Стеве Алексића (1876–1923)” приказана је у Народном музеју у Зрењанину и Народном музеју у Београду. Током 1990. реализоване су две монографске изложбе:

Деведесете су обележиле и две изузетне монографске изложбе и студије приређене у оквиру обележавања јубилеја 150 година од оснивања Галерије Матице српске: „Ретроспективна изложба Миленка Шербана”, ауторке Ирине Суботић и „Ретроспективна изложба Уроша Предића”, аутора Миодрага Јовановића, пропраћене раскошним монографијама. У ХХИ веку се наставило са приређивањем великих монографских изложби. У наставку обележавања 150-годишњице Галерије Матице српске приређена је изложба „Миљивој Николајевић (1912–1988) – Од интимизма до апстракције” (2003), ауторке Тијане Палковљевић а затим и изложбе „Иван Табаковић 1898–1977” (2004), Лидије Мереник, „Ђока Јовановић (1861–1953) – вајар и велики добротвор Матице српске” (2005), аутора Миодрага Јовановића и „Јаков Орфелин и његово доба”, Мирославе Костић (2008). Током тог периода приређено је и неколико мањих монографских изложби: „Станоје Поповић (1698–1760) – иконописац и свештеник”, ауторке Драгојле Живанов.

Током 2005. године реализовано је поново неколико изложби савремених сликара који су својим професионалним деловањем били везани за рад Галерије Матице српске⁴⁸⁸.

Популаризација фонда Галерије

Галерија је током читавог свог деловања континуирано приређивала изложбе којима је промовисала рад на попуњавању уметничког фонда, формирању и обради збирки: „Изложба Галеријских аквизиција од 1946. до 1950.”, реализована је 1951. године поводом 125-годишњице оснивања Матице српске и приказала је приновљена дела у назначеном периоду, а изложба „Један фрагмент српске модерне” (1961), представила је откупљене радове савремених ликовних стваралаца. Овој групи припадала је и изложба „Цртежи српских сликара ХИХ века” која је представила један сегмент колекције, односно једну технику ликовног изражавања. На тим основана током 1987. године реализована је

поводом 300 година од Велике сеобе Срба изложба „Георгије Стојановић (?–1746)”, 1991. приказана и у Народном музеју у Београду, и „Павле Чортановић (1830–1903) – пионир популарне уметности”. Тек 1996. године приказана је следећа монографска изложба: „Димитрије Бачевић (?–1770) карловачки иконописац” коју је пратила истоимена монографска студија ауторке Мирославе Костић.

⁴⁸⁸ Приређене су изложбе Ристе Тинкулова и Владимира Богдановића, некадашњих конзерватора Галерије Матице српске и Зорана Вучковића, који је поклатио своја дела Галерији.

изложба „Српско зидно сликарство XVIII века” која је имала за циљ да представи један део колекције али и значајну активност копирања зидних слика која је у Галерији развијана од 1956. године. Уследило је 1989. године представљање збирке вајарских радова на изложби „Вајарски радови из збирке Галерије Матице српске” коју је пратио први каталог радова целокупне збирке⁴⁸⁹. Током 1992. Године приређена је изложба „Савремена збирка– реконструкција сталне поставке из 1958. године” са циљем да се представи прва музеолошка презентација савременог стваралаштва у Војводини пред отварање нове поставке савремене уметности.

У XXI веку покренут је пројекат публикавања и презентовања мањих збирки Галерије Матице српске: 2009. године приређена је изложба „Збирка копија печата са повеља српских владара и властеле XII–XVII века из збирке Галерије Матице српске”, 2012. „Збирка печатњака XVIII и XIX века Галерије Матице српске” а 2014. године „Збирка одликовања Галерије Матице српске и Матице српске”. Истовремено је покренуто и представљање основних уметничких збирки и штампање комплетних каталога радова са каталошким јединицама свих прикупљених дела. У 2011. приређена је изложба „Збирка вајарских радова” а 2013. године изложба „Збирке цртежа Галерије Матице српске”. Тиме је јавности презентована нова подела колекције Галерије Матице српске на збирке по врстама материјала.

У том периоду приређена је и изложба „Аквизиције Галерије Матице српске 2001–2011”, која је приказала сва дела пристигла у колекцију, поклонима и откупима, у наведеном периоду и која је надопунила попис колекције Галерије објављен у Монографији *Галерија Матице српске*.

Проблемске и тематске изложбе

Паралелно са монографским изложбама у Галерији су приређиване проблемске изложбе које су имале за циљ да обраде одређене појаве, технике или теме индикативне за колекцију Галерије али и српску уметност у целини. Изложба „Српска графика од XVI до

⁴⁸⁹ Р. Кулић, *Каталог збирке вајарских радова Галерије Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1989.

XVIII века” пружила је први пресек развоја графичког изражавања код Срба у назначеном периоду. Тако формирана изложба гостовала је у Букурешту и Београду. „Иконе српских зографа” је настала током 1963. године као део пројекта Одељења за Ликовне уметности Матице српске а приказана је, након Галерије и у Галерији града Загреба. Изложба „Портрети Срба XVIII века” реализована је 1965. године и представљала је резултат дугогодишњих проучавања, обилазака широког терена на којем су Срби живели у XVIII веку и архивског истраживања кустоскиње Олге Микић, које је уобличено и у пратећој публикацији⁴⁹⁰. Изложба „Популарна дела српског грађанског сликарства XIX века” први пут је на једном месту окупила радове мање познатих и самоуких српских сликара XIX века⁴⁹¹. Реализована је 1969. године а затим пренета у Галерију културног центра у Београду. Дугогодишња истраживања и проучавања икона прве половине XVIII века резултирало је реализацијом изложбе „Иконе српских зографа XVIII века”. Она је реализована поводом 150-годишњице оснивања Матице српске и приказана је у Галерији Српске академије наука и уметности.⁴⁹²

Још једна од важних проблемских изложби била је „Мајстори прелазног периода српског сликарства XVIII века” реализована 1981. године, која је први пут приказала ауторе активне средином XVIII века чије стваралаштво је настало на размеђи традиционалног зографског сликарства и модерног барокног.⁴⁹³

Изложба „Минхенска школа и српско сликарство” први пут је указала на утицаје ликовне академије у Минхену и сликарских школа на развој српске ликовне уметности на прелазу из XIX у XX век.⁴⁹⁴

Изложба „Фрушкогорски манастири” била је још један од капиталних пројеката. Прва верзија реализована је 1988. године у сарадњи са Одељењем за ликовне уметности Матице српске и Покрајинским заводом за заштиту споменика културе у Новом Саду, а поводом

⁴⁹⁰ О. Микић, Д. Давидов, *Портрети Срба XVIII века*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1965.

⁴⁹¹ О. Микић, *Популарна дела српског грађанског сликарства*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1969.

⁴⁹² Д. Давидов, Л. Шелмић, *Иконе српских зографа XVIII века*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1978.

⁴⁹³ О. Микић, Л. Шелмић, *Мајстори прелазног периода српског сликарства XVIII века*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1981.

⁴⁹⁴ Ј. Јованов, *Минхенска школа и српско сликарство*, Галерија Матице српске, Нови Сад 1985.

Научног скупа „Валоризација и заштита фрушкогорских манастира”. Истоимена изложба одржана је у Галерији САНУ 1990. године.

Организовање проблемских изложби настављено је и у XXI веку када је реализована „Дрворезбарска уметност – билдхаорско художество” (2008), ауторке Бранке Кулић је први пут представила дрворезбарство као посебну целину уметности XVIII века. Изложба „Бранко Радичевић – култ песника у српској визуелној култури крајем XIX века” (2010), ауторке Снежане Мишић је савременим методолошким приступом указала на везу ликовне и књижевне уметности а „Грађански модернизам и популарна култура– епизоде модног, помодног и модерног 1918–1941” (2011), ауторке Симоне Чупић указала је на могућност другачијег читања и тумачења уметности и друштвених прилика у Србији међуратног периода. Изложба За љубав отаџбине. Патрија и патриотизам у српској култури XVIII века илустровала је просветитељску идеју патриотизма кроз дела визуелне уметности.

Изложбе из фонда Галерије

Осамдесете и деведесете године биле су у знаку монографских изложби из збирке Галерије Матице српске.⁴⁹⁵ Ове изложбе биле су слика времена и стања струке. Већ су осамдесете године у област културе донеле извесну финансијску кризу и потребу за мерама „стабилизације”. Истовремено, током ранијих деценија већ су биле приређене монографске изложбе значајних и великих сликара као пионирски покушаји струке. И на

⁴⁹⁵ „Слике и цртежи Павла Симића”, „Слике и цртежи Новака Радонића”, „Слике и цртежи Уроша Предића”, „Владислав Тителбах (1847–1925) – радови из фонда ГМС”, „Дела Димитрија Аврамовића из збирке ГМС”, „Петар Добровић – слике и цртежи из збирке ГМС”, „Слике и цртежи Аксентија Мародића из ГМС”, „Дела Милана Коњовића из фонда ГМС”, „Дела Саве Шумановића из фонда ГМС”, „Иван Табаковић (1898–1977) – дела из ГМС”, „Петар Добровић (1890–1942) – цртежи из ГМС”. Истовремено су на сличан начин формиране и проблемске изложбе које су третирале неку технику, стил или тематску појаву: „Српско сликарство и графика у доба романтизма из Збирке ГМС”, „Графика у доба романтизма и реализма”, „Српско сликарство и графика у доба реализма из збирке ГМС”, „Портрети жена из збирке ГМС”, „Бидермајер портрети из збирке ГМС”, „Руске иконе из збирке ГМС”, „Српско сликарство у доба класицизма из збирке ГМС”, „Копије зидног сликарства XVIII века из збирки ГМС”, „Графика XIX века из збирке ГМС”, „Вајарски радови из збирке ГМС”, „Текелије – збирка портрета у ГМС”, „Ведуте Свете Горе Атонске – дела из ГМС”, „Јерусалим и српска култура – дела из ГМС”, „Христове престоње иконе у српском барокном сликарству – дела из ГМС”.

крају, фонд Галерије се све више увећавао и самим тим је све већи број дела стајао у депоима далеко од очију јавности те је постојала жеља да се та дела прикажу публици кроз реализовање повремених изложби из фонда и тако оправда стална потреба за новим аквизицијама. Стога, изложбе из фонда настају као нека врста синтезе наведених прилика. Истовремено, овакве изложбе биле су пригодне за гостовање по другим установама и мањим галеријама и музејима те су као такве ишле у прилог образовној улози музеја и развијању његове просветно-педагошке делатности за коју се нарочито залагао Милан Соларов, управник Галерије од 1979. до 1983. године. Фасцинантна је бројност гостовања изложби из фонда током раних осамдесетих, што се касније наставило и у деведесетим у нешто мањен обиму. У тешким и сиромашним деведесетим годинама изложбе из фонда биле су резултат економске кризе. У жељи да обележи неке велике јубилеје а истовремено у немогућности да их реализује на адекватан начин због недостатка средстава за позајмице из других установа због трошкова осигурања, транспорта и немогућности штампања великих пратећих каталога, Галерија је правила велики број изложби из фонда, управо из тог разлога. Занимљиво је да су те изложбе често прављене и да би гостовале по различитим местима у Војводини и тако оствариле двојаки циљ: да популаризују стваралаштво одабраних сликара али истовремено и да популаризују Галерију Матице српске и њену делатност.

Деведесете године обележиле су и два нова модела изложби: циклус „Цртежи фресака” – настали поводом нове издавачке едиције „Споменици српског зидног сликарства XVIII века” и изложбе поклон-збирки.

Едиција „Споменици српског зидног сликарства XVIII века” представљала је нови издавачки подухват Галерије који је био саставни део пројекта копирања зидних слика у црквама и манастирима на простору Војводине, започетим још 1956. године. У складу са припремом велике изложбе „Српско зидно сликарство XVIII века” који је водила Лепосава Шелмић, настао је и овај циклус свески са принтовима цртежа фресака које су за Галерију радили сликари кописти.⁴⁹⁶

⁴⁹⁶ Овај пројекат започет је 1989. године издавањем прве свеске *Бођани – цртежи фресака* и приређивањем истоимене изложбе. У наредним годинама реализовани су: „Зидно сликарство манастира Враћевшнице” (1991), „Зидно сликарство манастира Месића” (1992), „Зидно сликарство манастира Крушедола” (1993),

Изложбе поклон-збирки започете су 1990. године када је као целина приказана колекција „Поклон Јована и Милане Бицици”. Исте године уследило је гостовање Народног музеја у Београду са изложбом „Поклон-збирка Арсе и Вијке Милатовића”. Вероватно под тим утицајем уследиле су током девесетих и касније у првим деценијама XXI века бројне изложбе поклон-збирки.⁴⁹⁷

Пракса организовања изложби поклон-збирки је у XXI веку унапређена квалитетнијим и обимнијим каталозима са озбиљним расправним текстовима, репродукцијама изложених радова, а током одржавања изложби реализовани су пратећи програми – разговори са уметницима, вођења кроз изложбу и едукативне радионице за децу. Тако су изложбе поклон-збирки у XXI веку трансформисане од изложбе поклоњених дела и каталога флајера у праве ретроспективне изложбе које су садржале и друга, непоклоњена дела како би се опус поклонодавца представио као целина.

Изложбе из фонда наставиле су да се приређују и у XXI веку са различитим темама и имале су за циљ да представе дела из фонда која нису доступна публици кроз излагање у сталној поставци као и да се проуче и представе различити тематски дискурси⁴⁹⁸.

„Зидно сликарство манастира Драче” (1994), „Зидно сликарство манастира Војловице и припрате Манасије” (1995).

⁴⁹⁷ Поклон-збирка Вере Мијатовић – радови Саве Стојкова”, „Поклон-збирка Јелене и Стојана Трумића”, Поклон-збирка Јована и Милане Бицици”, Поклон-збирка Владимира Богдановића”, „Поклон-збирка Саве Стојкова”, „Поклон-збирка Павла Блесића” и „Поклон збирка Иванке Ацин”. У XXI веку се наставило са приређивањем изложби поклон-збирки. Реализоване су „Поклон-збирка Олге и Драгана Ивковића”, „Поклон-збирка Емине Чамо Лорбек”, „Поклон-збирка Ари Мојак” и „Поклон-збирка Петра Мојака” (2001); „Поклон-збирка Вере Хаци Мијатовић Стричевић” и „Поклон-збирка Браце Бонифација српског сликара из Канаде” (2002); „Поклон-збирка Мирне Средовић Ђорђичковић” (2003); „Поклон-збирка Вање Краут” (2005); „Поклон-збирка Милене Јефтић Ничеве Костић” и „Поклон збирка Милоша Бокшана” (2006); „Поклон-збирка Саве Текелије” (2007); „Поклон-збирка Марице Радојчић” (2009); „Поклон-збирка Ружице Бебе Павловић” (2011); „Поклон-збирка Петра Ђурчића” (2013) и „Поклон-збирка Вере Зарић” (2015).

⁴⁹⁸ Такве су биле: „Српско зидно сликарство XVIII века – копије из збирке Галерије Матице српске” (2003), „Карађорђевићи у збиркама Галерије Матице српске” (2004), „Војвођански пејзаж – из уметничког фонда Галерије Матице српске” (2005); „Уметник и модел” (2007); „Интимни и спољни свет Миленка Шербана” (2007); „Европски контексти – Добровић, Шумановић, Коњовић, Шупут” (2010); „Четири музејска предмета” (2010); „Копије зидних слика манастира Крушедола” (2010); „Страни портретисти XVIII и XIX века у колекцији Галерије Матице српске” и „Имагинаријум Павла Симића” (2011).

Јубилеји

Галерија Матице српске није обележавала само своје институционалне јубилеје, јубилеје сродних установа и значајних сликара, већ се врло често укључивала у значајне националне јубилеје. Учествовањем у обележавању оваквих јубилеја галерија је давала допринос развијању културе сећања. Промовисањем значајних догађаја и личности из прошлости доприносила је изградњи националног идентитета путем излагања уметничких дела⁴⁹⁹.

Међународна сарадња

Посебну групу изложби чиниле су гостујуће међународне изложбе организоване у сарадњи са Комитетом за уметност и културу при влади ФНРЈ, а касније Комисијом за културне везе са иностранством. Одабир ових изложби указивао је на културну политику новоустановљене државе Југославије и „пожељне” садржаје које је требало приказати публици у социјалистичкој Југославији. Током 1947. године приређене су: „Изложба совјетских сликара Александра Герасимова, Сергеја Герасимова, Александра Дејнеке и

⁴⁹⁹ Поводом 150-годишњице Матице српске у оквиру Вуковог сабора у Дому културе у Лозници је приказана изложба „Портрети Вукових савременика” коју је приредила Лепосава Шелмић. Поводом 40 година од доласка Јосипа Броза на чело КПЈ и његовог 85. рођендана у сарадњи са Галеријом савремене ликовне уметности у Новом Саду приређена је 1977. године изложба „Млади ликовни уметници у Војводини”. Поводом 150 година од рођења Јована Јовановића Змаја у сарадњи са Музејом примењене уметности, у Београду, Народном библиотеком Србије у Београду, Змајевим музејом у Сремској Каменици и Библиотеком Матице српске приређена је 1983. године изложба „Илустрације песама Јована Јовановића Змаја – Живот и стваралаштво Змај Јована Јовановића”. Поводом 200 година од рођења Вука Карџића у сарадњи са Музејом града Новог Сада, Војвођанским музејом и Библиотеком Матице српске приређена је 1987. године изложба „Вук, време, дело”. Поводом 175. година од извођења прве српске представе у сарадњи са Галеријом САНУ и Позоришним музејом у Новом Саду реализована је 1989. године изложба „Позоришно стваралаштво Јоакима Вујића”. У сарадњи са културном редакцијом Радио Новог Сада реализована је 1989. године изложба „600 година од Косовског боја”. У сарадњи са Покрајинским заводом за заштиту споменика културе у Новом Саду реализована је у Владичанском двору у Сремским Карловцима поводом 200-годишњице Карловачке гимназије изложба „Карловачки сликар Георгије Стојановић и сликарство иконостаса Доње цркве у Сремским Карловцима”. У сарадњи са Галеријом српске академије наука и уметности у Београду, Музејом позоришне уметности Србије у Београду и Позоришним музејом Војводине у Новом Саду реализована је 1995. године у Галерији Матице српске изложба „125 година Народног позоришта у Београду”. Поводом обележавања 800 година манастира Хиландара Галерија је у сарадњи са Савезним одбором за обележавање јубилеја приредила изложбу „Манастир Хиландар – Осам векова српске душе” и изложбу „Ведуте Свете Горе Атонске – Дела из Галерије Матице српске”. Поводом обележавања две хиљаде година хришћанства приредила је изложбе: „Јерусалим и српска култура – дела из Галерије Матице српске” и „Христове престоне иконе у српском барокном сликарству – дела из Галерије Матице српске”. У оквиру националног обележавања 150-годишњице рођења Паје Јовановића, у Галерији је приређена изложба „Између естетике и живота – представа жене у сликарству Паје Јовановића”. Након Новог Сада изложба је приказана у Нишу.

Аркадија Пластова” а затим и „Изложба совјетске архитектуре”. Следећа је уследила тек 1959. године „Изложба репродукција цртежа и гавира холандског сликара XVII века–Рембранта”⁵⁰⁰, а затим 1961. године две изложбе: „Уметност Канадских Ескимана” и „Сто графика Едварда Мунка”. Следио је низ сличних изложби: „Савремена чехословачка графика” (1965), „Изложба Совјетских акварела” и „Савремена румунска уметност” (1966). У сарадњи са Британским саветом у Београду је 1967. године приређена изложба „Енглеска графика са темама из лова”, а 1983. године изложба „Дирер – Инспирација уметника”, реализована у сарадњи са Галеријом Савремене ликовне уметности у Новом Саду и Амбасадом СР Немачке у Београду.

Наредно значајно гостовање забележено је тек 1987. године када је у Галерији гостовала изложба „Слике и цртежи Иље Рјепина”, коју су приредили Академија уметности СССР, Свесавезно музејско удружење, Државна Третјаковски Галерија и Државни руски музеј. Ова изложба била је део државног пројекта и поред Новог Сада приказана је у Галерији Сану у Београду и Галерији БиХ у Сарајеву. Био је то комплексан државни пројекат који је обухватио оригинална дела једног изузетног уметника.

Ове изложбе које су по диктату, односно одлукама из врха власти, гостовале у Галерији као и у низу других музејских установа на простору Југославије, биле су значајне јер су покренуле међународну сарадњу које у предратном периоду није било у Музеју Матице српске. Руководство Галерије није утицало на њихов избор али није ни могло да приговори одабиру и квалитету тема. Галерија је, управо захваљујући тим међународним изложбама, временом развила своје капацитете и дошла у прилику да само организује међународну сарадњу. Током 1962. године у Галерији је гостовала изложба „Радови десеторице савремених сликара из Модене”, пројекат реализован у оквиру сарадње и размене између провинције Модена у Италији и среза Нови Сад. Као узвратну изложбу Галерија је послала изложбу слика Милана Коњовића. Прва директна сарадња са једном великом музејском установом реализована је 1966. године када је у Галерији Матице српске гостовао Државни музеј Ермитаж из Лењинграда са изложбом „Руска графика од XVIII до XX

⁵⁰⁰ Тада је већ Комитет за уметност и културу при влади ФНРЈ замењен Комисијом за културне везе са иностранством.

века”. Истовремено, Галерија Матице српске је у Ермитажу представила изложбу „Српска графика XVIII и XIX века”.

Током 1965. године у Галерији је одржана гостујућа изложба „Немачка графика XIX и XX века” из Морицбург музеја у Халеу (Kunstmuseum Moritzburg, Halle).

Самостално гостовање Галеријске изложбе у иностранству одржано је 1964. године када је у Лондону у простору Туристичког савеза Југославије приказана изложба „Српски бакрорези XVIII века”. Следеће велико и значајно гостовање десило се тек 1972. године када је поводом 125-годишњице Галерија гостовала са изложбом „Српске иконе XVIII века” у Модени и Ферари. Било је то први пут да је Галерија гостовала у иностранству самостално са већим бројем радова из своје колекције презентујући важан део националног културног блага.

Након вишедеценијске стагнације у XXI веку је поново покренута међународна сарадња. Галерија је гостовала у Печују са изложбом „Петар Добровић – избор из колекције Галерије Матице српске” поводом 120-годишњице уметниковог рођења а у оквиру манифестације Европска престоница културе (2010). Истовремено обновљена је сарадња са Музејом српске Епархије будимске у Сентандреји захваљујући новодобијеном музејском простору у згради некадашње Препарандије на главном градском тргу. Ту су 2011.године приказане изложбе „Копије зидних слика манастира Бођана из колекције Галерије Матице српске”, 2012. Године „Српска црквена уметност у Мађарској”, а 2015. године „Српска уметност у 10 слика”.

Истовремено је започето гостовање страних изложби у у Галерији: 2007. године је гостовала изложба „Пикасо – вртлог оштрих углова” организована у сарадњи са Институтом Сервантес из Београда; 2013. године „Хуманизам и ренесанса у Централним апенинима. Паралеле”, а 2015. године „Албрехт Дирер и савременици. Поворка цара Максимилијана I” из Источнословачког музеја у Кошицама. Гостујуће изложбе светски познатих уметника допринеле су промени перцепције Галерије у очима домаће публике. Привучена великим светски познатим именима сликарства, публика је долазила у Галерију и уз повремену гостујућу изложбу откривала националну уметност изложену у сталној

поставци Галерије. На тај начин је Галерија решавала проблем малог броја публике у сталној поставци.

Државни пројекти

Успостављањем социјалистичке Југославије започето је приређивање великих државних пројеката који су требали да укажу на вредности и достигнућа ликовне уметности народа Југославије. Прва таква изложба приређена је одмах по ослобођењу земље 1946. године. Била је то изложба „Сликарство и вајарство народа Југославије XIX и XX века” коју је приредио Комитет за уметност и културу при влади ФНРЈ у сарадњи са Уметничким музејом у Београду. Изложба је обухватала најзначајнија дела ликовне уметности из државних музејских установа и приказана је током 1947. године у Загребу, Љубљани и Марибору, а током 1947/48 у Москви, Лењинграду, Варшави, Прагу, Братислави и Будимпешти. Комисија за културне везе са иностранством је током 1963. године приредила изложбу „Српска графика од XV до XIX века” која је приказана у Букурешту, Новом Саду и Београду. Међу значајне државне пројекте може се убројати и изложба „Уметност на тлу Југославије од праисторије до данас” која је 1971. године приказана у Паризу (Grand Palais) и касније у Сарајеву (Скендерија), за коју је Галерија дала изабране експонате из сталне поставке.

Посебну групу чиниле су изложбе о српском културном наслеђу на простору Републике Мађарске и Румуније. Били су то такође велики државни пројекти али их је Галерија организовала самостално или у сарадњи са Народним музејом у Београду. Током 1971. године приређена је изложба „Иконе XVIII века Арадске и Темишварске епархије” а 1973. године изложба „Иконе српских цркава у Мађарској”, која је 1974. године приказана у Народном музеју у Београду и Музеју примењене уметности у Будимпешти. Током 1991. године реализована је изложба „Уметничко благо Срба у Румунији”. То су биле изузетно драгоцене изложбе јер су доприносиле сарадњи са суседним земљама али и препознавању, заштити и презентацији српског културног наслеђа на простору Карловачке митрополије.

Касније током деведесетих година након распада Југославије, започето је представљање иконостаса православних цркава донесених и спашених током ратних разарања деведесетих година са територије Хрватске. Такве су биле изложбе „Иконостас цркве Св.

Николе у Вуковару” (1993), „Иконостас капеле Успења Богородице у Даљу” (1994), „Иконостас капеле Архиђакона Стефана у Даљу” (1995). Галерија је на тим изложбама представила свој ангажман на заштити српског црквеног наслеђа на територији Хрватске током ратних разарања деведесетих година. Истовремено, Галерија је током 1995. године у свом простору приказивала изложбе других установа реализованих на сличне теме: изложбу Народног музеја у Београду „Иконопис книнске крајине” и Музеја српске православне цркве у Београду „Духовни геноцид 1991–1995”.

Национални пројекти

Будући да је српска ликовна уметност новијег доба била распоређена у фондовима бројних националних музејских установа, често су заједничким напорима и удруженим трудом приређиване велике националне изложбе. Такве изложбе су имале национални карактер и подстицале су сарадњу међу великим музејским институцијама као и развијање свести о јединственом уметничком простору.

Изложба „Бидермајер код Срба” настала је 1981. године у сарадњи Народног музеја у Београду, Музеја примењене уметности у Београду, Музеја града Новог Сада, Војвођанског музеја у Новом Саду, Историјског музеја Србије у Београду и Републичког завода за заштиту споменика културе у Београду. Овако замишљен пројекат имао је за циљ да уједини дела из фондова бројних музеја у Републици Србији и АП Војводини како би се што потпуније представио бидермајер као стилски правац и истовремено стручни капацитет ових установа ради што потпуније публикације.⁵⁰¹ Ова изложба била је одржана у Народном музеју у Београду истовремено са гостујућом изложбом „Бечки бидермајер” реализованом у оквиру културне сарадње између Аустрије и Југославије.

Велики државни пројекат намењен локалном приказивању била је изложба „Српско сликарство XIX века”, коју су 1982. године приредили Народни музеј у Београду и Музеј града Београда а која је одржана на Београдском сајму. Био је то најобимнији преглед националне уметности XIX века, у којем су место нашла и дела из колекције Галерије

⁵⁰¹ *Бидермајер код Срба*, Народни музеј, Београд 1981.

Матице српске. О значају пројекта говори и пратећи каталог⁵⁰² у чијој реализацији је учествовало 11 аутора из ових угледних музејских установа, као и спољни сарадници.

Још један обиман пројекат билесу изложба и публикација „Сликарство у Војводини 1900-1944” у чијој реализацији су 1991. Године, поред Галерије Матице српске, учествовали Галерија савремене ликовне уметности у Новом Саду, Музеј града Новог Сада, Народни музеј у Зрењанину, Народни музеј у Панчеву, Народни музеј у Вршцу, Градски музеј у Сомбору и градски музеј у Суботици. Изложбу је пратио расправни каталог⁵⁰³ а приказана је у Галерији савремене ликовне уметности у Новом Саду, Народном музеју у Зрењанину и Народном музеју у Панчеву.

Сарадња са установама Матице српске

У складу са одлуком о међусобној сарадњи Матичиних установа, односно Матице српске, Библиотеке Матице српске, Галерије Матице српске и Издавачког предузећа, у Галерији су врло често организоване заједничке изложбе. Ове изложбе доприносиле су пре свега презентовању и популаризацији рада установа Матице српске као специфичног и јединственог склопа у српској култури. Уједињујући своје различите професионалне ресурсе и капацитете збирки Матица је указивала на њој својствену мултидисциплинарност својих установа.

У сарадњи са Матицом српском реализована је 1955. године „Изложба о развоју и делатностима Матице српске од њеног оснивања до данас” поводом II међународног конгреса слависта одржаног у Београду, а 1991. изложба „Пушкински Петроград” као гостовање Свесавезног музеја „А.С. Пушкин” у Лењинграду. Током 2003. године у Галерији је одржана изложба „Свето писмо” реализована у сарадњи са Матицом српском, Библиотеком Матице српске, Атељеом књиговезнице Ивковић и Министарством вера Републике Србије а у оквиру обележавања 2000. година хришћанства. Матица српска, Галерија и Библиотека Матице српске заједнички су приредиле изложбу „Портрети

⁵⁰² *Српско сликарство XIX века*, Народни музеј, Музеј града Београда, Галерија Матице српске, Београд 1982.

⁵⁰³ *Сликарство у Војводини 1900–1944*, Галерија савремене ликовне уметности, Нови Сад 1991.

часника и добротвора Матице српске”, поводом 185 година од оснивања Матице српске у Галерији САНУ у Београду и тако заједничким напорима обележила свој велики јубилеј.

У сарадњи са Библиотеком Матице српске реализоване су током друге половине XX века бројне изложбе⁵⁰⁴. У XXI веку Библиотека Матице српске је започела да реализује самосталне изложбе у простору своје зграде тако да је престала да приређује изложбе у Галерији.

У сарадњи са Издавачком радном организацијом Матице српске реализована је 1988. године изложба „Миливој Николајевић – цртежи актова” и штампана мапа цртежа. Издавачко предузеће гостовало је у Галерији 1997. године са „Ретроспективном изложбом Божидара Бошковића”. Ипак, највећи и најзначајнији пројекат било је штампање мапе графика „Српски бакрорези XVIII века”. У сарадњи са Рукописним одељењем Матице српске, а поводом 152-годишњице Галерије Матице српске, одржана је изложба „Васа Ешкићевић (1867–1933) – Скице из Првог светског рата” заснована на цртежима који се чувају у рукописном одељењу.

⁵⁰⁴ „Српска штампана књига друге половине XIX века” (1954); „Српска рукописна и штампана књига” поводом II међународног конгреса слависта одржаног у Београду, „Доситејева књига и Доситеј на слици” (1978); „Енглеска књига из области ликовне уметности” (1979); „Графичко и књижевно дело Захарије Орфелина” (1985) поводом 200-годишњице уметникове смрти.

Библиотека Матице српске често је гостовала у Галерији са својим изложбама или изложбама реализованим са другим библиотекама. Тако је изложба коју је реализовала у сарадњи са Народном библиотеком у Београду „Српска штампана књига” гостовала у Галерији 1963. године, а затим и изложба „Орфелиново *Житије Петра Великог 1772–1972*” коју је Библиотека Матице српске реализовала поводом 125-годишњице Галерије Матице српске. Током 1976. године Библиотека је гостовала са изложбом „Штампарија у Римнику и обнова штампања српских књига 1726. године”, а 1977. године „Књижевно дело Лукијана Мушицког”. Заједничка изложба Библиотеке Матице српске и Народне библиотеке „Књиге и рукописи Јована Стерије Поповића” представљена је у Галерији 1981, а „Књижевно дело Ђуре Јакшића” 1982. године. Исте године приказана је и „Изложба о Божидару Вуковићу Подгоричанину”, реализована у сарадњи са Установом музеји и галерије у Титограду. Наредне, 1983. године, Библиотека Матице српске је гостовала са изложбом „Петар Коњовић (1883–1983)”, а наредне са изложбом „Вељко Петровић – уметник и дело” у сарадњи са Народном библиотеком Србије. Поводом обележавања 150-годишњице Библиотеке Матице српске одржана је изложба „Књижевно благо Матице српске”.

Сарадња с Народним музејом у Београду и другим сродним установама

Одмах по издвајању Галерије из корпуса Музеја Матице српске и њеног специјализовања за ликовну уметност, започето је приређивање изложби у сарадњи са другим установама. У духу раније успостављених добрих односа најтешња сарадња природно је негована са Уметничким музејом, односно, од 1952. године, Народним музејом у Београду. Заједничка реализација изложби започела је већ 1949. године када је приређена „Изложба слика Уроша Предића и Паје Јовановића” и „Изложба слика Ђуре Јакшића (1832–1878)”, а затим су следиле бројне друге изложбе⁵⁰⁵. Тај заједнички рад показао је јединство две најбогатије колекције националне ликовне уметности које су се допуњавале у смислу екпоната али и кадровских потенцијала. Народни музеј често је гостовао у простору Галерије Матице српске са својим изложбама⁵⁰⁶. На исти начин, али знатно ређе, Галерија је представљала своје изложбе у Народном музеју у Београду.

Уз најтешњу сарадњу са Народним музејом у Београду Галерија је неретко реализовала изложбе у сарадњи са другим музејима, галеријама, уметничким удружењем.⁵⁰⁷

⁵⁰⁵ „Изложба слика Стеве Тодоровића” (1951); „Изложба портрета Павела Ђурковића” (1954); „Изложба слика и цртежа Димитриј Аврамовића” (1956). Након пресељења Галерије у сопствену зграду сарадња се наставила: „Цртежи српских сликара XIX века” (1961); „Изложба радова Константина Данила”, „Изложба слика Новака Радонић” (1962); „Српско сликарство и графика у доба романтизма” (1976); „Дело Новака Радонића” (1980); „Збирка Јоце Вујића” (1989); „Изложба вајарских радова Саве Сандића” (1993); „Стеван Тодоровић (1832–1925)” (2002).

⁵⁰⁶ „Копије средњовековних фресака из Галерија фресака у Београду”, „Надежда Петровић и почеци модерног српског сликарства” (1963); „Српско сликарство XIX века” (1966); „Пленеристи и импресионисти”, „Страни барокни сликари из Збирке Народног музеја” (1968); „Изложба радова Марка Мурата” (1970); „Реализам у српском сликарству XIX века” (1971); „Изложба слика Уроша Кнежевића” и „Изложба слика Уроша Предића” (1976); „Стеван Алексић”, „Сликари Ђорђе Крстић” (1978), „Сликарска дело Ђуре Јакшића” (1979); „Поклон-збирка Арса и Војке Милатовић” (1990); „Павле Васић – сведок епохе” (1993), „Мина Караџић Вукомановић (1828–1894)” (1994); „Лада 1904–1994. – поглед у прошлост” (1995); „Акварел у Србији 1900–1950” (1996); „Изложба Младена Јосића (1897–1972)” (1998); „Надежда Петровић (1873–1915)” (2000); „Михаило Миловановић (1879–1941)” и „Предела Саве Шумановића и његових савременика” (2002); Катарина Ивановић (2012); „Рубенсови кругови” и „Светлост у мраку Првог светског рата” (2015).

⁵⁰⁷ Са Музејом Војводине реализоване су: „Нови Сад кроз историју. Изложба ликовних уметника који су живели и радили у Новом Саду” (1950); у сарадњи са Галеријом УЛУС-а у Београду приређена је 1953. године „Изложба слика Јурице Рибара (1918–1943)”; у сарадњи са Народним музејом у Вршцу поводом 100 година уметниковог рођења приређена је „Изложба радова Паје Јовановића” (1960); у сарадњи са Уметничком колонијом „Сента” реализована је изложба „10 година уметничких колонија у Војводини” (1962); у сарадњи са Народним музејом у Зрењанину реализоване су: „Изложба радова Стевана Алексића” и „Банатски портрети Николе Алексића” (1965), „Школа Константина Данила” (1967), „Радови Александра Секулића (1990). У сарадњи са Музејом града Новог Сада реализована је изложба „Новосадске уметничке радионице XVIII–XX века” (1971); у сарадњи са Галеријом савремене ликовне уметности у Новом Саду

XXI век донео је сарадњу са неким новим установама културе. Током 2012. године реализована је изложба „Збирка слика друга председника”, аутора Ненада Радића у сарадњи са Музејом историје Југославије. Галерија је конзервирала и рестаурирала слике из колекције Музеја историје Југославије, Ненад Радић је направио одабир материјала и написао текст студијског каталога *Пусен и петокрака*, Који је награђен Наградом „Лазар Трифуновић” Друштва историчара уметности 2013. године. На исти начин реализована је изложба „Уметност и власт. Пејзажи из збирке Јосипа Броза Тита” ауторке Ане Панић током 2014. године а затим 2015. године приказана у Републици српској.

Истовремено у Галерији Матице српске су често гостовале изложбе музејских установа⁵⁰⁸ из различитих градова Југославије, а услед недостатка изложбеног простора гостовале су и новосадске установе културе⁵⁰⁹. Уступањем свог простора за изложбе других установа и удружења Галерија Матице српске је проширивала своју делатност на области за које није специјализована.

Изложбена делатност, бројем богата а тематски разнородна, играла је важну улогу у креирању идентитета саме установе а паралелно и националног идентитета. Галерија се одабиром тема и стручношћу приступа у њиховој обради издвојила као установа високих

приређена је изложба „Сава Шумановић (1896–1942)” која је током 1978. године приказана у Братислави, Галерији Матице српске у Новом Саду и Народном музеју у Београду; у сарадњи са Галеријом САНУ и Галеријом Милана Коњовића у Сомбору приређена је 1994. године изложба „Милан Коњовић – Осећајност, страст, духовност”, а у сарадњи са Музејом савремене уметности у Београду и Галеријом слика „Сава Шумановић” у Шиду реализована је 1996. године изложба „Сава Шумановић (1896–1942)” приказана у Београду, Новом Саду и Шиду.

⁵⁰⁸ Ликовна колонија у Сенти гостовала је са изложбом „Како смо видели Сенту” (1954). Музеј примењене уметности у Београду гостовао је са изложбама: „Уметнички вез у Србији од XIV до XIX века”, „Стара српска карикатура” (1968). Музеј града Београда гостовао је са изложбом „Радови Арсенија Петровића” (1974), а Музеј савремене уметности у Београду са изложбом „Савремена српска архитектура 1900–1970” (1972). Током 1979. године у Галерији Матице српске гостовала је Народна Библиотека Србије са изложбом „Живот и књижевно дело Ђуре Јакшића” и Позоришни музеј у Београду са изложбом „Дела Ђуре Јакшића на београдским позоришним сценама 1863–1972”, Дом културе у Новом Пазару гостовао је 1993. године са изложбом „Школа старих сликарских техника” поводом обележавања 15-годишњице ове школе. Завичајни музеј у Руми гостовао је са изложбама: „Акварели Романа Соретића” (1987) и „Уметничка збирка – Миливој Николајевић (1912–1988)” (1997). У XXI веку су настављена гостовања сродних установа. Музеј савремене уметности је гостовао са изложбама „Један век графике” и „Графика поп-арта и нове фигурације” (2004); „Кључеви снова – изложба слика Милене Павловић Барили” (2009); у оквиру пројекта Музеја савремене уметности у Београду „Музеј у покрету” гостовале су изложбе „Град – хронике урбаних простора”, „Он без акта” (2009) и „Петар Лубарда – хероика визије” (2010).

⁵⁰⁹ Музеј града Новог Сада са изложбом „Нови Сад у делима ликовних уметника” (1969), Архив Војводине гостовао је са изложбом „Нови Сад трагом старих градитеља” (1976). Галерија савремене ликовне уметности у Новом Саду гостовала је са изложбом „Ретроспектива Миливоја Николајевића” (1983).

професионалних стандарда. Стручњаци Галерије паралелно су се бавили проучавањем националне уметности и популаризацијом свог фонда са циљем да јавности представе своју колекцију али и да допринесу презентацији националне ликовне уметности. Истовремено бавили су се заштитом српског културног наслеђа у региону – Мађарској, Румунији и Хрватској –и промоцијом српског културног наслеђа у иностранству а учествовали су и у великим националним пројектима уступајући најбоља дела из своје колекције за репрезентативне државне изложбе. Све то указује на висок степен свести о томе како се одабиром, излагањем, тумачењем и презентовањем уметничких дела, као и поређењем са другим националним културама у другим државама, гради свест о особеностима и вредностима националне културе у националним оквирима. Стога се на самом крају може закључити да је Галерија Матице српске својом изложбеном делатношћу и пратећом издавачком активношћу допринела стварању стручне основе за разумевање националних вредности и достигнућа.

Закључак

Слика културног идентитета посредством презентације уметничких дела

Анализа политике попуњавања уметничког фонда, креирања сталних поставки и одабира студијских изложби и публикација, указала је на улогу коју Галерија Матице српске има у презентовању и тумачењу српске националне уметности, као једне од категорија произвођења националног идентитета. Тиме се показало да је примена „нове музеологије” у XXI веку позитивно утицала на развој нове историје уметности, као начина тумачења, разумевања и презентације националне ликовне уметности.

Изнета теза указује да национални културни идентитет није монолитна нормирана конструкција, него сложен механизам различитих микроидентитета, који сви заједно уобличавају сложен национални културни идентитет. То је посебно истакнуто у тумачењу сталних поставки српског сликарства XVIII, XIX и XX века које су дефинисане као посебне целине. Новом поставком сликарства XVIII века доминира идеја заједничког верског идентитета уобличеног у Карловачкој митрополији. Кроз нову поставку XIX века истакнута је идеја грађанског идентитета и његове визуелне репрезентације. Поставка сликарства XX века указује на сложен однос уметности и званичних идеологија. Оваквим приступом избегнуто је стварање монолитног музејског наратива и формиран је низ микронаратива који су визуелизовали различите идентитетске конструкције националне културе, уметности и сликарства.

Свеобухватним сагледавањем делатности Галерије Матице српске потврдило се да је примена дискурса „нове музеологије” и савремених приступа у тумачењу националне историје уметности, допринела креирању нове слике националне културе као и њеном смештању у шире оквире европске културне историје. Тиме се, на примеру Галерије Матице српске, унапредило изучавање музеологије и њене практичне примене у стратегији развоја музејских институција у Србији.

Посебно је сагледан последњи историјски период од проглашења суверене Републике Србије 2006. до 2015. године у коме се поставило питање произвођења и тумачења новог културног идентитета и његово репрезентовање у Галерији Матице

српске. Током последњих деценија, републичке музејске установе налазиле су се у тешкој материјалној ситуацији. Водећи национални музеји – Народни музеј у Београду, Музеј савремене уметности и Историјски музеј Србије – нису имали своје сталне поставке што је у знатној мери утицало на одсуство модерног решавања актуелног питања културног идентитета и његовог музејског репрезентовања. Галерија Матице српске је у том тренутку имала ресурсе, како у сопственој згради и у богатој колекцији, тако и у професионализму и знању својих стручњака, те је смело иступила са јединим могућим презентовањем националног идентитета: путем излагања дела ликовне уметности. Тиме је Галерија у XXI веку успела да досегне тежње својих оснивача и постане репрезентативна установа од националног значаја.

Литература

А

- * Alexander, Victoria. D; Rueschemeyer Marilyn., *Introduction, y: Art and the State The Visual Arts in Comparative Perspective*, V. D. Alexander, Palgrave Macmillan, London. 2005, 1–17.
- *Apor, Péter: *National Museums in the Czech Republic, y: Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 203–212.
- * Apor, Péter: *National Museums in Hungary, y: Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 401–424.
- * Aronsson, Peter; Elgenius, Gabriela: *Making National Museums in Europe – A Comparative Approach, y: Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 5–20.
- * Aronsson, Peter; Bentz, Emma: *National Museums in Germany: Anchoring Competing Communities, y: Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 327–362.
- * *Art History and its Institutions. Foundation of a Discipline*, Ed. by Elizabeth Mansfeld, Routledge, London – New York 2002.
- * Ashley, Susan: *State Authority and the Public Sphere: Ideas on the Change Role of the Museum as Canadian Social Institution*, *Museum and Society*, Vol. 3, No. 1 (2005), 5–17.

Б

- * Bădică, Simina: *National Museums in Romania, y: Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press Bologna 2011, 713–731.
- * Bazin, Germain: *The Museum Age*, Universe books Inc, New York 1967.
- * Bennett, Tony: *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*, Routledge, London 1995.
- * Bennett, Tony: *The Exhibitionary Complex*, *New Formations*, No. 4, 1988, 73–102.
- * Bentz, Emma; Raffler, Marlies: *National Museums in Austria, y: Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 21–46.

- * Bodenstein, Felicity: *National Museums in Belgium*, y: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 47–69.
- * Bodenstein, Felicity: *National Museums in Luxembourg*, y: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 553–566.
- * Bodenstein, Felicity: *National Museums in France*, y: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 289–312.
- * Bodenstein, Felicity: *National museums in the Netherlands*, y: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 595–623.
- * Bodenstein, Felicity: *National Museums in Portugal*, y: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 689–712.
- * Bodenstein, Felicity: *National Museums in Switzerland*, y: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 903–934.
- * Борозан, Игор: *Репрезентативна култура и политичка пропаганда. Споменик кнезу Милошу у Неготину*, Филозофски факултет у Београду, Београд 2006.
- * Bounia, Alexandra; Stylianou-Lambert, Theopisti: *National museums in Cyprus: A Story of Heritage and Conflict*, y: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 165–201.
- * Божиловић, Никола: *Традиција и модернизација – Европске перспективе културе на Балкану*, Социологија, Vol. LII, No. 2, 2010, 113–126.
- * Bradburne, James: *The poverty of nations: should museums create identity*, y: *Heritage and Museums Shaping National Identity*, Ed. by Jan Magnus Fladmark, Alden Press, Oxford 2000, 379–393.
- * Bugge Amundsen, Arne: *National Museums in Iceland*, y: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 425–433.
- * Bugge Amundsen, Arne: *National Museums in Norway*, y: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 653–666.

* Bugge Amundsen, Arne: *National Museums in Sápmi*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 733–746.

* Булатовић, Драган: *Баштина као бренд или музеј као економија жеља. Да ли робна марка улази у музеј или је из њега произашла?*, Годишњак за друштвену историју, год. 11, св. 2/3, Београд 2004, 137–148.

* Булатовић, Драган: *Музеј као економија жеље*, у: *Нове тенденције у музеологији – сталне поставке*, ур. Бранка Кулић, Лидија Мереник, Галерија Матице српске, Филозофски факултет, Нови Сад – Београд 2009, 21–36.

* Булатовић, Драган: *Музеализација, стварање будућности, баштина и ресурси*, Музеји, 2, Београд 2009, 7–15.

* Vulatović, Dragan: *Cultural heritage as a brand or museum as economy of a wish*, Зборник Матице српске за ликовне уметности, бр. 39, Нови Сад 2011, 285–293.

В

* Vergo, Peter: *The New Museology*, Reaktion books, London 1997.

* *Vojvođanski identitet*, пр. Pavel Domonji, Helsinški odbor за ljudska prava, Beograd 2006.

* Vukov, Nikolai: *National Museums in Bulgaria: A Story of Identity Politics and Uses of the Past*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 133–149.

Г

* Гавриловић, Љиљана: *О политикама, идентитетима и друге музејске приче*, САНУ, Етнографски институт, Београд 2009.

* Гавриловић, Љиљана: *Музеји и границе моћи*, Библиотека XX век, Београд 2011.

* Gazi, Andromache: *National museums in Greece: History, Ideology, Narratives*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 363–399.

* Гелнер, Ернест: *Нације и национализам*, Матица српска, Нови Сад 1997.

* Guzin Lukic, Nada: *National museums in Croatia*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 151–164.

Д

* Dean, David: *Museum Exhibition*, Routledge, London and New York 1998.

* Delia, Romina: *National Museums in Malta*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 567–593.

* Дошлић, Ненад: *Матица српска 1941–1951*, Матица српска, Нови Сад 2001.

* Duncan, Carol: *Art Museums and the Ritual of Citizenship*, у: *Exhibiting Cultures: the poetics and politics of museum display*, Ed. by Ivan Karp and Steven Lavine, Smithsonian Institution Press, Washington and London 1991, 88–103.

Ђ

* Ђерић, Гордана М.: *Митски аспекти српског идентитета*, Филозофија и друштво, XIX–XX, Београд 2002, 247–266.

* Ђukić-Dojčinović, Vesna: *Kulturna politika Srbije 1989–2001*, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd 2002.

* Ђурић, Јелена: *Идентитет и интеркултуралност – Србија као место прожимања Балкана и (Средње) Европе*, Филозофија и друштво, 3, Београд 2008, 217–231.

Е

* Edouwaye S. Kaplan, Flora: *Making and Remaking National Identities*, у: *A Companion to Museum Studies*, Ed. by Sharon Macdonald, Wiley Blackwell, New York 2011, 152–169.

* Ébli, Gábor: *What Made a Museum 'National' in the 19th Century?*, *The Evolution of Public Collections in Hungary*, Collegium Budapest, Conference 2005, 1–11.

* *Encouraging Collections Mobility. A Way Forward for Museum in Europe*, Finnish National Gallery, Helsinki 2010.

З

* Zipsane, Henrik: *National museums in Denmark*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 213–229.

И

*Игњатовић, Александар: *Политика представљања југословенства: југословенски павиљон на Словенској изложби у Паризу 1937. године*, Годишњак за друштвену историју, год. 11, бр. 2/3, Београд 2004, 64–84.

Ј

* *Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás, 1772–1846*, Ed. by Hedvig Belitska-Scholtz, Akadémiai, Budapest 1985.

* Jenkić, Ranka: *Kulture i organizacije: organizacijske kulture Geerta Hofstedeа*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 48, br. 1, Split 2011, 103–123.

* Jenko, Mojca: *The Beginnings of the Art Collection. At the 90th Anniversary of the National Gallery of Slovenia*, National Gallery of Slovenia, Ljubljana 2008.

* Jordanova, Ludmilla: *Museums, Artefacts, and Meanings*, у: *The New Museology*, P. Vergo (ed.), Reaktion Books, London 1989, 6–18.

К

* Kaplan, Flora E.S., *Museums and the Making of "Ourselves". The Role of Objects in National Identity*, Leicester University Press, London and New York 1994.

* Кедури, Ели: *Национализам*, ЦИД, Подгорица, 2000.

* Ķencis, Toms; Kuutma, Kristin: *National Museums in Latvia*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 497–519.

* Кривошејев, Владимир: *Музејска политика у Србији: настајање, криза и нови почетак*, Култура, часопис за теорију и социологију културе и културну политику, бр. 130, Београд 2011, 290–316.

* Кулић, Бранка: *Галерија Матице српске: XVIII век*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2007.

* Кулић, Бранка: *Поетика и реторика српске уметности 18. века*, Рад Матице српске, бр. 44, Нови Сад 2007, 474–475.

* Кулић, Бранка; Палковљевић Тијана: *Галерија Матице српске у Новом Саду у: Осети уметност – Интеркултурално искуство у музејској едукацији*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2008.

* Kuutma, Kristin: *National Museums in Estonia*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 231–259.

Л

* *La Galleria Nazionale d' Arte Moderna. Cronache e storia 1911–2011*, Ed. by Stefania Frezzotti, Patrizia Rosazza-Ferraris, Palombi Editori, Roma 2011.

* Lanzarote Guiral, José María: *National Museums in Spain: A History of Crown, Church and People*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 847–880.

* Lozic, Vanja: *National Museums in Bosnia-Herzegovina and Slovenia: A Story of Making 'Us'*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 69–98.

* Leeuw, Ronald de: *The Dutch Golden Age. History through Art. The new Rijksmuseum in Amsterdam* у: *National museums – The Memory of Nation*, ed. By Hans-Martin Hinz, Rosmarie Beier-de Hann, National Museum Berlin, ICOM, Paris, 2010.

М

* Макуљевић, Ненад: *Визуелна култура национализма и конструисање приватног идентитета*, Годишњак за друштвену историју, год. 11, бр. 2/3 (2004), 47–64.

* Макуљевић, Ненад: *Уметност и национална идеја у XIX веку. Систем европске и српске културе у служби нације*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2006.

* Малуцков, Мирјана: *Поводом прославе јубилеја музеја у Војводини*, Рад Војвођанског музеја, бр. 28, Нови Сад 1992–1993, 5–8.

- * Manasseh, Cyrus: *The Art Museum in the 19th Century. J. J. Winckelmann's Influence on the Establishing of the Classical Paradigm of the Art Museum*, Anistoriton Journal, Vol. 11 (2008–2009), 1–9.
- * Manojlović Pintar, Olga; Ignjatović, Aleksandar: *National Museums in Serbia: A Story of Intertwined Identities*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 799–815.
- * Мартиновић, Драгана: *Културна политика националних музеја у Србији*, Завод за проучавање културног развитка, Београд 2011.
- * Мартиновић, Драгана: *Културна политика националних музеја у Србији*, Култура, бр. 130, Београд 2011, 318–330.
- * Mason, Rhiannon: *Cultural Theory and Museum Studies*, у: *A Companion to Museum Studies*, Ed. by Sharon Macdonald, Wiley-Blackwell, New York 2010, 17–32.
- * Матић, Петар: *Глобализација и национални идентитет*, Српска политичка мисао, бр. 1–2/06, год. 13, vol. 16, ИПС, Београд, 2006.
- * Mazan, Kazimierz: *National Museums in Poland*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 667–687.
- * Macdonald, Sharon: *Museums, National, Postnational and Transcultural Identities*, Museum and Society, Vol. 1, No. 1, 2003, 1–16.
- * Meiers, Debora i drugi: *Nationals Museums and National Identity, Seen From an International and Comparative Perspective*, с. 1760–1918, Huisinga Institut, 2012.
- * Мереник Лидија: *Иван Табаковић (1898–1977)*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2004.
- * Милисавац, Живан: *Историја Матице српске*, I део, 1826–1864, Нови Сад, Матица српска 1986.
- * Милисавац, Живан: *Историја Матице српске*, II део, 1864–1880, Нови Сад, Матица српска 1992.
- * Милисавац, Живан: *Историја Матице српске*, III део, 1880–1918, Нови Сад, Матица српска 2000.
- * Миљковић Матић, Јелена: *О етичкој и грађанској компоненти појма нације*, Политичка ревија, год. 19, vol. 6, бр. 2–4, 2007, 785–794.
- * Мирковић, Александра: *Етнички и/или грађански идентитет, традиција и/или модерност*, Политичка ревија, год. XX (VII), vol. 18, бр. 4, 2008, 1383–1428.

* Мировић, Александра: *Национални идентитет, национализам и национална демократија*, Српска политичка мисао, год. XV, vol. 21, бр. 3, 2008, 187–210.

* Мишић, Снежана: *Стална поставка српске уметности XIX века Галерије Матице српске: Људи и догађаји – слика прошлости*, у: *Нове тенденције у музеологији – сталне поставке*, ур. Бранка Кулић, Лидија Мереник, Галерија Матице српске, Филозофски факултет, Нови Сад – Београд 2009, 91–98.

* Мојић, Dušan: *Organizacija i nacionalna kultura*, Sociologija, vol. XLIX, br. 4 (2007), 347–368.

* *Museums in a Global context. National Identity, International Understanding*, Ed. by Jennifer W. Dickey, Samir El Ayhar, Catherine M. Lewis, The AAM Press, Washington 2013.

* *Muzeji u Srbiji: započeto putovanje*, ур. Ljiljana Gavrilović, Marko Stojanović: Muzejsko društvo Srbije, Beograd 2008.

* McLellan, Andrew: *Inventing the Louvre: Art, politics, and the Origins of the Modern Museum in Eighteenth-century Paris*, University of California Press 1999.

* McLellan, Andrew: *From Boullée to Bilbao: the museum as utopian space*, у: *Art History and its Institutions. Foundation of a Discipline*, Ed. by Elizabeth Mansfeld, Routledge, London – New York: 2002, 46–64.

* McLean, Fiona: *Museums and National Identity*, Museum and Society, vol. 3, no. 1, 2005, 1–4.

Н

* *National Museums. New Studies from Around the World*, Ed. by Simon Knell, Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Routledge, London 2010.

* *Nationalmuseen – Gedachtnis der Nationen / National Museums – The Memory of Nations*, ed. By Hans-Martin Hinz, Rosmarie Beier-de Hann Deutsches Historisches Museums, Berlin 2007.

* *New Museum Theory and Practice*, Ed. by Janet Marstine, Blackwell Publishing, Oxford 2006.

* *Нове тенденције у музеологији – сталне поставке*, ур. Бранка Кулић, Лидија Мереник, Галерија Матице српске, Филозофски факултет, Нови Сад – Београд 2009.

О

* *Od Narodnega doma do Narodne galerije*, ур. Mojca Jenko, Monika Pemič, Narodna galerije, Ljubljana 2009.

* Ostow Robin, (Re)Visualizing National History. Museums and national Identities in Europa in the New Millennium, University of Toronto Press, Toronto – Buffalo – London 2008.

П

* Палковљевић, Тијана: *Идејни концепти формирања сталних поставки Галерије Матице српске и стална поставка XVIII века*, у: *Нове тенденције у музеологији – сталне поставке*, ур. Бранка Кулић, Лидија Мереник, Галерија Матице српске, Филозофски факултет, Нови Сад – Београд 2009, 81–90.

* Паштрнакова, Ива: *Сталне поставке Националне галерије Словачке*, у: *Нове тенденције у музеологији – сталне поставке*, ур. Бранка Кулић, Лидија Мереник, Галерија Матице српске, Филозофски факултет, Нови Сад – Београд 2009, 69–80.

* Pearce Susan, *Collecting as medium and message*, у: *Museum, Media, Message Now*, E. Hooper-Greenhill, (ed), Routledge, London – New York 1995, 14 – 22;

* Pettersson, Susanna: *National Museums in Finland*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 261–288.

* Péter, Laslo: *Hungary's Long Nineteenth Century, Constitutional and Democratic Traditions in a European Perspective*, Brill 2012, 393–404.

* Подунавац, Милан: *Изградња модерне државе и нације, Балканска перспектива*, Годишњак, Факултет политичких наука, Београд 2007, 82–97.

* Попадић, Милан: *Време прошло у времену садашњем. Увод у студије баштине*, Центар за музеологију и херитологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, Београд 2015.

* Попов, Душан: *Историја Матице српске*, IV део, 1918–1941, Матица српска, Нови Сад, 2001.

* Preziosi, Donald: *Hearing the unsaid: art history, museology, and the composition of the self*, у: *Art History and its Institutions. Foundation of a Discipline*, Ed. by Elizabeth Mansfeld, Routledge, London – New York: 2002, 28–45.

Р

* Радић, Ненад: *Музеј на рушевинама Југославије*, у: *Нове тенденције у музеологији – сталне поставке*, ур. Бранка Кулић, Лидија Мереник, Галерија Матице српске, Филозофски факултет, Нови Сад – Београд 2009, 59–68.

* Радић, Ненад: *Пусен и петокрака. Збирка слика друга председника*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2012.

* Rindzevičiūtė, Eglė: *National Museums in Lithuania: A Story of State Building (1855–2010)*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 521–552.

* Ристић, Стефан: *Идентитет уметничког дела*, Филозофија и друштво, 2, 2010, 293–308.

С

* *Сава Текелија велики српски добротвор*, ур. Владимир Симић, Галерија Матице српске, Нови Сад 2010.

* Sawyer, Andrew: *National Museums in the Republic of Ireland*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 435–360.

* Sawyer, Andrew: *National Museums in Northern Ireland*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 625–651.

* Симић, Владимир: *За љубав отаџбине: патриоте и патриотизми у српској култури XVIII века у Хабзбуршкој монархији*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2012.

*Schulz, Eva: *Notes on the history of collecting and of museums*, у: *Interpreting Objects and Collections*, S. M. Pearce (ed.), Routledge, London New York 2003, 175–186.

* Skoko, Božo: *Hrvatska kao brend ili komercijalizacija nacionalnog identiteta*, у: *Hrvatski identitet*, ur. Zorislav Lukić, Božo Skoko, Matice hrvatska, Zagreb 2011, 65–44.

* Skramstad, Harold: *An Agenda for Museums in the Twenty-first Century*, у: *Reinventing the Museum: Historical and Contemporary Perspectives on the Paradigm Shift*, Ed. by Gail Anderson, Walnut Creek: Alta Mira Press, 2004, 118–132.

* Смит, Ентони: *Национални идентитет*, Библиотека XX век, Београд, 1998.

* Smith, Anthony: *National identity and the idea of European unity*, International Affairs 68, 1 (1992), 55–76.

* Smith, Anthony: *The Nation Made Real. Art and National Identity in Western Europe, 1600–1850*, Oxford University Press, Oxford 2013.

* Спасојевић, Бојана: *Музеј као легитимацијски дискурс*, Музеји 2, Београд 37–44.

* Станковић, Владан: *Глобализација и национални инжењеринг*, Политичка ревија, год. (XX) VII, vol. 15, бр. 1, 2008, 161–170.

* Суботић, Ирина: *Поетика и реторика српске уметности XVIII века*, Рад Матице српске, бр. 44, Нови Сад 2007, 476–477.

* Суботић, Момчило: *Српски национални идентитет: историјски и савремени изазови*, Политичка ревија, год. (XXIII) X, vol. 29, бр. 3, 2011, 1–23.

* Shaw, Wendy M. K.: *National Museums in the Republic of Turkey: Palimpsests within a Centralized State*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 925–951.

Т

* Teather, Lynne: *The future of museum studies/museology: creating critical moral reflexive practitioners*, у: *Нове тенденције у музеологији – сталне поставке*, ур. Бранка Кулић, Лидија Мереник, Галерија Матице српске, Филозофски факултет: Нови Сад – Београд 2009, 13–20.

* Trod, Colinn: *The discipline of pleasure; how art history looks at the art museums*, Museum and Society, Vol. 1, No. 1 (2003), 17–29.

* Troilo, Simona: *National Museums in Italy: A Matter of Multifaceted Identity*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 461–495.

Ф

* Fladmark, Magnus: *Heritage and museums. Shaping National Identity*, Routledge, London and New York 2014.

X

* Hall, Stuart: *Kome treba „Identitet“?*, prev. Sandra Veljković, *Reč*, časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja, br. 64 (2001), 215–233.

* Hall, Stuart: *Introduction: Who Needs 'Identity'*, у: *Questions of Cultural Identity*, Ed. by S. Hall, P. du Gay, Sage, London 1996, 1–17.

* Haskell, Francis: *History and Its Images: Art and the Interpretation of the Past*, Yale University Press, New Haven, London 1993.

* Хобсбаум, Ерик: *Нације и национализам од 1780: Програм, мит, стварност*, „Филип Вишњић”, Београд 1996.

* Homadovski, Aleksandar: *Transformacija institucija kulture – Suvremene muzejske destinacije i utjecaji vrijednosti industrijskog brendiranja*, *Prostor*, znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam, 17, 2009, 387–395

* Hudek, Adam: *National Museums in Slovakia: Nation Building Strategies in a Frequently Changing Environment*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 817–846.

Ц

* Cain, Victoria: *Exhibitionary Complexity: Reconsidering Museums' Cultural Authority*, *Reconsidering Museums' Authority*, *American Quarterly*, Vol. 60, No. 4, 2008, 1143–1153.

* Цветковић, Владимир Н.: *Модерна Србија: потрага за идентитетом*, Социолошки преглед, 1, Београд 1997, 1–23.

* Цветковић, Владимир Н.: *Национални идентитет и (ре)конструкција институција у Србији (идеологије, образовање, медији)*, *Филозофија и друштво*, XIX–XX, 2001–2002, 51–75.

Ч

* Чупић, Симона; Палковљевић, Тијана; Брмбота, Мирјана: *Галерија Матице српске: XX век*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2007.

* Чупић, Симона: *Нова стална поставка XX века Галерије Матице српске: Теме и идеје: српско сликарство 1900–1941*, у: *Нове тенденције у музеологији – сталне поставке*, ур.

Бранка Кулић, Лидија Мереник, Галерија Матице српске, Филозофски факултет: Нови Сад – Београд 2009, 99–101.

* Чупић, Симона: *Теме и идеје модерног. Српско сликарство 1900–1941*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2007.

Ш

* Шелмић, Лепосава и сарадници: *Галерија Матице српске*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2001.

* Шнапер, Доминик: *Зajедница грађана: О модерној идеји нације*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад 1996.

* Šola, Tomislav: *Uloga baštinskih institucija u građenju nacionalnog identiteta*, у: *Hrvatski identitet*, Matica hrvatska, Zagreb 2011, 255–285.

У

* Young Lee, Paula: *The Museum of Alexandria and the Formation of the Muséum in Eighteenth-Century France*, Art Bulletin, Vol. 79, No. 3, 1997, 385–412.

W

* Watban, Rose: *Public perception of history: the twentieth century gallery*, у: *Heritage and Museums: Shaping National Identity*, Ed. by Jan Magnus Fladmark, Alden Press, Oxford 2000, 53–60.

* Watson, Sheila: *National Museums in Scotland*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 747–777.

* Watson, Sheila; Sawyer, Andrew: *National Museums in Britain*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 99–132.

* Watson, Sheila; Sawyer, Andrew: *National Museums in Wales*, у: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 953–981.

* Widén, Per: *National Museums in Sweden: A History of Denied Empire and a Neutral State*, y: *Building National Museums in Europe 1750–2010.*, Ed. by Peter Aronsson, Gabriella Elgenius, Linköping University Electronic Press, Bologna 2011, 881–902.

* Wright, Gwendolyn: *The Formation of National Collections of Art and Archaeology*, Studies in the History of Art 47, University Press, New England 1996.